

SZOCIÁLIS VÁLLALKOZÁSOK

**Andor László,
Herczog László,
Kelen András,
Talyigás Katalin
a szociális
vállalkozásokról**

**Rétallérné Görbe Éva
a viselkedéskultúráról**

**Szépe Orsolya és Lipécz
György szóbeliségről
és írásbeliségről**

**Pappné Dalmadi
Gabriella a hálapénzről
mint korrupcióról**

28.

ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLA

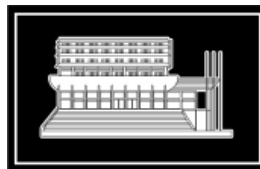
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

2012 SZEPTEMBER

EDDIG MEGJELENT KÖTETEINK:

- 1. Globalizáció, átalakulás, vállalati környezet (2000)**
- 2. Átmenet, felzárkózás, versenyképesség (2000)**
- 3. Verseny Európa küszöbén (2001)**
- 4. Nemzetközi kapcsolatok – külgazdaság (2001)**
- 5. Oktatás, kutatás, gyakorlat (2001)**
- 6. Kis- és középvállalkozások Magyarországon (2002)**
Special issue: On the Way to the European Union (angol nyelven, 2002)
- 7. Információ, tudás, versenyképesség (2003)**
- 8. Fiatal kutatók két nemzedéke (2003)**
- 9. Európaizáció, globalizáció, reformok (2003)**
- 10. A világ 2001 után (2004)**
- 11. Számok – Piacok – Emberek (2004)**
- 12. Az integráció társadalmi-gazdasági hatásai (2005)**
- 13. Új Európa (2005)**
- 14-15. Kis és közepes vállalkozások Magyarországon az EU-csatlakozás után (2006)**
- 16. Európai útelágazások (2006)**
- 17. Tudástársadalom, vállalkozások, Európa (2007)**
- 18. Tudás, tudat, hamis tudat (2007)**
- 19. Kis- és középvállalatok mint a gazdaságélénkítés tényezői (2008)**
- 20. Gazdaság, jog, társadalom (2008)**
- 21. Civil és nonprofit szervezetek szerepe a gazdaságban (2009)**
- 22. Doktorok és doktoranduszok (2009)**
- 23. E-világi trendek (2010)**
- 24. Vállalkozás, személyiség, kultúra (2010)**
- 25. Gazdaság és szociális demokrácia (2011)**
- 26. Tudósgenerációk az ÁVF-en (2011)**
- 27. Társadalom, gazdaság, jog, politika (2012)**

Szociális vállalkozások

ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLA
Budapest, 2012

Szerkesztette:

G. Márkus György főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Lektorálta:

**Hámori Balázs egyetemi tanár, Általános Vállalkozási Főiskola,
Budapesti Corvinus Egyetem**

Olvasószerkesztő:

Andó Éva főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Kiadja az Általános Vállalkozási Főiskola

Felelős kiadó: Antal János főigazgató

Kiadványszerkesztő: Németh Zsuzsa

ISSN 1585-8960

TARTALOM

PRO BONO DÍJ ÉS KONFERENCIA A SZOCIÁLIS VÁLLALKOZÁSOKRÓL	7
<i>Andor László: Szociális vállalkozások az Európai Unióban</i>	9
<i>Herczog László: A szociális gazdaság szerepe a magyar gazdaságban</i>	15
<i>Talyigás Katalin: A „Pro Bono-díj” a legkisebb társas vállalkozásokért” átadása kapcsán</i>	19
<i>Kelen András: A szociális vállalkozások egyes fontos ismérveiről A nyertes szervezetek tevékenységéről</i>	21
<i>Rétallérné Görbe Éva: A viselkedéskultúra szabályrendszerének alapjai</i>	25
<i>Baksa-Haskó Gabriella: Informatika a főiskolán és a nagybetűs életben</i>	41
<i>Szépe Orsolya, Lipécz György: Szóbeliség, írásbeliség, tudás. Szélfegyverek Walter J. Ong könyvéhez</i>	77
<i>Joó András: A magyar béketapogatózások és a Szovjetunió várható térnyerésének kérdése, 1943–44-ben</i>	85
<i>Kertész Krisztián: Hogyan mérjük a pártok centralizáltságának fokát?</i>	95
<i>Szabó Júlia: A hungaricumtól a hungarikumig. Érzelmi érdekviszonyok</i>	111
HALLGATÓINK ÍRTÁK	121
TÓTH ANTAL DÍJ 2012	
<i>Pappné Dalmadi Gabriella: Korruptió az egészségügyben</i>	
ÁVF TDK 2011	137
<i>A díjazott intézményi Tudományos Diákköri dolgozatok annotációi</i>	
SZAKDOLGOZATOK 2012	145
<i>Válogatott annotációk a jeles szakdolgozatokból</i>	

CONTENTS

„PRO BONO AWARD” – CONFERENCE ON SOCIAL ENTERPRISES	7
<i>László Andor</i> : Social enterprises in the European Union	9
<i>László Herczog</i> : The role of the social economy in the Hungarian economy	15
<i>Katalin Talyigás</i> : Handing over the „Pro Bono Award” to the smallest social enterprises	19
<i>András Kelen</i> : Some important criteria of social enterprises – on the activities of prize winner organizations	21
<i>Éva Réthallérné Görbe</i> : The basic system of rules of behavioral culture	25
<i>Gabriella Baksa-Haskó</i> : Informatics at the level of College and in real life	41
<i>Orsolya Szépe, György Lipécz</i> : Orality, Literacy and Education. Reflections on Walter J. Ong’s book.	77
<i>András Joó</i> : Hungarian attempts at peace and the question of Soviet headway, 1943–44	85
<i>Krisztián Kertész</i> : How to measure the degree of the centralization of political parties?	95
<i>Júlia Szabó</i> : What is “Hungaricum” about? Emotional relations of interest	111
WRITTEN BY OUR STUDENTS	121
ANTAL TÓTH AWARD 2012 <i>Gabriella Pappné Dalmadi</i> : Corruption in health care	
STUDENTS’ SCIENCE COMPETITION 2011 AT COLLEGE LEVEL Summaries of prize winner papers	137
SELECTED THESIS SUMMARIES 2012	145

ELŐSZÓ

A Tudományos Közlemények 28. számát egy olyan konferencia ismertetésével és néhány anyagának közzétételével kezdjük, amelyet az ÁVF Társadalomismereti Tanszékének közreműködésével egy díjátadás kapcsán tartottak. Andor László európai biztos tartott bevezető előadást a szociális vállalkozásokról az EU országaiban, azzal összefüggésben, hogy az MSD Pharma Magyarország ez évben is magyar szociális kisvállalkozásokat tüntetett ki. Publikáljuk Herczog László, Kelen András és Talyigás Katalin előadásait, tanulmányait.

Rétallérné Görbe Éva a viselkedéskultúra szabályrendszeréről, Baksa-Haskó Gabriella az informatika és az oktatás kapcsolatáról ír. Ugyancsak az oktatás szempontjából közelíti meg – Ong munkásságából kiindulva – szóbeliség és írásbeliség viszonyának elméletét Szépe Orsolya és Lipécz György. Joó András a magyar vezetésnek a II. világháború vége táján tett békekötési tapogatózásait ismerteti. Kertész Krisztián a politikai pártok centralizáltságának mérésére vállalkozik. Szabó Júlia a hungarikumok fogalmát járja körbe.

Az ideik – a legjobb társadalomtudományi témájú szakdolgozatnak megítélt – Tóth Antal Díjjal kitüntetett munkát Pappné Dalmadi Gabriella írta az egészségügyben tapasztalható korrupcióról, ebből közlünk kivonatot. Olvashatók még a 2011-es díjazott intézményi Tudományos Diákköri dolgozatoknak, valamint a legjobb 2012-es szakdolgozatoknak az annotációi.

*G. Márkus György
felelős szerkesztő*

PRO BONO DÍJ ÉS KONFERENCIA 2012

A SZOCIÁLIS VÁLLALKOZÁSOKRÓL

2012. május 5-én az Általános Vállalkozási Főiskolán tartották a tudományos konferenciával összekötött *Pro Bono Díj* átadását. A *Pro Bono Díj*at évente az MSD, az egyik legismertebb nemzetközi gyógyszer-forgalmazási cég magyarországi leányvállalata juttatja magyarországi szociális kisvállalkozásoknak, a Szociális Innováció Alapítvány és az ÁVF Társadalomismereti Tanszékének szakmai közreműködésével.

Az idei díjakat a hagyományos népi termékekkel munkalehetőséget teremtő *Matyó-design*, a romagyermeknek sportolási-focizási lehetőséget teremtő *Ezüst Delfin Egyesület* és az étkeztetést egészségtudatos és környezetkímélő módon bonyolító *Kétker-Étkem* kisvállalat kapta.

A díjátadáshoz kapcsolódó konferenciát a szervezők „A legkisebb vállalkozásokról” témának szentelték.

Vastagh Pál rektor köszöntőjét követően Andor László, az Európai Bizottság „Foglalkoztatás, szociális ügyek, társadalmi befogadás” biztosa tartott előadást a szociális vállalkozásokról.

Herczog László volt szociális és munkaügyi miniszter a magyarországi szociális gazdaságról, Kulinyi Márton, a Budapest Esély Nonprofit Kft. igazgatója a fővárosi példákról, Németh László, a Szociális Szövetkezetek Országos Szövetségének ügyvezető alelnöke a szociális szövetkezetek gyakorlatáról beszélt, Kelen András tanszékvezető pedig a szociális vállalkozások elméletéről. A konferencia záró aktusa az MSD részéről történő díjátadás, valamint a nyertes szervezetek bemutatkozása volt. Talyigás Katalin, a Szociális Innováció Alapítvány ügyvezetője a konferencia elnöki-moderátori szerepét töltötte be.

Az alábbiakban a konferencia és a díjátadás előadásaiból, témájából közlünk válogatást.

Andor László*

SZOCIÁLIS VÁLLALKOZÁSOK AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy részt vehetek a mai rendezvényen, és én nyithatom meg a konferenciát. Először arról szeretnék beszélni, hogy miben látom a szociális gazdaság és a szociális vállalkozások szerepét a gazdasági, a foglalkoztatási és a szociálpolitika tágabb összefüggésében – különös tekintettel a gazdasági válságra és arra a modellre, amelynek kifejlesztését az Unió az *Európa 2020* stratégiában célul tűzte ki. Ezután azokról az intézkedésekről szeretnék áttekintést nyújtani, amelyekkel az Európai Bizottság a szociális gazdaságot és a szociális vállalatokat támogatja, valamint be szeretném mutatni a Bizottság idevágó politikai keretrendszerét, konkrétan a „szociális vállalkozások” kezdeményezést. Végül áttekintem a szociális vállalkozások fejlődését Magyarországon.

Miért olyan fontosak a szociális vállalkozások, és hogyan illeszkednek a tágabb gazdasági és társadalmi összképbe?

A pénzügyi és gazdasági válság, melynek immár negyedik évét éljük, részben a társadalmi egyenlőtlenségek kiéleződésére, részben pedig arra vezethető vissza, hogy a pénzügyi szféra szerepe túlzottan megnövekedett a gazdasági tevékenységekben. Eltolódtak a hangsúlyok: fontosabb lett a profitszerzés, mint az, hogy az adott befektetés valóban hasznára váljon a gazdaságnak és a társadalomnak. A válság előtti üzleti modell már csak azért sem volt fenntartható, mert nem vette figyelembe kellőképpen a társadalmi haladás szempontjait, és nem is volt kellőképpen intelligens (nem investált eleget az emberi tényezőbe).

Mindebből le kell vonnunk a tanulságokat ahhoz, hogy megfelelő választ tudjunk adni a válságra, és olyan gazdasági modelleket tudjunk kidolgozni, amelyek révén mind mikro-, mind makroszinten megbirkózhatunk az előttünk álló legfontosabb kihívásokkal. Hogy milyen kihívásokról van szó? A foglalkoztatási szint emeléséről, a társadalom idősödéséből fakadó feladatokról, az erőforrás-hatékonyság, a termelés és fogyasztás szükségességéről, a szegénység és a társadalmi kirekesztettség visszaszorításáról.

Az EU 2010-ben egy differenciált, új modellt dolgozott ki a gazdasági és társadalmi fejlődés érdekében, mégpedig az Európa 2020 stratégiát, amely az intelligens, fenntartható és inkluzív (befogadó) növekedés céljain nyugszik. Ebben a modellben az innováció, az erőforrás-hatékonyság és a társadalmi fejlődés egymást kiegészítő elemek, amelyek együttesen járulnak hozzá a versenyképességhez és a jóléthez. Mindez az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikkében meghatározott magas versenyképességű szociális piacgazdaság koncepcióján alapul.

* *A foglalkoztatásért, a szociális ügyekért és a társadalmi befogadásért felelős EU-Biztos*

Ami a mikroszintet illeti, szembeötlő, hogy ez a gazdasági modell pusztán profitorientált vállalatokra és állami intézkedésekre alapozva nem működhet. A civil társadalomnak is fontos szerep jut benne, de a jó megoldások megtalálásához és kidolgozásához üzleti modellre van szükség. Ezen a ponton kapcsolódnak be a szociális vállalkozások és a szociális gazdaság.

A *szociális vállalkozás fogalma* több mint 150 évre tekinthet vissza. Azok az erőfeszítések, melyekkel annak idején a munkavállalókat és hozzátartozóikat próbálták megóvni az iparosítás és a gazdasági válságok negatív hatásaitól, végül szövetkezetek és biztosító egyesületek formáját öltő szociális vállalkozások megalapításához vezettek. E vállalkozások az olyan társadalmi értékek, mint például a szolidaritás, az autonómia, a részvétel és a felelősségteremtés gyakorlatba való átültetésével ellátták az emberek alapvető szükségleteit, ilyen például a megfizethető lakhatási lehetőség, a közlekedés és élelmiszerek, az egészségügyi szolgáltatások, a közszolgáltatások és a pénzügyi szolgáltatások, és ezáltal az egész helyi közösség hasznára váltak.

Ma a szociális vállalkozások fő jellemzője, hogy elsősorban társadalmi, környezetvédelmi vagy közösségi célokat szolgálnak. Számos jogi formát ölthetnek, de vállalkozói és innovatív erejükkel mindenképpen pozitív hatást szándékoznak gyakorolni a társadalomra, a gazdaságra és a környezetre. Többletbevételüket főként társadalmi küldetésük megvalósítására fordítják, és irányítási-vállalatvezetési szerkezetükben a munkavállalók, az ügyfelek, az üzletfelek és egyéb érdekeltek egyaránt részt vesznek és felelősségteljes szerepet vállalnak.

A szociális vállalkozók azáltal, hogy megfizethető és elfogadható árú, jó minőségű termékeket és szolgáltatásokat kínálnak, úttörő szerepet töltenek be az új piacok létrehozásában, kivált az alábbi célokkal:

- a szociális és egészségügyi ellátások fejlesztése,
- a társadalmi és munkahelyi integráció elősegítése,
- az oktatás és egész életen át tartó tanulás biztosítása,
- a kultúra és a művészetek felkarolása,
- a digitális társadalomban való részvétel lehetővé tétele,
- közszolgáltatások nyújtása, mint pl. tömegközlekedés,
- kibocsátás- és hulladékcsökkentés, valamint a természetes források hatékonyabb használata,
- a kommunális fejlesztés megszervezése és finanszírozása, illetve
- a tisztességes kereskedelem előmozdítása.

A legtöbb szociális vállalkozás kis- vagy középvállalkozás. Azok mellett a szokásos nehézségek mellett, amelyekkel a kkv-k vállalatindításkor, valamint a fejlődési és a növekedési szakaszban szembesülni szoktak, a szociális vállalkozások más akadályokba is ütköznek. A „mainstream” vállalatok helyzetéhez viszonyítva az innovatív, szociális vállalkozások számára alulfejlett a finanszírozási rendszer a vállalkozások teljes életciklusán keresztül (alapítás, fejlődés, növekedés).

– Leginkább a piac átláthatósága, a pénzügyi infrastruktúra és a hitelezési kockázatfelmérés tekintetében szenvednek hátrányt.

– A szociális vállalkozók bizonyos esetekben a szokásosnál is nehezebben tudnak vállalatot alapítani, és a fejlődési és növekedési szakaszban is különféle akadályokba ütköznek. Ennek számos oka van: a vállalkozói ismeretek oktatásának hiánya, a bevált üzleti modellek nem megfelelő ismerete, a vállalkozásfejlesztési szolgáltatásokat biztosító infrastruktúra és támogatás elégtelen volta, a bevált módszerekkel kapcsolatos tapasztalatcsere alacsony szintje Európában.

– Mindez összefügg azzal, hogy a mai üzleti környezetre sajnos egyáltalán nem jellemző, hogy tudatában lenne a szociális vállalkozások által teremtett társadalmi értéknek, vagy elismerné azt a fontos szerepüket, hogy megerősítik a civil társadalom fejlődésének meghatározó elemeit, így a felelősségteremtést, a társadalmi innovációt, az új partnerségi formákat, a hiteles vállalkozói tevékenységet.

– Végezetül az uniós és tagállami jogszabályok, valamint a közbeszerzéssel, az állami támogatásokkal, az adózással és a pénzügyi piacokkal kapcsolatos közigazgatási eljárások nem mindig te-

remtenek egyenlő feltételeket a klasszikus kkv-k versus szociális vállalkozások számára, illetve előre nem veszik kellőképpen figyelembe a szociális vállalkozások sajátosságait. Mindezek miatt könnyen előfordulhat, hogy a szociális vállalkozók csak nehezen találnak befektetőt, nehezebben jutnak hozzá közpénzekhez, illetve arra kényszerülnek, hogy bonyolultabb jogi formában hozzák létre vállalatukat.

**Az Európai Bizottság 2011 októberében előterjesztette
a „szociális vállalkozás” kezdeményezést (Social Business Initiative),
benne egy cselekvési tervvel, melynek célja, hogy Európa-szerte elősegítse
a szociális vállalkozások létrehozását, fejlődését és növekedését.**

A cselekvési tervben 11 kiemelt intézkedést javasoltunk, amelyeket célkitűzések szerint három csoportba soroltunk:

- a szociális vállalkozások finanszírozáshoz való hozzáféréseinek javítása;
- a szociális vállalkozások láthatóbbá tétele és elismerése, a tudásmegosztás és a kapacitásépítés elősegítése, a készségfejlesztés előmozdítása; továbbá
- az európai jogi és szabályozási keretrendszerek egyszerűsítése, különösen a közbeszerzés és az állami támogatások terén.

A következőkben az eddig meghozott fő intézkedéseket szeretném röviden bemutatni.

Ami a finanszírozáshoz való hozzáférést illeti, az uniós költségvetés legfontosabb forrásának, azaz a strukturális alapoknak a mobilizálását javasoltuk. Az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap 2014 és 2020 közötti időszakban történő felhasználására olyan szabályokat javasoltunk, amelyek célirányos beruházási prioritásokat foglalnak magukban a szociális gazdaság és a szociális vállalkozások támogatására. Ennek segítségével a tagállamok és az egyes régiók az operatív programjaik keretében egyedi támogatási rendszereket fejleszthetnek ki. Itt az ideje a rendszerek kidolgozásának: az operatív programok előkészítése jellemzően 2012 második felében veszi kezdetét.

A nemzeti vagy regionális támogatási tevékenységek főleg az alábbiakból állnak:

- kapacitásépítés és annak népszerűsítése (pl. a szociális vállalkozói tevékenységek oktatásának finanszírozása, a vállalkozásfejlesztés támogatása, illetve hálózatépítés révén); valamint
- pénzforrások mobilizálása a szociális vállalkozások finanszírozáshoz való hozzáféréseinek megkönnyítése érdekében.

A kohéziós politika egészére javasolt innovációk nagy része szintén megkönnyíti a szociális vállalkozások támogatását. Az alapok felhasználása egyszerűbb lesz, főként annak köszönhetően, hogy az Európai Szociális Alapból finanszírozott, legfeljebb 50 ezer euró értékű projektek esetében az egyösszegű kifizetések lesznek általánosak, ennél nagyobb összegek esetében pedig egyre szélesebb körben standard hozzájárulási kulcsokat alkalmaznak majd.

A Bizottság emellett a pénzügyi eszközök szélesebb körben való használatát szorgalmazza. Különösen érvényes ez a mikrohitel-rendszerekre és a szociális vállalkozási alapokra, amelyek révén a strukturális alapokból származó pénzt nem csak támogatás, hanem ún. „türelmes tőke”, mezzanine tőke vagy kölcsön formájában is igénybe lehet venni.

A finanszírozáshoz való hozzáférés javítása azonban nem csak az uniós költségvetésből származó támogatásokról szól, hanem a belső piac szabályozásáról is. Szélesebb körben elő kell mozdítanunk a magánbefektetéseket, a nagy intézményi befektetőktől kezdve egészen a szociális vállalkozá-

sok kifejlesztéséig. Ezért a forrásaik legalább 70%-át szociális vállalkozásokba fektető alapok számára uniós védjegy létrehozását javasoltuk. Az ilyen alapok esetében egyszerűbb lesz a határokon átnyúló befektetés, a szociális vállalkozások pedig könnyebben hozzáférnek majd a belföldi tőkepiacra kívül a finanszírozáshoz.

A „szociális vállalkozások” kezdeményezés részét képező cselekvési terv másik fontos elemét azok az intézkedések alkotják, amelyek a szociális vállalkozások láthatóbbá tételére és kapacitásuk növelésére irányulnak. A kapacitásépítés azon közigazgatási szervek esetében is cél, amelyek a vállalkozások támogatását szolgáló forrásokról döntenek.

Mindebből leginkább a tagállami és regionális hatóságok közötti tudásmegosztást és a szociális vállalkozások (különösen a strukturális alapok révén történő) fejlesztésére irányuló kapacitásépítést szeretném kiemelni. Ez azért ilyen fontos, mert a strukturális alapok képezik a szociális vállalkozásokba irányuló befektetés egyik legnagyobb lehetséges forrását, amelyre mind tagállami, mind regionális szinten hatalmas szükség van.

Harmadszor: számos javaslatot tettünk, illetve számos olyan javaslat áll még kidolgozás alatt, amely a szociális gazdaság és a szociális vállalkozások szabályozási keretrendszerére irányul, ideértve a közbeszerzésre és az állami támogatásra vonatkozó szabályokat is.

A Bizottság 2012. február 8-án jogalkotási javaslatot terjesztett elő az európai alapítványok alapszabályának bevezetésére. Tanulmányt készítettünk továbbá arról, hogy miként lehetne az európai szövetkezetekre vonatkozó rendeletet egyszerűsíteni, és nemrég konzultációt kezdeményeztünk e tárgyban az érdekelt felekkel. Áprilisra és szeptemberre egy-egy nagyobb konferenciát ütemeztünk be. Emellett azt a lehetőséget is tanulmányozni fogjuk, hogy a biztosító egyesületek számára is alapszabályt dolgozzunk ki.

2011 decemberében a Bizottság javaslatokat terjesztett elő a közbeszerzési irányelv megreformálására, illetve egy koncessziókról szóló, új irányelvre. Ezekben a javaslatokban azt a célt tartottuk szem előtt, hogy könnyebb legyen célirányosan a szociális vállalkozásoknak kedvezni.

Azt szeretnénk, ha a javak, szolgáltatások és munkálatok közbeszerzésében jobban érvényesülnének a társadalmi megfontolások, ezért azt javasoljuk, hogy

- i. lehessen a termelési folyamattal összefüggő odaítélési kritériumokat alkalmazni;
- ii. fogyatékos, illetve hátrányos helyzetű személyeket foglalkoztató szervezetek számára külön közbeszerzési pályázatokat lehessen kiírni. Arra is javaslatokat nyújtottunk be, hogy
- iii. egyszerűbbek legyenek a szociális szolgáltatásokkal kapcsolatos közbeszerzés szabályai, valamint
- iv. az ilyen szolgáltatásokkal kapcsolatos közbeszerzésben nagyobb hangsúlyt kapjon a minőség.

Ezen túlmenően a Bizottság 2011 decemberében új jogalkotási csomagot fogadott el az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokkal kapcsolatos állami támogatásokról. Az új szabályok meghatározzák, hogy milyen feltételek mellett lehet állami támogatást nyújtani közszolgáltatásért járó kompenzáció formájában, úgy, hogy az kompatibilis legyen a belső piacra vonatkozó szabályokkal. Az, hogy egyszerűbbé tesszük a szociális és helyi érdekű szolgáltatások állami támogatására irányuló szabályok végrehajtását, számos szociális vállalkozásnak fog közvetlenül kedvezni. A jogszabály-csomag e szolgáltatások különleges jellegét fokozattan tekintetbe veszi.

A megfelelő arányokat szem előtt tartva egy olyan, kellőképpen differenciált megközelítést alkalmaztunk, amely figyelembe veszi, hogy a verseny torzulásának kockázata sokkal inkább fennáll a nagyléptékű, egyértelmű uniós dimenzióval rendelkező tevékenységeknél, mint a helyi szinten szerveződő, például szociális tevékenységeknél.

Pontosítottuk az alapvető fogalmakat és leegyszerűsítettük az eljárásokat: A szociális szolgáltatásokat finanszírozó tagállamoknak csak a 2011-es bizottsági határozatban foglalt, meglehetősen egyszerű feltételeket kell teljesíteniük, a hosszadalmas értesítési eljárást 2012 februárja óta már nem kell lefolytatniuk. Ez mind a közigazgatási szervek, mind a szolgáltatásnyújtók helyzetét megkönnyíti.

A Tanács dán elnöksége tovább dolgozik a Bizottság javaslatain; a szociális vállalkozásokra például a következő definíciót javasolja (részletek):

- „Olyan vállalkozás, amelynek az éves árbevétele nem haladja meg az 50 millió EUR-t,
- elsődleges célként mérhető, pozitív társadalmi hatásokat kíván elérni, amennyiben:
 - a vállalkozás szolgáltatásokat vagy árukat kínál kiszolgáltatott vagy marginalizálódott embereknek;
 - vagy a vállalkozás árutermelési vagy szolgáltatásnyújtási módja a társadalmi célkitűzését szolgálja;
 - nyereségét alapvetően elsődleges célkitűzésének elérésére fordítja;
 - elszámoltatható és átlátható irányítás alatt áll.”

Összességében tehát ma már az EU világos eszközöket kínál a szociális vállalkozások alapításának és fejlődésének ösztönzésére. Szeretném, ha ezen felbuzdulva a nemzeti kormányok és helyi önkormányzatok saját szociális gazdasági kezdeményezéseket dolgoznának ki. A Bizottság segítségükre lesz, ahol csak tud, különösen az Európai Szociális Alapból nyújtott támogatások révén.

Néhány gondolat a szociális vállalkozások magyarországi helyzetéről

A szövetkezeti törvényt áprilisban módosították Magyarországon, s ez többek között az alapításukat is megkönnyíti. A szakértők egyetértenek abban, hogy ezeket a szövetkezeteket a közfoglalkoztatásból való „kimeneti útnak”, azaz a valós munkaerőpiacra való kilépés következő lépcsőjének tekintjük.

Jelenleg 293 szociális szövetkezet működik Magyarországon. Jellegzetes tevékenységük többek között a mezőgazdaság, állattartás, gyógynövény- és gombagyűjtés, kisipar, hagyományos szakmák újraélesztése, városokban a takarítás és a háztartási segítség.

A pályázatok egy része hazai forrásból, 2012. I. félévben 3 Mrd Ft, míg a TÁMOP-2.4.3. D szociális gazdaság fejlesztése konstrukció 15 Mrd Ft-os támogatási keretösszeggel tudja a fenti intézkedést követően a szociális szövetkezetek tevékenységeit is támogatni. Fontos megjegyezni, hogy ez utóbbi közvetlen mezőgazdasági támogatásra NEM fordítható.

A szociális szövetkezetekről szóló szabályozásnál is figyelembe kell venni a szociális partnerek, a különböző érdekvédelmi szervezetek véleményét!

Amennyiben a szociális szövetkezet alapszabályában rögzítve nonprofit módon tevékenykedik, illetve közhasznú szociális szövetkezet, e támogatások, piaci versenyt nem torzító állami támogatásként, 100% intenzitással adhatóak.

A vállalkozások részére nyújtott állami támogatás „csekély összegű támogatásnak” minősül, ennek részleteit az 1998/2006/EK bizottsági rendelet szabályozza.

Összegzés

Befejezésül hadd idézzek egy korábbi, tavaly november 18-án megrendezett brüsszeli konferencia egyik előadójától. A Nobel-békedíjas Muhámmád Junusz akkor elhangzott előadásában kifejtette, hogy a mai, világszerte tapasztalható súlyos társadalmi-gazdasági problémák zömükben az önzésen alapuló üzleti modellekből erednek, és legfőbb ideje annak, hogy kifejllesszünk egy új, emberségesebb, önzetlenségen alapuló modellt, amellyel megoldjuk legalább a problémák egy részét, ahelyett hogy súlyosbítanánk őket.

Európában nagy hagyománya van a vállalkozó szellemnek és az innovációnak. A meglévő tehetségeinket azonban nem aknázzuk ki kellőképpen, pedig ők is segíthetnének a szegénység, a környezeti károk és a munkanélküliség elleni küzdelemben. Fontos lenne ezért, hogy a közigazgatás és az érdekelt felek jobban együttműködjenek, és az oktatási rendszerünkön keresztül a szociális vállalatok pozitív példái és történetei révén segítenének bevinni a köztudatba, hogy az ilyen jellegű vállalkozói tevékenységek milyen nagy értéket képviselnek. Így több tehetséges ember szánna rá magát arra, hogy a szociális vállalkozói ágazatban dolgozzon.

A szociális piacgazdaságban az üzleti tevékenységek sem működhetnek pusztán profitelven. Többet kell tennünk azért, hogy a minél nagyobb haszonszerzésen alapuló, egyoldalú üzleti modell kiegészítsük és korrigáljuk. Ha intelligens, fenntartható és inkluzív növekedést szeretnénk Európában, akkor több olyan vállalkozásra van szükség, amely társadalmi célokat szolgál.

Míndeközben persze nem egy párhuzamos univerzum megteremtésén van a hangsúly. A szociális gazdaság és a szociális vállalkozások piacának fejlesztése nyomán várhatóan egyre több profitorientált vállalat figyel majd arra, hogy össztársadalmi szempontból hasznos tevékenységet folytasson.

További információk

Az európai szociális vállalkozási alapokról szóló rendeletre irányuló javaslat:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0862:FIN:HU:PDF>

Az Európai Szociális Alapról szóló rendeletre irányuló javaslat:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0607:FIN:HU:PDF>

A „szociális vállalkozás” kezdeményezés:

http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/index_en.htm

A „szociális vállalkozás” kezdeményezéssel kapcsolatos konferencián elhangzott beszédek (2011. november 18.):

<http://webcast.ec.europa.eu/eutv/portal/archive.html?viewConference=13363>

A társadalmi változás és innováció programja:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0609:FIN:HU:PDF>

„Almunia-csomag” az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokkal kapcsolatos állami támogatásról:

http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/sgei.html

Herczog László*

A SZOCIÁLIS GAZDASÁG SZEREPE A MAGYAR GAZDASÁGBAN

I.

Amit hoztunk az élővilágból: a **verseny**. *A foglalkoztatás is versenyszituáció. A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat 2012. márciusi adatai szerint üres álláshely 120,7 ezer fő; álláskeresők száma 591,2 ezer fő. Tehát az álláskeresők 20,4 %-ának jut állás. Nem elég tehát a szándék: „akarok dolgozni”, nincs elegendő munkahely.*

Amit hozzátettünk: szabályalkotás és -követés képessége, amelynek eszköze a fejlett kommunikáció, ideológiája a szolidaritás eszméje. A piacgazdaság is a versenyre épül, de szabályozott versenyre.

Miért kell a versenyt szabályozni? Mert a versenynek vannak vesztesei: versenyképtelen térségek, csoportok, egyének. Oka lehet: képességhiány, tudáshiány, akár egy rossz helyzetértékelés, néhan balsaerence, másfelől a nem egyenlő esélyek.

Tudjuk, hol vannak a hátrányos helyzetű térségek, tudjuk kik a leghátrányosabbak a munkaerőpiaci versenyben: szakképzetlenek, tartósan munkanélküliek, pályakezdők, nyugdíjkorhatár előtt álló munkavállalók, nők, különösen a gyermekes anyák, megváltozott munkaképességűek, illetve azok, akiket valamilyen diszkrimináció sújt (cigányok).

Azt is tudjuk, hogy fenntartható fejlődés csak versenyképes gazdaságra épülhet. A vállalkozótól csak nyereséges vállalkozás fenntartása várható el. *Más azonban a jövedelmezőség a vállalkozó és más a költségvetés számára. A vállalkozó számára meg kell térülnie a foglalkoztatás költségeinek. A költségvetés szempontjából azonban, ha megszűnik egy munkahely, az biztos bevételkiesés (SZJA, járulékok) és valószínűsíthető kiadásnövekedés (segély, képzési, átképzési költségek). Ezért az államnak érdeke, hogy az elkerülhetetlen verseny vesztesei számára perspektívát – munkalehetőséget – teremtsen.*

II.

Miért van szükség szociális (piac)gazdaságra?

- a gazdasági növekedés önmagában nem biztos, hogy új munkahelyeket hoz létre, sőt...;
- ezért az államnak munkahelyteremtő gazdaságpolitikát kell folytatni;
- a kínálat bővítése, hogy versenyképes legyen a munkaerőpiacon,
- fenn kell tartani azoknak a fogyasztási képességét, akik nem képesek a versenyben helyt állni.

* közgazdász, Pénzügykutató Zrt.

A foglalkoztatási célú nonprofit szervezetek a legelmaradottabb térségekben, a leghátrányosabb helyzetű célcsoportok számára is képesek helyzetükből való kitörési alternatívákat felmutatni.

Miért képesek erre?

- Az állami, illetve helyi szintű közszféránál hatékonyabban, rugalmasabban képesek reagálni a foglalkoztatási kihívásokra, mert jelen vannak;
- a passzív járadékrendszerhez képest a költségvetés számára is kedvező alternatívákat képesek nyújtani;
- számos új, modellértékű módszert és munkaformát kísérleteztek ki, amelyek általános bevezetésre várnak.

Az Európai Unió értelmezésében a szociális gazdaság szervezeteinek általános jellemzői, hogy:

- helyi csoportokkal és egyénnel dolgoznak gazdasági, szociális és a közérdekű célok megvalósulásáért;
- olyan szükségletekre reagálnak, melyeket sem az állami, sem pedig a *for-profit* szektor nem elégít ki, illetve kielégítését közvetlenül nem finanszírozza;
- nonprofit alapon szerveződnek;
- saját, önálló menedzsmentjük van, melynek munkájába igyekeznek bevonni az alkalmazottakat, önkénteseket stb. is.

Hol kaphat jelentős szerepet a szociális gazdaság?

A szociális gazdaság potenciális tevékenységeit a Fehér Könyv név szerint felsorolja. Ezek közül csak azokat szeretném kiemelni, amelyek nem csak új munkahelyet teremtenek, hanem a szolgáltatással segítik, hogy mások (a személyi szolgáltatások igénybevételével elsősorban nők, a közlekedés megszervezésével a megváltozott munkaképességűek, illetve a munkahelyüktől távol lakók) vállalhassanak munkát.

1. A személyi szolgáltatások közül

- otthoni segítség idős és testileg vagy szellemileg fogyatékos embereknek,
- háztartási alkalmazotti munkák: főzés, mosás, vasalás, takarítás,
- gyermekfelügyelet,
- tanulási nehézségekkel küszködő fiatalok korrepetálása, a problémás fiatalok szabadidő- és sportprogramjainak szervezése,
- főzött étel, vásárolt áruk házhoz szállítása.

2. A helyi közlekedés megszervezése, kényelmesebbé, gyakoribbá, elérhetőbbé tétele (pl. mozgáskorlátozottak számára is), illetve céltaxijáratok üzemeltetése vidéki településeken belül és között.

E tevékenységek mellett a szociális gazdaság szervezetei – szociális elkötelezettségüknek megfelelően – a foglalkoztatottak számára általában komplex, a munka világába történő beilleszkedést segítő rehabilitációs szolgáltatásokat és esetenként szakmai képzést is nyújtanak.

III.

Amikor a foglalkoztatás bővítésének a problémájáról beszélünk, láthatjuk, hogy a probléma egész Európában (a világon) probléma, és számos erőfeszítés ellenére is szerények az eredmények. Ez azt a tanulságot is hordozza, hogy a szociális gazdaság fellendítése szigetszerűen, a gazdaság- és a foglalkoztatáspolitikai általános problémáitól elszakítva nem lehet sikeres.

Milyen általános okokról beszélhetünk? Amit leggyakrabban említenek:

- a vártnál lassabb gazdasági növekedés;
- a költségvetési források szűkössége;
- nem megfelelő oktatás, képzés;
- a társadalom elöregedése stb.

És amiről kevesebbet beszélünk:

- az állami, önkormányzati és a civil szervezetek közötti munkamegosztás elégtelensége, az *együtműködés hiányosságai*;
- a túlságosan bonyolult, az érintettek számára nehezen elérhető *támogatási rendszerek*. Itt nem egyszerűen a bürokratikus eljárásokra gondolok, hanem arra – aminek Magyarországon különleges jelentősége lenne –, hogy átlátható támogatási rendszerek kellenének (ahol az értékelés szempontjai egyértelműek, az eredmény nyilvános és a vesztes pályázó számára indokolják, miért nem nyert a pályázata).
- *A kormányzati politikák hibái:*
 - (1) *merevség*, ami alatt azt értem, hogy az egyszer kitalált ötletekkel gyakran sikertelenség esetén sem hagynak fel – ami szorosan összefügg az érintettekkel való párbeszéd hiányosságaival;
 - (2) *máskor viszont éppen a türelmetlenség* – amikor a gyors sikerre való törekvés miatt nem várják meg, amíg a rendszer kiforrtja magát, az eredmény „megérik”.

IV. Tanulságok

1. *Nincs univerzális modell.* Ez azt jelenti, hogy semmi garancia nincs arra, hogy egy valahol már bevált módszer máshol, más körülmények között is eredményes lesz. (Kopolytú a vízben hasznos, szárazföldön életképtelen.) A jó gyakorlatok ismerete hasznos, de a gyakorlatban minden módszert kísérletnek kell tekintenünk, amely a tapasztalatok ismeretében korszerűsítésre szorulhat.

2. *Komplexitás:* eredményt nem egyetlen eszköztől, hanem az eszközök megfelelő kombinációjától remélhetünk. Ami talán soha se maradhat el: az oktatás, képzés, átképzés.

3. Ha segíteni akarunk, *nem* – bizonyára jó szándékkal készített – *központi programokat kell ráerőltetni a hátrányos helyzetűekre, hanem az ő elképzeléseik megvalósulását kell segíteni* (projektté formálni). A megfelelő módszerek, eszközök megtalálása csak együttműködéssel, párbeszéddel lehetséges.

4. Az *együtműködés a programok megvalósítása során* sem nélkülözhető. Egyfelől (a) együttműködés és munkamegosztás a kormány, az önkormányzat és a civil szervezetek között, másfelől (b) a projekt végrehajtásán munkálkodó hatóságok és a civil szervezetek, illetve a támogatásra szoruló egyének között.

- (a) A kormány szabályozzon, az önkormányzat menedzselje a programokat, a civil szervezetek pedig működjenek közre a program megvalósításában.
- (b) Ne hagyjuk magára az egyéneket a programokban! Az eredményesség „titka” lehet a *részvétel*: személyre szabott programok kialakítása, ami csak akkor lehetséges, ha van valaki – mentor, családsegítő, programvezető –, aki személyes kapcsolatot alakít ki a programban részt vevő egyénnel.

5. Csodaszerek nincsenek, ez a szociális gazdaságra is igaz, de a többi foglalkoztatáspolitikai eszközzel kombinálva olyan foglalkoztatási lehetőségeket teremthet, amire az elsődleges vagy a másodlagos munkaerőpiac nem – vagy csak korlátozottan – képes.

Talyigás Katalin*

A „PRO BONO DÍJ A LEGKISEBB TÁRSAS VÁLLALKOZÁSOKÉRT” ÁTADÁSA KAPCSÁN

Öt éve az MSD Hungary támogatásával a Szociális Innováció Alapítvány és az Általános Vállalkozási Főiskola pályázatot hirdetett közösségi kisvállalkozások részére.

A szociális vállalkozáson azt értjük, hogy a pályázók a helyi tudást, tapasztalatot felhasználva saját szűkebb környezetükben felhasználva olyan programot indítanak el, amelyek nyilvánvalóan sikeresek, közösségi célúak. Hozzájárulnak bizonyos társadalmi problémák kezeléséhez (pl. családi napközi létrehozásával, csellengő gyerekek felügyeletének megszervezésével, fogyatékkal élők üdülési lehetőségének biztosításával, beteg gyermekek kórházi ápolása idején szülők elhelyezésével, stb.) miközben megteremtik a feltételeket és fenntartható módon működőképessé teszik vállalkozásukat.

A legsikeresebbek azok a kisvállalkozások lettek, amelyekben sokszor a munkanélkülivé vált fiatalok a helyzetük megoldása érdekében a vállalkozáshoz szükséges ismeretek tanulásába kezdtek, több esetben az ÁVF-en, és tanulmányaik alapján felmérve a lehetőségeket kisebb-nagyobb sikeres projekteket indítottak el. A Pro Bono Díj hozzájárul a nyertesek önbizalmának növeléséhez, és erősíti a hitet abban, hogy a munkájuk, tudásuk hasznos a közösségük számára. Nemcsak maguk lettek eredményesek, hanem a környezetük érdekeit is jól szolgálják, miközben a kisvállalkozás hosszabb időn keresztül fennmarad (Sulizsúr, Fecskepalota, Családi Napközi Székesfehérvár).

A Pro Bono Díj odaítélésakor előnyben részesül a szövetkezés gondolata. Ebben a vállalkozási formában kiegészülhet az egyéni szakértelem, mérséklődik az egyéni tőkehiány jelentősége és az egyéni kockázat, megoszlik a felelősség a tagok között. A szövetkezés tényleges bizalmi kapcsolatot is feltételez a tagok között, és olyan együttműködési képességeket és készségeket, amelyek alapján meg tudnak egyezni a célokban, a tevékenységekben. Az elmúlt években olyan pályázatokat is díjaztunk, amelyek a legnehezebb körülmények között élők összefogásával jött létre, például Szécsényben, egy nógrádi kis településen, ahol a lakosok szövetkezeti alapon szervezték meg a szelektív hulladékgyűjtést.

A társadalmi vállalkozásokhoz, szövetkezetekhez nélkülözhetetlen, hogy a tagok mindegyike fogadja el a közösségi társas gazdálkodás előnyét, ismerje fel benne saját önnön érdekeit. Lényeges kritérium, hogy legyen a projektnek olyan vezetője, akit szakmai és emberi szempontból elfogadnak a résztvevők, s aki képes a szervezésre, valamint a folytonos változások figyelembe vételével a megújulásra (Fészek Egyesület).

** A Szociális Innováció Alapítvány ügyvezetője, szociálpolitikus*

Azokat is díjazta a zsűri az évek folyamán, akik sokat tettek a szociális vállalkozásokhoz szükséges ismeretek elterjesztése érdekében. A disszeminációban a DOTE nemzetközi együttműködésben kifejlesztett szociális gazdaság képzési modellje ért el kiváló szintet, ők azóta is elindítják mesterkurzusukat ezen a szakon.

A 2012-es évben olyan a projekteket díjaztuk, amelyek nagyon egyszerűek, rendkívül konkrétak, mégis jól szervezettek, és hosszabb távon a helyi közösség javára fejleszthetők. Ugyanakkor, látható a kezdeményezők ötletgazdagsága, közösségük iránti elkötelezettségük. Személyes felelősségvállalásuk megküzdő képességükre utal, hiszen a gazdasági válság közepette, munkanélkülivé vált pályakezdőként találták ki, hogyan is segítsenek másokon, miközben maguk is dolgozhatnak. A *Matyodesign* a falut köti össze a nagyvilággal egy szép tradicionális termék előállítására és eladására révén, a *Kétker-Étkem* kisvállalkozás XXI. századi gondolkodást követő hálózatot építenek az egészségtudatosság, környezettudatosság jegyében. A roma gyermekeket támogató *Ezüst Delfin Egyesület*, amelynek tevékenységét az is hitelesíti, hogy a kerületi önkormányzat is minden segítséget megad nekik, a kitörés és a fejlődés lehetőségét fogalmazta meg a sportolás lehetőségének biztosításával a fiatalok számára. Számos indikátor azt bizonyítja, hogy ezekre a fiatalokra igen kedvező befolyást gyakorol a sport nevelő hatása. „Az embereknek kötődésre és választási lehetőségekre van szükségük ahhoz, hogy életlehetőségeiket a maguk teljességében élvezhessék. Ezek a kötődések az autonóm társulások variációit igénylik, amit civil társadalomnak hívunk” (Dahrendorf, 1997).

A megnyert pályázatok szintetizálják a modern alkotó ember igényét: a valahová tartozás, a szabadság és a szolidaritás meglétét. A közjóért folytatott lokális társadalmi csoportokban zajló munka a csoport tagjainak kommunikációján és ezen keresztül szolidaritásán alapszik, amely ebben a nagyon nehéz időszakban megélhetést, összetartozást ad minden résztvevő számára.

Szeretném kiemelni a Pro Bono Díj szponzorát, az MSD Hungary Kft-t is. Ez a cég részese a díj alapításának. A szervezet a világ egyik legnagyobb gyógyszerforgalmazó magyarországi leányvállalata, amely nemcsak a gyógyításban játszik az egész világon meghatározó szerepet készítményeivel, hanem – a számukra gyorsan szűkülő hazai piaci lehetőségek közepette is – felelősséget vállal társadalmi kérdések megoldásában is. Vajda András, a cég egyik vezető munkatársa már öt évvel ezelőtt rámutatott a társadalmi felelősségvállalás nemzetközi gyakorlatára, amely azóta Magyarországon ismertté vált és a multinacionális vállalatokban elfogadott vállalkozási stratégia lett. Így a Pro Bono Díj a nemzetközi és hazai, a nagy- és kisvállalkozások, a tudás, az elmélet és a gyakorlat összeegyeztethetőségét fémjelzi egy szabad, demokratikus közösségi értékalapú társadalom igényének kifejezésével. Köszönet érte a szponzornak, különösképpen Vajda Andrásnak, a pályázóknak, az ÁFV tanári karának, elsősorban Kelen Andrásnak, valamint a Szociális Innováció Alapítvány munkatársainak.

Felhasznált irodalom

Dahrendorf, Ralf: After 1989. Morals, Revolution and Civil Society, Macmillan Press, 1997. p. 48.

Kelen András*

A SZOCIÁLIS VÁLLALKOZÁSOK EGYES FONTOS ISMÉRVEIRŐL

A nyertes szervezetek kommentálása

A szociális gazdaság fogalmában a jelző a szolidaritásra utal. Arra, hogy tulajdonformától függetlenül itt nem cégszerűen működő szervezeteket találunk, hanem öngazgatókat, amelyek a tagsági részvételen alapulnak.

Egy másik alapfogalom a *közösségi önségítés* fogalma. Minden szociális vállalkozás egyben ki-meríti a közösségi önségítés fogalmát is, azt tehát, hogy egy-egy égető társadalmi problémára adnak választ tevékenységükkel, ahelyett, hogy állami transzferekben bíznának, azokra várnának. Az önségítés gyakran önellátást jelent, ám kizárólag regionálisan, soha nem országos szinten. A szociális gazdaság szervezetei munkaalkalmat kínálnak, de nem feltétlenül teljes megélhetést.

Végül ott van a *kislépték* fogalma, ez is velejárója a szociális vállalkozásnak. Élelmiszer-kereske-delem esetében ez például azt jelenti, hogy se nem extenzív, se nem intenzív, hanem bio.

Ezüst Delfin

Konkrétabb észrevételeimet hadd kezdjem a **cigánysport-egyesület** értékelésével. Ma Magyarországon mi akkor futball-akadémiázunk, amikor az már megy ki a divatból. Lejárófélben van, mert az utánpótlásnak egy teljesen izolált modelljét valósítja meg, a nevelő egyesületek modelljével szemben. A sportakadémiákkal olyan sportgazdaság épül, amely a versenysport rezervátumait hozza létre.

Ezzel szemben egy igazi nevelő egyesület az Ezüst Delfin, amely igyekszik leporolni az utánpótlás-nevelés hagyományos eszközeit. Lehet, hogy nem minden növendékből lesz profi sportoló, de minden növendék megállja helyét az iskolában, egyik ifjú sportoló sem tartozik a lemorzsolódás veszélyes csoportba, egyikük sem dohányzik, még kevésbé drogozik. Ezek az eredmények jól mutatják a sport nevelő hatását és önmagukban tökéletesen elégségesek az egyesület fennmaradásához.

Ebből az egyetlen esetből annyit bizonyosan általánosítani lehet, hogy a szociális gazdaság legyen közösségformáló erő addig, ameddig a közösségben a *magkompetenciák* felszínre nem kerülnek. Ez érvényes lehet a szociális szövetkezetekre és a foglalkoztatási szövetkezetekre is, ahol gyakran éppen a közösség építéssel kell kezdeni a munkát. Csak ezután gondolhatnak arra, hogy munkát

* *tanszékvezető főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

is vállaljanak, keresőtevékenységet folytassanak, amelynek során azután majd kikristályosodhat az, mihez értenek valójában, mi az a piacképes kompetencia, amelyre hosszú távú megélhetésüket alapozhatják.

Végül néhány észrevétel még az alakuló hazai sportgazdaságról, amelynek végül is az Ezüst Delfin is résztvevője. Sajnos nem csak a futball-akadémiákkal vagyunk aszinkronban és lemaradásban: mi akkor államosítják a Fradi futballszakosztályát, amikor jobb helyeken inkább köztulajdonba veszik a futbalcsapatokat. A szurkolók résztulajdonlásával megvalósított menedzsmentjogokkal felruházott szövetkezeteket alapítanak. Ilyen a Barcelona, a Bayern és számos brit csapat – csak hogy a legjobbakat említsem.

A TAO-kedvezmény a korporatív államélet jegyében nem tudja kifejezni a várt hatást, kiváltképpen akkor, amikor mindenütt máshol kurtítás tapasztalható. Ez az adókedvezmény bizony a közpénz osztogatásával ér föl, tőkejuttatással.

Az államosítás formájában végrehajtott központosítás nem sokat ér egy olyan országban, amely nem más, mint egy városállam szép hátszággal. A mai gazdaságpolitikában világosan felismerhetően jelen van a ragadozó államosítás (javarészt francia vízművek ellen), van putyini (földügys), van elősködő államosítás (a polgári öngondoskodás intézményei ellenében); van hitelből végzett fölvásárláson alapuló államosítás (Rába) és végül lopakodó államosítás zajlik a neokorporatív állam építgetésével.

Másképpen kellene államosítani! Például úgy, hogy aki közkép hasznosításából él meg (látvány-sport) az a közképpel ne kereskedjen, hanem „*open access*” alapon tegye azt szabad hozzáférésű köztulajdonná. Tudniillik egy-egy sportoló látványa ma már olyannyira ritka kincs, hogy éppen az egészségesség közképe nem tudja betölteni a neki tulajdonított funkcióját, aminek csak emiatt van egyáltalán kereskedelmi értéke.

Összegezve a sportegyesülettel kapcsolatos mondanivalómat, sajnos egy korporatív állammodellbe illeszkedő sportgazdaságot épít a kormány. Ezért új civilszervezet színrelépésére lenne szükség, amely a mindennapi sport érdekeit igyekszik képviselni és megvédeni a korporációkkal szemben.

Kétker-Értkem

Közvetlen értékesítés kistermelőkkel – minden vendéglős ezt teszi, különben nem élne meg. Mégis, ez a fajta tudatosság figyelemre méltó. Ha szabad észrevételeznem, nincs szó itt támogatásról, hanem normális üzleti kapcsolatról. Másfelől pedig, korrekciós célból, hadd hívjam fel a figyelmet egy nagyon fontos körülményre: nem a *magyar* kistermelőket kell támogatni, hanem a **városkörnyékieket**. A globalizációnak nem a nemzeti az ellenpólusa-kiegészítője, hanem a városkörnyéki. A helyi gazdaság támogatása tökéletesen és minden ízében eurokompatibilis. A nemzeti önvédelem és protekcionizmus azonban mindig konfliktusokhoz és az exportpiacaink elvesztéséhez vezet. A helyi gazdaság fejlesztése a globalizáció jó kiegészítője, márpedig mi és Önök bizonyára nem megállítani kívánják a globalizációt, amelynek Magyarország sokszoros haszonélvezője, hanem segíteni kívánjuk a globalizáció veszteseit azzal, hogy esélyt teremtünk számukra. Ez az esély pedig nem az önellátásban, nemzeti öncélúságban rejlik, hanem a **helyi** gazdaság fellendítésében.

Lokalizációra van szükség. Magyarországon – sajátos szerkezete miatt – minden fogyasztásnövekedés elsősorban az import növekedését jelenti. Ami egyáltalán nem lenne kívánatos. Ennek fő ellenszere lehet ez a lokalizálás, tehát a helyben termelt jövedelem helyben tartása. Nem országos alapon, hanem helyi alapon, helyi pénzzel, ha kell, de az csak kivételes dolog lehet. Alapvetően a helyi értékesítés csatornáival és a helyi közösségi önszegélyezés modelljeinek szaporításával.

Itt mondom el, hogy a szociális gazdaság európai dimenzióját éppen az oktatásban kereshetjük leginkább. A 2010 őszen indult ARIADNE-projekt célja egy, a szociális gazdaság értékeit, folyamatait, a kompetenciák és szakmai képességek legjobb gyakorlatának elemeit bemutató, a nemzeti sza-

bályozási sajátosságokat figyelembe vevő, de **alapjaiban egységes európai oktatási anyag** kidolgozása. A képzés kiemelt figyelmet fordít a szociális gazdaságban működő változatos szervezeti formákra, a szociális vállalkozások jogi környezetére, az üzleti kompetenciák fejlesztésére, valamint a belső működési szabályok alkalmazására, a közösségi döntéshozatal sajátosságaira.

Összefoglalva az ételszállítókkal kapcsolatos mondanivalómat: ha azt mondjuk „magyar”, akkor önellátást mondunk, magyar öncélúságot, Európa-ellenességet és globalizáció-ellenességet. Ha azt mondjuk, helyi, akkor önrendelkezést mondunk, és a globalizációval és Európával messzemenően összeegyeztethető trendet említünk.

Matyó-design

Ebben a kisvállalkozásban az a szép, hogy úgy tudnak munkát adni embereknek, hogy elkerülik mind a két rossz szélsőséget: az egyik szélsőség a közmunka, amely rendszerint nélkülözi az ügynevezett tranzitelemeket. Tehát nem azért kapják, hogy segítsenek a rászorultaknak átevickélni a normális munka világába, hanem azért, hogy meglegyen a 180 nap biztosított jogviszonyuk. Nem csak rossz, de egyenesen antiszociális gazdaságnak tekinthető, amikor közmunkában zöltséget természetnek a helyi közétkeztetés számára. Ebben benne van a mai kormánypolitika egész mizériája: állami monopóliumképzés, alulról jövő kezdeményezés helyett állami munkafegyelem, tranzit helyett 180 napozás. A másik szélsőség pedig a foglalkoztatási szövetkezetek világa, amelyekbe összetételnek vadidegen embereket és aztán vezetés híján magukra hagyják őket. Már a termelőszövetkezeti háztájik idejében kitalálták, hogy a mellékfoglalkozásban termelő emberek számára kell egy integrátor, akik felvásárol és értékesít. Ez hiányzik most az ún. foglalkoztatási szövetkezetek házatáján.

A nehezen foglalkoztatható emberek munkához juttatásában van még egy zsákutca: ez pedig az új cselédség. Az új cselédségnek azok a teljesen képzetlen emberek tekinthetők, akik a családi gazdaságokban találnak munkát. Itt ugyanis nem e-mailen jön a feladat, nincs átláthatatlan belső munkaerőpiac és hierarchia, itt napi kiadású feladatok vannak. Egyfelől jó lenne, ha több családi mezőgazdasági vállalkozás működne és adna munkát a legelesettebb munkavállalók számára, másfelől azonban látni kell, hogy itt a munkajog megszűnik érvényben lenni.

Rétallérné Görbe Éva*

A VISELKEDÉSKULTÚRA SZABÁLYRENDSZERÉNEK ALAPJAI**

„...aki nem képes a társas együttélésre, vagy akinek autarkája folytán semmire sincs szüksége, az nem része a társadalomnak, mint az állat vagy az Isten.”

Arisztotelész: Politika

A viselkedéskultúra tárgya és helye a tudományok rendszerében

A viselkedéstudományok körébe számos tudományág és interdiszciplináris elmélet tartozik mind a természettudományok mind a társadalomtudományok közül. Közös jellemzőjük, hogy az emberi viselkedéssel kapcsolatos jelenségeket, összefüggéseket vizsgálják. Szakács Ferenc „gyűjtőfogalomként” definiálja a „viselkedéstudományok” (*Behavioral Sciences*) fogalmát (Szakács – Bánfalvi, 2004).

E tudományterületek egy része az emberi viselkedés *biológiai alapjaival* és törvényszerűségeivel foglalkozik, más részük az embert pszichoszomatikus egységnek tekinti, és főként a *lelki jelenségeket* igyekszik feltárni, megint mások egyfajta holisztikus szemléletmódot követve a személyiség kialakulását, a viselkedéssel kapcsolatos jelenségeket konkrét *közösségi viszonyok* között tanulmányozzák.

A viselkedéstudományok körébe tartozik például a neurofiziológia, a humánbiológia, a genetika, a humánetológia, a pszichológia, a szociológia, a szociálpszichológia, az antropológia, az etika, a filozófia egyes területei, sőt a közgazdaságtan egyes területei (melyek például az ember gazdasági viselkedését vizsgálják).

Értelmezésünk szerint a viselkedéskultúra mindezen tudományterületek eredményeire támaszkodva, egyfajta interdiszciplináris határterületként:

- feltárja az emberi viselkedés biológiai-társadalmi gyökereit,
- elemzi a viselkedési formák és viselkedés-kultúrák kialakulását és
- definiálja a kulturált viselkedés: az illem, etikett és protokoll szabályait.

* főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

** A szerző készülő jegyzetének első fejezete

A viselkedéskultúra szabályrendszere azoknak a szabályoknak a tárháza, amelyek megfogalmazzák a szükséges és helyes megoldásokat az emberi-társadalmi együttélés sikeres kezeléséhez. Írásunkban nem vállalkozunk minden, a viselkedéstudományok körébe tartozó tudomány és interdiszciplináris elmélet körvonalazására, de szükségesnek tartjuk, hogy a viselkedéskultúra tematikáját leginkább meghatározó néhány tudományág fogalmáról és tárgyáról rövid ismertetést adjunk.

Pszichológiai ismereteket hallgatóink szereznek a képzés során, ezért csupán egy emlékeztető idézettel szeretnénk rámutatni a témánk szempontjából talán legtalálhatóbb megfogalmazásra a pszichológia lényegét illetően. Buda Béla megfogalmazása szerint (Buda, 1992): „...a pszichológiának éppen az a lényege, hogy az ember ismerjen rá azokra a képességeire, amelyekkel életét a társas térben irányítja, amelyek segítségével kommunikál, kapcsolatokat hoz létre és tart fenn.”

A **szociálpszichológia** magyarul társadalomlélektant jelent (*socius*/lat./ – társ, társaság; *pszüché*/görög/ – lélek; *logosz*/görög/ – tan, tudomány, ismeret). A szociálpszichológia elnevezés annyit elárul, hogy határtudomány – a szociológiával és a pszichológiával közösen kialakult tudományos kérdések vizsgálatára szerveződött, amelyek tanulmányozására egyedül sem az egyik, sem a másik tudomány nem vállalkozhat. Olyan társadalmi témák ezek, amelyeknek lélektani vonatkozásuk is van. Mérei Ferenc megfogalmazása szerint: „Van az emberi viselkedés alakulásának egy olyan tartománya, amelyet az egyénnek és a társasnak az ötvöződése jellemez” (idézi: Csepeli, 1997). Az emberi viselkedésnek ezt a tartományát hivatott feltárni a szociálpszichológia.

A szociálpszichológia a társadalmi valóság négy területével foglalkozik: az egyéni, személyiségen belül lezajló *társas befolyásoltságú folyamatokkal* (szocializáció, szociálisan meghatározott személyiségjellemzők, pl. éntudat, énkép, önszabályozás, önkontroll és szociálisan befolyásolt pszichológiai jelenségek, pl. előítélet, attitűd), *a társas kapcsolatokkal*, *a csoportokkal*, *a tömeggel*. A viselkedéskultúra ismeretanyaga szempontjából leglényegesebb, hogy a szociálpszichológia olyan társas helyzeteket vizsgál, amelyek befolyásolják az emberek viselkedését. Előfordulhat, hogy bizonyos helyzeti változók az embereket szokatlan, esetleg szabálysértő viselkedésre készítetik. Fontos, hogy megpróbáljuk megérteni ezeket a változókat és azokat a folyamatokat, amelyek előidézik a nemkívánatos viselkedést.

A **szociológia** társadalomtudományt jelent. A név 1838-ben született meg a latin *socius* (társ, társaság) és a görög *logosz* (tan, tudomány, ismeret) szavakból és August Comte¹ nevéhez fűződik. Ez a tudományterület a társadalmi élet összetevőit, a különböző szintek (egyéni, csoportok, szervezetek, intézmények) viselkedésének, működésének törvényszerűségeit, szabályait és folyamatait vizsgálja. Leegyszerűsítve, arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen összefüggés van az egyén és a társadalom között. A szociológiai kutatások a társadalmakat mozgató *makrotársadalmi struktúrákat* (mint a faj, a kisebbség, a csoport, a nemi szerepek vagy a család), deviáns jellemzőket mutató, vagy a struktúrák lebomlását eredményező *társadalmi folyamatokat* vizsgálnak (mint például a bűnözés), valamint *mikrofolyamatokat* (mint a személyközi kölcsönhatások vagy az egyének szocializációja) (Giddens, 1997). A szociológiának számos kapcsolata van a szociálpszichológiával, de előbbi jobban érdekelt a társadalmi struktúrában, utóbbi pedig a társas viselkedésben.

A 20. század elején szociológusok és pszichológusok, akik nem az ipari társadalmakat kutatták, hozzájárultak az antropológia kialakulásához. Ma a szociológia és az antropológia az elméleti szempontok és a módszerek eltérése miatt élesebben elválík.

Az **antropológia** számos tekintetben átfedi az előzőekben említett tudományokat. Az antropológia, vagyis *embertan* (a görög *anthroposz*, ember szóból) egészen tágra értelmezve az emberi faj (*Homo sapiens*) tanulmányozását jelenti. Két értelemben is holisztikus kategória: minden idők minden emberéről szól, továbbá az emberi faj minden vonatkozásával foglalkozik. Az antropológia az emberekkel mint komplex szociális lényekkel foglalkozik, akik rendelkeznek a beszéd, a gondolkodás és a kultúra képességével. Az antropológia tudománya a világon mindenfelé élő emberek életének biológiai és kulturális aspektusainak megértéséről szól. A viselkedéskultúra vonatkozásában az antropológia egyik ágának, a kulturális antropológiának az eredményei a leginkább felhasználhatóak.

A **kulturális antropológia** középpontjában a kultúra áll, és az a feltételezés, hogy az emberi faj olyan képességgel rendelkezik, hogy a világot szimbolikusan fogja fel és ezeket a szimbólumokat képes megtanulni és megtanítani (Bohannon – Glazer, 2006).

A kultúrantropológia (Angliában szociálantropológiának, illetve szociokulturális antropológiának is nevezik) lényegét szemléletesen fogalmazza meg a Simon Coleman – Bob Simpson szerzőpáros: „Hogy megértsük, mit is csinál egy szociálantropológus, egy pillanatra képzeljük el, hogy mi történne, ha hirtelen a világ egy teljesen más pontjára, nagyon más kultúrába csöppennénk, és ott kellene maradnunk egy vagy akár több évre. Először valószínűleg valami zavart éreznénk, képtelenek lennénk megérteni az ott beszélt nyelvet, megenni az ételt anélkül, hogy ne vágnánk az otthoni ízekre, vagy belépni úgy valakinek a házába, hogy akaratlanul is ne tennénk valami olyat, ami a házigazdák szemében udvariatlanságnak ne tűnne. Néhány hónap elteltével kezdenénk rájönni, hogyan kerüljük el a társadalmi buktatókat, majd egy év után már a nyelvet is beszélnénk, egy bizonyos fokú folyékonysággal. Végül kialakul a kölcsönös megértés és bizalom, és elkezdenénk megtapasztalni a világot egy másik kultúra közvetítésével.” (Coleman – Simpson, 2006.) Vagyis a kultúrantropológus feladata az, hogy megfigyelje a jellemző viselkedési mintákat, feltárja a külsőségek mögött rejlő értékeket, megfigyeltse a mindennapi kultúra, a viselkedéskultúra szabályszerűségeit, végső soron megértse az egyes társadalmakat azok saját logikája alapján.

Az **etológia**, az élőlények, elsősorban az állatok viselkedésének tanulmányozása az elmúlt két-három évtizedben kitágította a viselkedéstudomány határait. Addig az emberi magatartásokat tanulmányozó pszichológusokat, szociológusokat elvi különbség választotta el a növényi és állati viselkedéseket tanulmányozó viselkedéstudománytól és magatartástudósoktól. Konrad Lorenz, Niko Tinbergen, Karl von Frisch kutatásai² viszont egyértelműen igazoltak lényegi egybeeséseket, s ezzel az emberi magatartás értelmezési kereteit radikálisan kitágították. Az addig hagyományosan elkülönülő tudományterületek között egyfajta közeledés, integráció indult meg. A humánbiológia, a genetika vagy az etológia jeles kutatói (Konrad Lorenz, Jane von Lawick-Goodall, Ludwig von Bertalanffy, E. T. Hall, Csányi Vilmos) a 16-17. században közgondolkodásba került (s addig nem létező) *fejlődésgondolatot* filozófiai, szociológiai, viselkedés-rendszertani, valláselméleti, kulturális antropológiai kiegészítéssel tágtították.

Csányi Vilmos megfogalmazása szerint (Csányi, 1999) a **humánetológia** az emberi viselkedés biológiai és evolúciós tényezőit kutatva a természettudományok oldaláról igyekszik kiegészíteni a hagyományos társadalomtudományi emberképet.

Alapfogalmak

Viselkedés, magatartás

A **viselkedés** az ember látható és hosszabb ideig észlelhető megnyilvánulásainak jellemzése. A személy tettei, verbális, non-verbális vagy metakommunikációján keresztül észlelhetjük viselkedését. *A viselkedés tehát konkrét cselekvést jelent, mely személyhez, helyhez és időponthoz (vagy időtartamhoz) kötődik* (Zsigmond, 1998).

Viselkedés

A viselkedéssel csaknem szinonim értelemben használják a **magatartás** megnevezést, mely más is, több is, mint a viselkedés. Míg a *viselkedés pillanatnyi*, addig a *magatartás tartós megnyilvánulás*. A magatartás az embert általánosan jellemzi, a személyiségjegyeket és a helyzethez való tudatos és ösztönös alkalmazkodást együtt jelenti. Alapja a személyiség, megnyilvánulási formáit gyerekkorunk óta tanuljuk. A magatartásunkban tükröződő értékrendünk, értékeink meghatározzák, hogy miként cselekedjünk.

Magatartás

A magatartás tehát az egyénre jellemző, ismétlődő, értéktartalmú és értékkifejező viselkedéseket jelölő fogalom. A Szakács Ferenc – Bánfalvi Mária szerzőpáros megfogalmazásában: „A magatartás önreflektált, „megideologizált”, *önvezérelt, tipikus viselkedés*, olyan tevékenység, amelyet jóváhagytunk a magunk számára, tehát felelősek vagyunk érte, vagyis *erkölcsileg minősíthető*” (Szakács – Bánfalvi, 2004: 11.; kiemelések a szerzőtől).

Kultúra, civilizáció

A **kultúra** = műveltség kifejezés a latin *cultura* szóból származik. A *colere*-ből származó *cultura* főnév eredetileg a föld művelését jelölte. A kultúra már korán kiterjedt metaforikus jelentéskörre tett szert: elkezdtek általános értelemben bármi kiművelésének jelölésére alkalmazni és a későbbiekben jelentését egész társadalmak jellemzésére vitték át (Márkus, 1992).

Kultúra

Hamvas Béla így ír erről: „...a kultúra az a nagy egyéniségfölötti és kollektív valóság-világ, amelyben az emberi egyének beágyazva élnek.” (Hamvas, 1995: 162.)

A modern kultúrafogalom meglehetősen sokrétű. Nincs rá egyetlen közösen elfogadott definíció. 1953-ban Kroeber és Kluckhohn 161 kultúrafogalomról számolt be. (A kultúraelméletekről érdekes és rendkívül szakszerű áttekintést ad Nguyen Luu Lan Anh, 2003.)

A számos kultúraelméletből mi Kluckhohn megközelítését emeljük ki. A neves pszichológus szerint: „A kultúra olyan a társadalomnak, amilyen az emlékezet az egyénnek”. (Idézi: Nguyen, 2003.)

A kultúra eszerint a megközelítés szerint *szimbólumokat, értékeket, normákat és jelentéseket és az ezekre épülő tapasztalatokat és hagyományokat tartalmaz, amelyek megmutatják mi bizonyult hatékonynak a múltban, és ennek megfelelően hogyan kell a jelenben viselkedni.*

A kultúra *magatartáscentrikus* (tehát azt mondja meg, mi a jó, értékes és mi a rossz, értéktelen). Jankovics Marcell szerint a magyar műveltség szónál tökéletesebben semmi sem fejezi ki azt, ami a tartalma a kultúrának (Jankovics, 1999). Szerinte az, amit mi hagyományosan kultúrának nevezünk, az egy agrártársadalomhoz tartozó szellemiség és minden, amit e mellé lehet rendelni. A szó eredetéből levezetve (*colo, colere, colni, cultus* – földet művel) kiművel, nemesít, gondját viseli valaminek, valakinek, ápol, díszít. Több szintje van, egyszerre szellemi és egyszerre praktikus. Nem csak a földet műveli, hanem a szellemet is. A kultúra megtartása és ápolása, a kulturált viselkedésre való törekvés minden közösség jól felfogott érdeke, hiszen Széchenyi István szavait idézve „Kiművelt emberfők sokasága a nemzet igazi hatalma.”

Civilizáció

A **civilizáció** (*civilisation*) = polgárosodás fogalmát a 18. század második felében, Franciaországban Mirabeau³ hozta létre. Maga a szó latin eredetre, a polgárt jelentő *civis* szóra vezethető vissza. A civilizáció és a kultúra közt azért tettek különbséget, hogy megkülönböztessék a megművelt (épített) környezetet azoktól a szokásoktól és hagyományoktól, amelyeket a benne élők tovább adnak egymásnak. Norbert Elias (1987) tudásszociológiai elemzése átfogó képet ad a kultúra és civilizáció fogalmak szembeállításának történelmi háttéréről. A civilizáció hagyományos angol és francia fogalmában Elias szerint a „nyugat öntudata” fejeződik ki, a nyugati ember benne foglalja össze „a nyugat és az emberiség haladása felett érzett büszkeséget”. Német nyelvterületen viszont a „civilizáció” mint érték másodrendű, csak az ember külső oldalát, az emberi létezés felületét fogja át. Amikor tehát megkülönböztetjük a kultúrát a civilizációtól, a német értelmezést ismerjük el jogosnak. *A civilizáció inkább külső formákat, a kultúra inkább belső értékeket jelöl.* A német fogalom szerint a civilizáció nem feltétlenül jár együtt a kultúrával, a kultúra pedig a civilizációval. A civilizáció hasznélvezői (a

Civilizáció

gazdag államok, népek, rétegek) nem mindig jeleskedtek és jeleskednek a kultúrában, a kultúra nagyjai pedig sokszor szűkölködnek a civilizáció javaiban (Vitányi, 2002).

Egy protokollszakkönyvben idézett megfogalmazás szerint: „A civilizáció egyik ismertetőjele, hogy egy közmegegyezésen alapuló erkölcsi értékrendszer vagy magatartási normarendszer szabályozza az emberek együttélését. Ezen alapul a parlamentek által alkotott törvények többsége.” (Robert J. Ringer, idézi: Fekete és szerzőtársai, 2000: 11.; kiemelések a szerzőtől.)

Arany János Civilizáció című versében ironikus felhangú találó és tömör képet kapunk a civilizáció folyamatáról:

„Ezelőtt a háborúban
Nem követtek semmi elvet,
Az erősebb a gyengétől
Amit elvehetett, elvett.
Most nem úgy van. A világot
Értekezlet igazgatja:
S az erősebb ha mi csínyt tesz,
Összeül és – helybehagyja.”

A civilizáció *viselkedéscentrikus*, tehát azt mondja meg, hogyan kell és hogyan nem szabad viselkedni. (Pl. a KRESZ egy tipikus civilizációs szabályrendszer.) A kultúra jelenti a tartalmi (belső) alapot a civilizáció és a civilizáció fejlődése számára. A civilizáció folyamatos alakulása hatással van a kulturális alapra, ami a kultúra megváltozásával, átalakulásával jár együtt. Tehát e két tényező mint a társadalmak meghatározói, kölcsönösen hatnak egymásra.

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy a „civilizált” ember tud „viselkedni” (szabálytudó, illemtudó, udvarias = ahogy az Udvarban szokás), a kulturált ember képzett, művelt (ért valamihez, értéket képvisel és hoz létre) (Szakács, 2005). A viselkedéskultúra magában foglalja mind a civilizált viselkedés, mind a kulturált magatartás fogalmát.

A következő részben holisztikus megközelítésben áttekintjük az emberi viselkedés biológiai és társadalmi alapjait.

Az általános viselkedési szabályok történeti kialakulása

„Már az ókori görögök is...” szokott kezdődni majd minden diszciplína (tudományág), vagy interdiszciplináris elmélet. Amikor a viselkedéskultúra ismeretanyagának történeti áttekintésére vállalkozunk akkor ennél jóval régebbre nyúlunk vissza. Az emberi magatartás értelmezési kereteit kitágítva, az emberi viselkedés biológiai és evolúciós tényezőit is figyelembe véve az általános viselkedési szabályok történeti kialakulását „állatkorunkig” vezetjük vissza.

Az emberi viselkedés biológiai gyökerei

Konrad Lorenz ezt írja: „Az út az ember megértéséhez éppúgy az állat megértésén át vezet, ahogyan az ember létrejöttének útja is minden kétséget kizáróan az állaton keresztül vezetett!” (Lorenz, 1992: 26.)

Sem az állatok sem az ember nem tud megélni a természeti környezet nélkül (levegő, víz, táplálék, fény, meleg). Az ember a fajfejlődés korai szakaszában hordákban élt, és csak ott tudott megélni, ahol a természeti környezet kedvezett neki. Az ember máig magán viseli a fajfejlődésnek ezeket a nyomait. Ez alapján elmondható, hogy az ember is és az állatok is *viselkedésszabályok* szerint élnek. Aki nem tartja be a szabályokat az pórul járhat, súlyosabb esetben el is pusztulhat (ha állat). Ami közös bennünk és, ami magyarázatul szolgál erre az az, hogy bizonyos életműködéseink azonosak.

Ezek az életműködések:

1. *Anyagcsere* (táplálkozás, ivás, ürítés, alvás). Az anyagcsere lényege a szervezet és a környezet között végbemenő állandó anyag- és energiakicserélődés.

2. *Szaporodás* (szex). A szexuális viselkedés a fajfenntartás szolgálatában áll.

3. *Helyváltoztatás* (*locomotio*). A helyváltoztatás voltaképpen az előző két életműködés kielégítését segíti. Célja a kedvező életfeltételek (táplálék, víz, biztonságos rejtékhely) elérése, valamint a nemi partner keresése.

4. *Információkeresés (és feldolgozás)*. Minél fejlettebb egy állatfaj annál nagyobb a jelentősége ennek az életműködésnek. Csíkszentmihályi Mihály kutatási eredményei szerint az emberi agy percenként 126 információ feldolgozására képes. A lokomotoros viselkedés és az információkeresés és -feldolgozás az önfenntartást és a fajfenntartást egyaránt szolgálja.

Az állatok és emberek (és minden élőlény) viselkedését ezek a *biológiai (elsődleges, alapvető) szükségletek* határozzák meg legerősebben. „Ehess, ihass, ölelhess, alhass!” – írja József Attila *Ars poetica* című versében. (Tegyük hozzá, azt is megfogalmazza, hogy az embernek ez még nem elég: „A mindenséggel mérd magad!”)

A *biológiai szükségletvezérelt viselkedés énközpontú (egocentrikus) és önző (egoista)*. A szükséglet kielégítését akadályozhatja *táplálékhiány, helyszűke és a többiek (konkurencia) hasonló törekvése*, tehát *létért való küzdelmet* eredményez, aminek következtében létfontosságú *deficit* keletkezhet az életműködésekben. Éppen ezért az *életműködések optimalizálása érdekében létfontosságú a szabályozás* (Szakács, 2005).

Biológiai (alapvető, elsődleges) szükségletek

A legelső szabály: *erősebbnek kell lenni*. Az állatvilágban (és az embereknél is bizonyos szubkultúrákban⁴) ez a fizikai erőfölényre való törekvést jelenti, és a zsákmányolt élelem biztosítására, illetve a szaporodásra és ivadék gondozására szolgál. Az oroszlanoknál például az egyik hímoroszlán igyekszik megölni vagy elzavarni a másik hímoroszlánt, hogy minél több feleséget tarthasson magának (akik utódokat szülnek és vadásznak), így optimalizálja létszükségletei kielégítését. Az állatvilágban, különösen a dimorf alakú fajoknál, tehát ott, ahol a nőstények jelentősen különböznek a hímektől, a hímek között állandó dominanciaküzdelem van. A csoportban élő állatok között a fizikai erőviszonyok alapján kialakul a rangsor, a hierarchia.

Szabályozás

Az emberek viselkedésében az *erősebbnek lenni* szabálya a szociális *dominanciára való törekvésben* nyilvánul meg. Azok a személyek, akikben erősebb a dominanciára való törekvés, a hierarchiában igyekeznek magasabb státuszt betölteni, a rangsorban minél magasabb pozíciót betölteni. A csoport és a rangsor kialakításának a készsége rendkívül erős az emberben. Megfigyelésekkel igazolták, hogy az újonnan alakuló emberi csoportokban körülbelül egy óra alatt kialakul egyfajta rangsor, dominanciarend (Mérei, 1989).

A második szabály: az *életér biztosítása*. Az életér, vagyis a létfenntartást biztosító terület védelmének célja a létfenntartó tényezők kimerülésének megakadályozása. Ilyen szempontból a területvédő agresszió hatásos eszköz, és nem kifejezetten támadó jellegű, inkább megelőző és figyelmeztető célja van. A területiális viselkedésnek különböző módzatai vannak (Németh, 1983). A madaraknál például a költési időszakban a hím énekével jelzi, hogy a terület foglalt. (Némely madár-csicsergés, amitől elandalodva hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy a mi gyönyörködtetésünkre szolgál, valami olyasmi üzenetet hordoz, a konkurens hímnek, hogy: „Létépem a fejedet, ha a területemre jössz...”.) Sok emlős szagnyomokkal jelöli meg vadászterületének határait. Az emberek is mutatják a területiális viselkedés jeleit. Az emberi területiális viselkedés fontos része a *személyes életér* kijelölése és védelme. Az ember számtalan módot eszelt ki, hogyan jelölje ki és védelmezze a sajátjának tekintett házat, földet, mezőt, egyéb területet. (Bekeríti udvarát, kertjét, riasztórendszereket szerel fel stb.)⁵

Az állatvilágban tehát a két legfontosabb viselkedési szabály, *erősebbnek lenni és életteret biztosítani*. Erre mondjuk mi emberek, hogy „farkastörvények” uralkodnak (az ön- és fajfenntartás, a biztonság igénye, végső soron az életösztön határoz meg minden szabályt, gyakori a biológiai agresszió és az ösztönös cselekvések dominálnak).

Az állati agresszió szervesen beépül valamelyik alapvető ösztönbe, egy bizonyos cselekvési tartományba, mint amilyen a területvédelem, a zsákmányolt élelem biztosítása, a rangsorvita, a szaporodás. Ugyanakkor azt lehet mondani, hogy az állatvilágban az agresszió sokkal inkább *egy sok energiát igénylő, magas feszültségű, cselekvésben kifejeződő biológiai jelenség*, semmint valamilyen ártó szándék feltételezése (Zsolt, 2006).

A szabályrendszer mindenki számára világos és elfogadott. Két szarvasbika küzdelme során például az érdekeltek illemlékódexüket legalább olyan becsülettel betartják, mint hajdan a párbajozó úriemberek. Egy-
más oldalának veszélyes agancsukkal sohasem rohannak, a cél a másik legyőzése, nem pedig elpusztítása.

Elfogadott szabályrendszer

Csányi Vilmos (1986) szerint a biológiai agresszió fontos magatartásbeli szabályozó mechanizmus, amely valamilyen formában minden magasabb rendű állatban és az emberben is kimutatható. Ugyanakkor az emberi agresszióknak megvannak a humán jellegzetességei, megnyilvánulásai. Tanulással az adott kultúra befolyása alatt az emberi biológiai agresszió alacsony szintre szorítható (vagy éppen magas szintre is emelhető, ha az adott kultúrában az agresszív viselkedési minta a követendő pozitív modell.)

Az ösztönös cselekvések tehát alapvető részei az emberi viselkedésnek is, de az emberi gondolkodás elemei megakadályozzák mereven egyirányú, sztereotip lefolyásukat. Egyedül az ember képes egy eszméért, egy másik emberért feláldozni az életét. (Az életösztönt legyőzi egy társadalmi eredetű, másodlagos szükségletet kielégítő igény.) „Az ember az egyetlen, aki önmagában az egyéni és feltételes dolgok alá, a közös és feltétlen létezésig ás: lelke van.” (Weöres Sándor)

Az emberi magatartást szabályozó mechanizmusokra szerteágazó kulturális felépítmény, szuperstruktúra épült rá a társadalmi evolúció során. A viselkedés sajátos emberi formáit, azokat a specifikus magatartási reakciókat, amelyek a mai embert jellemzik elsősorban a szociális érintkezés alakította ki. Társadalmi és biológiai motivációk, hajtóerők bonyolult szövevénye határozza meg viselkedésünket, kapcsol bennünket egymáshoz, ezek határozzák meg a társas élet kötöttségeit.

Az emberi viselkedés társadalmi gyökerei

Az ember ökoszociális környezetben él, ökoszociális rendszerek tagja. Az „ökoszociális” közösségi környezetet jelent; vagyis emberi együttéléseket meghatározott környezeti feltételek között. Amikor azt mondjuk, hogy az ember ökoszociális rendszerek része, eleme, akkor ezen azt értjük, hogy az ember közösségekben él, mégpedig mindig meghatározott (természeti) térben, környezetben. Az ember természeti lény, egyúttal pedig „közösségre ítéltetett”. Társas lény, ahogy ezt Arisztotelész definiálja, nem tud megélni egymagában, hanem csak emberi együttélésekben (Kozma, 1998). „Az ember egyedül gondolva nem több a magányos vadállatnál, mely élte fenntartásáért zsákmányt keresve bolyong” – vallja Kölcsey Ferenc unokaöccsének írt máig érvényes nemes veretű soraiban (Kölcsey, 1981).

A társadalom nem csupán emberek sokaságát jelenti, emberi viszonyokból áll. Nem emberek egymás mellett élése, sokasága, halmaz, hanem azok strukturális viszonya.

Az előzőekben az emberi viselkedés biológiai alapjaival foglalkoztunk, mert az ember viselkedését (mint ökolényét, természeti lényét) meghatározzák biológiai eredetű *elsődleges szükségletei*. Az ember létfenntartási szükségletének kielégítéséhez a kereteket, a lehetőségeket a természeti környezet adja.

Ugyanakkor a viselkedés sajátos emberi formáit, azokat a specifikus magatartási reakciókat, amelyek a mai embert jellemzik, elsősorban a szociális érintkezés alakította ki. Azt mondhatjuk, hogy az emberi viselkedést azok a **társadalmi** eredetű **másodlagos szükségletek** (pl. erkölcsi, társas, esztétikai igények) determinálják, melyek a társadalmi fejlődés során jönnek létre.

Társadalmi (másodlagos szükségletek)

Az emberi közösségeket hasonló szükségleteik és ezeknek a szükségleteknek az együttes kielégítése fűzte össze. Az azonos vagy hasonló szükségletek és közös kielégítésük nagyon hasonló beállítódásokat (diszpozíciókat, attitűdöket, stabilizálódott reakciókat) alakított ki a közösség valamennyi tagjában. Hasonlóképp álltak készenlétben a megszokott fenyegetésekkel szemben, és hasonlóképp reagáltak a megszokott környezeti változásokra. A közösség tagjaival szemben azonos lett a beállítottságuk; azonosan reagáltak azokra, akik a közösségnek nem voltak a tagjai. A közösség tagjait ezek a stabilizálódott reakciók tették hasonlóvá egymáshoz. Kialakultak és megszilárdultak a csoporttagok közötti kapcsolatok, státuszok, szerepek. Leszűrődtek a tapasztalatok, amelyeket a csoporttagok továbbadtak egymásnak és a következő nemzedékeknek (mintát adva, illetve verbális úton). A tapasztalatok megjelentek a tárgyakban, a megváltozott környezetben is. A közösségekben a társadalmi fejlődés során rétegződés is történt, csoportok, rétegek, osztályok, intézmények alakultak ki.

A társadalomban élő embercsoportok érdekei olykor eltérnek, más-más megegyeznek. A szükségletek és érdekek fontossága alapján alakulnak ki az **értékek**, kialakul a közös **értékrend**, amelyben a közösség valamennyi tagja osztozik. Mindaz, amit fontosnak tartanak, összeköti a közösség tagjait. Az értékrendszer nem mindig tudatos. Vannak *ideális értékek* (mi helyes, etikus az abszolút norma szerint – rejtett normák) és *elfogadott értékek* (ezek a gyakorlatban alkalmazott normák – nyílt normák).

Értékek

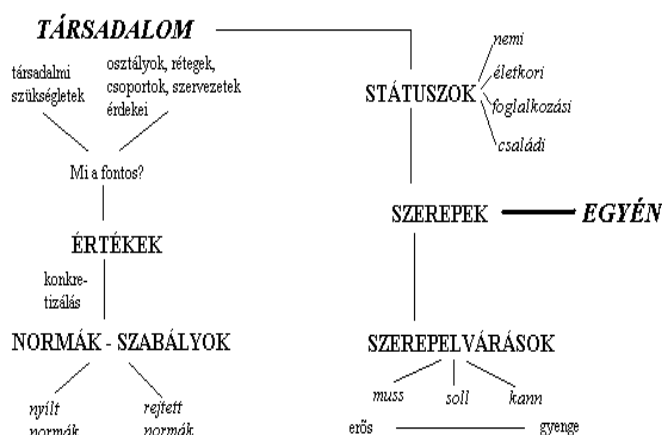
Az értékek jelentik tehát a társadalom alapját, ezek határozzák meg az emberi cselekvéseket.

Az értékekből a konkretizálás során **viselkedési előírások** lesznek, melyek irányt mutatnak, hogy hogyan kell viselkedni, milyen szabályokat kell betartani ahhoz, hogy a vallott értékeknek megfelelően viselkedjünk. Ezek kialakítják a *normákat*.

Viselkedési előírások Normák, szabályok

A norma lehet *nyílt*, egyértelműen megfogalmazott és lehet *rejtett*, például az udvariasság fogalma egyértelmű, de az, hogy mikor milyen módon kell udvariasan viselkedni, az nem mindig egyértelmű. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a közösségben megegyezés születik arról, hogy mi a helyes viselkedés. A társadalmilag elfogadható viselkedések a kultúrába való beilleszkedés és a szocializáció során vésődnek be. Arisztotelész szavait idézve: „Nem természettől, de nem is a természet ellenére fejlődnek ki bennünk az erények, hanem természettől fogva úgy vagyunk alkotva, hogy befogadjuk őket, viszont csak a szokás által lehetünk bennük tökéletessé” (Arisztotelész, 1997: 16). A folyamatot sematikus az 1. ábra szemlélteti:

1. ábra

Forrás: (Schmercz, 2002)

Az értékek és normák követését jutalmak és büntetések kísérik és szilárdítják meg a közösségben. Jutalom jár érte, ha valaki úgy viselkedik, hogy az megtestesítse a közösségnek fontos dolgot; büntetés pedig azért jár, ha valaki nem úgy viselkedik. Az értékeket és normákat olyan szankciók kísérik, amelyek összekötik a közösséget: hiszen más jutalmaznak és más büntetnek, mint más közösség tagjai (és persze másként is szankcionálnak, vagyis más mintákat követnek). Jutalmaik és büntetéseik (szankcióik), akárcsak az értékek, szintén összekötik a közösséget.

Tehát a biológiai és társadalmi szükségletek kielégítésének a szabályozása, a megengedett és tilos utak kijelölése a társadalmi fejlődés során a kultúra és civilizáció normarendszerévé formálódott.

Parsons⁶ így ír erről „... egyetlen nagy és bonyolult társadalmi rendszer sem állhat fenn tartósan, ha a normatív rend nagyobb részéhez való igazodás nem kötelező jellegű, azaz ha nem kapcsolódnak negatív helyzeti szankciók a nemigazodáshoz.” (Idézi: Farkas, 1997.)

Összefoglalva az előzőekben részletesen áttekintett folyamatot megállapíthatjuk, hogy *az emberi viselkedés társadalmi gyökerei a közösségbe ágyazottak és ezeket a közösségeket a kultúra tartja össze, vagyis ismeretek, értékek, beállítódások és normák rendszere. Miközben ezeket eltanuljuk a közösség tagjaitól, megtanuljuk a társadalmilag elfogadott viselkedési mintákat, nemcsak beilleszkedünk a közösségbe (szocializáció), hanem egyúttal ki is emelkedünk belőle (perszonalizáció).* Ez a szociális tanulás kettős arculata és értelme.

Normák és szabályok – a kultúra legfontosabb szociológiai elemei

A norma és a szabály lényegileg egy és ugyanazon jelenségre – a társadalmi viselkedés előírásokat követő voltára – utal, ám *a szabályfogalom az interakcióban résztvevő személyek aktivitását állítja előtérbe, szemben a norma fogalom által sugallt passzív követéssel.*

A norma fogalma magában foglalja az összes viselkedési szabályt, a törvény írott formájától az erkölcs, az illem vagy a szokás előírásain át a közvetlen, személyes környezet kívánalmáig.

A szabályok legfőbb típusai: az erkölcsi, a jogi szabályok és az illemszabályok. Az **erkölcsi szabályokban** az adott közösségre jellemző közös értékek, közös magatartásmódok fogalmazódnak meg. Azt is mondhatjuk, hogy az erkölcs egy közösség önrendelkezésének módja, **a társadalmi érintkezés tartalmi vonatkozásait foglalja magában.** Így lehet az erkölcs egy mindenki számára mértéket adó íratlan normaegyüttes.

Értékek

Szöllősy Zoltán Gondolkodás- és viselkedéstan című tanulmányában meghatározza az etika jelentését és szemléletes példákat ad az erkölcs és etika különbségének érzékeltetésére. Az *etika* általános érvényű, az erkölcsnél elvontabb fogalom, mely kortól, világnézettől és kultúrától teljesen független. Alaptétele, hogy az embernek mindig a jót kell választania. Az viszont már erkölcsi kérdés, hogy mi számít jónak s mi rossznak.” (Szöllősy, 2006.) Az élet tisztelete egyértelműen etikai követelmény. A különböző kultúrák erkölcsi rendszere azonban mást és mást ért ezen. Van, ahol elfogadhatatlanul erkölcsstelen tettek minősül egy tehén levágása, máshol mindenféle erkölcsi aggály nélkül irtanak ki egész állatfajokat. Vannak, akik inkább vállalják a börtönbüntetést, mintsem hogy letegyék a katonai esküt, mások erkölcsi kötelességüknek érzik a haza fegyveres védelmét s az ezzel járó természetes velejárónak az ellenség megölését. A többnejűség, a homoszexualitás vagy a nyilvános meztelenség egyes kultúrák számára teljesen természetes, máshol mindez felháborítja az emberek többségét, mivel sérti az erkölcsi érzéküket. (Szöllősy, 2006.)

Az erkölcs tehát térben és időben relatív, ami nem zárja ki az állandó elemek meglétét. Vannak mindenütt és mindenkor érvényes etikai szabályok. Az élet tiszteletén kívül közös etikai szabály például az egyéni szabadság tiszteletben tartása, az idősök megbecsülése, a szexuális tabuk egy része. (A tiltásokat az erkölcsi szabályok területén gyakran a tabu kifejezéssel illetik.) E szabályok konkrét megjelenési formáiban lehetnek eltérések, de az alapelvek állandó elemei az erkölcsi szabályoknak, hiszen ezek olyan értékek, amelyeket minden kultúra valamilyen formában kifejez és támogat.

Az erkölcsi szabályok tanulásának természetes folyamatát Csányi Vilmos (2005) a spontán nyelvtanuláshoz hasonlítja. A gyerek a családban ellesi a szavakat és a mondatokat anélkül, hogy tudná a nyelvtant. Ehhez hasonlóan a tömegtársadalmakban az egyén a társadalom életéből példák segítségével „ellesi”, megtanulja azokat az erkölcsi szabályokat, amelyekről úgy gondolja, hogy követnie kell. Például: hogy megtartsa-e az adott szavát, hűséges legyen-e ahhoz, aki támogatta őt, még akkor is, ha ez azzal jár, hogy bajba kerül. Az erkölcsi szabályok be nem tartása nem jár közvetlen büntetéssel, de azzal, hogy a közösség legfontosabb értékeit nem tiszteli valaki, önmagát zárja ki a közösségből.

Szakál Gyula (1997) leír egy példát egy etikai szabály, a másik ember tisztelete vonatkozásában. Észak-Olaszországban a kertés házak tulajdonosai mindig rendesen összesöprik a leveleket, nehogy a szél a szomszéd birtokára vigye. Ez már generációk óta így van. Amint egy új lakó érkezik a környékre, a szomszédok nem mulasztják el megemlíteni ezt a régi gyakorlatot a szokásos őszi beszélgetéseknél. Ezzel mintegy kikényszerítik a betelepülőknél ez a szokást. A gereblyézést megtagadók azt kockáztatják, hogy gyakorlatilag kizárják őket a közösségből, ezért szinte minden esetben engedelmeskednek a közösség normáinak.

Dawkinsra hivatkozva Faragó Klára (2006) az erkölcsi szabályokat kulturális üzeneteknek, *mémeknek* nevezi, melyek az emlékezet és az utánzás segítségével terjednek.

Az erkölcsi normák tehát általában íratlanok és a nevelés, szokások, hagyományok, minták közvetítik. Manapság etikai kódexeket (a közös értékeknek megfelelő viselkedési szabályzat) állítanak össze cégek, pártok mind tevékenységükkel, mind alkalmazottaikkal vagy ügyfeleikkel szemben. (Az erkölcs problémakörének filozófiai vizsgálatával mint diszciplína és mint tantárgy az etika foglalkozik.)

Sok etikai szabályból lesz egy idő után **jogszabály**. Jogszabályként leírva sokkal világosabb, hogy mikor mit csinálhatunk, vagy nem csinálhatunk, s ha az ellenkezőjét tesszük annak, amit kell, akkor annak mi

Jogszabályok

a következménye. Mind az erkölcs, mind a jog általános követelményeket állít az egyén elé, s mindkettő kényszer által hatékony. Ugyanakkor ebben van a legfontosabb különbség is: *az erkölcsiség elsősorban közös nyomással belsővé tett norma által létezik. A törvény kényszere viszont külsődleges: elrettentés büntetéssel. Az egyik mögött a közösség, a másik mögött a hatalom áll.* Az erkölcs a jog igazolása és fenntartó ereje.

„Az a jó ha minél kevesebb törvény van, ezek azonban legyenek igazságosak, a közösségnek hasznosak, a nép előtt ismereteseek. A régiek ezért a törvényeket fehér- vagy törvénytáblákra írták fel, és közszemlére tették ki, hogy mindenki láthassa őket.” (Rotterdami Erasmus, 1987.)

A jog a törvényektől függ, az erkölcs az emberek igazságérzetétől. A jogsértés törvénybe ütközik, az erkölcstelenség nem feltétlenül. A törvénytelenység jogilag büntethető, az erkölcstelenség önmagában nem, csupán akkor, ha törvényeket is sért. A törvénykezés lehetőséget ad a jogi csűrés-csavaráásra, a kikapuk megtalálására és a nem precízen előírt szabályok büntetlen átlépésére. Ellenben, ha saját erkölcsi érzéke ellenére cselekszik valaki, az mindenképpen lelkiismeret-furdalást, bűntudatot okoz, akár megszegte az illető az írott törvényeket, akár nem. *Semmilyen jog és egyetlen törvény sem hatékony, ha nem támasztja alá a moralitás.*

Ha minden ember, vagy akár csak többségük – moralitása alapján – nem fogadja el a jog szabályait, ha a törvény az erkölcsi normákkal nincs olyan összhangban, hogy mindenki (vagy a többség) másokkal szemben követelményként állíthassa, és saját magára érvényesnek ismerje el, ha az emberek nem tekintik értéknek a szabályt, akkor a hatalom nem tudja megakadályozni azokat a cselekedeteket, amelyek megsértik a törvényt. Vagyis általánossá válik a törvények kijátszása. Az erkölcs elsőbbsége a törvénnyel szemben így nem (vagy nemcsak) elvi, hanem gyakorlati tény. (Ezért veszélyes az erkölcsi normák fellazulása, mely manapság sajnos általánossá vált!) A szabadságot nem szabad összetéveszteni a szabadossággal. A Rousseau-nak tulajdonított idézettel: Nem az a szabadság, ha azt tehetjük, amit akarunk, hanem ha nem kell megtennünk azt, amit nem akarunk. Előfordulhat az is (szerencsére ritkán), hogy a törvény erkölcstelen, s csupán ennek megszegése – a jogtalan-ság – jelenthet erkölcsös viselkedést (pl. zsidótörvények, feljelentési kötelezettség).

A jogszabályoknak csak egy része vonatkozik az erkölcs területére, más jogszabályoknak nincs erkölcsi tartalmuk. (pl. eljárási szabályok a hatósági eljárások formalitásaira vonatkozóan)

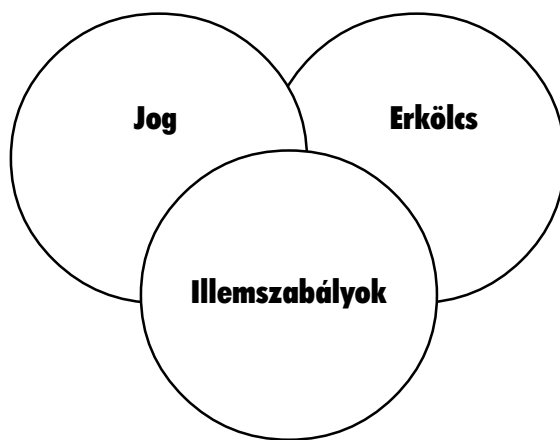
Miután áttekintettük az erkölcsi szabályok és a jogi szabályok közötti összefüggést, vizsgáljuk meg a következő kérdést: mi a viszony az erkölcsi normák és **illemszabályok** között?

Az illemszabályok is arra vonatkoznak, hogy az emberek hogyan viselkedjenek, de jellegzetességük, hogy az emberi magatartás külsőleges jegyeiről alkotnak véleményt, *a társadalmi viselkedés formai vonatkozásait* foglalják magukban. *Ezek a szabályok egyértelműen megfogalmazhatóak.* Ide tartoznak például a köszönés, a kézfogás, a bemutatkozás, a társalgás, az öltözködés szabályai. Az illemszabályok egyszerű, főleg tudatlanságból eredő megsértésének semmiféle erkölcsi tartalma nincsen. Ugyanakkor bizonyos illemszabályok megsértése erkölcstelen, sőt törvénytelen is lehet. Például ha egy rendezvényen nem az alkalomhoz illően vagyunk felöltözve lehetünk egyszerűen illetlenek. (Ha mondjuk egy templomi esküvőn rövidnadrágban jelenünk meg.) De az is előfordulhat, hogy öltözködésünk erkölcsi szabályt, sőt jogi szabályt is sért. (Pl. A hiányos öltözet minősülhet közszemérem elleni vétségnek.)

A jog, az erkölcs és az illemszabályok közötti összefüggés a következőképpen szemléltethető (2. ábra):

Illemszabályok

2. ábra

Forrás: (Sille, 2004: 18.)

Az egyes területek közötti átfedés, mely a fenti ábrázoláson látható, jelentősen eltérhet a kulturális sajátosságok függvényében. Egészen más lenne az ábrázolás például az arab kultúrában, ahol az erkölcsi szabályrendszert meghatározó iszlám nem csupán vallás, hanem a társadalmi lét szinte minden területét átfogó és szabályozó szerves rendszer, etikai normarendszer, jogrendszer, a mindennapi viselkedést befolyásoló magatartási kódex, összességében egy komplex rendszer, életmód, életfelfogás és szemlélet.

Ha a kérdést Kínában vizsgáljuk, akkor azt mondhatjuk, hogy mivel a konfuciánus tanok erős hatást gyakoroltak a társadalmi szabályozottságra a jog és az erkölcs területe gyakorlatilag lefedte egymást és ma is igen jelentős átfedés tapasztalható. Például ha Kínában valaki öngyilkos lesz, akkor nemcsak azt vizsgálják államigazgatási eljárás keretében (mint a nyugati társadalmakban), hogy nem volt-e idegenkezűség, nem terhel-e valakit büntetőjogi felelősség, hanem azt is, hogy nem terhel-e valakit erkölcsi felelősség.

Felhasznált irodalom

Andorka Rudolf (2000): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó.

Arisztotelész (1997): *Nikomakhoszi etika*. (Részletek. I–III. könyv.) Budapest, Európa Kiadó.

Aronson, Elliot (1996): *A társas lény*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Bohannon, Paul – Glazer, Mark (2006): *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Budapest, Panem Kiadó.

Buda Béla (1992): *Az empátia – A beleélés lélektana*. Budapest, Ego-School Kiadó.

Coleman, Simon – Simpson, Bob (szerk.). *Discovering Anthropology*. Letöltés helye: http://www.therai.org.uk/pubs/resguide/1_what_anthropology.html; letöltés időpontja: 2006. augusztus 8. 18 óra 32 perc

Csányi Vilmos (1986): *Az evolúció általános elmélete*. Bukarest, Kriterion Kiadó.

Csányi Vilmos (1999): *Az emberi természet – Humánetológia*. Budapest, Vince Kiadó.

Csányi Vilmos (2005): *Gerendák és szálkák*. Népszabadság, augusztus 20.

Csepeli György (1997): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó.

Düll Andrea (2001): *A környezetpszichológia története*. Magyar Pszichológiai Szemle, LVI. évf., 2. szám, 287–328.

Elias, Norbert (1987): *A civilizáció folyamata*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Faragó Klára (2006): *Etikai kérdések a gazdaságpszichológiában*. Letöltés helye: www.pointernet.pds.hu/kissendre/etika/20061031164927387000000730.html; letöltés időpontja: 2006. október 8. 23 óra 32 perc.

Farkas Zoltán (2005): *A kultúra, a szabályok és az intézmények*. Társadalomelmélet, Miskolci Egyetem. Letöltés helye: mek.oszk.hu/03000/03092/03092.htm; letöltés időpontja: 2006. augusztus 21. 19 óra 2 perc.

Giddens, Anthony (1997): *Szociológia*. Budapest, Osiris Kiadó.

Hall, Edward T. (1987): *Rejtett dimenziók*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Hamvas Béla (1995): *Scientia Sacra*. I. Szentendre, Medio Kiadó. Letöltés helye: <http://www.tradicio.org/kvintesszencia/trad98hamvasscientiasacra.htm>.

Jankovics Marcell (1999): *„Mély a múltnak a kútja...” A kultúra genetikája*. Debrecen, Csokonai Kiadó.

József Attila (1972): *Világzása hőmérsékletem*. Kolozsvár, Dacia Kiadó.

Konrad Lorenz (1992): *A gondolat ösvényein*. TOTEM Könyvkiadó.

Kölcsey Ferenc (1981): *Parainesis Kölcsey Kálmánhoz*. Budapest, Magvető Kiadó.

Lajkó Károly (2002): *A stresszcsökkentő viselkedés*. Budapest, Medicina Könyvkiadó.

Márkus György (1992): *A kultúra: egy fogalom keletkezése és tartalma*. In: Kultúra és modernitás. Budapest, T-Twins Kiadói és Tipográfiai Kft.

Mérei Ferenc (1989): *Társ és csoport*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Németh János (1983): *Viselkedés, magatartás az állatvilágban*. Kolozsvár-Napoca, Dacia Kiadó.

- Nguyen, Luu Lan Anh – Fülöp Márta (szerk.) (2003): *Kultúra és pszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Nyíri Kristóf (1994): *A hagyomány filozófiája*. Budapest, T-Twins Kiadói és Tipográfiai Kft.
- Rotterdami Erasmus (1987): *A keresztény fejedelem neveltetése*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Schmerz István (szerk.) (2002): *Pedagógiai szociálpszichológia*. Nyíregyháza, Élmény Bt. Kiadó.
- Szabó István (1994): *Bevezetés a szociálpszichológiába*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Szakács Ferenc – Bánfalvi Mária (2004): *Pszichológia vállalkozásszervezőknek*. Budapest, ÁVF.
- Szakács Ferenc (2005): *Viselkedéskultúra*. ÁVF, Kézirat.
- Szakál Gyula – A. Gergely András (szerk.) (1997): *Társadalmi tőke, karrieresélyek, viselkedésminták*. MTA Politikatudományok Intézete, Munkafüzet.
- Szöllősy Zoltán (2006): *Gondolkodás- és viselkedéstan*. Letöltés helye: www.c3.hu/~tandem/cikkek/20000108.html; letöltés időpontja: 2006. november 10. 21 óra 32 perc.
- Vitányi Iván (2002): *A civilizáció és a kultúra paradigmái*. Magyar Tudomány, 6. szám, 720–729.
- Zsigmond Csaba (1998): *Viselkedéskultúra*. Eger, EKTf Líceum Kiadó.
- Zsolt Péter (2006): *A szociálpszichológia és a szociobiológia agresszió felfogása*. Letöltés helye: www.szochalo.hu/szochalo-tudomany/hircentrum/article/100297/1383/page/2/; letöltés időpontja: 2006. június 19. 21 óra 32 perc.

Jegyzetek

¹ August Comte (1798–1857) francia filozófus úgy gondolta, kell lennie egy tudománynak, amely a társadalommal foglalkozik, összefogja az addigi tudományokat, és mindazok felett áll. Azt a nézetet vallotta, hogy a társadalmat épp úgy lehet vizsgálni, mint a természetet, ezért nevezte el először társadalmi fizikának.

² 1973-ban orvosi-fiziológiai Nobel-díjat kaptak és ez az (elsősorban) általuk létrehozott új biológiai tudománynak az etológiának a hivatalos rangra emelését jelentette.

³ Mirabeau, Honoré Gabriel Victor (1749–1791) – francia gróf, író, államférfi, aki *Ami des hommes* című társadalomkritikai munkájában részletesen ír a civilizáció folyamatáról. Lényeges gondolatokat fogalmaz meg arról, hogy a civilizáció semmit sem tesz a társadalomért, ha nem adja meg az erény alapját. A kifejezést először melléknévi alakban használták, és a korabeli francia felfogásban az számított *civilisé* (»civilizált«) módon viselkedő embernek, aki tudott uralkodni az érzelmein, választékosan társalgott, egyszóval betartotta a királyi udvarban szokásos *udvarias* magatartás szabályait.

⁴ A szubkultúra egy társadalom átfogó kultúráján belül a sajátos normák alapján elkülönülő kulturális egység, kisebb népességcsoport olyan saját normarendszerrel, amely csak a csoportra érvényes. Rendszerint valamennyi szubkultúra tagjai elfogadják a fő, az illető társadalomra nézve meghatározó, domináns kultúrát, de létrehozzák saját (etnikai, vallási, nemzedéki, nemzetiségi, foglalkozási, szakmai, helyi közösségi, érdeklődési kör stb. szerinti) szubkultúrájuk jellemző összetevőit. A kultúra egészének keretein belül a szubkultúra sajátos életvitelt, ideológiát, viselkedési szabályt, öltözködést, ízlést jelent (Andorka, 2000).

⁵ A jelenség tudományos felderítése csak a 20. század közepén kezdődött meg. Eredményei jelentősek az emberi viselkedés kutatásában, mert ha a térhasználat jelentőségét megértjük, megérthetjük mások viselkedését, sőt kiszámíthatjuk az emberek reakcióit is. Az emberi territoriális viselkedés evolúciós maradvány, de tanult is. A tér mint nem verbális jelzés és a társas helyzetek kezelésének egyik eszköze, fontos szerepet játszik a viselkedésben. Az emberi térhasználat tudományterülete a *proxemika*.

⁶ Parsons a szociológiai elméletek és gyakorlatok rendszerezésében játszott megkülönböztetett szerepet. Ő alapította a harvardi Társadalmi Kapcsolatok Tanszékét Kluckhohnnal és Gordon Allporttal közösen.

Baksa-Haskó Gabriella*

INFORMATIKA A FŐISKOLÁN ÉS A NAGYBETŰS ÉLETBEN

Egy korábbi cikkemben (Baksa-Haskó, 2010) azt fejtegettem, hogy milyen szempontokat kellene figyelembe venni az informatika oktatásakor a tananyag összeállításához. Általános következtetésem a kommunikáció fontossága volt. Részben ennek megvalósításaként az utóbbi félévben két úton is elindultam. A tapasztalatokról és az eredményeiről szeretnék most beszámolni.

A Módszertani Tanszék Informatika Munkacsoportja átalakulóban van: ez a tantárgyaink szerkezetének és tartalmának újragondolását is jelenti. Ebben az újragondolásban hívtam segítségül a Főiskola többi tanszéken tanító kollégákat és a korábban itt végzett hallgatókat is. A kollégákat egy csoportos interjúsorozat keretében kérdeztem 2011. december és 2012. február között, a végzett hallgatóknak pedig egy online kérdőívet küldtünk ki 2012 februárjában. Az alábbiakban e két kutatás eredményeit ismertetem, majd összefoglalom az eddig levont következtetéseket és a hosszú átalakulási folyamat első lépéseit.

A későbbiekben folytatnánk a kommunikációt mind a végzett hallgatókkal, mind a kollégákkal. Tervezem a jelenlegi hallgatóink megkérdezését is az informatikaoktatással kapcsolatos elvárásaikról, meglátásaikról, illetve arról, hogy milyen tudást hoznak magukkal a középiskolából és a hétköznapi napokból.

Interjúk

A tanszékekkel folytatott beszélgetések vegyes képet mutattak. Egymásnak ellentmondó elvárások és meglepő módon egymásnak ellentmondó tapasztalatok is felszínre kerültek, ugyanakkor a tizenegy beszélgetés során (kilenc tanszékkal, az Idegen Nyelvi Lektorátussal és a Záróvizsgaközponttal) voltak visszatérő elemek is. A felmerülő témaköröket utólag három csoportra bontottam:

- hallgatói teljesítmény,
- informatika tárgyak tartalma,
- oktatói elvárások.

Az első témakörben tapasztaltam leginkább ellentmondásokat. Volt több kolléga, aki dicsérte a Főiskola hallgatóit, elegendőnek, sőt jónak találta az informatikai ismereteiket. Sokan azonban arról számoltak be, hogy még az alapok is nehézséget jelentenek a többségnek. Kiderült, sok olyan ismeret „elfelejtődik”, melyeket a kötelező informatika tárgyak keretében megtanítunk, számon kérünk. Egyik

* tanársegéd, PhD hallgató, Általános Vállalkozási Főiskola

sztenderd visszatérő probléma a szövegszerkesztésben a dolgozatok készítése: tartalomjegyzék összeállítás, oldalszámolás, hogy az egyéb „szépségeket” már ne is említsük. A tizenegy beszélgetésből nyolcban került szóba a szakdolgozatok siralmas szerkesztése. Az informatika egyik fontos felhasználási területe az információk keresése az internet segítségével. Itt is több volt a negatív tapasztalat, mint a pozitív.

A prezentációkészítéssel kapcsolatban azt tapasztalták a kollégák, hogy az általában technikai értelemben megy. Vagy már hozzák a középiskolából ezt a tudást a hallgatók, vagy a főiskolai tanulmányok során bejönnek, hiszen több tantárgyból is szükség van előadások készítésére. Ezzel kapcsolatban inkább olyan problémák merültek fel, melyek nem informatikai jellegűek. Elgondolkodtató, hogy ezeket mennyire lehet az informatikaoktatás részévé tenni. Több (5) beszélgetés során elhangzott, hogy a hiányosságok egy része nem is a tudás, inkább az igényesség hiányából fakad. Igényességet tanítani szép pedagógiai kihívás, leginkább az elvárások felől lehet megközelíteni a kérdést.

Az okok között felmerült, hogy időben távol esik egymástól az informatikai ismereteknek a tanítása és a használata, a hallgatók fejében elszigetelten jelennek meg a különböző tantárgyi tartalmak, nem tudják ezeket összekapcsolni. E probléma áthidalása két úton történhet. Egyrészt az informatikaoktatás során olyan példákat kell tudnunk mutatni a hallgatóknak, melyek kapcsolódnak a többi tárgyukhoz. Ez azonban gyakran olyan problémát jelent, hogy az első évben még hiányzik a szaktudás ezeknek a példákhoz a megértéséhez. A másik út, hogy a szaktárgyak keretében is kell az informatikával foglalkozni. Ez viszont óraszámbeli problémákat vet fel. Azt is meg kell említenem, hogy több tanszék tantárgy kínálatában jelenleg is szerepel olyan kurzus, amely géptermi órákat tartalmaz. Gyakran azonban ezeket az órákat nem tudják hatékonyan a speciális ismeretek átadására használni, mert az alapokat kell újra átvenniük a hallgatókkal.

A tartalmi felvetések között markánsan megjelent a szakmai szoftverek beemelése igénye. Szintén kérdést vethet fel, hogy ez az általános informatikai tárgyak keretében, vagy inkább a szakirányokon a megfelelő szaktárgyak keretében valósulhat-e meg. Több tanszéken került elő az SPSS-program ismertetése igénye (úgy tudom, a következő félévtől már elérhető lesz a program a Főiskolán). Felmerült egyes vállalatirányítási szoftverek bemutatásának szükségessége. Ez egyébként választható tantárgyi keretben jelenleg is van. A legtöbbször (8 beszélgetésben) az Excel stabil használatát emelték ki a kollégák, mint szükséges ismeretet, három tanszéken az Access adatbázis-kezelőt is fontosnak tartották. Mindkettő szerves részét képezi jelenleg is az alap informatikai tárgyak tananyagának.

Sokan emelték ki a vizualizációt is: akár speciális szoftver tanításával (anyagi problémákat vet fel), akár a táblázatkezelő diagramjainak mélyebb ismeretével, a Word szövegszerkesztő folyamat-ábra-rajzolójának megismerésével. A prezentációkészítés ugyan általában megy a hallgatóknak, annak ellenére, hogy az alap informatikai gyakorlatoknak jelenleg nem része ennek tanítása. Lennének azonban olyan plusz eszközök ezen belül is, amelyeket megismerhetnének a hallgatók.

Három tanszéken az is szóba került, hogy az alapismeretek szintjén is komoly hiányosságok vannak. Minimális hardver- és operációs rendszer ismeretre is szükség volna. Jó lenne, ha egy problémára a hallgatók önállóan tudnának megoldást keresni, egy új szoftvert (akár az internetről letölthető ingyenes programot) tudnának telepíteni, a *help* alapján megtanulni használni. Három tanszéken került az is szóba, hogy jelenleg programozási ismeretek is szerepelnek a tananyagban. Mindhárom tanszéken az volt a markáns vélemény, hogy erre a mi hallgatóinknak nincs szükségük, főleg annak fényében, hogy még az alapismeretek is kihívást jelentenek sokuk számára.

A gazdálkodás és menedzsment alapszakon az első félévben egyáltalán nincs informatika tantárgy. Erre áthidaló megoldásként vagy tantárgycsere (ez komoly nehézségekbe ütközne), vagy egyfajta felzárkóztató kurzus ötlete merült fel. Ez utóbbit megpróbáljuk a 2012–13-as tanévtől megvalósítani.

A harmadik témakör nem az informatikaoktatással kapcsolatos, hanem a Főiskolán működő informatikai szolgáltatásokkal és a kollégák informatikai problémáival. A 2011 szeptemberétől működő-

dő e-learning rendszer bevezetésével kapcsolatban igényelnének a tanárok több támogatást. A legtöbb oktató üdvözölte azt a lehetőséget, hogy úgynevezett „dolgozói fogadóóra” keretében fordulhatnak az informatika tanárokhoz felhasználói problémákkal. (Az elmúlt félévben néhányan már éltek is ezzel a lehetőséggel.) Több tanszéken is felmerült, hogy jó lenne újdonságokat megtanulni, ez könyvekből és *help*ből lehetetlennek tűnő feladat, aminek egyik oka az időhiány, de többen említették a könyvek és *help*ek nehézségét is. Legtöbbször a prezi.com megtanulása merült fel igényként.

A legtöbb tanszéken üdvözölték azt is, hogy egy kis bepillantást nyertek abba, hogy mit tanítunk informatikából. Ezt a párbeszédet szeretnénk a továbbiakban is fenntartani. Egyrészt azért, hogy a szakmai tanszékek oktatói lássák, hogy mi az, amit elvárhatnak a hallgatóktól a saját tárgyaik keretében, másrészt azért, hogy a tárgyak tartalmának kialakításakor figyelembe vehessük – ésszerű kérések között – az ő elvárásait is.

Alumni-kutatás

Az Általános Vállalkozási Főiskola végzettjei körében végeztünk kérdőíves felmérést a munkahelyi számítógép-használattal és az informatikai ismeretekkel kapcsolatban 2012 februárjában. A kérdőívet online lehetett kitölteni. A Főiskola alumni-adatbázisán keresztül küldtük ki a kérdőív linkjét, ezen kívül a Főiskola Facebook-oldalán is propagáltuk a kérdőív kitöltését. A 3600 végzett hallgató közül 182-en válaszoltak a kérdőívre, de sajnos a válaszok elég hiányosak, így a különböző elemzésekbe az adott kérdéskörre válaszolók adatait tudtam bevonni, és így különböző (néha sajnos elég kicsi) mintaméretekké tudtam dolgozni (65–159). Ennek fényében nem tudtam általános érvényű következtetéseket levonni, de a további kutatás irányának kijelölésében segítséget nyújthat az eredmények részletes analízise.

A kérdőív első része demográfiai kérdéseket tartalmazott, majd a jelenlegi munkahelyre és a munkahelyen végzett informatikai feladatokra kérdeztünk rá. A kérdőív legterjedelmesebb része konkrétan a szövegszerkesztő és táblázatkezelő programok egyes funkcióira kérdeztünk rá, arra, hogy azokat milyen gyakran és milyen stabilan használják a kitöltők. Mindkét kérdésnél ötfokozatú skálán kellett válaszolni. „Jelölje minden sorban, hogy szövegszerkesztő/táblázatkezelő használatkor az adott funkciót milyen gyakran és milyen stabilan használja!” Gyakoriság: soha; már egyszer kellett; ritkán; gyakran; naponta. Stabilitás: nem ismerem; csak segítséggel; önállóan, de sok hibával, kísérletezéssel; önállóan, jól de lassan; önállóan, gyorsan, rutinból. A kérdések kódolásánál E-vel jelöltem azokat a funkciókat, melyek az ECDL-alapmoduljainak vizsgakövetelményei között¹ is szerepelnek és P-vel az ezen túlmutató eszközöket. A következő rész a céges informatikai környezetről szólt, míg az utolsó részben a Főiskolai informatikai tanulmányokra kérdeztünk rá, itt nyílt kérdéseket is alkalmazva.

Azon túl, hogy mintázatok próbáltam keresni a változók között, megfogalmaztam néhány hipotézist is:

1. Az egyes szakokon végzett hallgatók munkahelyi informatikahasználatában kimutatható eltérés van.
2. Minél később végzett a hallgató, annál jobban használja a Főiskolán megszerzett ismereteket.
3. Az ECDL-alapmodulok tananyaga nem egyezik meg a munkahelyen leginkább használt funkciókkal.

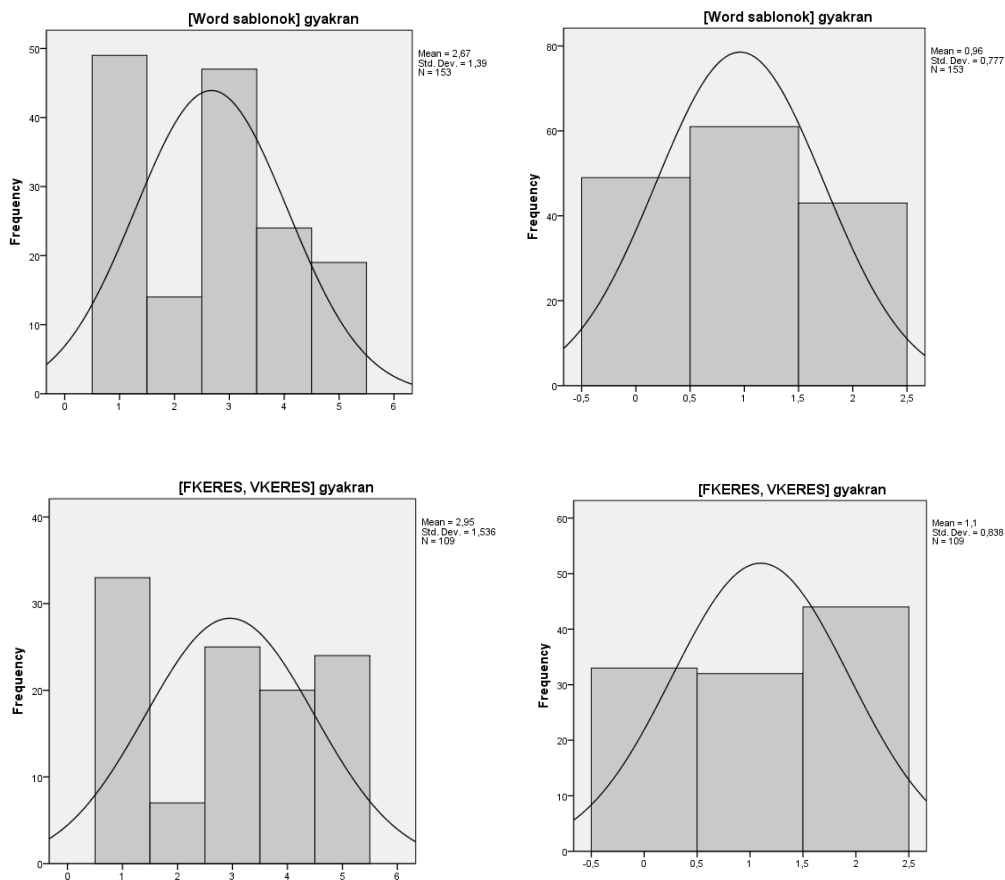
E tanulmány keretei között csak a konkrét alkalmazások használatának gyakoriságát elemzem, hangsúlyozva, hogy számtalan további elemzési lehetőséget rejt még az adatbázis.

¹ <http://njszt.hu/ecdl/syllabus/szovegszerkesztes> és <http://njszt.hu/ecdl/syllabus/tablazatkezeles>

A használatra vonatkozó kérdéseket ötfokozatú skálán mértem. Az eloszlások nagyrészt két módusúak voltak, ezért transzformáltam háromfokozatú skálára, hogy a normálishoz jobban közelítő, mindenképpen egy csúcsú eloszlásokat kapjak (egyedül az FKERES gyakori használata lett így is konvex): az átkódolásban a „soha” lett a 0, a „már egyszer kellett” és a „ritkán” lett az 1 és a „gyakran” és a „naponta” lett a 2. Az alábbi ábrákon (1. ábra) egy-egy példa látható arra vonatkozóan, hogy hogyan alakultak át az átkódolás következtében a gyakorisági eloszlások².

1. ábra

Gyakorisági eloszlások a háromfokozatú skálára konvertálással

² A teljes lista az átlag- és szórásadatokkal a mellékletben található.

Dimenzióredukálás

Mivel mindkét vizsgált területet nagyon nagy számú változóval írja le a kérdőív, szükséges a változók aggregálása különböző statisztikai módszerekkel. Mindkét területen végeztem főkomponens-elemzést, faktorelemzést és sokdimenziós skálázást is, hogy megpróbáljam minél jobban feltérképezni a vizsgált területek összefüggéseit. A főkomponens és a faktorelemzés során a nagyon alacsony szórású változókat kihagytam a vizsgálatból. A kimaradás határát kutatói döntés keretében határoztam meg 0,5-ös szórásnál. Néhány kivételtől eltekintve ezeknél a válaszadók több mint 80%-a azonos választ adott, a két kérdés esetében, ahol ez az arány 80% alatti, ott viszont a 3. válaszlehetőség mindössze 1% körüli. A kihagyásra került területek így kimaradnak az elemzések egy részéből, de hozzájuk hasonló, jobban szóródó változók bent maradtak, így ezekről is lesz információnk. Az elemzésekhez elsősorban Füstös László és szerzőtársai Alakfelismerés című (2004) munkáját használtam fel. (Ezúton köszönöm meg Füstös László személyes segítségét is.) A számításokat az SPSS-programcsomaggal végeztem.

Szövegszerkesztés – Milyen gyakran használja

Harminchárom változó, ebből három változó szórása nagyon kicsi ($<0,5$): marad harminc változó. A kimaradókat majdnem mindenki gyakran használja:

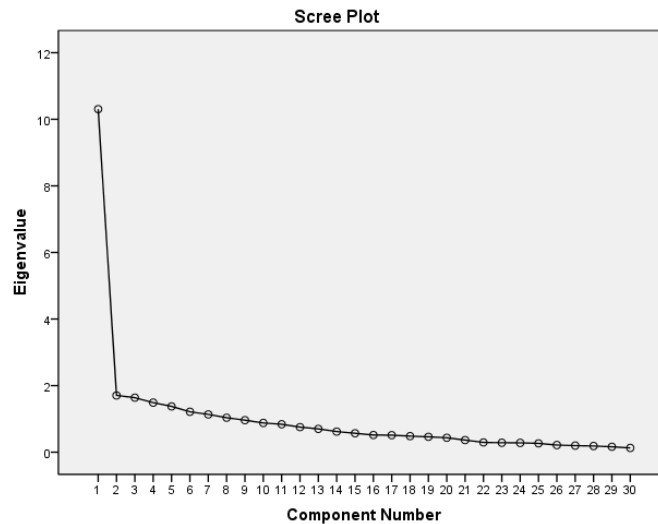
- karakterformázások (98,09%),
- szöveg írása, módosítása (95,54%),
- térköz (80,65%).

Főkomponens-elemzés

A kis szórású változók kihagyása után a maradék harminc változóból egy faktor, azaz a főkomponens 34,35%-ot magyaráz, de nagyon sok változó szerepel az elemzésben, így ez az érték jónak mondható. A KMO-mutató értéke magas, Kaiser kategorizálása (Füstös – Kovács – Meszéna – Simonné, 2004: 254) szerint jó (0,863). A sajátértékek diagramjából láthatjuk (2. ábra), hogy az első faktor után jelentősen csökken a meredekség. A változók mindegyikének kommunalitása is igen magas (0,545 fölötti), így alkalmazhatunk egyetlen aggregált változót, mely azt mutatja meg, hogy az egyének milyen gyakran használnak szövegszerkesztőt általában.

2. ábra

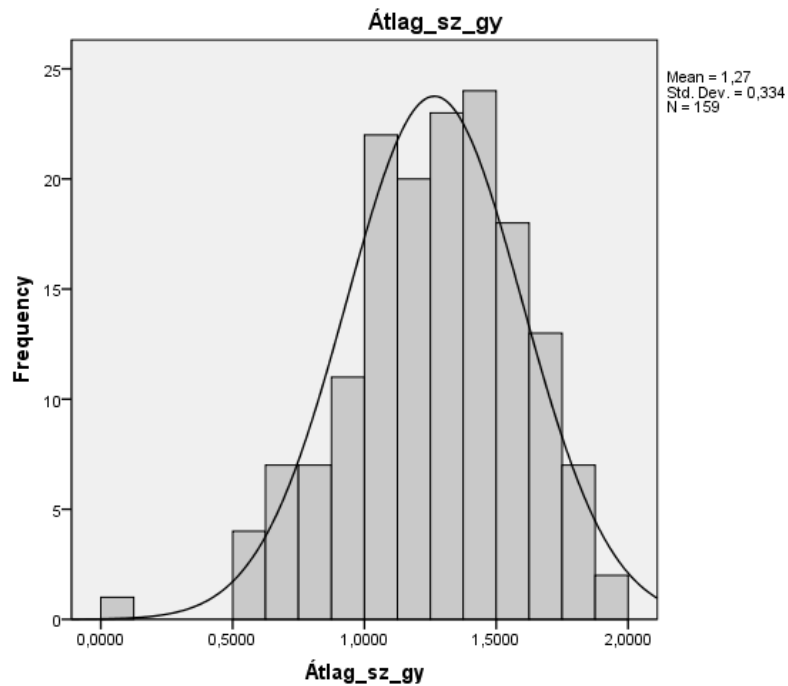
A sajátértékek diagramja – szövegszerkesztési eszközök használatának gyakorisága

A főkomponens szórójai helyett az egyszerű súlyozatlan átlagot fogom használni. A szövegszerkesztés használatának gyakoriságára vonatkozó változók átlagolásával keletkezett változó átlaga 1,27, szórása 0,334. A gyakorisági eloszlása a 3. ábrán látható.

3. ábra

A szövegszerkesztés használatának gyakorisága

Faktorelemzés

A szövegszerkesztés gyakori használatára vonatkozó változókat tovább elemeztem faktorelemzéssel, hogy megnézzem, található-e valamilyen struktúra a változók mögött. Megpróbáltam három-, majd kétfaktoros modellt is felállítani. A háromfaktoros modell nem vezetett eredményre, a kétfaktoros modell hatváltozóra csökkent a rosszul illeszkedő változók elhagyása után. A két faktor együttes információtartalma 51,7%. A KMO értéke 0,731, amely közepesnek mondható. A khi-négyzet szignifikanciája 0,051. Ez elegendően nagy, hogy az illeszkedést elfogadjuk. Rotálás után az 1. táblázatban látható két faktort kaptuk.

1. táblázat

Rotated Factor Matrix

	Factor	
	1	2
[stíluskészletek] gyakran	,754	
[címsorok] gyakran	,646	
[szegélyezés] gyakran	,615	,261
[saját stílus] gyakran	,545	
[oldalbeállítások] gyakran		,791
[élőfej és élőláb, oldalszámozás] gyakran		,769

A faktorok elnevezésére a nagyon alacsony bennmaradt változós szám miatt nem vállalkoztam, de az eredményt összevetem a sokdimenziós skálázás eredményével.

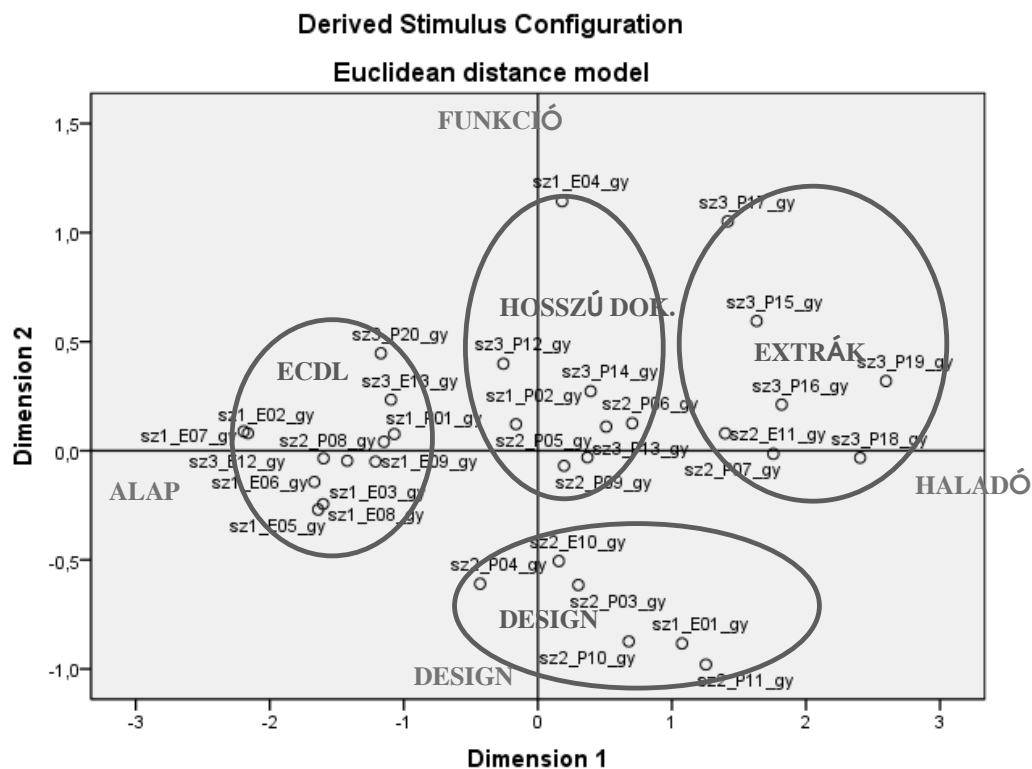
ALSCAL-skálázás

A modell lényege, hogy a sokdimenziós térből matematikai leképezés útján egy redukált dimenziószámú térbe helyezzük el a vizsgált változókat. Az algoritmus célja, hogy a redukált térben a változók közötti távolságok a lehető leginkább megfeleljenek az eredeti térben megfigyelhető távolságoknak. Általában a háromdimenziós végeredmény magasabb illeszkedési mutatóval rendelkezik, de megfontolandó, hogy a kétdimenziós végeredmény sokkal könnyebben átlátható és könnyebben interpretálható.

Ennél az elemzésnél az összes változót figyelembe vettem (a kis szórásúakat is). A Stress értéke nem túl alacsony (Füstös – Kovács – Meszéna – Simonné, 2004: 337), 0,13, de a térképen kialakuló elhelyezkedés jól interpellálható (4. ábra). A térképen az E04 (elválasztás) és a P17 (jelszavas védelem) kicsit leszakad a csoportjaiktól, de tartalmilag jól illeszkednek a kialakított csoportokba, külön kategóriát nem lett volna értelme rájuk létrehozni. Az elválasztás a távolságmátrix alapján olyan funkciókhoz esik legközelebb, amelyek a térképen távolabb helyezkednek el, pl. a *Design* kategóriában lévő stíluskészletek (E10), vagy az ECDL-kategóriában lévő többszintű felsorolás (P01), de a *Hosszú dokumentum* kategóriában lévő címsor, tartalomjegyzék és szakaszok is közel esnek hozzá (P05, P06, P12). Háromdimenziós térben valószínűleg jobban illeszkedő térképet lehetne készíteni, de a térbeli ábrázolás válik nehezebbé és a kétdimenziós térkép jól értelmezhető.

4. ábra

A sokdimenziós skálázás eredménye a szövegszerkesztő használatának gyakoriságára két dimenzióban

A kialakított változócsoportokat összevontam egy-egy változóba, egyszerű súlyozatlan átlagot használva. A 2. táblázatban az összevont változók adatai láthatók. Az egyes csoportokba tartozó változók listájánál a zárójelben az adott funkcióra vonatkozó átlagok láthatók.

2. táblázat

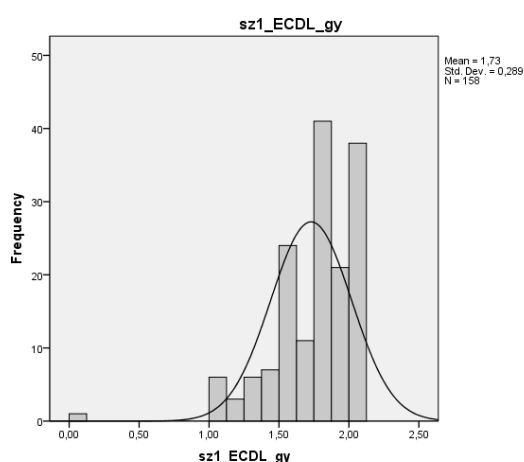
	N	Mean	Std. Deviation	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
sz1_ECDL_gy	158	1,7297	,28920	-1,990	,193	7,364	,384
sz1_HOSSZU_gy	156	1,1754	,46170	-,444	,194	,100	,386
sz1_DESIGN_gy	159	1,0844	,48516	-,200	,192	-,515	,383
sz1_EXTRA_gy	152	,6629	,43903	,270	,197	-,593	,391
Valid N (listwise)	152						

Az új változók statisztikáiból látszik, hogy a legmagasabb átlagú és legkisebb szórású új változó az ECDL-kategóriából jött létre. Ezeket a funkciókat gyakorlatilag mindenki gyakran használja, így az átlag megközelíti a maximális kettes értéket és egy válaszoló (aki szövegszerkesztőt egyáltalán nem használ) kivételével mindenkinél egynél magasabb az érték (5. ábra). Ebben a csoportban főleg olyan eszközök szerepelnek, melyek használatát egy ECDL-vizsgára való felkészüléssel el lehet sajátítani. Felvetődik a kérdés, hogy ezeket az ismereteket a főiskola feladata-e megtanítani, vagy elvárható, hogy már a középiskolából ezekkel az ismeretekkel felvértezve jöjjenek a hallgatók, illetve elvárható-e az egyéni felzárkózás ezek hiányában. A három ECDL-ből hiányzó ismeretet mindenképpen meg kell mutatni, bár azokat szintén legtöbbször már tudják a hallgatók, ezek: a többszintű felsorolás, a táblázat a szövegben és a speciális nyomtatási beállítások. A korábban kihagyott, de ennél az elemzésnél figyelembe vett alacsony szórású változók mind ebbe a kategóriába kerültek.

- E02:[szöveg írása, módosítása] gyakran (1,94)
- E03:[keresés, csere] gyakran (1,72)
- E04:[elválasztás] gyakran (1,25)
- E05:[helyesírásellenőrzés] gyakran (1,7)
- E06:[nézetváltás] gyakran (1,73)
- E07:[karakterformázások] gyakran (1,97)
- E08:[térköz] gyakran (1,79)
- E09:[tabulátor] gyakran (1,65)
- E12:[oldalbeállítások] gyakran (1,76)
- E13:[élőfej és élőláb, oldalszámozás] gyakran (1,68)
- P01:[többszintű felsorolás] gyakran (1,65)
- P08:[táblázat a szövegben] gyakran (1,64)
- P20:[speciális nyomtatási beállítások] gyakran (1,54)

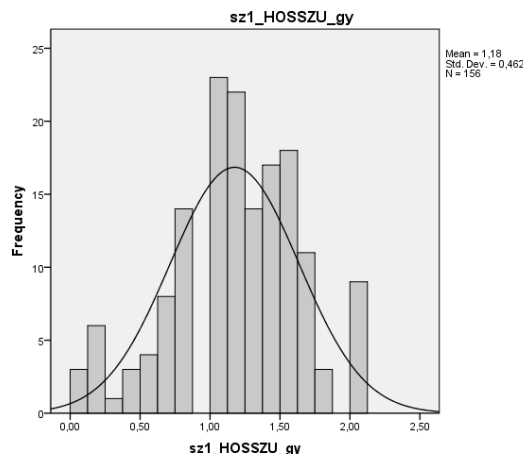
5. ábra

ECDL összevont változó gyakorisági eloszlása

6. ábra

Hosszú dokumentum összesített változó gyakorisági eloszlása

A következő a hosszú dokumentum szerkesztése, szintén 1 fölötti, de egyhez közelebbi értékkel (1 – ritkán, 2 – gyakran). Itt azonban a szórás is nagyobb, így az ábrán (6. ábra) is jól látható, hogy többen ezeket az eszközöket soha nem használják, de jóval többen vannak azok, akiknek az értéke 1,5 fölötti, tehát inkább gyakran használják. Ebben a csoportban csupa P kódú funkciót találunk, azaz: ezek az ismeretek nem képezik részét az ECDL-követelményeknek. Ez megerősíti azt az elképzelésemet, hogy a nálunk végző hallgatóknak bővebb ismeretekre van szükségük szövegszerkesztésből, mint az ECDL alapmoduljainak ismerete.

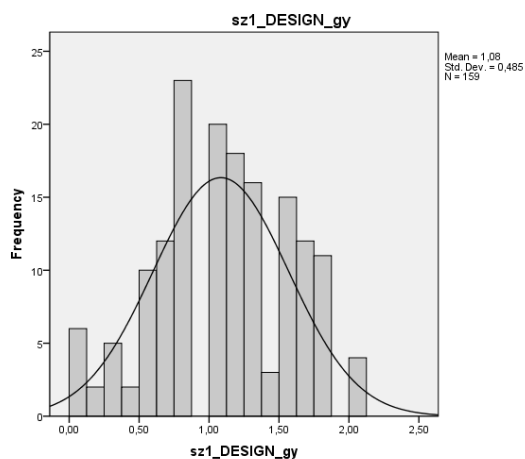
- P02:[lábjegyzet] gyakran (1,36)
- P05:[címsorok] gyakran (1,09)
- P06:[tartalomjegyzék] gyakran (0,97)
- P09:[rajz vagy folyamatábra] gyakran (1,18)
- P12:[szakaszok] gyakran (1,36)
- P13:[hasábok] gyakran (1,11)
- P14:[mezők szerkesztése] gyakran (1,11)

A *Design* kategóriába sorolt eszközök 1 körüli értéke és kicsit nagyobb szórása jelzi, hogy ezeket ritkábban használják a nálunk végzettek, de azért akad közöttük gyakori használó is. Ebben a csoportban találunk ECDL-es és azon felüli ismereteket is.

- E01:[Word sablonok] gyakran (0,96)
- E10:[stíluskészletek] gyakran (1,2)
- P03:[szövegdobozok] gyakran (1,1)
- P04:[szegélyezés] gyakran (1,36)
- P10:[szöveg körbefuttatása] gyakran (1,07)
- P11:[egyenletszerkesztő] gyakran (0,91)

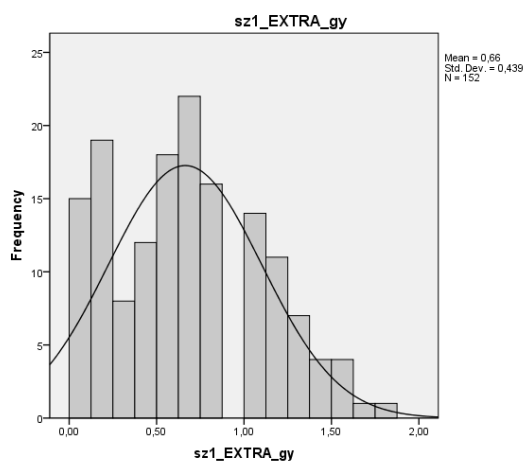
7. ábra

Design összevont változó gyakorisági eloszlása

8. ábra

Extra összesített változó gyakorisági eloszlása

Az utolsó kategória átlaga jóval 1 alatt van és a szórása sem olyan nagyon kicsi. Vannak olyan nálunk végzetek, akik ezeket az eszközöket egyáltalán nem használják, és nagyon kevesen vannak olyanok, akik gyakran használják. Itt a körlevélén (0,89) kívül csak P kódú eszközök szerepelnek. Megfontolandó, hogy ezeknek a tananyagban kell-e szerepelniük. Vajon azért nem használják, mert nem is lenne hasznos számukra, vagy csak azért, mert nem is ismerik őket, így nem tudják, hogy hasznos lenne-e? Erre a stabil használat vizsgálata után lehetne megkísérelni a válaszadást, de az már nem képezi ennek a tanulmánynak a részét.

- E11:[körlevél] gyakran (0,82)
- P07:[saját stílus] gyakran (0,72)
- P15:[kereszthivatkozás] gyakran (0,72)
- P16:[tárgymutató] gyakran (0,65)
- P18:[űrlap] gyakran (0,48)
- P19:[makró] gyakran (0,44)
- P17:[jelszavas védelem] gyakran (0,83)

Az elemzést elvégeztem centrírozott³ változókkal is, de mivel az egyénenként számolt átlagok szórása nem túl magas (0,334), a centrírozás után kialakított modell nem tért el az eredeti értékekből készített modelltől.

A négy aggregált mutató alapján megpróbáltam a kitöltőket klaszterekbe csoportosítani, de két-, három- és négyklaszteres modellben is azt az eredményt kaptam, hogy mind a négy eszközcsoport használati sorrendje megegyezik az egyes klaszterekben, tehát: akik az extra, vagy a design eszközöket gyakrabban használják, azok az alap- (ECDL-ben szereplő) eszközöket is gyakrabban használják, mint a többiek és fordítva. Tehát nem kaptam attól eltérő eredményt, mintha a szövegszerkesztő-használat teljes átlaga alapján soroltam volna csoportokba a felhasználókat. A kétklaszteres felosztásban az első klaszter elemszáma 83, a másodiké 69. A klaszterközéppontok a 3. táblázatban láthatók.

3. táblázat

Final Cluster Centers		
	Cluster	
	1	2
sz1_ECDL_gy	1,89	1,55
sz1_HOSSZU_gy	1,47	,82
sz1_EXTRA_gy	,95	,32
sz1_DESIGN_gy	1,40	,74

A korreláció a négy mutató között a következőképpen alakul (4. táblázat).

³ A centrírozást kitöltőnként a szövegszerkesztés használatának gyakoriságára vonatkozó átlaghoz képest végeztem.

4. táblázat

Correlations					
		sz1_ECDL_gy	sz1_HOSSZU_gy	sz1_EXTRA_gy	sz1_DESIGN_gy
sz1_ECDL_gy	Pearson Corr.	1	,656**	,539**	,568**
sz1_HOSSZU_gy	Pearson Corr.		1	,685**	,658**
sz1_EXTRA_gy	Pearson Corr.			1	,584**
sz1_DESIGN_gy	Pearson Corr.				1

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Láthatjuk, hogy a négy terület közötti összefüggés szoros és szignifikáns. A legszorosabb összefüggést a *Hosszú dokumentum szerkesztése* és az *Extra* csoport között találtuk (0,685), míg a leggyengébbet, de még mindig elég szorosat az ECDL és az *Extra* csoport között (0,539)

Visszatérve a faktorelemzés eredményére, a kétfaktoros modellben az első faktor a stílusokkal kapcsolatos ismereteket magyarázza, de azok egy része a *Design* kategóriába tartozik (stíluskészletek és szegélyezés), a címsorok a hosszú dokumentum, a saját stílus definiálása pedig az *Extra* kategóriába került. A második faktor az alapismeretekre, azon belül a nyomtatásban is megjelenő elemekre hat.

Összességében a skálázás eredményét tartom modellépítés szempontjából megfelelőbbnek.

Táblázatkezelés – Milyen gyakran használja

Negyvenkilenc változó, ebből nyolc változó szórása nagyon kicsi (<0,5), marad negyvenegy változó. Öt azért marad ki, mert ezeket mindenki gyakran használja:

- cellaformázás (95,54%),
- számformátumok (92,73%),
- másolás, mozgatás, kitöltés (91,96%),
- adatbevitel, módosítás (90,91%),
- munkalap-műveletek (87,61%).

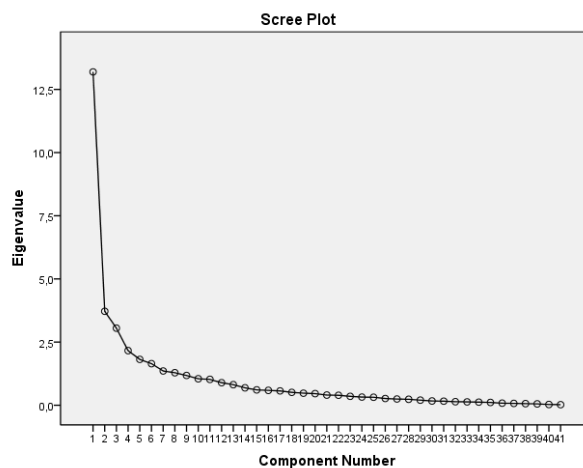
Három pedig azért, mert senki nem használja, ezek:

- solver (89,32%),
- makró írása (74,53%),
- esetvizsgálat (72,82%).

Főkomponens-elemzés

A kis szórású változók kihagyása után a maradék negyvenegy változóból egy faktor csak 32,18%-ot magyaráz, de nagyon sok változó szerepel az elemzésben, így az érték elfogadhatónak mondható. A KMO értéke elég alacsony (0,697), gyenge (Füstös – Kovács – Meszéna – Simonné, 2004: 254), de megközelíti a közepes határát. A sajátértékek diagramjából láthatjuk, hogy az első faktor után csökken a meredekség (9. ábra). A változók mindegyikének kommunalitása igen magas (0,666 fölötti), így alkalmazhatunk egyetlen aggregált változót, amely azt mutatja meg, hogy az egyének milyen gyakran használnak táblázatkezelőt általában.

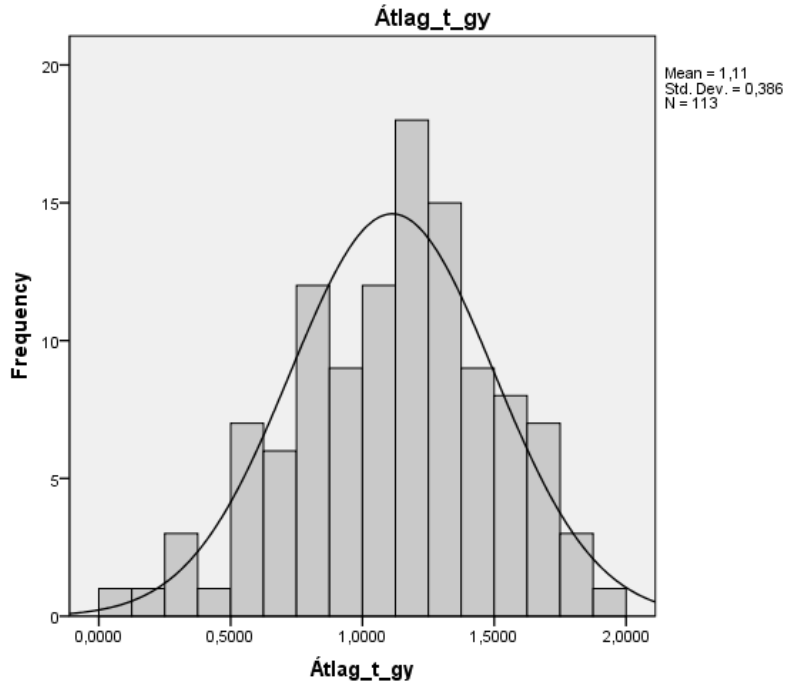
9. ábra
A sajátérték diagramja

A főkomponens szkórijai helyett az egyszerű súlyozatlan átlagot fogom használni. A szövegszerkesztés használatának gyakoriságára vonatkozó változók átlagolásával keletkezett változó átlaga 1,11 szórása 0,386. A gyakorisági eloszlása a 10. ábrán látható.

10. ábra

Táblázatkezelés használatának gyakorisága

Faktorelemzés

A táblázatkezelés gyakori használatára vonatkozó változókat tovább elemeztem faktorelemzéssel, hogy megnézzem, található-e valamilyen struktúra a változók mögött. Megpróbáltam háromfaktoros modellt felállítani. Sorra hagytam az alacsony kommunalitású változókat, majd azokat, melyek több faktoron is „ültek”, így 18 változóra sikerült jól illeszkedő modellt létrehozni. A három faktor együttes információtartalma 56,17%. A KMO értéke 0,823, ez a jó intervallumba esik. A khi-négyzet szignifikanciája 0,023, mely elegendően nagy, hogy az illeszkedést elfogadjuk. A rotálás után az alábbi három faktort kaptuk (5. táblázat).

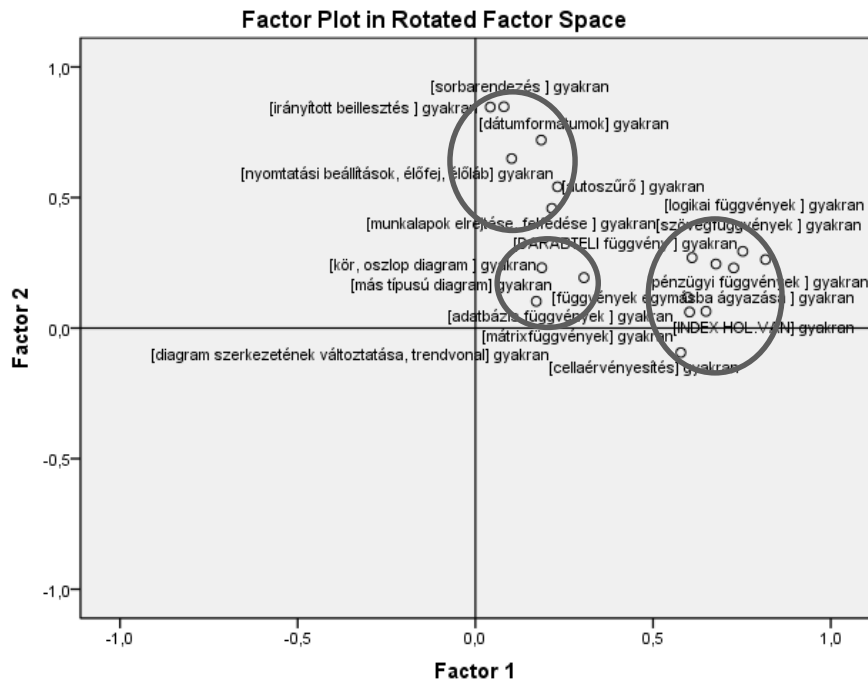
5. táblázat

Rotated Factor Matrix

	Factor		
	1	2	3
[logikai függvények] gyakran	,816	,263	
[szövegfüggvények] gyakran	,753	,294	
[függvények egymásba ágyazása] gyakran	,727		
[pénzügyi függvények] gyakran	,677		
[mátrixfüggvények] gyakran	,649		
[DARABTELI függvény] gyakran	,610	,270	
[INDEX HOL.VAN] gyakran	,603		
[adatbázis függvények] gyakran	,598		
[cellaérvényesítés] gyakran	,578		
[sorbarendezés] gyakran		,848	
[irányított beillesztés] gyakran		,847	
[dátumformátumok] gyakran		,720	
[nyomtatási beállítások, élőfej, élőláb] gyakran		,649	
[autoszűrő] gyakran		,541	
[munkalapok elrejtése, felfedése] gyakran		,458	
[kör, oszlop diagram] gyakran			,899
[diagram szerkezetének változtatása, trendvonal] gyakran			,873
[más típusú diagram] gyakran	,305		,746

11. ábra

A táblázatkezelési eszközök gyakori használatára vonatkozó változók a háromdimenziós faktortérben az első két faktor síkjára vetítve

Az első faktor a számolások, képletek használata, a második a megjelenítés, a harmadik pedig a diagramok, a szemléltetés. Az ábrán a faktortérben is látható az egyes változók elhelyezkedése (11. ábra).

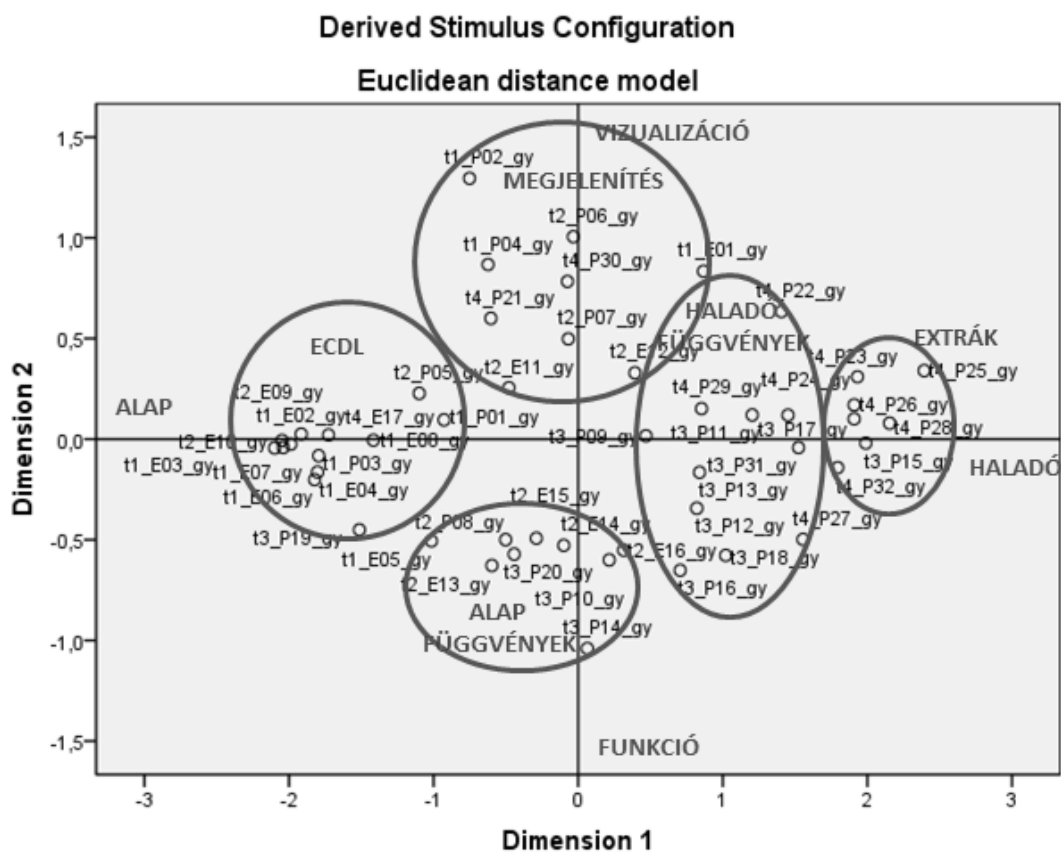
A faktorok további elemzése előtt nézzük, hogy milyen eredményt ad a sokdimenziós skálázás.

ALSCAL-skálázás

Ennél az elemzésnél az összes változót figyelembe vettem (a kis szórásúakat is). A Stress értéke nem túl alacsony (Füstös – Kovács – Meszéna – Simonné, 2004: 337), 0,11, de a térképen kialakuló elhelyezkedés jól interpellálható. Háromdimenziós térben valószínűleg jobban illeszkedő térképet lehetne készíteni, de a térbeli ábrázolás válik nehezebbé és a kétdimenziós térkép jól értelmezhető.

12. ábra

A sokdimenziós skálázás eredménye a táblázatkezelő használatának gyakoriságára két dimenzióban

A kialakított változócsoportokat összevontam egy-egy változóba, egyszerű súlyozatlan átlagot használva. A 6. táblázatban az összevont változók adatai láthatók. Az egyes csoportokba tartozó változók listájánál a zárójelben az adott funkcióra vonatkozó átlagok láthatók.

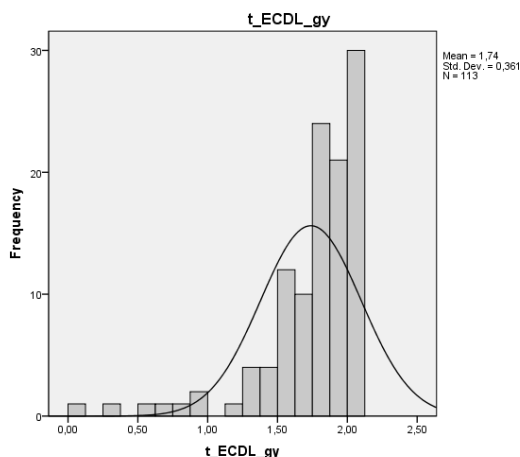
6. táblázat

	N	Mean	Std. Deviation	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
t_ECDL_gy	113	1,7388	,36080	-2,527	,227	7,400	,451
t_FGV_ALAP_gy	113	1,1696	,54892	-,429	,227	-,729	,451
t_MEGJELENIT_gy	113	1,1272	,49269	-,188	,227	-,813	,451
t_FGV_HALADO_gy	110	,6909	,49496	,332	,230	-,776	,457
t_EXTRA_gy	110	,3590	,35269	,856	,230	-,116	,457
Valid N (listwise)	110						

Az új változók statisztikáiból látszik, hogy a legmagasabb átlagú és legkisebb szórású új változó az ECDL-kategóriából jött létre. Ezeket a funkciókat gyakorlatilag mindenki gyakran használja, így az átlag megközelíti a maximális 2 értéket (és közel megegyezik a szövegszerkesztés hasonló kategóriájának átlagával). Hét válaszoló kivételével mindenkinél egynél magasabb az érték. (13. ábra). Ebben a csoportban főleg olyan eszközök szerepelnek, melyek használatát egy ECDL-vizsgára való felkészüléssel el lehet sajátítani. Felvetődik a kérdés, hogy ezeket az ismereteket a főiskola feladata-e megtanítani, vagy elvárható, hogy már a középiskolából ezekkel az ismeretekkel felvértezve jöjjenek a hallgatók, illetve elvárható-e az egyéni felzárkózás ezek hiányában. A négy ECDL-ből hiányzó ismeretet mindenképpen meg kell mutatni, bár azokat legtöbbször már tudják a hallgatók, ezek: az egyéni számformátumok, az irányított beillesztés, a munkalapok elrejtése-felfedése és az autoszűrő. A korábban kihagyott, de ennél az elemzésnél figyelembe vett alacsony szórású változók közül a magas átlagúak ebbe a kategóriába kerültek: így a cellaformázás, a számformátumok, a másolás, az adatbevitel, a munkalapműveletek.

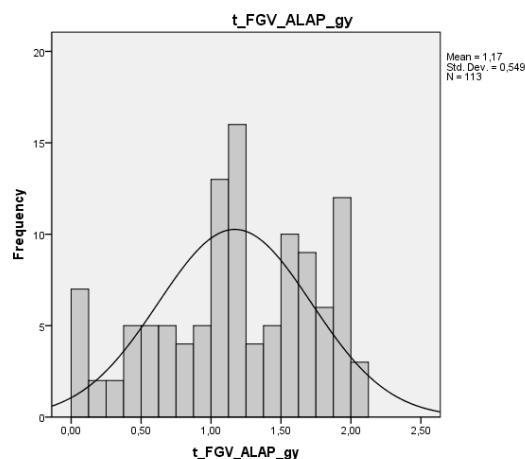
- E02: [adatbevitel, módosítás] gyakran (1,86)
- E03: [számformátumok] gyakran (1,9)
- E04: [dátumformátumok] gyakran (1,79)
- E06: [sorbarendezés] gyakran (1,78)
- E07: [másolás, mozgatás, kitöltés] gyakran (1,89)
- E08: [sorok, oszlopok rögzítése] gyakran (1,62)
- E09: [munkalap műveletek] gyakran (1,86)
- E10: [cellaformázás] gyakran (1,95)
- E17: [nyomtatási beállítások, élőfej, élőláb] gyakran (1,75)
- P01: [egyéni számformátumok] gyakran (1,38)
- P03: [irányított beillesztés] gyakran (1,74)
- P05: [munkalapok elrejtése, felfedése] gyakran (1,46)
- P19: [autoszűrő] gyakran (1,59)

13. ábra
ECDL összevont változó gyakorisági eloszlása

14. ábra

Hosszú dokumentum összesített változó gyakorisági eloszlása

A következő az alap függvények kategóriája szintén 1 fölötti, de egyhez jóval közelebbi értékkel (1 – ritkán, 2 – gyakran). Itt azonban a szórás is nagyobb, így a 14. ábrán is jól látható, hogy többen vannak, akik ezeket az eszközöket soha nem használják, de sokan vannak azok is, akiknek az értéke 1,5 fölötti, tehát gyakran használják. Ebben a csoportban vegyesen találunk E és P kódú funkciókat is.

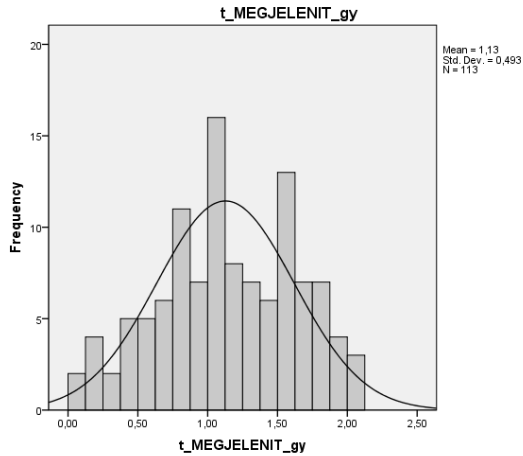
- E05: [gyorsbillentyűk] gyakran (1,33)
- E13: [relatív és abszolút cellahivatkozások] gyakran (1,22)
- E14: [hibaüzenetek értelmezése] gyakran (1,16)
- E15: [HA függvény] gyakran (1,16)
- E16: [DARABTELI függvény] gyakran (0,93)
- P08: [képletellenőrzés] gyakran (1,23)
- P10: [statisztikai függvények] gyakran (1,1)
- P14: [FKERES, VKERES] gyakran (1,1)
- P20: [részösszeg] gyakran (1,22)

A 3. a *Megjelenítés* kategóriája valamivel alacsonyabb átlaggal és szórással, de még mindig 1 fölött. A többség ritkán használja ezeket, de akad mind a két véglet is, olyan, aki soha, és olyan, aki gyakran használja (15. ábra). Ebben a csoportban már nagyobb arányt képviselnek az ECDL-követelményeket meghaladó ismeretek, szintén 1 fölötti átlagokkal. Ez és az előző csoport összetétele megerősíti azt az elképzelésemet, hogy a nálunk végző hallgatóknak bővebb ismeretekre van szükségük táblázatkezelésből is, mint az ECDL alapmoduljainak ismerete.

- E01: [Excel sablonok] gyakran (0,78)
- E11: [kör, oszlop diagram] gyakran (1,29)
- E12: [más típusú diagram] gyakran (1,01)
- P02: [cellatartomány elnevezése] gyakran (1,27)
- P04: [szöveges fájl importálása] gyakran (1,23)
- P06: [feltételes formázás] gyakran (1,07)
- P07: [diagram szerkezetének változtatása, trendvonal] gyakran (1,13)
- P21: [kimutatás] gyakran (1,28)
- P30: [minden oldalon ismétlődő sorok, oszlopok beállítása] gyakran (1,15)

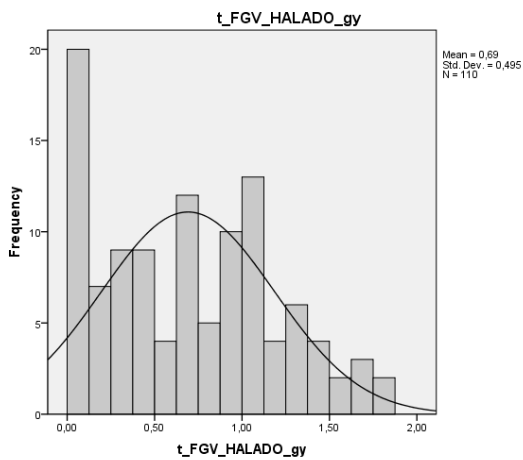
15. ábra

Megjelenítés összevont változó gyakorisági eloszlása

16. ábra

Haladó függvények összesített változó gyakorisági eloszlása

A 4. kategóriába kerültek a *Haladó függvények*. Itt az átlag 0,69, a szórás pedig közel 0,5. Elég magas azoknak az aránya, akik ezeket a függvényeket egyáltalán nem használják, de a ritkán használók is szép számmal vannak. A gyakori használók száma alacsony (16. ábra). Ebben a kategóriában csak P jelzésű funkciók szerepelnek, közülük három átlaga még a 0,5-öt sem éri el (adattáblák, célérték-keresés és INDEX HOL.VAN). Megfontolandó, hogy ezeknek a tananyagban kell-e szerepelniük. Vajon azért nem használják, mert nem is lenne hasznos számukra, vagy csak azért, mert nem is ismerik őket, így nem tudják, hogy hasznos lenne-e. Erre a stabil használat vizsgálata után lehetne válaszolni, de ez már nem képezi e tanulmánynak a részét.

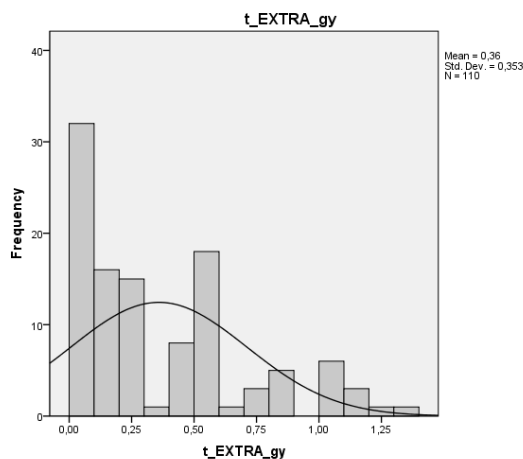
- P09: [dátum és időfüggvények] gyakran (0,93)
- P11: [GYAKORISÁG] gyakran (0,56)
- P12: [szövegfüggvények] gyakran (0,79)
- P13: [pénzügyi függvények] gyakran (0,81)
- P16: [logikai függvények] gyakran (0,83)
- P18: [függvények egymásba ágyazása] gyakran (0,74)
- P22: [adattáblák] gyakran (0,48)
- P24: [célérték-keresés] gyakran (0,41)
- P27: [makró futtatás] gyakran (0,58)
- P29: [jelszóvédelem] gyakran (0,89)
- P31: [INDEX HOL.VAN] gyakran (0,49)

Az utolsó kategória, az *Extrák* átlaga jóval 0,5 alatt van. A nálunk végzetek többsége ezeket az eszközöket egyáltalán nem használja. Senki nem használja őket gyakran, és nagyon kevesen vannak, akik ritkán használják. Itt is csak P kódú eszközök szerepelnek. Megfontolandó, hogy ezeknek a tananyagban kell-e szerepelniük, esetleg egy haladó ismereteket tanító választható tárgyban lenne-e a helyük. Vajon azért nem használják, mert nem is lenne hasznos számukra, vagy csak azért, mert nem is ismerik őket, így nem tudják, hogy hasznos lenne-e? Erre a stabil használat vizsgálata után lehetne választ adni, de azonban nem része e tanulmánynak.

A korábban kihagyott, de ennél az elemzésnél figyelembe vett alacsony szórású változók közül az alacsony átlagúak ebbe a kategóriába kerültek: solver, makró írás, esetvizsgálat.

- P15: [mátrixfüggvények] gyakran (0,28)
- P17: [adatbázis függvények] gyakran (0,62)
- P23: [esetvizsgálat] gyakran (0,28)
- P25: [solver] gyakran (0,12)
- P26: [makró rögzítés] gyakran (0,41)
- P28: [makró írás] gyakran (0,26)
- P32: [cellaérvényesítés] gyakran (0,47)

17. ábra Extra összevont változó gyakorisági eloszlása

Az öt aggregált mutató alapján megpróbáltam a kitöltőket klaszterekbe csoportosítani. A két- és a hatklaszeres végeredményt emelném ki. Mindkét felosztás stabilnak bizonyult, különböző rendezésű adatbázisra futtatva is ugyanazok a klaszterek alakultak ki.

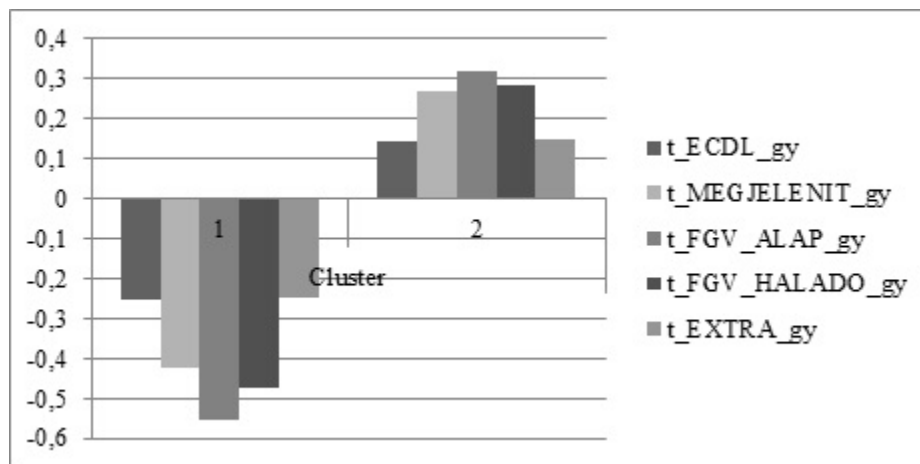
Az előbbiben mind az öt eszközcsoportot az első klaszterbe kerülők gyakrabban, a másodikba kerülők pedig ritkábban használják, mint a teljes csoportátlag. A legnagyobb eltérés az alapfüggvények használatában mutatkozik, a legkisebb pedig a ECDL-csoportban. A diagramon a teljes átlagtól való eltérések látszanak (18. ábra). Az első klaszter elemszáma 41, a másodiké 69. A 7. táblázat a klaszterközéppontokat mutatja.

7. táblázat

Final Cluster Centers		
	Cluster	
	1	2
t_ECDL_gy	1,49	1,88
t_MEGJELENIT_gy	,70	1,40
t_FGV_ALAP_gy	,62	1,49
t_FGV_HALADO_gy	,22	,97
t_EXTRA_gy	,11	,51

18. ábra

A táblázatkezelő használatának gyakorisága két klaszterben

A hatklaszeres megoldásban két klaszter elemszáma nagyon alacsony, mégis ebben mutatkoztak meg legszebben a felhasználócsoportok közötti különbségek. Az eredmények alapján elegendőnek tűnhetne öt klaszter kialakítása, de az ötklaszteres felosztás nem bizonyult stabilnak a sorbarendezés megváltoztatása után. A 8. táblázatban a klaszterközéppontok láthatók.

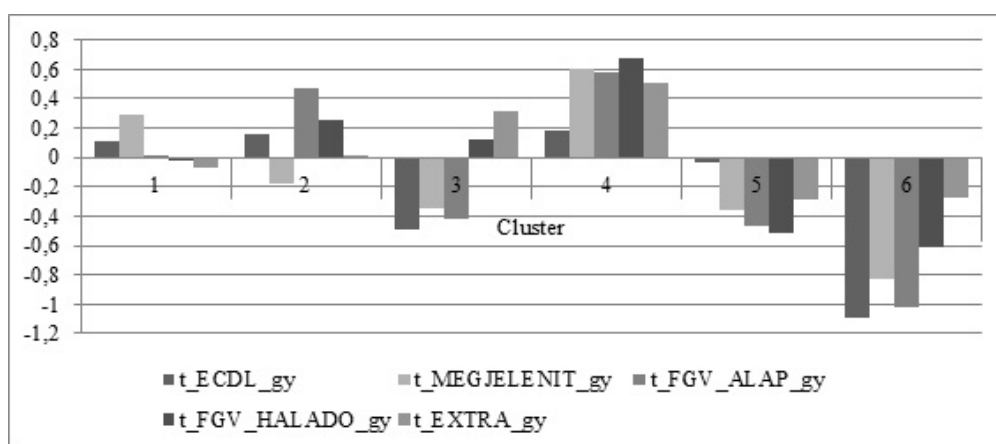
8. táblázat

	Final Cluster Centers					
	Cluster					
	1	2	3	4	5	6
t_ECDL_gy	1,85	1,89	1,25	1,92	1,70	,65
t_MEGJELENIT_gy	1,42	,95	,78	1,73	,77	,30
t_FGV_ALAP_gy	1,18	1,64	,75	1,75	,70	,14
t_FGV_HALADO_gy	,67	,94	,82	1,37	,17	,08
t_EXTRA_gy	,29	,36	,68	,87	,07	,08

A leginkább csoportképző az alapfüggvények használata, a legkevésbé pedig az *Extrák* használata. A diagramon a teljes átlagtól való eltérések látszanak (19. ábra).

19. ábra

A táblázatkezelő használatának gyakorisága hat klaszterben

A csoportok jellemzői:

1. mindenben körülbelül a csoportátlag, megjelenítésben kicsit fölötte, extrákban kicsit alatta (30 fő);
2. alap- és haladó függvényben átlag feletti, a többiben átlagos (18 fő);
3. haladó függvényben és extrákban átlag feletti, a többiben átlag alatti (legkisebb létszámú csoport, 4 fő);
4. mindenben átlag feletti (22 fő);
5. az alapokon kívül mindenben átlag alatti (29 fő);
6. mindenben mélyen átlag alatti (második legkisebb létszámú csoport, 7 fő).

A korreláció az 5 mutató között a következőképpen alakul (9. táblázat):

9. táblázat

Correlations						
		t ECDL	t MEGJELENIT	t FGV_ALAP	t FGV_HALADO	t EXTRA
t ECDL	Pearson Corr.	1	,555**	,642**	,462**	,248**
t_MEGJELENIT	Pearson Corr.		1	,563**	,616**	,531**
t_FGV_ALAP	Pearson Corr.			1	,809**	,571**
t_FGV_HALADO	Pearson Corr.				1	,812**
t EXTRA	Pearson Corr.					1

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Láthatjuk, hogy az öt terület közötti összefüggés szoros és szignifikáns. A legszorosabb összefüggést a *Haladó függvények* és az *Extra* csoport között találtuk (0,812), míg a leggyengébbet az ECDL és az *Extra* csoport között (0,248).

Visszatérve a faktorelemzés eredményére, a háromfaktoros modellben az első faktor a haladó függvények és három extra funkció (közülük kettő szintén függvény) gyakori használatát befolyásolja. A második faktoron ülő változók mind az alapismeretek (ECDL) csoportba tartoznak (köztük három P kódú eszközzel). A 3. faktor a megjelenítéshez tartozik.

A két modell eredményei tehát elég jól megfeleltethetők egymásnak, összességében mégis a skálázás eredményét tartom modellépítés szempontjából megfelelőbbnek.

Összefüggés a változócsoporthoz

A két összesített változó kapcsolata szoros és szignifikáns.

11. táblázat

Correlations			
		Átlag sz gy	Átlag t gy
Átlag_sz_gy	Pearson Correlation	1	,471**
	Sig. (2-tailed)		,000
	Sum of Squares and Cross-products	17,597	6,913
	Covariance	,111	,062
	N	159	113
Átlag_t_gy	Pearson Correlation	,471**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	Sum of Squares and Cross-products	6,913	16,686
	Covariance	,062	,149
	N	113	113

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

A szövegszerkesztés és a táblázatkezelés használatának gyakoriságát mérő változókból készített összesített csoportváltozók kapcsolatát is megvizsgáltam. A 12. táblázatban a korrelációs mátrix azon része látható, amelyből a különböző szövegszerkesztési feladatcsoportok kapcsolata látszik az egyes táblázatkezelési feladatokkal.

12. táblázat

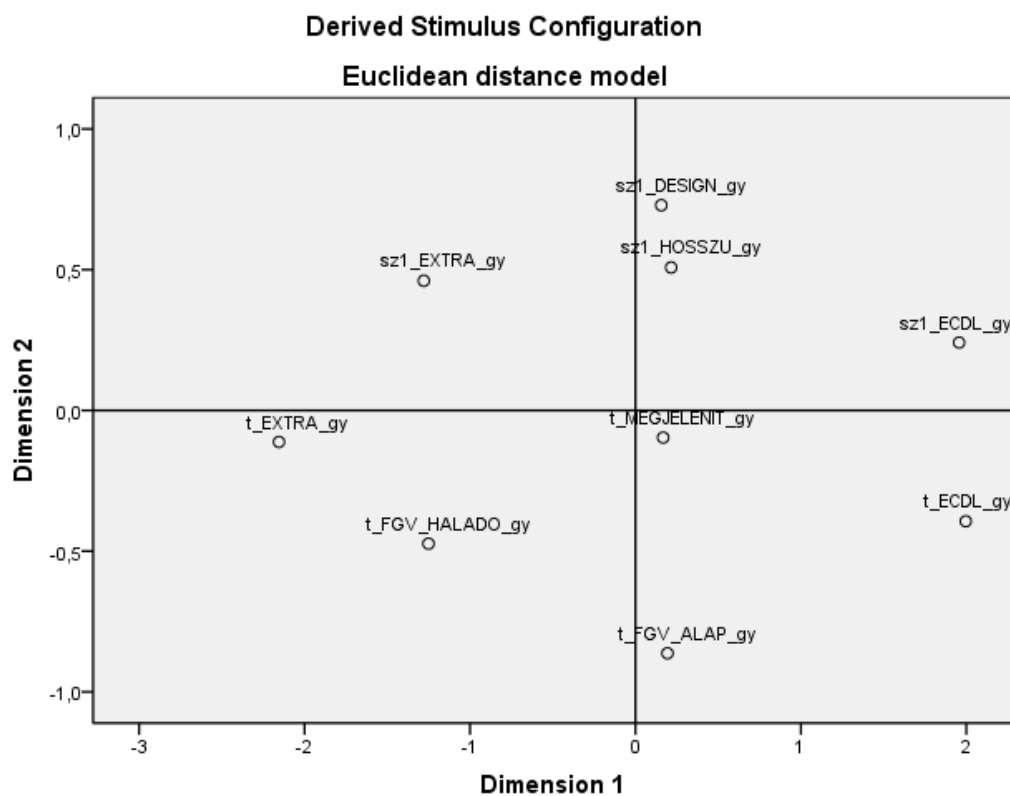
		Correlations				
		t_ECDL	t_MEGJELENIT	t_FGV_ALAP	t_FGV_HALADO	t_EXTRA
sz1_ECDL	Pearson Corr.	,353	,470	,179	,194	,218
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,058	,042	,022
sz1_HOSSZU	Pearson Corr.	,345	,595	,358	,354	,355
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000
sz1_EXTRA	Pearson Corr.	,410	,622	,458	,509	,468
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000
sz1_DESIGN	Pearson Corr.	,234	,534	,181	,199	,148
	Sig. (2-tailed)	,013	,000	,055	,037	,124

Látható, hogy a legerősebb kapcsolat a szövegszerkesztés *Extra* és a táblázatkezelés *Megjelenítés* aggregált változója között van. Az összesen 20 változópárból 13 pár összefüggése szignifikáns 0,01 szinten és további 4 0,05 szinten. A maradék három változópár között nincs szignifikáns kapcsolat. Ezek: a szövegszerkesztés ECDL csoportja a táblázatkezelés alapfüggvényeivel, valamint a szövegszerkesztés *Design* csoportja a táblázatkezelés alapfüggvényeivel és *Extra* eszközeivel.

A hét aggregált változót sokdimenziós skálázással újra egy kétdimenziós térben elhelyezve jól látható az egyik tengelyen a szövegszerkesztés és a táblázatkezelés elkülönülése, a másikon az ECDL-alapismeretektől az *Extra* ismeretekig terjedő dimenzió (20. ábra). Látható az is, hogy az első (a nagyobb súlyú) dimenzió az ECDL – Extra tengely, míg a szövegszerkesztés-táblázatkezelés elkülönülése a második helyre szorult. Mivel aggregált mutatókról van szó, elvárhatók a kiváló mutatók: Stress = 0,02639 RSQ = 0,99643.

20. ábra

Szövegszerkesztési és táblázatkezelési eszközök használatának gyakorisága kétdimenziós térben

Összefüggés különböző demográfiai változók és az aggregált használati változók között

Nem

Nem indokolt, hogy nemenként eltérő eredményeket kapjunk, így azt várjuk, hogy nem lesz szignifikáns eltérés a férfiak és nők informatikai alkalmazás használati gyakorisága között. Várakozásunknak megfelelően az összefüggés egyik változó tekintetében sem szignifikáns.

A végzés éve

A felmérésben résztvevők 2000 és 2011 között végeztek a Főiskolán. Előzetes hipotézisem az volt, hogy a később végzettek használják inkább az informatikai alkalmazásokat. A végzés éve alapján két csoportba osztottam a megkérdezetteket, 2010 előtt (1) és 2010-ben vagy 2011-ben (2) végzettek. A felosztást az indokolta, hogy – bár évről évre változik kissé a tananyag – 2007-től módosult jelentősebb mértékben a Gazdaságinformatika alapjai tantárgy tartalma, melynek keretében gyakorlatokon szövegszerkesztést és táblázatkezelést tanulnak a hallgatók. Ebben az évben toledott el a

hangsúly a szövegszerkesztésben a hosszú dokumentumok szerkesztése felé, és táblázatkezelésből is kerültek be haladóbb ismeretek a tananyagba. Akik ekkor tanulták a tárgyat, azok nagy része 2010-ben végzett. A 13. táblázat az egyes aggregált változók mutatóit tartalmazza a két alcsoportra, illetve az F-próba és a szignifikanciaszint értékeit.

13. táblázat

Cell Means ^b				
végzés időszaka	Átlag_ssz_gy		Átlag_t_gy	
	Mean	N	Mean	N
1,00	1,213130	92	1,105848	92
2,00	1,292381	21	1,144619	21
Total	1,227858 ^a	113	1,113053 ^a	113
F	,931		,171	
Sig.	,337		,680	

Cell Means ^b								
végzés időszaka	sz1_ECDL_gy		sz1_HOSSZU_gy		sz1_EXTRA_gy		sz1_DESIGN_gy	
	Mean	N	Mean	N	Mean	N	Mean	N
1,00	1,7380	126	1,1557	126	,6587	126	1,0869	126
2,00	1,7212	26	1,2592	26	,6832	26	1,1718	26
Total	1,7351 ^a	152	1,1734 ^a	152	,6629 ^a	152	1,1014 ^a	152
F	,073		1,079		,066		,715	
Sig.	,787		,301		,797		,399	

Cell Means ^b										
végzés időszaka	t_ECDL_gy		t_MEGJELENIT_gy		t_FGV_ALAP_gy		t_FGV_HALADO_gy		t_EXTRA_gy	
	Mean	N	Mean	N	Mean	N	Mean	N	Mean	N
1,00	1,7304	89	1,1398	89	1,1312	89	,6756	89	,3594	89
2,00	1,7503	21	1,1291	21	1,2927	21	,7558	21	,3571	21
Total	1,7342 ^a	110	1,1378 ^a	110	1,1621 ^a	110	,6909 ^a	110	,3590 ^a	110
F	,050		,008		1,533		,443		,001	
Sig.	,823		,929		,218		,507		,979	

Láthatjuk, hogy az átlagok a legtöbb esetben a később végzetteknél magasabbak, de az eltérés sehol nem szignifikáns. Ennek oka lehet a kis részminta elemszám is, de az is, hogy valóban a különbséget csak a véletlen okozza. Két eltérést emelnék ki, amely újabb, nagyobb mintán végzett vizsgálattal esetleg szignifikáns lehet:

Szövegszerkesztésből a hosszú dokumentumok szerkesztése 1,16 és 1,26. Az F-próba értéke 1,079, mely 0,301-es szignifikanciaszinten lenne elfogadható.

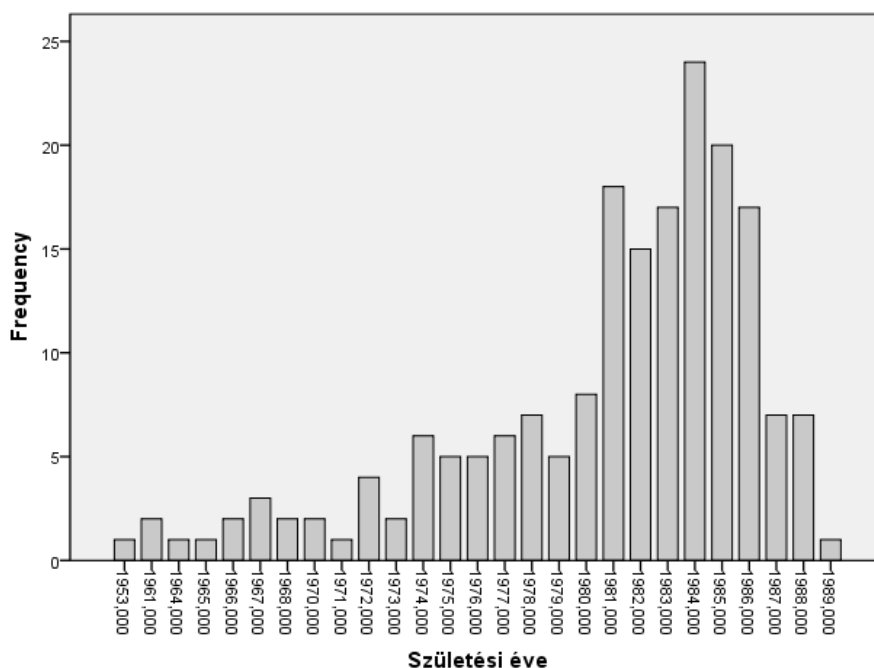
Táblázatkezelésből az alapfüggvények használata (emlékeztetnék, hogy a kategóriában az ECDL-modulban szereplő függvényeken kívül négy haladóbb ismeretet leíró kérdés is szerepelt), 1,13 és 1,29. Az F-próba értéke 1,533, mely 0,218-as szignifikanciaszinten lenne elfogadható.

A végzés évére vonatkozó előzetes hipotézisemet tehát el kellett vetnem, de a jelzett két területen biztató adatokat találtam. Az oktatás tartalmában bekövetkezett változás várhatóan nagyobb hatással van a funkciók használatának stabilitására, mint annak gyakoriságára, ennek vizsgálata azonban nem képezi ennek a tanulmánynak a részét.

Életkor

Előzetes hipotézisben nem szerepelt, de érdekes lehet megvizsgálni az életkori sajátosságokat. Közhelynek számít, hogy a fiatalok jobban boldogulnak az informatika világában. A kitöltők születési év szerinti megoszlását mutatja a ®_Ref326708116 \h * MERGEFORMAT 21. ábra.

21. ábra Születési év szerinti megoszlás

A kitöltők közül sokan levelezős hallgatók voltak, akik között akadtak idősebbek is. Életkor alapján két csoportra osztottam a sokaságot, a szociológiai X, Y és Z generációk felosztásnak megfelelően (Kulcsár, 2010). Az 1965 előtt születetteket is az X generációba soroltam, a Z generáció szülöttei pedig még nem kerültek be a felsőoktatásba (16 évesek, vagy fiatalabbak).

14. táblázat

	Születési év	Technológiai változással való szembesülés időszaka
X. generáció	1965-79	Kamaszként / tinédzserként
Y. generáció	1980-95	Gyermekkorban
Z. generáció	1996-	Nem éltek internet nélküli világban

Az átlagok közötti eltérések itt sem szignifikánsak, és több területen is fordított eltérés tapasztalható, mint az előzetes várakozás: az X generáció átlaga a magasabb. Ennek talán az lehet az oka, hogy az idősebbek korábban kezdtek dolgozni, esetleg magasabb pozícióban vannak, így az informatikai gyakorlatuk is nagyobb lehet.

Az Y generáció az előző pontban is kiemelt hosszú dokumentum szerkesztésében és a függvények használatában ért el magasabb átlagot, de a szignifikanciaszint mindenhol nagyon magas, így ez a kérdés még további vizsgálatot igényel.

Szak

A kérdőíven be kellett jelölni azt is, hogy milyen szakon végeztek a hallgatók. Itt lehetőség volt több válasz megadására is, hiszen néhány hallgatónk több szakot is elvégzett Főiskolánkon. A vizsgálathoz egyetlen változóba sűrítettem a szakokat, a néhány többszakos hallgató esetében mindig a magasabb rangút vettem figyelembe (felsőfokú szakképzés -> Bologna előtti főiskolai szak -> Bologna alapszak -> Bologna mesterszak). A különböző szakokat csoportosítottam a képzés tartalma és szintje szerint, így alakultak ki az alábbi kategóriák:

1. Gazdálkodási és menedzsment alapszak, Vállalkozásszervező
2. Nemzetközi tanulmányok alapszak, Nemzetközi kapcsolatok
3. Közszolgálati alapszak, Non-profit gazdálkodási
4. Üzleti kommunikáció
5. Felsőfokú szakképzés: Reklámszervező szakmenedzser, Üzleti szakmenedzser
6. Vállalkozásfejlesztés mester szak

Mivel az 5. és 6. kategóriába nagyon kevesen kerültek (sorrendben 6, 2), őket kihagytam a vizsgálatból. Az összefüggéseket megnéztem az összes bennmaradt szakra együtt is és külön egyet-egyét a többihez képest is. A 15. táblázatok az aggregált mutatók átlagait mutatja a vizsgált szakok szerinti bontásban.

15. táblázat

Cell Means ^b				
Szak	Átlag_sz_gy		Átlag_t_gy	
	Mean	N	Mean	N
GM, VSZ	1,218184	76	1,128934	76
nemzetközi	1,282750	8	1,108000	8
KSZ, NP	1,140091	11	1,057182	11
ÜK	1,297154	13	1,084000	13
Total	1,224519	108	1,114667	108
F	,514		,141	
Sig.	,673		,935	

Cell Means ^b								
Szak	sz1_ECDL_gy		sz1_HOSSZU_gy		sz1_EXTRA_gy		sz1_DESIGN_gy	
	Mean	N	Mean	N	Mean	N	Mean	N
GM, VSZ	1,7139	99	1,1472	99	,6368	99	1,0737	99
nemzetközi	1,8329	17	1,4020	17	,8754	17	1,2843	17
KSZ, NP	1,7379	14	,9983	14	,4966	14	,9488	14
ÜK	1,7657	15	1,1778	15	,7159	15	1,2133	15
Total	1,7355	145	1,1658	145	,6594	145	1,1008	145
F	,888		2,196		2,216		1,857	
Sig.	,449		,091		,089		,140	

Cell Means ^b										
Szak	t ECDL_gy		t MEGJELENIT_gy		t FGV_ALAP_gy		t FGV_HALADO_gy		t EXTRA_gy	
	Mean	N	Mean	N	Mean	N	Mean	N	Mean	N
GM, VSZ	1,7405	74	1,1190	74	1,1940	74	,7112	74	,3582	74
nemzetkö zi	1,7107	8	1,2312	8	1,0792	8	,6414	8	,3732	8
KSZ, NP	1,7428	11	1,0202	11	1,1616	11	,6860	11	,3247	11
ÜK	1,8103	12	1,2083	12	1,0886	12	,5729	12	,2857	12
Total	1,7464	105	1,1274	105	1,1698	105	,6875	105	,3475	105
F	,156		,400		,218		,289		,177	
Sig.	,926		,754		,884		,833		,912	

Az átlagok közötti eltérések az összes szakra nézve a szövegszerkesztés egyes területein szignifikánsak, de láthatjuk, hogy a táblázatkezelés egy-egy területen is találunk nagyobb eltérést az átlagok között. A szignifikáns eltérés egyrészt a hosszú dokumentumok szerkesztésében látszik. Itt az F-próba értéke 2,196, mely már 0,091-es szignifikanciaszinten elfogadható. A másik pedig a szövegszerkesztés extra funkciói. Itt az F-próba értéke 2,216, amely már 0,089-es szignifikanciaszinten elfogadható. Azt reméljük, hogy ha egy-egy szakot kiemelve nézünk, akkor több szignifikáns eltérést találunk.

A Gazdálkodási és menedzsment, illetve a (bolognai képzés előtt) Vállalkozásszervező szakon végzettek táblázatkezelésben nagyobb átlagot produkáltak, mint a többiek, de az eltérés nem szignifikáns.

A Nemzetközi tanulmányok, illetve a (bolognai képzés előtt) Nemzetközi kapcsolatok szak végzettjei a szövegszerkesztőt gyakrabban használják, de az eltérés nem szignifikáns. A szövegszerkesztés egyes részterületeit nézve azonban már találunk szignifikáns eltéréseket, mindenhol a nemzetközi szakosok javára. A táblázatkezelésben nincsenek szignifikáns eltérések.

16. táblázat

Cell Means ^b								
szak nemzetközi vagy más	sz1_ECDL_gy		sz1_HOSSZU_gy		sz1_EXTRA_gy		sz1_DESIGN_gy	
	Mean	N	Mean	N	Mean	N	Mean	N
nemzetközi	1,8329	17	1,4020	17	,8754	17	1,2843	17
— egyéb	1,7270	131	1,1445	131	,6403	131	1,0833	131
Total	1,7392 ^a	148	1,1741 ^a	148	,6673 ^a	148	1,1064 ^a	148
F	2,070		4,742		4,389		2,901	
Sig.	0,152		0,031		0,038		0,091	

A Közszerkeztési alapszak, illetve a (bolognai rendszer előtti) Nonprofit gazdálkodás szakosok átlagai a szövegszerkesztés bizonyos részterületein valamivel alacsonyabbak a többiek átlagánál, de az eltérés nem szignifikáns. A táblázatkezelésnél gyakorlatilag nincs is eltérés.

Az üzleti kommunikációnál sincs szignifikáns eltérés sehol.

Összességében az első hipotézisemet elfogadhatónak tekintem, hiszen találtam kimutatható eltérést az egyes szakokon végzett hallgatók informatikai alkalmazás használatában.

Az alumni-kutatás összefoglalása

Az Általános Vállalkozási Főiskola végzettjei körében végzett munkahelyi informatika használatra vonatkozó felmérés még számos feltárandó összefüggést rejt. Ebben a tanulmányban a szövegszerkesztő és táblázatkezelő alkalmazások használatának gyakoriságát felmérő változók mögött rejtő rejtett struktúrákat próbáltam feltárni, és összefüggéseket keresni néhány független változóval.

Mind a szövegszerkesztés, mind a táblázatkezelés területén sikerült az ALSCAL-skálázás segítségével jól magyarázható modellt előállítanom. A mintázatok feltárásán túl megfogalmaztam három hipotézist is. Ezek a következők:

1. Az egyes szakokon végzett hallgatók munkahelyi informatikahasználatában kimutatható eltérés van.
2. Minél később végzett a hallgató, annál jobban használja a Főiskolán megszerzett ismereteket.
3. Az ECDL-alapmodulok tananyaga nem egyezik meg a munkahelyen leginkább használt funkciókkal.

Az első hipotézist elfogadtam, mert találtam olyan területeket, ahol szakonként szignifikáns eltéréseket tudtam kimutatni.

A második hipotézist elvettem, mert nem sikerült szignifikáns eltérést kimutatni a korábban és később végzett volt hallgatók között. Ugyanakkor két területen további kutatásra ösztönző eltérést

találtam. Ezek a hosszú dokumentumok szerkesztése és a táblázatkezelőben az alapfüggvények használata.

A harmadik hipotézist is elfogadtam, mert bár mindkét alkalmazásban a leggyakrabban használt terület az ECDL-címkét kapta, ezekben a kategóriákban is szerepeltek azon túlmutató ismeretek, illetve szövegszerkesztésből a hosszú dokumentumok szerkesztése csak ECDL-en kívüli elemekből állt, mégis nagyon magas átlagot mutatott. Táblázatkezelésből az *Alapfüggvények* és a *Megjelenítés* kategória is tartalmazott ECDL-en kívüli ismereteket, és mindkét kategóriát sokan használják gyakran.

A kérdőív még számos elemzési lehetőséget rejt magában: a gyakori használat mellett a stabil használat analízisét, a munkahelyi viszonyok és a főiskolai tapasztalatok összefüggéseinek vizsgálatát.

Következtetések

Mindkét kutatás megerősítette, hogy a kötelező informatikai tantárgyak tartalmának átalakítása átgondolásra érdemes. A tanszékekkel folytatott beszélgetések egyik következménye, hogy a következő tanévtől megpróbálunk egy szintre hozó, felzárkóztató kurzust beindítani az első félévben, amelynek segítségével a nagyon lemaradó hallgatókat próbáljuk segíteni. Ezen kívül igyekszünk széleskörű segítséget nyújtani a szaktanszékek oktatóinak, hogy egyrészt ismerjék az informatikai tárgyak tartalmát, hogy tudják, mit várhatnak el a hallgatóktól, másrészt hogy a saját tárgyaik keretében felmerülő informatikai ismeretek eljussanak a hallgatókhoz.

A tananyag tartalmának átalakításában figyelembe vesszük azt az egyöntetű tapasztalatot, hogy a táblázatkezelés bizonyos általunk tanított és kötelező tananyagként számon kért funkciói nem feltétlenül szükségesek a főiskolán végzett hallgatók számára. Elsősorban a programozási ismereteket emelném ki ebből a szempontból. Azonban úgy véljük, hogy ezek az ismeretek is nagyon hasznosak lehetnek és munkaerő-piaci előnyt jelenthetnek, így megpróbáljuk alternatív módon (például választható tárgy keretében) elérhetővé tenni az érdeklődő hallgatók számára.

Felhasznált irodalom

Baksa-Haskó Gabriella (2010): *Gondolatok az informatikaoktatásról*. Tudományos Közlemények, Általános Vállalkozási Főiskola, 24. szám, 85–90.

Füstös László – Kovács Erzsébet – Meszéna György – Simonné Mosolygó Nóra (2004): *Alakfelismerés. (Sokváltozós statisztikai módszerek)*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

Kulcsár Zsolt (2010): *XYZ generáció Magyarországon*. Letöltés helye: <http://www.crescendo.hu/2010/8/4/xyz-generacio-magyarorszagon>; letöltés időpontja: 2012. június 8.

Neumann János Számítógép-tudományi Társaság (2009): *Az ECDL moduljai és tematika. 3. modul Szövegszerkesztés*. Letöltés helye: <http://njszt.hu/ecdl/syllabus/szovegszerkesztes>; letöltés időpontja: 2011. november.

Neumann János Számítógép-tudományi Társaság (2009): *Az ECDL moduljai és tematika. 4. modul Táblázatkezelés*. Letöltés helye: <http://njszt.hu/ecdl/syllabus/tablazatkezes>; letöltés időpontja: 2011. november.

Melléklet

Kód	Megnevezés	n	átlag	szórás
sz1_E01_gy	(Word sablonok) gyakran	153	0,961	0,777
sz1_E02_gy	(szöveg írása, módosítása) gyakran	157	1,940	0,314
sz1_E03_gy	(keresés, csere) gyakran	158	1,720	0,528
sz1_E04_gy	(elválasztás) gyakran	146	1,253	0,821
sz1_E05_gy	[helyesíráellenőrzés] gyakran	155	1,700	0,605
sz1_E06_gy	(nézetváltás) gyakran	155	1,730	0,550
sz1_E07_gy	(karakterformázások) gyakran	157	1,970	0,194
sz1_E08_gy	(térköz) gyakran	155	1,790	0,456
sz1_E09_gy	(tabulátor) gyakran	151	1,650	0,544
sz1_P01_gy	[többszintű felsorolás] gyakran	153	1,650	0,530
sz1_P02_gy	(lábjegyzet) gyakran	152	1,360	0,615
sz2_E10_gy	(stíluskészletek) gyakran	147	1,204	0,702
sz2_E11_gy	(körlevél) gyakran	149	0,819	0,688
sz2_P03_gy	(szövegdobozok) gyakran	150	1,107	0,697
sz2_P04_gy	(szegélyezés) gyakran	148	1,360	0,700
sz2_P05_gy	(címsorok) gyakran	150	1,093	0,617
sz2_P06_gy	(tartalomjegyzék) gyakran	144	0,965	0,534
sz2_P07_gy	(saját stílus) gyakran	144	0,722	0,684
sz2_P08_gy	(táblázat a szövegben) gyakran	151	1,640	0,508
sz2_P09_gy	(rajz vagy folyamatábra) gyakran	151	1,179	0,664
sz2_P10_gy	(szöveg körbefuttatása) gyakran	149	1,074	0,745
sz2_P11_gy	(egyenletszerkesztő) gyakran	147	0,912	0,802
sz3_E12_gy	(oldalbeállítások) gyakran	152	1,760	0,515
sz3_E13_gy	[élőfej és élőláb, oldalszámozás] gyakran	151	1,680	0,536
sz3_P12_gy	(szakaszok) gyakran	149	1,360	0,680
sz3_P13_gy	(hasábok) gyakran	151	1,113	0,638
sz3_P14_gy	[mezők szerkesztése] gyakran	149	1,114	0,722
sz3_P15_gy	(kereshivatkozás) gyakran	149	0,725	0,666
sz3_P16_gy	(tárgymutató) gyakran	149	0,651	0,603
sz3_P17_gy	(jelszavas védelem) gyakran	150	0,833	0,737
sz3_P18_gy	[úrlap] gyakran	149	0,477	0,611
sz3_P19_gy	(makró) gyakran	151	0,437	0,617
sz3_P20_gy	(speciális nyomtatási beállítások) gyakran	151	1,540	0,651
t1_E01_gy	(Excel sablonok) gyakran	110	0,782	0,783
t1_E02_gy	(adatbevitel, módosítás) gyakran	110	1,860	0,459
t1_E03_gy	(számformátumok) gyakran	110	1,900	0,382
t1_E04_gy	(dátumformátumok) gyakran	110	1,790	0,509
t1_E05_gy	[gyorsbillentyűk] gyakran	111	1,330	0,835
t1_E06_gy	(sorbarendezés) gyakran	111	1,780	0,546
t1_E07_gy	(másolás, mozgatás, kitöltés) gyakran	112	1,890	0,388
t1_E08_gy	(sorok, oszlopok rögzítése) gyakran	110	1,620	0,649
t1_P01_gy	(egyéni számformátumok) gyakran	109	1,380	0,755

t1_P02_gy	(cellatartomány elnevezése) gyakran	109	1,270	0,801
t1_P03_gy	(írányított beillesztés) gyakran	108	1,740	0,570
t1_P04_gy	(szöveges fájl importálása) gyakran	111	1,225	0,783
t2_E09_gy	[munkalap műveletek] gyakran	113	1,860	0,398
t2_E10_gy	(cellaformázás) gyakran	112	1,950	0,263
t2_E11_gy	(kör, oszlop diagram) gyakran	110	1,290	0,682
t2_E12_gy	(más típusú diagram) gyakran	109	1,009	0,726
t2_E13_gy	(relatív és abszolút cellahivatkozások) gyakran	108	1,222	0,813
t2_E14_gy	(hibaüzenetek értelmezése) gyakran	108	1,157	0,738
t2_E15_gy	(HA függvény) gyakran	111	1,162	0,733
t2_E16_gy	(DARABTELI függvény) gyakran	110	0,927	0,751
t2_P05_gy	(munkalapok elrejtése, felfedése) gyakran	111	1,460	0,760
t2_P06_gy	(feltételes formázás) gyakran	107	1,065	0,827
t2_P07_gy	(diagram szerkezetének változtatása, trendvonal) gyakran	110	1,127	0,718
t2_P08_gy	[képletellenőrzés] gyakran	106	1,226	0,796
t3_P09_gy	[dátum és időfüggvények] gyakran	109	0,927	0,716
t3_P10_gy	(statisztikai függvények) gyakran	108	1,102	0,785
t3_P11_gy	(GYAKORISÁG) gyakran	108	0,565	0,645
t3_P12_gy	(szövegfüggvények) gyakran	106	0,792	0,765
t3_P13_gy	(pénzügyi függvények) gyakran	104	0,808	0,725
t3_P14_gy	(FKERES, VKERES) gyakran	109	1,101	0,838
t3_P15_gy	(mátrixfüggvények) gyakran	109	0,284	0,511
t3_P16_gy	(logikai függvények) gyakran	107	0,832	0,795
t3_P17_gy	(adatbázis függvények) gyakran	103	0,621	0,628
t3_P18_gy	(függvények egymásba ágyazása) gyakran	107	0,738	0,744
t3_P19_gy	(autoszűrő) gyakran	108	1,590	0,684
t3_P20_gy	(részösszeg) gyakran	108	1,222	0,789
t3_P31_gy	(INDEX HOL.VAN) gyakran	108	0,491	0,648
t4_E17_gy	[nyomtatási beállítások, élőfej, élőláb] gyakran	109	1,750	0,547
t4_P21_gy	(kimutatás) gyakran	106	1,280	0,778
t4_P22_gy	(adattáblák) gyakran	105	0,476	0,622
t4_P23_gy	(esetvizsgálat) gyakran	103	0,282	0,473
t4_P24_gy	(célértékkeresés) gyakran	105	0,410	0,646
t4_P25_gy	(solver) gyakran	103	0,117	0,351
t4_P26_gy	(makró rögzítés) gyakran	107	0,411	0,566
t4_P27_gy	(makró futtatás) gyakran	106	0,575	0,730
t4_P28_gy	(makró írás) gyakran	106	0,264	0,464
t4_P29_gy	(jelszóvédelem) gyakran	104	0,894	0,775

t4_P30_gy	[minden oldalon ismétlődő sorok, oszlopok beállítása) gyakran	107	1,150	0,799
t4_P32_gy	(cellaérvényesítés) gyakran	104	0,471	0,668

Szépe Orsolya*, Lipécz György**

SZÓBELISÉG, ÍRÁSBELISÉG, TUDÁS

Széljegyzetek Walter J. Ong „Szóbeliség és írásbeliség” c. könyvéhez

Írásunkban a szóbeliség és írásbeliség kapcsolatát vizsgáljuk Walter J. Ong 1982-ben megjelent „Szóbeliség és írásbeliség” c. színtéziséből (Ong, 2010) kiindulva, különös tekintettel az oktatás, a tanulás, a tudás megszerzésének folyamatára, a tudás társadalmi rendszerének létrejöttére.

A szavak és a dolgok

Ongnak a szóbeliségről és az írásbeliségről szóló művének az alapgondolata, fő mondanivalója, hogy a szóbeliség és az írásbeliség korszakaihoz más és más közösségi formák, más és más kulturális jellemzők tartoznak. Mivel a mai kor az írásbeliségen és a nyomtatáson (sokszorosíthatóságon) nyugszik, inkább az jelenti a nehézséget, hogy az „elsődleges szóbeliség”, tehát az írásbeliséget megelőző szóbeli kultúrák sajátosságait megértsük. Ong következetesen szembeállítja az írásbeliség előtti kort az írásbeliség és a nyomtatás korszakával, és mindent megtesz, hogy az elsődleges szóbeli kultúrákról való elképzeléseinkbe ne vetítsük bele a későbbi korok sajátosságait. Ez nem könnyű feladat. Az egyik fontos sajátosság amit Ong kiemel (Malinowskira hivatkozva), hogy a szóbeli népek hatalmat tulajdonítanak a szónak, számukra „a nyelvhasználat nem egyszerűen a gondolat kifejezése, hanem a cselekvés egyik módja” (Ong, 2010: 35). A név (a szó egyik válfaja) hatalmat ad a dolgok felett. Hamvas Bélával szólva: a dolgok a régi korokban engedelmeskedtek az embernek, a kimondott szót a dolgok teljesítették. A korrupció (az emberiség romlása, bukása) miatt azonban a dolgok ma már nem engedelmeskednek. A civilizáció, a tudomány, a technika nem egyéb, mint az elvesztett hatalom visszaszerzésére tett kísérlet.¹

A névadás hatalma a dolgok fölött a mai írástudó gondolkodás számára nyilván nehezen érthető. Ong arra való hivatkozással próbálja a mai szemlélet számára elfogadhatóvá tenni, hogy nevek tömegének elsajátítása nélkül semmilyen intellektuális tudáshoz nem lehet eljutni. Amivel annyit mond, hogy a tudományos fogalmi megragadáshoz is hozzátartozik a névadás. Ebben persze Ongnak önmagában véve igaza van, de kérdés, hogy ezzel a mai gondolkodásmód számára érthetőbbé vált-e a

* adjunktus, PhD hallgató, Általános Vállalkozási Főiskola

** tanszékvezető főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

¹ Hamvas többször is megfogalmazza ezt az archaikus gondolatot és ennek a modern fejlődéssel való szembeállítását, többek között „A káromkodásról” c. rövid esszéjében.

szavaknak a dolgok fölötti archaikus hatalma, hiszen érve a modern tudományosságra épít, ami lényeges elemeiben különbözik az archaikus kor megismerésétől. Az egyik leglényegesebb különbségre más helyütt maga Ong is kitér, amikor azt elemzi, hogy „egy szóbeli kultúrában a tanulás és a megismerés *empatikus*, közvetlen közösségi azonosulást, ‘megbarátkozást’ jelent a megismerés tárgyával.” Az írásbeliségre ennek éppen az ellenkezője a jellemző: „az írás elválasztja egymástól a megismerés alanyát és tárgyát, ezáltal pedig létrehozza az ‘objektivitás’, azaz a személyes elfogulatlanság és távolságtartás feltételrendszerét” (Ong, 2010: 46). Az természetesen a nyomtatott írásbeliség és az elektronikus kommunikáció korszakára is áll, hogy a nyelv, a beszéd révén cselekedhetünk is, hathatunk a dolgokra, a dolgok állására, megváltoztathatjuk a fennálló körülményeket. Talán elég itt Austin és Searle beszédaktus-elméletére utalni. Ez azonban lényegesen más, mint a szavak és dolgok közötti *archaikus* viszony.

A tudás őrzése

További sajátosság az *emlékezet* kiemelt jelentősége, mert a szóbeliség korában a szavak nem írásban, hanem csak az emlékezetben őrződhetnek meg. Ez meghatározza a gondolkodás módját is, folytonos és komplex gondolkodás nehezen képzelhető el kommunikáció nélkül, és állandóan szükség van memotechnikai eszközökre, mint a ritmizálás, az ismétlések és más *formuláris* elemek. „Szóbeli kultúrában a tapasztalat memotechnikai eszközök segítségével intellektualizálható.” (Ong, 2010: 38.) A szóbeliséget továbbá a mellérendelő szerkezetek túlsúlya jellemzi, a jelzők és más formuláris elemek bősége, halmozása: Odüsszeusz mindig „leleményes Odüsszeusz”, a tölgy jelzője mindig a „kemény”, a harcosok mindig bátrak, a királylányok örökre szépek. „A szóbeli kultúrákban a hagyományos kifejezéseket nem szabad szétbontani: sok fáradság árán, generációk munkájának köszönhetően alakultak ki, és nem lehet máshol tárolni őket, mint az elmében.” (Ong, 2010: 41.) Ebből következőleg nem szorul különösebb magyarázatra a *redundancia* állandó jelenléte sem. A szóbeli emlékezet korlátai érthetővé teszik a gondolkodás *tradicionális* jellegét is. „A tudás nehezen megszerezhető érték, és a társadalom nagyra becsüli azokat az öregeket, [...] akiknek különleges tehetségük van ahhoz, hogy a tudást őrizzék, akik ismerik és másoknak át is tudják adni a múltról szóló történeteket. Azáltal, hogy a tudás elmén kívüli tárolását lehetővé teszi, az írás – és még inkább a nyomtatás – már nem a múltat ismétlő bölcs öreget állítja mintaképül, hanem az újdonságok jellemzően fiatalabb felfedezőit” (Ong, 2010: 42). Az a sajátosság is az emlékezet jellemzőivel függ össze, hogy a tények, nevek, események felidézése csak az *életvilág kontextusában* lehetséges. Kontextusfüggetlen felsorolások, listák a szóbeliség korszakában még elképzelhetetlenek.

A szóbeli népeknél az *emlékezés és a felejtés* sajátos egyensúlya jön létre, „úgy élik meg a jelent, hogy igyekeznek azt egyensúlyban, homeosztázisban tartani, megszabadulva azoktól az emlékektől, amelyeknek a jelen számára már semmilyen relevanciájuk nincs” (Ong, 2010: 47). A nem releváns emlékek elhagyása egy sajátos strukturális amnézia.

Az írásbeliség és a nyomtatás szerepe

Elvileg írásnak tekinthetnénk minden olyan szemiotikai jelet, melyet valaki egy felületen elhelyez, és amelyhez valamilyen jelentést társít. „De ez túlságosan általános lenne így” – folytatja Ong. „A döntő és egyedülálló áttörést a tudás új világainak megnyitása felé nem egyszerűen a szemiotikai jelölés feltalálása jelentette az emberi tudat számára, hanem az, hogy vizuális jelek olyan *kódolt rendszere* alakult ki, amelynek segítségével az író pontosan meghatározhatta azokat a szavakat, amelyeket az olvasó rekonstruál majd a szöveg alapján.” (Ong, 2010: 78.) A könyvnyomtatás elterjedésével a hangközpontúság helyett a látványközpontúság játszik szerepet az emberi gondolkodásban és önkifejezésben (Ong, 2010: 104). A nyomtatott, könnyen olvasható szöveg pedig a gyors és *néma olvasást* teszi lehetővé, és egy hosszabb fejlődési folyamat eredményeképpen általánossá.

A szóbeliségről az írásbeliségre való áttérés lényegét Ong a következő tömör formában fogalmazza meg: „Az írás indította el azt, amit a nyomtatás és a számítástechnika csupán folytat: a dinamikus hang néma térbe való redukálását, ill. a szónak a – megélt, csak kimondott szót ismerő – jelentől való elszakítását.” (Ong, 2010: 76.)

A modern tudomány születése és a pontosan ismételhető vizuális közlések között szoros kapcsolat van „a pontos *megfigyelések* és a pontos *közlések* szerencsés együttállása révén” (Ong, 2010: 112). A modern tudomány fejlődéséhez hozzátartozik a tudás kvantifikációja, amit szintén a nyomtatás tett lehetővé és könnyített meg egyrészt a matematikai analízis, másrészt a diagramok és táblázatok használata révén (Ong, 2010: 114). Ha gondolati egységeket térben, vizuálisan több dimenzióban helyeznek el – ez a táblázat. Ennek kiterjedt használata a szóbeliség talaján lehetetlen, csak az írás és a könyvnyomtatás elmélyült és kifinomult használata révén lehetséges. (Ong, 2010: 91.)

A nyomtatás megjelenésével fokozatosan olyan fejlemények bontakoznak ki, mint a plagizálás elítélése, és néhány évszázad múltán megjelennek a modern szerzői jogi szabályozások. (Ong, 2010: 115.) A nyomtatás megteremti a lezártág érzetét az irodalmi művek esetén éppúgy, mint az analitikus tudományos művek esetén. Ez előfeltétele a katekizmus és a tankönyv műfajának is, amelyek kevésbé diszkurzívak, kevesebb teret hagynak a vitának is (Ong, 2010: 118).

Az elektronikus kor, az új elektronikus technológia nem szorítja háttérbe a nyomtatott könyveket, de átalakítja őket, és elhozza a *másodlagos szóbeliség* korát is: a nyolcvanas évek elején ez a telefon, a rádió, a televízió és különböző hangrögzítési eszközök használatát jelenti. Azóta számos új technológia és kommunikációs forma jelent meg, amivel új *nyelvhasználati* módok, sőt, új *gondolkodási* módok is kialakulnak.²

Írásbeliség és társadalmi munkamegosztás

Az írásbeliség és különösen a nyomtatás által túl lehet lépni az egyes emberek emlékezetének korlátain, ezt Ong is elemzi, és lehetővé válik a tudás, a tapasztalatok és a szellemi teljesítmények felhalmozása. „Az írás elkülönít és elidegenít, de egyúttal magasabb szintű egységet is teremt” – írja Ong (2010: 154), de erről a magasabb szintű egységről nem mond többet. Hiányzik annak bemutatása, hogy az emberiség által felhalmozott, írásba foglalt tudás egy bonyolult *társadalmi szerveződést* jelent. A *szó technologizálása* – ez Ong könyvének alcíme, amely megítélésünk szerint nem a lényegem emeli ki. Az írás nem egyszerűen a *szó* technologizálása, hanem a kommunikációnak, tehát a *közösségteremtésnek* a technikája, a közösség működésének technológiája. Az írás *mások* írásainak felhasználásával bonyolult gondolatok, analitikus tételek előállítását jelenti, amelyet további szerzők majd szintén felhasználnak (vagy éppen elutasítanak, de ehhez is először el kell olvasniuk), és ezáltal az írás a társadalmi munkamegosztás rendszerébe illeszkedik. A nyomtatott írásbeliség tehát a szellemi tevékenységek, illetve ezek eredményeinek társadalmi *megosztását* teszi lehetővé. A nyomtatott könyv ugyan teljesnek és véglegesnek tűnik, lezártágot sugall, de a könyvekben foglalt ismeretek egy része az újabb könyvek, a folyóiratcikkek, a szerzők egymásnak küldött leveleinek hatására elavul vagy éppen újabb eredmények kiindulópontjává válik. A társadalom tudása nem a könyvek egyszerű összessége, a társadalmi tudás nem úgy adódik össze, mint amikor két listát összefésülnek, például a budai utcák jegyzékét összefésülik a pesti utcák jegyzékével, hogy budapesti utcajegyzékhez jussanak. A könyvek bonyolult hálózattá állnak össze, hiszen – elfogadólag vagy kritikailag – egymásra utalnak és egymásra építenek.

A könyvek egy része pusztán feldolgoz, közvetít, mint a tankönyvek. A tankönyv megkönnyíti a társadalmi tudás rendszeréhez való érdemei hozzáférést. A mai fizikusok vagy fizikushallgatók ma

² A legújabb fejleményekről a szóbeliség és az írásbeliség összefüggésében lásd Andó Éva (2010) összefoglaló, elemző tanulmányát.

már nem olvassák eredeti alakjában Newtont, különösen nem latinul, és többnyire a más tudományok iránt érdeklődők sem olvassák tudományuk klasszikusait, még kevésbé a kisebb jelentőségű szerzők, közvetítők sokaságát, hanem feldolgozott, frissített változatokból, szintézisekből, tankönyvekből tanulnak. De ha nem tankönyvről van szó, a szerzők akkor is kötelességüknek érzik saját elméleteik elhelyezését más szerzőkhöz, irányzatokhoz, paradigmákhoz viszonyítva, kijelölik saját helyüket a társadalmi tudás rendszerében. Ong könyve maga is jó példát szolgáltat erre, hiszen hatalmas mennyiségű szakirodalom feldolgozását, lényegre törő bemutatását, ártértelemezését, szintézisét nyújtja, mégpedig közérthetően.

Az információk és a tudás társadalmi rendszerére *rá* (vagy *bele*) kell tudni kapcsolódni. A kapcsolódás módját szintén meg kell tanulni. Meg kell tanulni feltölteni, letölteni – azaz meg kell tanulni írni, olvasni, ki kell igazodni abban, hogy milyen intézményeknél milyen technikai és egyéb feltételek mellett lehet a szükséges információhoz, tudáshoz jutni.

A *közlő* és a *befogadó* egyidejű közvetlensége, ami az elsődleges szóbeliséget és a közvetlen személyes kommunikációt jellemzi, az írással megszűnik. Közlő és befogadó időben is, térben is elválik egymástól. A személyes szóbeli kommunikációban, a társalgásban a beszélgetőknek *egy helyen, egy időben* kell lenniük. Írásos kommunikáció esetén azonban semmi akadálya annak, hogy egy távoli földrész két évezred előtt élt szerzőjének a művét olvassassuk. Ez pontosan megfelel annak, hogy a munkamegosztás differenciálódásával a termelő és a fogyasztó elválik egymástól – térben is, időben is. Az olvasónak már nincs személyes kapcsolata az íróval, a gondolatok, információk *közlőjével*. Az író pedig nem egy konkrét személynek ír, hanem a személytelen és ismeretlen olvasóközönségnek – amelyet azért általános vonásaiban, típusaiban mégis ismer. Ahogy a pék sem ismeri termékének fogyasztóit, és a fogyasztók se ismerik a péket. És ma megvehetek egy több száz éves épületet, amelynek az építője már nem él, és nem is tudok róla semmit. Az írók, a pékek, az építők, másfelől az olvasók, a fogyasztók, a lakók egy személytelen, tőlük függetlenül létező és funkcionáló rendszerrel (piaci, könyvtári, technológiai rendszerrel) vannak kapcsolatban áthidalva időt és teret.

Az írás elválasztja egymástól az írókat és az olvasókat, de – a néma olvasás általánossá válásával elválasztja egymástól az olvasókat is. Az olvasás innentől kezdve magányos tevékenység. A jelenség nem egyedülálló, mert hasonlóképpen a filmnézés is magányos élvezet. Hiába ülünk egy nagy tömeg közepén a moziban, egyedül vagyunk. Ha nem vagyunk egyedül, akkor kívül kerülünk a film világán. Ez történik akkor, amikor egy iskolai osztály moziba megy, és a gyerekek egymásra figyelnek, nem a filmre; vagy amikor a szerelmesek egymással foglalkoznak, nem a filmmel. A mai ember magának olvas, és közben csöndben van. A könyvtárban is csönd van. A képtárban is csönd van. Képet nézegetni manapság szintén magányos műfaj. A nézők a moziban is csöndben ülnek, a hang, a zaj a film hangja és zaja, nem a nézőké.

A magányos együttlét fogalma ellentmondás, de valóságos. Ugyanígy ellentmondásos fogalom a filmklub és az író-olvasó találkozó. A klub aktív, társas együttlétet jelent, egymásra figyelő emberek vitatkozó, zajos közösséget. A filmklubban viszont filmet néznek, némán, nem zavarva a másikat. Ez ellentmondás. Egy korábban megnézett filmről való beszélgetés, ez létező lehetőség, de együtt nézni filmet, az képtelenség. Hasonlóan az író-olvasó találkozó is ellentmondásos ötlet. Ahogy a pék nem szervez kenyérsütő – kenyérevő találkozókat, úgy ez is groteszk, hiszen író és olvasó hagyományos elkülönültsége – legalábbis az az elektronikus kommunikáció korszakát megelőzően – feloldhatatlan.

Szóbeliség és írásbeliség mai ellentmondásai

Nagyon érdekes, hogy a szóbeli kultúrák lényegi sajátosságainak elemzéséhez Ong 20. századi példákat vonultat föl. Nagy teret szentel annak a sajátosságnak, miszerint a szóbeli gondolkodás *szituációfüggő*, kevésbé elvont. Ez nagyon közelálló sajátosság az életvilág kontextusához kötött emlékezéshez. Ong itt gyakran hivatkozik Lurija, szovjet pszichológus kutatásaira, aki írástudatla-

nok gondolkodását vizsgálta. Náluk – Ong értelmezése szerint – a szóbeli társadalmak sajátosságai voltak kimutathatóak, bár Lurija értelmezési kerete más volt (Ong, 2010: 49–55).

Lurija egyik kérése az volt interjúalányához: próbálja elmagyarázni, mi az, hogy fa. „Miért teném?” – válaszolta egy 22 éves írástudatlan földműves. „Mindenki tudja, mi az, hogy fa, nincs szükségük rá, hogy én mondjam meg.” (Ong, 2010: 52.) „Mit gondol a falusi iskola új igazgatójáról?” A megkérdezett, egy közép-afrikai férfi így válaszol: „Először nézzük meg, hogyan táncol.” Tehát, mondja Ong (2010: 54), „a szóbeli társadalmakban az intelligenciát nem furfangos tesztekkel mérik, hanem arra kíváncsiak, miként nyilvánul meg egy-egy szituációban.”

Az elsődleges szóbeliség jellemzői tehát nemcsak történeti érdekességgel bírnak, hanem azért is fontosak számunkra, mert – ahogy Ong, illetve Lurija példái is mutatják – ezek a sajátosságok manapság is megfigyelhetők, mégpedig nemcsak a szituációfüggésre, hanem a többi jellemzőre vonatkozóan is.

A szóbeli gondolkodástípus analógiás, mondhatnánk más megközelítésben, ellentétbe állítva az analitikus gondolkodással. Az analógiás, szituációfüggő gondolkodás azonban nem tűnt el az elsődleges szóbeli kultúrák lehanyaglásával vagy átalakulásával. Ezek a vonások megfigyelhetők a mai írástudó emberek mindennapi gondolkodásában is. Egy fizikus mint fizikus analitikusan gondolkodik, de mindennapi életének egyéb területein nem feltétlenül jellemzi őt az egzakt és személytelen gondolkodás. Ráadásul az iskolás kor előtti 5-6 évben mindannyiunk fejlődésében a szóbeliség a meghatározó, és ez hatással van a felnőtt személyiségünkre is.

A közvetlen, analógiás, szituációfüggő gondolkodásmód a művészetekben is megjelenik, a legkézenfekvőbb példák a gyermekeknek felolvasott népmesék. Egy másik terület az ezoterikus irodalom, amelynek rendkívüli népszerűsége jórészt ezzel függ össze, mert az ezoterikus művekbe foglalt archaikus, analogikus – tehát a szóbeli kultúrákat idéző – szemlélet minden kultúrtörténeti előtanulmány nélkül is, vagy attól függetlenül, ismerősnek és rokonszenvesnek tűnik. Eközben a mai analitikus tudományosság többnyire értetlenül és elutasítóan áll az ezotériával szemben, éppúgy, mint – Ong szóhasználatával – „reflektálatlanul gondolkodó írástudók” az írásbeliség előtti gondolkodásmódokkal szemben.

Az analitikus szemlélet elsajátítása az oktatásban történik. Ennek lényegi mozzanata (az írás és olvasás tanulásán túl) a gyermek analogikus, szóbeli, archaikus elemekkel teli gondolkodásának meghaladása, egy tőle – kezdetben távolálló – absztrakt gondolkodás elsajátítása. Ez többé vagy kevésbé minden tudományra jellemző, de a matematika mutatja legtisztábban „az életvilág kontextusától” való elvonatkoztatást. A végletes absztrakció pedig előfeltétele a végletesen precíz analitikus gondolkodásnak. A matematika nehézsége leginkább ebben áll: el kell vonatkoztatni az életvilág kontextusától, meg kell alkotni egy absztrakt modellt, ezen a szinten kell megoldani a problémát, és utána még vissza is kell térni az eredeti kontextusba, ahol a problémát számára megfogalmazták. Ez a visszatérés is problémát jelenthet. Például egy statisztikai számítási feladatban a tanuló kiszámolja a szórást. Arra kérdésre értetlenül néz, hogy „Értelmezze a kapott eredményt!” Mit kell itt értelmezni, hiszen a szórást kellett kiszámolni, tehát ez a szám, ami kijött, a szórás. Nem képes visszahelyezkedni a feladat eredeti kontextusába, abba, hogy itt például egy cég dolgozóinak keresetéről van szó, és a szórás a cégen belüli kereseti egyenlőtlenségek mérőszáma.

Akkor sem egyszerű a helyzet, ha eleve egy tiszta matematikai feladatot kapunk, tehát a matematikai modellt (pl. egy egyenletet) nem nekünk kell felállítani. Ez esetben rögtön egy absztrakt közegben kell mozogni, olyan írásjelekkel kell dolgozni, amelyeknek nincs konkrét életvilágbeli megfelelőjük. Ha egy halmaz eleméről van szó, mire gondoljunk? Hogyan jelenjék meg a gondolkodásunkban ez az elem? Ráadásul – még ha életvilágbeli kontextusok nincsenek is – matematikai kontextusok vannak. Ha egy függvény egy bonyolult képlettel van megadva, akkor nagy könnyebbség lehet rápillantani a függvény kész grafikonjára. Lehetséges azonban, hogy a matematikával ismerkedők számára a grafikon inkább nehézséget jelent, amit megint csak meg kell oldani.

Az oktatás folyamata számos további példáját nyújtja szóbeliség és írásbeliség ellentmondásos kapcsolatának. A hagyományos előadás szóbeliség és írásbeliség bonyolult rendszerét jelenti. Az

előadás többnyire egy előre (esetleg csak vázlatosan) megírt szövegen alapul. Maga az előadás rendszerint szóbeli és írásbeli egyszerre, az előadó beszél, közben a táblára ír, vagy szöveget vetít ki. Összehasonlításképpen: a drámákat (színdarabokat) *írják*, de eleve *szóbeli előadás* céljából. A dráma mutatja legjobban, hogy mennyi összetevő van még, ami kiegészíti az írásbeliséget, illetve a leírt és az előadott, megrendezett mű között mekkora a különbség.

A szóbeli előadást lejegyzik, aztán elolvassák. Ha sokszorosított jegyzet készül belőle, akkor pontosítják, kiegészítik, de nem változtatják át originálisan-írásbeli művé. Hasonló transzformáció megy át a népmese: lejegyzik, stilizálják, pontosítják, de a szóbeli jegyeit megőrzik, felolvashatóvá, gyerekek, illetve hallgatóság számára hallgathatóvá teszik. Végül soron az történik, hogy a szóbeliség korából származó, vagy annak jegyeit hordozó történetet írásban átmentik a modern írásbeliség korába, megőrizve az archaikus vonásokat.

Az oktatás tömegesedésével az írásbeliség válik egyre nagyobb arányúvá magában az oktatásban is, és a számonkérésben is. Gyakori probléma, hogy az oktatás vagy a számonkérés formája, típusa nem adekvát a tartalommal. Ilyen az, ha szóbeli kompetenciát (pl. vitakészséget) írásban kérnek számon. Vagy fordítva, írásbeli kompetenciát (pl. hivatalos levél írását) szóban kérdezik vissza. Ennek a keveredésnek egyik nyelvi megjelenése az „írásbeli kollokvium” fogalma, hiszen a kollokvium beszélgetést jelent, az írásbeli kollokvium így önellentmondás. Az írásbeliség túlsúlya az oktatás elszemélytelenedésére utal.

A kérdezés, vizsgáztatás témakörében – a szituációs függés kapcsán – egy ma is aktuális problémát Ong is említ. Lurija kutatásait és interjúit elemezve arra a következtetésre jut, hogy talán eleve lehetetlen is írásbeli (vagy szóbeli, de az írásbeliség közegében összeállított) tesztekkel feltérképezni egy szóbeli kultúra képviselőinek intellektuális képességeit. (Ong, 2010: 54.)

A tesztkérdések „nemcsak a szóbeli, hanem általában az írásos kultúrákból is hiányoznak. Az írott tesztkérdés mint műfaj a nyugati világban csak több ezer évvel az írás feltalálása után jött divatba azt követően, hogy a könyvnyomtatás már alaposan átformálta a tudatunkat.” Aztán hozzáteszi, hogy amikor a ma is uralkodó gyakorlatnak megfelelően a diáknak fel kell mondania a leckét, azaz, szóban el kell ismételnie a tanártól hallott vagy tankönyvbéli állításokat, akkor *formulákat* kell az emlékezetéből felidéznie, tehát itt a *szóbeliség korából őrzött örökségről* van szó. (Ong, 2010: 54.)

Ong könyve alapján és elsősorban a múltról szól, de – úgy véljük – eredményei, szemléletmódja az elektronikus kommunikáció új fejleményeinek elemzéséhez is alapul szolgál.

Felhasznált irodalom

Andó Éva (2010): *E-nyelv, netbeszéd*. Általános Vállalkozási Főiskola, Tudományos Közlemények, 23. szám, 31–46.

Buda Béla (1986): *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest, Animula Kiadó.

Marcus, Solomon (1977): *A nyelvi szépség matematikája*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.

Ong, Walter J. (2010): *Szóbeliség és írásbeliség*. Budapest, AKTI-Gondolat Kiadó.

Pléh Csaba (2012): *A társalgás pszichológiája*. Budapest, Libri Kiadó.

Rosengren, Karl Erik (2008): *Kommunikáció*. Budapest, Typotex Kiadó.

Szabó Katalin (2002): *Kommunikáció felsőfokon*. Budapest, Kossuth Kiadó.

Szécsi Gábor (2007): *Kommunikáció és gondolkodás*. Budapest, Áron Kiadó.

Szécsi Gábor (2003): *A kommunikatív elme*. Budapest, Áron Kiadó.

Szépe Orsolya (2011): *A gyakorlati képességek elméleti számonkérése a kommunikációs ismeretek oktatásában*. Általános Vállalkozási Főiskola, Tudományos Közlemények, 25. szám, 259–275.

Joó András*

A MAGYAR BÉKETAPOGATÓZÁSOK ÉS A SZOVJETUNIÓ VÁRHATÓ TÉRNYERÉSÉNEK KÉRDÉSE 1943–44-BEN**

A náci Németország Szovjetunió ellen indított villámháborújának a kudarcát követően, a Horthy Miklós kormányzóhoz közel álló konzervatív politikusok (az ún. angolbarátok) körében elmélyült az a korábbiakban is többé-kevésbé meggyökeresedett felismerés, hogy a németek nagy valószínűséggel elvesztik a világháborút. Különösen hamar és szilárdan alakult ki ez a meggyőződés a külügyminisztérium vezető tisztségviselői között, akik általában pragmatikus módon szemlélték a háború nagy összefüggéseit, azonban a magyarországi szovjet térnyerés egyre realisztikusabb forgatókönyvével sehogyan sem tudtak megbarátkozni. Magyarország tényleges törekvései, érdekei és egyben gyenge háborús felkészültségének a függvényében az ország vezetése súlyos dilemmák elé került. A Kállay-kormánynak, Horthy intenciói szerint is, az volt a fő feladata kezdettől, hogy a korábban kialakult helyzetéből az ország kiszabaduljon. Egyre nyilvánvalóbb lett a háború előrehaladásával, hogy Moszkvának – akármennyire is el akarták ezt kerülni, és bármennyire hátrították is ezt a gondolatot – döntő szava lesz a Kárpát-medence további sorsának alakításában.

Az angolbarátok és a háborús kilátások mérlegelése

A németek totális háborúvesztését 1942–43-ban csak kevesen vették teljesen biztosra, a kormánypárt nagy része is Németország sikerében bízott még (Barcza, 1994: II. 66–67; MOL K 63, Szent-Iványi: 785). A háborús belépés felelősségét viselő Bárdossy Lászlót a miniszterelnöki székben 1942 márciusában követő Kállay Miklós politikai támogatottsága pedig elsősorban Horthy személyes bizalmának függvénye volt, amelyet kevesen mertek – legalábbis nyíltan – megkérdőjelezni. A Kállay részéről kezdeményezett béketapogatózásokról, azok pontos menetéről azonban csak egy igen szűk kör tudott, különösen a kormányon belül, ahol csupán a miniszterek egy megbízható csoportjára támaszkodhatott a kormányfő (Szegedy-Maszák, 1996: II. 300, Kállay, 1962: 582). Mind-

* *főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola*

** *Az alábbi tudományos cikk a „Magyarország és a Szovjetunió a második világháborúban – új megközelítések” című nemzetközi tudományos konferencián, a Moszkvai Magyar Kulturális és Tudományos Intézetben 2011. november 25-én elhangzott előadás írásos változata.)*

eközben jelentős politikai aknamunka folyt Kállayval szemben, a német ügynökök folyamatosan küldték részletes jelentéseiket Magyarországról Berlinbe, mégpedig jó, belső források alapján. Hitler szinte a karosszékből, kényelmesen követhette a budapesti helyzet alakulását. Mindezek alapján az a felületes benyomás alakulhatott ki, hogy a Kállay-kormány titokvédelme kiváltképp gyenge lábakon állt, a manőverek pedig javarészt amatőr jellegűek voltak. Ez utóbbi jellemzőket hangsúlyozta az 1980-as évekig a hazai történetírás, amely – a politikai szempontok alapján – a Horthy-korszak politikusainak jobbára igen felületes, az alaposabb történeti feltárást és értékelést gyakran mellőző bemutatását tette meg csupán. Kutatásaink alapján azonban (és mindehhez szinte alig kellett a 70-es évek után megismert forrásbázist is használnunk), egyértelműen az látszik, hogy Németország többi szövetségeseinek a titkos manővereit a német hírszerzés éppen olyan jól fel tudta tární, mint a magyar kormányfőét. A német magatartást azonban több megfontolás befolyásolta, konkrét fellépésüket az ingadozókkal szemben a katonai helyzet és más egyéb, politikai célok határozták meg, közel sem kizárólag a szerzett bizalmas információk. Ezek csupán egy (bár kétségtől mentes) fontos elemet képviseltek (Joó, 2008a: 64–66).

A magyar miniszterelnökkel kapcsolatban, három héttel kinevezése után, Goebbels már megállapította, hogy az „angolbarát klikk” embere, aki „csupán megjátssza” a tengelyhatalmak iránti hűségét. (Goebbels II., 1993–1996: B.3., 519.) Az időszakkal kapcsolatban a nyolcvanas évekig kialakult történelemszemléletet nagyrészt egy naiv és tendenciózus monokauzális felfogás uralta, amely szelektált a források között, és nem mérlegelte a későbbi győztesek manipulatív jellegű titkos és egyéb propagandisztikus lépéseit sem, pedig ezek jelentősen befolyásolták a magyar külpolitikát. Ezeken felül még igen mérsékelt figyelemmel tüntette csak ki a korábbi magyar történetírás a Kárpát-medencén belül fennálló viszonyokat, a határkérdés miatti ellentéteket, amelyek nagyban akadályozták a kiugrási elképzelések megvalósítását.

A magyar vezetés a Hitlerrel való ellenkezés következményeit súlyosabbnak ítélte, mint például az USA egyébként sokáig késleltetett hadüzenetének káros hatásait. Ez utóbbit Moszkva 1942 tavaszán – érthetően – már nagyon sürgette. 1942 őszére ugyanakkor világossá vált, hogy a német győzelem sem jelenti Erdély biztos megtartását, ez fontos titkos értesülések szerint egyértelművé vált, 1944 elején pedig további megerősítést is nyert (L. Balogh, 2002: 406–407). Romániával szemben, német viszonylatban Magyarország éppen úgy hátrányba kerülhetett, mint a titkos diplomácia területén. 1942 áprilisában meg is kezdődött a második magyar hadsereg kiszállítása az orosz frontra (ahol Románia sokkal jelentősebb áldozatokat hozott már addig is).

Kállay miniszterelnök azzal számolt, hogy a Szovjetunió és angolszász szövetségesei között talán fel is bomlik az együttműködés, még a háború vége előtt. Az ún. „antagonisztikus kooperáció” a győzelemig, de még inkább az átfogó európai békerendezésig, nem tűnt számára reálisnak. Feltételezte, hogy a kivérzett Szovjetunióval és az összeroppant Németországgal szemben, a háború végén minden lényeges európai kérdésben az angol-amerikai szövetségeseiké lesz majd a döntő szó. Ezt a felfogását csak 1944 elején revideálta, miközben tartott egy szerinte reális, újabb „Molotov – Ribbentrop-mintájú” egyezségtől is (Kállay, 1991: II. 149–150). A német-orosz megegyezés lehetőségét sugalló hírek 1943 őszén makacsul ismétlődtek. Lisszabon ismét megerősítette az ide vonatkozó korábbi közléseit. A Washingtonból a magyar kormánnyal titkos szálakon kapcsolatot tartó Habsburg Ottó szintén nem zárta ki a német-orosz együttműködés lehetőségét. (MOL K 63, 1943–32/1/a-145.pol., K 64, 1943–41–512.res.pol. *Magyar-brit titkos*, 1978: 264.) George F. Kennan¹, aki a háború után a *State Department* egyik leginkább meghatározó alakjává lett, a lisszaboni amerikai követség ügyvivőjeként folytatott bizalmas beszélgetést a magyar követtel ugyanerről a kérdésről. A szovjetekkel szembeni hidegháborús „feltartóztatási politika” (*containment policy*) későbbi atyjának, a Truman-doktrína előfutárának a beszámolója szerint Budapesten legalább ötvenszázalékos valószínűséggel vették számításba akkoriban egy német-szovjet megegyezés lehetőségét. (*Magyar-brit titkos*, 1978: 258–260.)

Magyarország egy újabb Trianont akart elkerülni, ennek rendelt alá úgyszólván mindent. Kockázatvállalásra csak a területi kérdés jóindulatú megítélése serkentette a kiugrás szempontjából, a

Hitler-ellenes szövetség részéről azonban hitelt is érdemlő ígéretek alig érkeztek. Moszkva tényleges szándékairól meg inkább találgatások voltak, és persze félelmek. Lényegesen eltérő, más beállítottság a Horthy-rendszer demokratikus ellenzéke (szociáldemokraták, kispapok) esetében sem figyelhető meg, sőt kevés kivétellel éppen nagyobb óvatosságra, leplezésre, lassabb haladásra intették a kormányfőt. Kállayt a háború utáni érdekszférarendszer foglalkoztatta. A német vezetés jól tudta: amíg a keleti frontvonal messze húzódik a magyar határoktól (és a nyugati szövetségesek sem érnek közelebb) nem kell a magyarok kiűzésétől tartaniuk. Közben félelemkeltéssel és a megtévesztő propaganda eszközeivel élhettek (új keleti alku a szovjetekkel, megszállási tervek megszilárdítása). A helyzettel kapcsolatosan a magyar külügyminiszter 1943 novemberében úgy fogalmazott, hogy „egy kis állam” a világháborúban egzisztenciájával játszik, miközben egy nagy állam legfeljebb céljai elérésében lesz visszavetve. „Hiába igyekszem életemet 1945-re megmenteni, ha már 1943-ban agyonütnek [sic!].” (MOL P 2066, 1. d., 7. dosszié.)

A titkos fegyverszüneti egyezmény, a szovjet kapcsolattfelvétel kérdése és a hírszerzői szálak

Eltűzött jelentőséget és bemutatást nyert a korábbi magyar történetírásban az 1943 szeptemberében létrejött, a britekkel Isztambulban megkötött titkos fegyverszüneti egyezmény, amely ugyan viszonylag értékes eredmény volt és nem jutott Németország tudomására sem, de a további eseményekre csak gyenge kihatása volt. A magyar miniszterelnök nem tartotta valójában a rögzített feltételeket iránymutatónak vagy kötelezőnek a maga számára. Az amerikai elnök és a szovjetek is csupán tudomásul vették az említett egyezményt. Az előkészítésében és a későbbi rendszeres rádiókapcsolatban kulcsfontosságú volt Pálóczi-Horváth György, az ismert író, publicista szerepe, aki a brit SOE² (*Special Operations Executive*) ügynöke lett, azonban kettős szerepet játszott. A Kállay-kormányban ugyanis valamennyi lépéséről folyamatosan ő maga tájékoztatta a Szovjetunió isztambuli kereskedelmi kirendeltségének egyik munkatársát, egy Baklanov néven szereplő tisztviselőt. Utóbb, a Rákosi-korszakban Pálóczi-Horváthot koncepciók perben elítélték, börtönben töltött évei során részletes tanulmányt kellett készítenie a brit titkosszolgálati tevékenység módszereiről, történetéről és háború alatti ténykedéseiről. Pálóczi-Horváth egykori szovjet beszerzőjének neve (Baklanov) természetesen csupán fedőnév volt. A Szovjetunió egyik leginkább elismert hírszerzőjéről, Mihail Matvejevics Baturinról³ volt szó, akit a Lenin-renden kívül még számos magas szintű elismeréssel tüntettek ki. Pálóczi-Horváth a magyar kormány kiküldöttjeiben korábban is csupán a „nagyságos urak országának” ügynökeit látta (Rainer M., 2003: 122–126; Joó, 2008b: 1436). Az 1943. szeptember második felében a britekkel megindult rövidhullámú kapcsolat 1944. március 19-ig állt fenn. Néha naponta, de legalább hetenként háromszor volt üzenetváltás. Pálóczi-Horváthnak pedig kulcs-szerepe volt a kapcsolattartásban. Átadásra került az 1943–1944-es táviratváltások teljes szövege is, így Moszkva tájékozott lehetett az összes részletet illetően. Pálóczi-Horváth szovjet kapcsolatai felé mást jelenített meg, mint brit megbízói előtt. Moszkvában tehát az isztambuli vonal információit felhasználhatták a szovjet céloknak megfelelően. A szovjet államvédelmi szervek már 1943 őszén is foglalkoztatták Pálóczi-Horváthot, s munkája szovjet szempontból feltehetőleg igen hasznos is volt (Joó, 2008b: 1445–1447; ÁBTL 3.2.5., O-8-028: 403).

Az 1943 ősze és az 1944. márciusi német megszállás közötti időszak információs háborúja jelentősen befolyásolta Magyarország sorsának alakulását. Az ország megszállása mögött meghúzódó német döntést nem kizárólag az indokolta, hogy tartottak a magyar vezetők „hütlenségétől”, hanem a brit SOE, valamint az amerikai Stratégiai Hírszerző Szolgálat (*Office of Strategic Services* — OSS, lényegében a CIA elődje) által terjesztett téves információk is nagyban elősegítették azt. A cél mindenestre minél több német erőnek a Balkán felé való lekötése volt, Magyarország megszállásának kirovokálása árán is. A szervezetek ténykedését Moszkva szintén ismerte (Borhi, 2009: 28–45). A magyar vezetés közben azt szerette volna, ha Németország úgy szenved vereséget, hogy később a

szovjet erők nem szállják meg Magyarországot, vagy legalább csak részben és időlegesen következik be a szovjet megszállás. Lisszabonból, Svájból és Isztambulból a magyar külügy a legkülönbélebb, egymásnak ellentmondó információkat kapta a háború utáni jövővel kapcsolatosan, az OSS és az SOE képviselői útján és közvetett forrásokból is, és nem ritkán reményeiben is megerősítést nyerhetett.

Magyarország helyzetével kapcsolatban 1943 őszén még sok nyitott kérdés volt. Az információs és propaganda-hadviselés tetőpontján a szovjet irányban tett titkos lépések lehetőségét Kállay egy bizalmas megbeszélést követően – amelyen a kapcsolatfelvételt szorgalmazó Bethlen István is részt vett – elvetette (Kállay, 1962: 582–583). Svájcban ekkoriban lépett kapcsolatba az ellenzéki kiskgazdák megbízásából Honti Ferenc⁴ a nem hivatalos, vagyis inkább jócskán homályos, diplomáciai és főképp hírszerzői feladatokat ellátó Vlagyimir Szokolinnal (akiről csak kevés és igen ellentmondásos információ áll rendelkezésünkre). Honti és Szokolin között két találkozára került sor, 1943. augusztus végén, majd 1943 novemberében. A beszélgetés alapján a magyar érdekekkel szemben jóindulatú Szovjetunió képe rajzolódott ki, felvetve a lehetőségét a Romániával való esetleges kooperációnak (Szegedy-Maszák, 1996: II. 345–347; MOL P 2066, 1. d., 10. dosszié; Honti, 1946: 16). A magyar külügy politikai osztályának is beszámolt a kiskgazda kiküldött, a folytatás előtt azonban a magyar diplomácia elzárkózott. Hontiban ugyanis, aki korábban szükségtelen hírverést csapott Magyarország németellenes beállítottságáról a svájci sajtóban, nem bíztak. Szokolinról pedig azt sem lehetett tudni, pontosan kit is képvisel és milyen megbízással (a szovjeteknek dolgozó, „Dóra” fedőnéven híressé vált Radó Sándor visszaemlékezésében például egyenesen német ügynöknek titulálta). (Tittenhofer, 1969: 79–80.; Radó, 2006: 182, 285.)

Nem különösebben kell azon csodálkozni, hogy a szovjetekkel 1943-ban nem történt kapcsolatfelvétel semmilyen hivatalos vagy félhivatalos formában. De ezt próbálták elkerülni például Románia hivatalos képviselői is, továbbá Finnország sem sietett kiépített stockholmi kapcsolatai révén elhamarkodottan elébe menni a szovjetek igényeinek a titkos diplomácia frontján. A Magyarországgal kapcsolatos valós szovjet álláspontokról pedig leginkább Ivan Majszkijnak⁵, Molotov helyettesének az azóta magyarul is publikált 1944. januári feljegyzéseiből, valamint a Romániával és a Magyarországgal kötendő békeszerződés szovjet előkészítő anyagaiból lehetséges pontosabb képet alkotnunk. Az erdélyi kérdésnek itt minden lehetséges megoldási módját vizsgálták, köztük akár Észak-Erdélynek magyar fennhatóság alatt való hagyását is. Az 1944 első hónapjai során körvonalazódó szovjet álláspont szerint a második bécsi döntést semmiképpen nem volt szabad elismerni (Iszlamov, 1994: 41–49; Baráth, 1996: 154–184). Erdély önálló állammá alakításának terve azonban akár komoly támogatást is kaphatott volna a békeszerződések előkészítésével foglalkozó bizottságban, amely a sztálini időszak egyik legjelentősebb diplomatajának, a volt washingtoni nagykövetnek Makszim Litvinovnak az elnöksége alatt működött. Az érvek és ellenérvek csatájában azonban ez a sajátos lehetőség végül nem vált részévé Moszkva elképzeléseinek (Iszlamov, 2000: 4–5).

1943 őszén új magyar követet neveztek ki Stockholmba Ullein-Reviczky Antal⁶ személyében, aki előzőleg a háborús időszak sajtóirányításának befolyásos és központi figurája volt Budapesten. Elutazása előtt hosszasan kifejtette a Vezérkari Főnökség hírszerző és kémelhárító osztályának (Vkf-2) vezetője, Kádár Gyula⁷ előtt, hogy immár céltalan a kiutat a nyugati szövetségesek irányában keresni, hanem a Szovjetunió felé kell „orientálódni”. Elmondta azt is, hogy kapcsolatba kíván lépni a szovjetek stockholmi követével, Kollontaj asszonnyal.⁸ Megállapodtak, hogy az erre vonatkozó jelentéseket a magyar katonai attasé fogja leadni, rejtjelezett rádióadásokban, amelyeket közvetlenül Ghyczy Jenő külügyminiszterhez juttatnak el Budapestre (Kádár, 1978: II. 638). Ullein-Reviczkynek Stockholmban, a szovjet követségről kapott információk alapján (a magyar követnek volt ugyanis egy oda bejáratos embere) a Magyarországgal szembeni beállítottság nem látszott túl negatívnak. Jelentős változás azonban a szovjet viszonylatban csak 1944 elején állt be. A magyar vezérkari főnök a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács előtt is konstataulta jóval korábban a németek várható vereségét. Később Isztambulon keresztül a vezérkar is felvette a kapcsolatot az amerikai OSS-szel (Szegedy-Maszák, 1996: II. 312; MOL K 63 1943-31/1-122.pol.; Borhi, 2009: 35–37).

A végjáték: a „politikai légvédelem” és a szovjet katonai sikerek hatása

Magyarország aktív katonai részvétele a doni katasztrófa után már csak igen korlátozott volt. A nyugati szövetségesek viszont 1943 nyarától Svájcban, a titkos érintkezések során „a jó szándék bizonyítékaként” a Szovjetunióban lévő csapatok visszavonását követelték a magyar kormánytól. Kállay szerette volna elérni, hogy ez a katonai jelenlét valamilyen módon megszűnjön, de hiába. Németország ebben nem ismert alkut, Berlinben nagyon jól átlátták a kérdés különleges politikai súlyát. A berni titkos tárgyalások további kiemelt célja volt magyar szempontból – amint azt Ghyczy Jenő a Felsőház külügyi bizottságában tett egyik kijelentésében meg is fogalmazta – a „politikai légvédelem”. Szegedy-Maszák Aladár⁹, a politikai osztály vezetője a következőket írta Svájcba ezzel kapcsolatban: „Amíg nem kapunk bombázásokat – addig a „külügy” még igazolva van, annak ellenére, hogy nem az angolszászok, hanem az oroszok jönnek [...], bombázás esetén a külügy helyzete biztosan megrendül...” (MOL P 2066, 1. d., 9. dosszié).

1944 februárjában a politikai légvédelem már nem volt folytatható. A szövetségesek a magyar félelmeket igyekeztek kihasználni. Az események felgyorsulásával lehetett számolni, az esetleges bombázások, Románia magatartása, valamint a szovjet hadsereg előretörése és a várható nyugati partraszállás kapcsán. A magyar vezetők szűkebb, beavatott köre Kállayval az élen, kezdett – kénytelen-kelletlen – megbarátkozni a szovjet jelenlét gondolatával, és közelebbi lépéskényszerrel számolt már. Több forrásból érkezett olyan információ, amely szerint a szovjetekkel talán mégis lehetséges az egyezkedés, és a velük szemben táplált félelmeket érdemes átértékelni. Úgy tűnt ezekből, hogy Sztálin nem kíván minden áron beavatkozni Magyarország belső berendezkedésébe, valamint Magyarország későbbi orosz megszállása is inkább ideiglenes lesz. (Szegedy-Maszák, 1996: II. 331; Kertész, 1995: 140–141.) Magyarország svájci képviselőjétől, Bakach-Besseney Györgytől, aki Allen Dullesszel és az OSS berni képviselőjével tartotta a kapcsolatot, és akit Kállay bizalmi diplomatajának tekinthetünk, biztatások érkeztek (az amerikaiakra is hivatkozó módon). 1943. december 27-i jelentése arra utalt, hogy az angolszászok gazdasági eszközökkel a „polgáribb jellegű világrendhez” szorítják közelebb a Szovjetuniót. Ez utóbbi fejtegetés lényegében Roosevelt elnök akkori koncepcióját visszahangozta (MOL P 2066, 2. dosszié, 191. pol.; Warner, 1995: 155–157). A konzervatív (angolbarát) elit lassú hangulatváltása érzékelhető vált, a Moszkvából sugárzott Kossuth Rádió közvetve üzent is pozitívan „a felsőház konzervatívjainak” (MTI bizalmas jelentései, 2006: 139; Lahav, 1989: 151).

Kállay és a beavatottak köre ideges taktikázásba kezdett 1944 februárjában, a kényszerhelyzet küszöbön állásával számolt, *fait accompli* szituációtól tartott. A Kárpátokban felvonultatták az I. magyar hadsereget, a németek felé az önálló magyar védelmi erőfeszítéseket „ajándék” gyanánt kívánták bemutatni, miközben a szovjetek feltartóztatására ez az erő (főképp román átállás esetén) ideig-óráig sem volt alkalmas. Bethlen István korábbi miniszterelnök mellett kormánytagok is megjelentek (pl. Keresztes-Fischer Ferenc akkori belügyminiszter) egy 1944. február eleji titkos megbeszélésen.¹⁰ A kiugrási erőfeszítéseket támogató politikusok körében ekkor megszületik a felismerés, hogy az angolszászoktól már nem kapnak garanciát a háború utáni határokra, és a későbbiek során az egész térségben a szovjetek befolyása fog érvényesülni. Levonták a következtetést, hogy a kommunizmus ismét hatalomra jut Magyarországon, de – megítélésük alapján – csak ideiglenesen, mert rövid időn belül szovjet–nyugati konfliktus robban ki, amely angolszász győzelemmel végződik. A vezetés tehát beletörődött, hogy a szovjetek jelenléte és befolyása immár elkerülhetetlen. A helyzet sajátos ironiája, hogy a történetírás számára az ismereteket erről az igen lényeges találkozási pontról szóló német jelentés fennmaradt közlései szolgáltatták (Romsics, 1991: 295).

Miközben a német megszállástól is tartani kellett, a hadi helyzetet februárban döntőnek, kritikusnak látták, és ez nem is volt alaptalan. A szovjet kapcsolatfelvételre főleg Stockholm, de Isztambul is alkalmasnak látszott. Moszkvának és nyugati szövetségeseinek eközben lehettek ugyan eltérő elképzelései a Kárpát-medence jövőjét illetően, viszont érdekeiknek megfelelt a magyar területi illúziók ébren tartása, és persze azt is jól tudták, mennyire rettegne Budapest a román fordulattól, amelyet

követően már bizonyossá válik egy újabb Trianon. Az első – és lényegében utolsó hivatalosan is fogadott – konkrét közlés szovjet részről a következőképp hangzott: „*Madame Kollontaj a legnagyobb jóakarattal van a magyar ügy iránt. Ha a magyarok szembefordulnak a németekkel, a Szovjetuniótól minden támogatást megkapnak, az ország társadalmi rendjébe beavatkozni nem kívánnak, az ország területi épségét biztosítják, ideértve egyes magyarlakta területeket is*” (Kádár, 1978: II. 638–639).

Közben persze tudtak Budapesten a decemberben, Moszkvában tartott Beneš–Sztálin–Molotov megbeszélésekről is. Stockholm, illetőleg a magyar kormány titkos isztambuli kiküldöttje 1944. február végén szintén utasítást kapott a közvetlen kapcsolatfelvételre. Isztambulban a brit SOE képviselőivel a magyar kiküldött, Veress László külön előzetes megbeszélésbe kezdett, holott egyébként közvetlen kontaktusra kapott utasítást Budapestről. Veress kapcsolata a brit hírszerzéssel már korábban igen szorossá vált, és a közte és a britek között áramló információk nem mind kerültek Kállay elé. Isztambulban a brit fél (a korábbi sürgetései dacára) ekkor nem mutatkozott nagyon igyekvőnek, a magyar szándék támogatásában (Juhász, 1988: 383–385; *Magyar-brit titkos*, 1978: 310). London nem akart kimaradni ezekből a tárgyalásokból, illetőleg feltételezte – nem alaptalanul –, hogy Moszkva szívesen jutna egyezsre Délkelet-Európa csatlós államaival a saját szakállára (Juhász, 1988: 383–385; *Magyar-brit titkos*, 306–314). A londoni külügyminisztérium 1944 januárjában még nagyon óvatos volt bármiféle – a szovjetekkel nem egyeztetett – egyoldalú lépést illetően. Nem kívánták Moszkva rosszállását kivívni a magyarokkal való egyezkedés miatt, így nem küldték az SOE kijelölt ejtőernyőseit sem Magyarországra. 1944 márciusának elejére azonban a brit álláspont megváltozott, ekkor már el kívánták indítani a missziót, a szovjet kifogások ellenére is. A döntő az volt, hogy Budapestről jelezték, hajlandóak Tito ellenállását hatékonyabban is támogatni. Churchill mindent figyelemmel kísért. 1944 februárjában a britek indítványozták a magyar kormánynak, hogy küldjön missziót Titóhoz „tárgyalási alapot létesíteni” a Kállay-kormány és Tito között. Kállay március elején pozitív választ adott (Lojkó, 2004: 228–229; ÁBTL, 3.2.5. O-8-028: 405). Közben a háttérben valóban szovjet különutas politizálás folyt, a sajátos nagyhatalmi érdekek alapján, a német oldalon lévő kisállamok manipulálásával. Moszkva a szatellit államok egyidejű kiugrásában, angolszász vezénylet mellett, bizonyosan nem volt érdekelt. A Balkán vonatkozásában bizonyos brit–szovjet elmentések bontakoztak tehát ki. A szatelliták tekintetében pedig a külön-külön folytatott, a döntő szót Moszkvának juttató megállapodásokat preferáló szovjet elképzelések igen egyértelműen megmutakoztak. A románoknak a szovjet diplomácia hivatalosan is ajánlatot tett a kiugrásra, közvetlen meg egyezés útján is, akár az ellenzékkel, akár pedig a hatalmon lévő Antonescu-rezsimmel (Hoppe, 1979: 154; Barker, 1976: 211; Fülöp, 2009: 77). Az említett folyamatok késleltették azt, hogy bármiféle konkrét megállapodás szülessen magyar részről, akár a szovjetekkel is, miközben – 1944 kora tavaszán – az idő rohamosan fogyatkozott.

A fronthelyzetet tekintve, a szovjetek akár egyedül is döntő tényezők lehettek Románia és Magyarország vonatkozásában. A magyar vezetés február végén úgy látta, hogy ez váratlan gyorsasággal is bekövetkezhet. Ebben a vonatkozásban a Horthy titkos iratai közt fennmaradt Kállay-levél nyújt útmutatást, amelyben a miniszterelnök érveket sorakoztatott fel amellet, hogy a kormányzó ne mondja el tervezett, nyílt hangvételi március 15-i rádióbeszédét. A levélben Kállay arra hivatkozott, hogy az orosz hadsereg megérkezése a határokhoz csupán „napok kérdése”, ezért a kint lévő (ún. megszálló) csapatok felől is dönteni kell. Lehetséges – állapította meg a miniszterelnök – hogy a „harctéri események nélkülünk fognak felettünk dönteni” (*Horthy titkos iratai*, 1962: 416–417).

A hadi helyzet a keleti fronton valóban súlyossá vált. A Dnyeszter folyótól délre 1944 márciusában már nem létezett összefüggő német védelmi vonal. Előzőleg, február közepe táján, a szovjet erők megközelítették Csernovcit, Bukovina fővárosát, egyúttal közel is kerültek a Kárpátokhoz és a magyar határhoz. Ezzel a Vörös Hadsereg a Románia és a lengyel területek közötti stratégiai fontosságú vasútvonalat fenyegette. A magyar erők nem messze ettől a területtől helyezkedtek el. Kelet-Galíciában Lembergől keletre és dél-keletre egy nagyjából 2-300 kilométeres rés tátongott. E mögött volt közvetlenül a magyar megszálló erők déli csoportja, a 7. hadtest három hadosztállyal, valamint hát-

rőbb, a Kárpátok gerincén, az 1. hadsereg. A megszálló erők parancsnoka, Lakatos Géza, későbbi miniszterelnök, a háború után a következőket mondta Sztójay Döme perében: „Ezzel a tátongó réssel azután nyitva állott az út” Magyarország felé (*A magyar Quisling-kormány*, 2004: 462–463; Lakatos, 1992: 73–76). Hozzá kell még tenni itt, hogy Kárpátalján az a Náday István¹¹ volt az 1. magyar hadsereg parancsnoka, akinek személyét Kállay és a kiugráson munkálkodó diplomaták „garanciának” tekintették. Náday egyáltalán nem hitt a német győzelemben, a legnémetellenesebb tábornok volt. (MOL P 2066, 1. d., 9. dosszié; Kállay, 1991: II. 72; Kádár, 1978: II. 618.) Az angolszász légierő már jó ideje szabadon repkedett Magyarország fölött a légvédelem passzivitása mellett. Ennek a lehetősége a német megszállás előestéjén megszűnt. Mialatt nyugodt sétákat lehetett lejtetni a Duna korzón, és a magyar gyáripár zavartalanul termelt – az angolszászok agyonbombázták a szovjetekkel hadiállapotban nem is álló Bulgária fővárosát, ahol ott ült a szovjet követ. Az említett „politikai légvédelem” vonatkozásában érdemes utalnunk még Horthy februári Hitlerhez írott levelének egy fontos mondatára, amely a következőképpen hangzik: „*Szilárd meggyőződésem, hogy ezt a frontot [t.i. a Kárpátok vonalát, J.A.] egyedül is tartani tudjuk, anélkül, hogy német segítségre szorulóknánk, és ebben az esetben talán a központosított hadiiparunk és a mindkettőnk számára oly fontos közlekedési utak sem lesznek légitámadásoknak annyira kitéve.*” (*Horthy titkos iratai*, 1962: 409.)

A Horthy-level, mint a későbbiekben kiderült, különösen megingatta a németek bizalmát Horthyban. Előzőleg, 1944. január 23. és 27. közt Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök járt Hitlernél, aki már ekkor kijelentette, hogy „Kárpátok-frontról szó sem lehet”. Február 15-én Szombathelyi 15 pontos, a honvédséggel kapcsolatos kérdéskatalógust küldött a legfelsőbb német katonai vezetés számára, amelyre katonai, szakmai szinten válasz már nem érkezett (Ungváry, 2004: 251). Politikai értelemben a választ március 19-én, a megszállás révén „közölték”. Az utolsó Stockholmból küldött szovjet üzenet nem juthatott el Budapestre a megszállás miatt. Ebben Moszkva – Ullein-Reviczky utólagos elmondása szerint – jelezte, hogy hajlandóak Magyarországgal megnemtámadási szerződést kötni. Itt ismét hangsúlyozható, hogy Veress László utasítása kifejezetten arra szolgált, hogy az oroszokkal lehetőleg közvetlenül vegye fel a kapcsolatot Isztambulban, az angolszászok közreműködése nélkül is. Veress – a brit iratok tanúsága szerint – maga döntött úgy, előbb az angolok közvetítését kéri, akik viszont nem siettek a hatékony közreműködéssel. Arra hivatkoztak, hogy a „túlságosan szem előtt lévő” Törökország nem megfelelő helyszín. A kormány célja azonban itt is a Szovjetunió és Magyarország közötti hadiállapot befejezésének előkészítése volt (Macartney, 1957: II. 215; Czettler, 2000: 487; *Magyar-brit titkos*, 310). Kállay szándéka egy magyar–orosz katonai megállapodás létesítésére irányult, amelyet 1944. február végétől Stockholmon át kívánt elérni. A háború vége után egy évvel írott magánlevelében azt állította, hogy „*ha pár héttel kitolódik a német megszállás*” ez „*realizálódott*” volna. A stockholmi amerikai követ március 26-i távirata szerint Ullein-Reviczky korábban közölte, hogy négy magyar hadosztály megpróbál hazatérni a szovjet frontról. Ha ez nem sikerül, akkor csatlakozik az oroszokhoz. (MOL P 2066, 5. d., 54. dosszié; *FRUS, Diplomatic papers*, 1944: III, 856.)

A szovjetekkel megkötni kívánt megállapodásból fakadó konkrét kérdésekre Kállay emlékiratainak lapjain nem tér ki, csupán azt hangsúlyozza, mennyire reménykedett benne, végül elérheti, hogy „az oroszok ne mint harcoló csapatok jelenjenek meg Magyarországon”. A német megszállás a körvonalazódó terveket keresztülhúzta, a korábbi elképzelések nem kerülhettek a gyakorlati politika síkjára, a titkos diplomáciai erővonalak, valamint a szövetségesek érdekei pedig szintén egy politikai értelemben is sikerrel kecsegtető kiugrás ellen hatottak.

Felhasznált irodalom

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (Hivatkozásokban rövid.: ÁBTL)
3.2.5. O-8-028 Objektum dosszié: Pálóczi-Horváth György tanulmánya
Magyar Országos Levéltár (Hivatkozásokban rövid.: MOL)
Külügyminisztérium Politikai Osztály:
K 63 (294. cs.) 32. tétel, Törökország, követi és konzuli jelentések
K 63 (287. cs.) 31. tétel, Svédország, követi jelentések
K 63 (473–474. cs.) Szent-Iványi Domokos tanulmányai (Csonka-Magyarország külpolitikája)
K 64 (100. cs.) 41. tétel Vegyes iratok.

Irodalom, publikált források

A magyar Quisling-kormány: Sztójay Döme és társai a népbíráóság előtt. (2004) Szerk., bevezető tanulmányt írta: Karsai László – Molnár Judit, Budapest, 1956-os KHT. (Rövidítve: *A magyar Quisling-kormány*)

A szakadék szélén... Az MTI bizalmas jelentései 1943. július 22. – 1944. március 10. (2006) Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Balogh Margit, Andreides Gábor, Z. Karvalics László, Tátrai Gábor. Budapest, Napvilág Kiadó – Magyar Távirati Iroda. (Rövidítve: *MTI bizalmas jelentései*)

Baráth Magdolna, közl. (1996): „*A jövő világ kíváncsatos alapelveiről (1944): Ivan M. Majszkij feljegyzése*”. *Külpolitika*, 3–4.sz., 154–184.

Barcza György (1994): *Diplomataemlékeim 1911–1945; Magyarország volt vatikáni és londoni követének emlékirataiból.* II. kötet. Budapest, Európa – História.

Barker, Elisabeth (1976): *British Policy in South-East Europe in the Second World War.* London, MacMillan.

Borhi László (2009): *Akár német megszállás árán is: Magyarország szerepe az Egyesült Államok külpolitikájában, 1942–1944.* In: Pál Lajos (szerk.): *Századok Füzetek 2.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 7–48.

Fülöp Mihály (2009): *A román kiugrás és a fegyverszünet.* In: Pál Lajos (szerk.): *Századok Füzetek 2.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 63–98.

Goebbels, Joseph (1993–1996): *Die Tagebücher von Joseph Goebbels. Teil II. Diktate 1941–1945., Band 3., Januar–März 1942.* Hrsg. Elke Fröhlich. München, New Providence, London, Paris, K. G. Saur.

Honti Ferenc (1946): *Jelentés 1943. szeptember eleje és 1946. november vége között Svájcban és Franciaországban folytatott tevékenységéről.* (Sokszorosított gépett kézirat.) Genf.

Hoppe, Hans-Joachim (1979): *Bulgarien – Hitlers eigenwilliger Verbündeter: Eine Fallstudie zur nationalsozialistischen Südosteuropapolitik.* Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt.

Horthy Miklós titkos iratai. (1962) Sajtó alá rendezte: Szinai Miklós – Szücs László. Budapest, Kossuth Kiadó. (Rövidítve: *Horthy titkos iratai.*)

Iszlamov, Tofik (1994): *Erdély a szovjet külpolitikában a második világháború alatt.* Múltunk, 1–2. sz., 17–50.

- Iszlamov, Tofik (2000): *Levél Petre Romanhoz. [Az erdélyi kérdés]*. Provincia, október, 4–5.
- Joó András (2008a): *Kállay Miklós külpolitikája: Magyarország és a háborús diplomácia 1942–1944*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Joó András (2008b): *Világháborús intrikák: A magyar béketapogatózások és az isztambuli színtér fontos mozzanatai, 1942–1944*. Századok, 142. évf., 6. sz., 1421–1464.
- Juhász Gyula (1988): *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Kádár Gyula (1978): *A Ludovikától Sopronköhidáig*. II. kötet. Budapest, Magvető Kiadó.
- Kállay Miklós (1991): *Magyarország miniszterelnöke voltam*. II. köt. Budapest, Európa Kiadó.
- Kállay Miklós (1962): *Kállay Miklós olvasói levele*. In: Három levél Bethlen Istvánról. Új Látóhatár, 6. sz., 582–583.
- Kertész István (1995): *Magyar békeillúziók 1945–1947: Oroszország és a Nyugat között*. Budapest, Európa – História.
- Lahav, Yehuda (1989): *A szovjet Erdély-politika (1944–1946)*. Múltunk, 3–4. sz., 137–163.
- Lakatos Géza (1992): *Ahogy én láttam*. Budapest, Európa – História.
- L. Balogh Béni (2002): *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.
- Lojkó Miklós (2004): *Churchill, Eden and Hungary*. In: László Péter–Martyn Rady (szerk.): *British-Hungarian Relations since 1848*. London, School of Slavonic and East European Studies, 217–235.
- Macartney, Carlyle Aylmer (1957): *October Fifteenth: A History of Modern Hungary 1929–1945*. II. kötet. Edinburgh University Press.
- Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*. (1978) Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: Juhász Gyula. Budapest, Kossuth Kiadó. (Rövidítve: *Magyar-brit titkos*)
- Radó Sándor (2006): *Dóra jelenti: Az első teljes kiadás*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Rainer M. János (2003): *Kémeink az Oxford Streeten: Esettanulmányok a magyar hírszerzés történetéből*. In: Rainer M. János: *Ötvenhat után* (tanulmánykötet). Budapest, 1956-os Intézet, 115–142.
- Romsics Ignác (1991): *Bethlen István: Politikai Életrajz*. Budapest, Magyarságkutató Intézet.
- Szegedy-Maszák Aladár (1996): *Az ember ősszel visszanez... Egy volt magyar diplomata emlékirataiból*. II. kötet. Budapest, Európa – História.
- Tittenhofer, Mark A. (1969): *The Rote Drei: Getting behind the “Lucy” Myth*. Studies in Intelligence, 13. évf., 3. sz., 51–90.

Jegyzetek

¹ Kennan, George Frost (1904–2005) amerikai diplomata. A *Foreign Affairs* hasábjain „X” álnév alatt publikált; ez és korábbi, Moszkvából küldött ún. „hosszú távirata” a Truman-doktrína lényeges előzményei. A *State Department* fontos vezető tisztségviselőjeként, 1947-től a politikai tervezést irányította.

² A SOE az 1940 júliusában Churchill kezdeményezésére Londonban felállított *Special Operations Executive*, amely a hírszerzési, szabotázs és diverziós akciókon kívül a titkos politikai kapcsolatok kiépítését is feladatául kapta.

³ Lásd: SZVR honlap, Szluzsba Vnyesnyej Razvedki Rosszijszkoj Fegyveraciji. Letöltés helye: <http://svr.gov.ru/history/baturin.htm>. Letöltés időpontja: 2012. június 14.

⁴ Honti Ferenc (1900–1974), újságíró, 1940-től Svájcban tudósított. Bajcsy-Zsilinszky Endréhez állt közel, a Revíziós Liga megbízottjaként tartózkodott Svájcban, melynek révén külön pénzösszeg állt rendelkezésére.

⁵ Majszkij, Ivan Mihajlovics (1884–1975), szovjet diplomata, politikus. 1932-től 1943-ig londoni nagykövet, majd 1946-ig a külügyi népbiztos helyettese.

⁶ Ullein-Reviczky Antal (1894–1955) diplomata, egyetemi tanár. 1938. december 16. és 1943. szeptember 9. között a sajtó- és kulturális osztály vezetője. 1941 áprilisát követően egy személyben lett a miniszterelnökségi és a külügyi sajtóirányítás vezetője.

⁷ Kádár Gyula (1898–1982) katonatiszt, vezérkari ezredes. 1942. május 1-jén, a Vezérkari Főnökségre helyezték, ahol augusztusban már a nemzetvédelmi és propagandaosztályt vezette. 1943. augusztus 1-jén a Vkf-2 (hírszerző és kémelhárító osztály) vezetője lett. A német megszállás után a Gestapo letartóztatta, június végén átadták a magyar hatóságoknak, de rövidesen szabadlábra került. A nyilas hatalomátvétel után ismét letartóztatták. 1945 októberében, a szovjetek szintén letartóztatták. 1955-ig szovjet börtönben raboskodott.

⁸ Kollontaj, Alekszandra Mihajlovna (1872–1952), szovjet diplomata, stockholmi követ.

⁹ Szegedy-Maszák Aladár (1903–1988) diplomata. 1937–42-ben a berlini magyar követség titkára, 1943–44-ben a Külügyminisztérium politikai osztályának helyettes vezetője, majd vezetője. A német megszállás után a Gestapo letartóztatta és Dachauba deportálták, ahonnan 1945-ben tért vissza. 1945–47-ben magyar követ volt Washingtonban. 1947-ben követi tisztéről lemondott és Washingtonban telepedett le.

¹⁰ A legitimistákat, a konzervatív-liberális nagytőkéseket, valamint a Rassay Károly nevével fémjelzett liberális demokratákat tömörítő Demokratikus Polgári Szövetség tanácskozást tartott Weiss Manfréd derekegyházi kastélyában. Bethlen mellett megjelentek: Keresztes-Fischer és Bornemisza Géza.

¹¹ Náday István (1888–1954), vezérezredes, 1944-ig az 1. magyar hadsereg parancsnoka. 1944 szeptemberében Horthy megbízásából a szövetségesek olaszországi főhadiszállására utazott, hogy a fegyverszünetről tárgyaljon.

Kertész Krisztián*

HOGYAN MÉRJÜK A PÁRTOK CENTRALIZÁLTSÁGÁNAK FOKÁT?

Miért közügy a pártok belső szervezeti felépítése?

Jelen cikk célja, hogy felvázoljon egy olyan új modellt, amely alkalmas lehet arra, hogy a politikai pártok belső szervezeti felépítésének centralizáltságát az eddigieknél objektívabban mérhessük és összehasonlíthassuk. Ha ugyanis sikerülne megalkotni egy ilyen új módszertant, akkor abból például a következő elméleti és gyakorlati hasznok származhatnának.

1. Egyrészt, egy párt centralizáltságának foka jelentős hatást gyakorol az adott pártból származó politikusok viselkedéskultúrájára, hatalomtechnikai felfogására és politikai döntéseire. Az szintén fontos, hogy ez a hatás politológiai értelemben is elemezhető legyen. Az institucionalista felfogás szerint ugyanis az intézményi struktúrák, amelyben a politikusok szocializálódnak, jelentősen befolyásolják az attitűdöket és a döntéshozatalt. Nyilvánvaló, hogy egy centralizáltabb pártban szocializálódott politikus jobban megtanulhatta, hogy a sikeresség csak a vezetője felé tanúsított feltétlen lojalitással érhető el. Ugyanakkor az alatta lévők irányába sokkal elfogadhatóbb, célravezetőbb az erőpolitizálás, mint egy demokratikus felépítésű és több hatalmi centrummal rendelkező pártban. Egy demokratikusabb felépítésű pártban szocializálódott politikus ugyanakkor jobban tiszteletben tartja a kisebbségi álláspontokat és – hatalomra kerülése után is – nagyobb valószínűséggel törekszik a konszenzusos döntéshozatalra. Egy olyan módszertan tehát, amely képes összehasonlítani a pártok szervezeti felépítését, jelentős segítséget adhat a további politológiai elemzésekhez.

2. Másrészt, a pártok szervezeti összehasonlítása után (más mutatókkal együtt) könnyebben elemezhetővé válik az is, hogy az adott országban mekkora a demokratizáltság foka, a politikai piac megtámadhatósága és a tényleges politikai verseny. Mindez ugyanis nemcsak attól függ, hogy mennyire könnyű egy országban új pártot alapítani, és, hogy a választási rendszer mennyire könnyíti vagy nehezíti egy új párt bejutását a parlamentbe, hanem attól is, hogy a politikai piacon már bent lévő pártok szervezeti struktúrája mennyire centralizált vagy demokratikus. Mivel új pártot létrehozni, menedzselni és felfuttatni általában igen költséges és kockázatos, a politikai verseny ezen az úton meglehetősen korlátozott. A politikai versenynek ezt a gyengeségét viszont ellensúlyozni lehet azzal, ha a pártok közötti verseny mellett a pártokon belül is komolyabb verseny figyelhető meg, azaz ha

* főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

egyes pártvezetők pozíciója és politikája nincs adminisztratív eszközökkel „bebetonozva”, hanem éppen ellenkezőleg: ha más párttagok könnyen képesek versenybe szállni egyes párttiszségekért, és könnyen képesek jelentős hatást gyakorolni a párt politikájának alakítására.

3. Harmadrészt, ha képesek vagyunk objektívan összehasonlítani a pártok centralizáltságának fokát, akkor képesek lehetünk azt is elemezni, hogy a szervezeti felépítés hierarchizáltságának van-e, illetve mekkora hatása van az egyes pártok sikerességére. Politológiai és gyakorlati politikai értelemben egyaránt tanulságos kérdés, hogy vajon a centralizáltabb vagy a decentralizáltabb pártok sikeresebbek a választásokon, azaz, hogy mekkora az egyes pártok szervezeti hatékonysága, és, hogy az adott országban milyen politikai formációkban lehet több potenciál.

4. Negyedrészt, egy olyan módszertannal a birtokunkban, amely képes összehasonlítani a pártok szervezeti struktúrájának centralizáltsági fokát, könnyebben megválaszolhatók azok a kérdések is, hogy vajon a szervezeti felépítésnek van-e hatása a párt ideológiájára. Más szóval, igaz-e az a hipotézis, hogy azok a pártok, amelyek szervezeti értelemben decentralizáltabbak, azok az ideológiájukban is nagyobb hangsúlyt helyeznek a demokrácia és az egyéni szabadságjogok fontosságára, és vice versa? Vagy éppen ellenkezőleg, a belső szervezeti felépítés és az ideológia nincs egymással korrelációban?

Milyen módszertannal elemezték eddig a pártok szervezeti felépítését?

A pártok szervezeti struktúrájával eddig is számos könyv, tanulmány és elemzés foglalkozott már, azonban egyikről sem mondható el, hogy azt tűzte volna ki célul, hogy egy olyan minden más külső tényezőtől (alkotmányjogtól, választási törvénytől, párttörvénytől, pártfinanszírozástól, ideológiától, valamint történelmi, társadalmi és gazdasági környezettől) független indikátort hozzon létre, amely kizárólag a pártok alapszabályait és szervezeti és működési szabályzatait elemzi és objektívan tükrözi a pártok belső centralizáltságának fokát.

A legtöbb pártjoggal foglalkozó tanulmány inkább az alkotmányjogból és a párttörvényből kiindulva elemzi az egyes országok pártjait és demokratikus intézményrendszerét. A legtöbbször felvetett kérdés az, hogy vajon helyes-e az, ha a pártok belső felépítését központi párttörvénnyel szabályozzák, és ezzel némileg korlátozzák a pártok saját autonómiáját. Avnon (1995) például Ausztria, Finnország, Izrael, Lengyelország, Németország, Spanyolország és Venezuela párttörvényeit elemzi, és egyrészt arra a következtetésre jut, hogy Finnország és Izrael kivételével a másik négy országban azért vezették be a párttörvényt, mert korábban a demokratikus intézményrendszerek súlyos problémával küszködtek, másrészt arra, hogy a központi szabályozás korrekt mederben tudta tartani a pártok versenyét. Ugyanezt a kérdést feszegeti Janda (2005) összefoglaló tanulmánya is, amely több tucat hasonló témájú, ugyanakkor rendkívül eltérő következtetésre jutó kutatásra hivatkozik. Janda rámutat arra, hogy a legtöbb fejlett demokrácia anélkül fejlődött ki, hogy a pártok szervezeti felépítését törvényileg szabályozták volna. Ezzel szemben azok a fejlődő országok, ahol a párttörvény megalkotása időben megelőzte a pártok megalakulását és evolutív felfejlődését, ott a párttörvény inkább csak hűtötte, lassította a demokratikus intézmények kialakulását.

Más politológiai iskolák a pártstruktúrákat és a párttörvényt kifejezetten a finanszírozási szabályok tükrében elemzik, és azt a kérdést tartják kardinálisnak, hogy a pártok finanszírozását mennyire szükséges központilag szabályozni, továbbá, hogy a szabályozások (vagy azok hiánya) milyen módon képes hatékonyabbá tenni a demokratikus versenyt. Magarian (1996) például szembehelyezkedik az Egyesült Államok liberális fő irányzatával, és azt szorgalmazza, hogy a pártok támogatási rendszerét sokkal szigorúbban kellene szabályozni, mert szerinte csak ez tudna szükségszerűen véget vetni a Republikánus és a Demokrata Párt duopol hatalmának. A politikai kampányok és a párt-

finanszírozás törvényi szabályozásának hatásairól és nemzetközi összehasonlításáról ír például Karl-Heinz Nassmacher (2001), Pinto-Duschinsky (2002) és a Transparency International (2004).

A legtöbb pártrendszerekkel foglalkozó tanulmány azonban természetesen az alkotmányjogi berendezkedés, a történelmi és társadalmi háttér (például Hofferbert, 1998), valamint a pártideológiák (például Enyedi-Linek, 2008) tükrében vizsgálja a politikai verseny intenzitását és a pártok szervezeti hatékonyságát, azonban ezek az elemzések sem végzik el a pártok alapszabályainak beható vizsgálatát, hanem legtöbbször csak megmaradnak a könnyebben elérhető adatok vagy látványosabb események elemzésén. Például, az előbb említett tanulmányok is mindössze az olyan adatokból vonnak le általános következtetéseket, mint hogy hányszor cserélődött a párt élén az elnök, hogy hány tagja van az adott pártnak, hogy hány tagozat működik a pártban, vagy, hogy a párt a forrásainak hány százalékát szerzi állami, vállalati és egyéni támogatásokból, illetve, hogy a helyi politológusok véleménye szerint mennyire centralizált az adott párt. Ezek az elemzések inkább nemzetközi összehasonlításokat céloznak meg, ugyanakkor nem nyújtják az egyes pártok mélyebb elemzését. Lewis (1996) már igyekszik egy fokkal alaposabban elemezni és nemzetközileg összehasonlítani a pártokat, azonban a belső döntéshozó szintek és testületek azonosításán, valamint a tisztségviselők megválasztásának elemzésénél mélyebbre ő sem jut, ráadásul minden országban csak a két-három legnagyobb pártot mutatja be, valamint a rendszerváltás utáni évek vizsgálatánál megáll (érthető módon, hiszen a könyv 1996-ban készült).

Milyen új módszertannal lehetne a centralizáltság mérését objektívabbá tenni?

Jelen cikkben kísérletet teszek egy olyan indikátor létrehozására, amely alkalmas lehet arra, hogy egy-egy párt szervezeti centralizáltságának fokát az ideológiától, az országos párttörvénytől és választási törvénytől, valamint az ország történelmi és gazdasági helyzetétől többé-kevésbé függetlenül megmérhessük. Az indikátor megalkotásakor nemcsak kutatói munkámra, hanem gyakorlati politikai tapasztalataimra is támaszkodni kívánok. Az egyik legnagyobb magyar párt (MSZP) országos platformjának alapító elnökeként módomban volt arra, hogy megtapasztaljam, milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy egy párton belüli szerveződés független legyen és hatást tudjon gyakorolni a párt politikájára. Országgyűlési és önkormányzati képviselőjelöltként, valamint a párt országos elnökségének tagjelöltjeként is megtapasztalhattam, hogy milyen alapszabályi szempontok számítanak dominánsnak akkor, amikor egy jelölt megméretteti magát, és mely szabályozások determinálják egy pártban azt, hogy alapvetően centralizált vagy demokratikus döntések szülessenek. Végül, de nem utolsósorban, az Alapszabály-szerkesztő Bizottság tagjaként több éven keresztül tevékenyen is részt vettem a Magyar Szocialista Párt alapszabályának átalakításában (amely folyamat a 2011. novemberi pártkongresszussal lezárult). Eközben természetesen alaposan áttanulmányoztam a többi magyar párt szervezeti felépítését meghatározó dokumentumokat is. Az egyes pártok működési sajátosságaiból is igyekeztem levonni a legfontosabb tanulságokat. A következő fejezetekben, az indikátor gyakorlati alkalmazását is bemutatva, a két legnagyobb magyar párt centralizáltságának kiértékelését is elvégzem.

Ahhoz, hogy egy párt szervezeti felépítésének centralizáltságát értékelni tudjuk, először meg kell határozni, hogy melyek azok az alapszabályokban és szervezeti és működési szabályzatokban fellelhető fő jellemzők, amelyek befolyásolják azt, hogy a belső politikai piac „mennyire megtámadható”, illetve, hogy adminisztratív módon mennyire rögzített a status quo hierarchizáltsága. Ezután, a beazonosított jellemzőket súlyozni kell, hiszen egyik-másik jellemző nem egyforma súllyal befolyásolja a pártpolitikai piac monopol-oligopol jellegét. Végül pedig, az alapszabályokban és kapcsolódó mellékszabályzatokban a beazonosított jellemzők szabályozását ki lehet keresni és a centralizáltságtól függően pontozni lehet.

A jelen cikkben bemutatott indikátor a következő jellemzőket veszi figyelembe egy párt centralizáltsági fokának értékelésekor (fontossági rangsorban):

1. Milyen jelölési és/vagy pályázati eljárásban kerül sor a közhatalmi funkciókért pályázó jelöltek (miniszterelnök-jelölt, köztársaságielnök-jelölt, országgyűlési és önkormányzati képviselőjelöltek, polgármesterjelölteket, stb.) megversenyeztetésére, azaz mennyire a központi pártvezetés akaratára, illetve mennyire az egyéni ambíciók és alulról jövő kezdeményezések lehetnek a döntő tényezők a tekintetben, hogy egy-egy jelölt megméretteti-e magát a versenyben? Kik vagy mely testületek jogosultak jelölést tenni? Vagy bárki szabadon pályázhat bármilyen funkcióra? Majd a jelölések után, milyen összetételű, milyen szinten lévő és hány fős testületek választják ki, hogy az országos választásokon ténylegesen ki képviselje a pártot? (A visszahívhatósági szabályok azért nem relevánsak, mert a mai magyar és legtöbb fejlett demokratikus rendszerben a közjogi funkciókból a párt nem hívhatja vissza a politikusokat.)

2. A meghatározó közhatalmi funkciókra pályázó jelöltek mellett, az előbbi kérdéskör megvizsgálható más párt-tisztségviselők esetében is. Azaz, döntő szempont az is, hogy milyen módon történik a párt politikáját meghatározó közép- és felsővezetők jelölése és megválasztása, hogy hány évre választják meg a vezetőket, illetve, hogy milyenek az esetleges visszahívhatósági szabályok.

3. A párton belüli hatalmi harcok nemcsak korrekt, demokratikus versenyben dönthetők el, hanem elméletileg (és nem ritkán gyakorlatilag is) előfordulhat, hogy a riválisok legyőzése párton belüli, koncepciók etikai és fegyelmi eljárásokkal, valamint a pártból történő kizárásukkal történik. Ennek kiküszöbölése és a demokratikus verseny tisztábbá tétele érdekében, elengedhetetlenül fontos kérdés az is, hogy a szabályozások mennyire teszik transzparenssé és függetlenné a párton belüli etikai és fegyelmi eljárások lefolytatását. Nem mindegy például, hogy mely testület(ek)nek áll jogában egy politikus pártból történő kizárását indítványozni és milyen indokkal; mely testület(ek)nek kell a fegyelmi ügyeket megvitatni, jóváhagyni (központi vagy helyi szervezetnek stb.); milyen védekezési, illetve fellebbezési lehetőségei vannak az eljárás alá vont személynek; milyen hosszú az eljárás; a szabályzat tesz-e különbséget az egyszerű párttag, egy középszintű párttisztségviselő vagy egy országos tisztségviselő között; egy esetleges kizárás után hány évig nem léphet be az illető újra a pártba, stb.

4. A centralizáltság mértéke szempontjából fontos lehet az is, hogy a párt „hány szintű”, és az egyes területi szintek (általában országos, megyei, választókerületi és helyi szintek) testületei között milyen hatáskörmegosztás van az egyéb – nem személyi és nem közvetlen hatalmi jellegű – kérdésekben. (Itt inkább az operatívabb jellegű mozgósító és szerveztélénkítő tevékenységekre kell gondolni. Ezek persze közvetetten kihathatnak a fajsúlyosabb hatalmi és személyi kérdésekre is.) A centralizáltság értékelése tekintetében nem elhanyagolható szempont, hogy ezek a testületek hány tagból állnak (nagy vagy kisebb testületek), továbbá, hogy a döntéshozataloknál mekkora a tényleges részvétel (határozatképességi küszöb), illetve, hogy a testületek összetételére mekkora hatással van az országos pártvezetőség, azaz, hogy a párttestületek tagjainak mekkora része áll egzisztenciális függőségben a felsővezetéstől.

5. Amellett, hogy a párt fő testületei mekkora függetlenséget élveznek a vezetőségtől, a centralizáltság mértéke szempontjából az is szempont lehet, hogy a pártban mennyire könnyű (vagy nehéz) a párt fő irányvonalától független új szerveződések létrehozni. Más szóval, hogy egy-egy helyi szervezet, tagozat, platform, klub vagy műhely létrehozásában és működtetésében mekkora hatáskörre, kontrollra van a felsővezetésnek, illetve mekkora szabadsággal és milyen mértékű önálló arcuattal rendelkeznek e tekintetben párttagok és politikusok független csoportjai. Fontos szempont az is, hogy ezek a szabadabb önszerveződések mekkora képviselői jogosítványhoz tudnak jutni a párt

vezető testületeiben, mekkora befolyással bírhatnak a politika alakítására, és képesek lehetnek-e alternatív hatalmi centrumok kialakítására.

Valószínűleg, az nem igényel indoklást, hogy a fent nevezett szabályozások valóban jelentősen befolyásolják egy párt centralizáltságának fokát, azonban az már ténylegesen megválaszolandó kérdés, hogy miért ez a fontossági sorrend, hogy a sorrenden felül, mekkorák lehetnek az egyes jellemzők súlyai, illetve, hogy miért nem egészül ki a felsorolás más jellemzőkkel is (pl. a finanszírozási forrásokhoz való hozzáférés centralizáltságával).

Ami az utóbbi kérdést illeti, a pártfinanszírozás módja kétségtelenül döntően befolyásolja a párt szervezeti és döntéshozatali mechanizmusait. Erről a kérdésről azonban (még gyakorló politikusként, középvezetőként is) nagyon kevés objektív információhoz lehet jutni, továbbá ez az a terület, amelyet szinte egyáltalán nem az alapszabályok és SZMSZ-ek szabályoznak. A pártpénzekről mindössze annyit tudunk biztosan, hogy az állami költségvetési támogatások minden pártnál a felsővezetéshez futnak be, a tagdíjakat pedig (amelyek az előbbinél nagyságrendekkel kisebb bevételt jelentenek) általában a helyi pártszervezetek szedik be. Az azonban már pártonként eltérő, hogy a tagdíjakkal a helyi szervezetek maguk gazdálkodhatnak-e vagy továbbítaniuk kell a központ felé. Azonban, a valószínűleg minden legális forrást felülmúló és a párt szervezeti struktúráit leginkább befolyásoló sötét-zöld forrásokról (amelyek származhatnak akár önkormányzati, akár központi közpénzekből, vagy egyéni, civil és vállalati forrásokból is) mindenki legfeljebb csak pletykákat vagy sajtóhíreket ismer. Objektív, releváns mennyiségű és összehasonlítható tényadatokkal e tekintetben nem rendelkezünk. Ezért célszerűbbnek tartom ennek a szempontnak a teljes kihagyását, mint azt, hogy az esetleges részinformációkkal torzítsuk a modellünk hatékonyságát.

Szándékosan nem kívánom az indikátor részévé tenni azt az egyébként tényleg nem elhanyagolandó szempontot sem, hogy mennyire egyszerű vagy politikailag nehézkes a párt alapszabályának módosítása. Egy párt szervezeti struktúrájának evolúciója, hosszú távú elemzése esetén valóban kardinális kérdés lehet, hogy az aktuális alapszabály hogyan rendelkezik az alapszabály, a kapcsolódó szervezeti és működési szabályzatok és választási szabályzatok módosításainak lehetőségeiről. Nem mindegy, hogy a párt szervezeti struktúráját meghatározó dokumentumok milyen hosszú és széleskörű előkészítés és belső pártvita után és mennyire demokratikus eljárás keretében születnek meg. Azaz, mennyire lehet képes a párt vezetősége tetszése szerint bármikor módosítani az alapszabályt, és ezzel tovább erősíteni a centrális hatalmat, vagy éppen ellenkezőleg, mennyire erős a párton belüli kontroll. Mivel azonban ez a jellemző nem a párt aktuális struktúrájára, hanem inkább annak hosszabb távú alakulására hat, érdemes lehet ezt egy külön mellékindikátorként definiálni.

Ami a felsorolt jellemzők sorrendjét illeti, indoklásként a következők mondhatók el:

1. Mivel a párt egy olyan szervezet, amely csak közvetítő szerepet játszik a hatalomba kerüléshez, ugyanakkor önmagában közhatalmi döntéseket nem hoz, a jogszabályokra és a kormányzásra közvetlenül hatást gyakorolni nem képes, a párt leghangsúlyosabb döntései azok a személyi kérdések, amelyek a közhatalomba juttatható személyek kiválasztásáról döntenek. Ez a fő érv azonban nemcsak a jelöltek kiválasztásának elsődleges fontosságát indokolja, hanem azt is alátámasztja, hogy minden más szervezeti szabályt is abból a szempontból kell megítélni, hogy az közvetve mennyire képes befolyásolni a közhatalmi funkcióba kerülő tisztségviselők kiválasztását.

2. A közhatalmi funkciók jelölési folyamatát és személyi döntéseit elsősorban a párt tisztségviselői, vezetői képesek befolyásolni, ezért kardinális kérdés, hogy ezeknek a tisztségviselőknek a kiválasztása milyen jelölési és választási eljárások keretében történik. Természetesen nem minden tisztség betöltésének módja egyforma jelentőségű, hanem minél nagyobb az adott párt szervezetén belül egy tisztség befolyása a közjogi funkciók személyi kérdéseire, annál nagyobb súllyal számít a magának a párttisztségnek a kiválasztási módja is. A tisztújítási eljárások elemzésével párhuzamo-

san tehát elemezni kell az egyes tisztségek és testületek hatáskörét, hatalmi potenciálját, politikai erejét is, és ezzel együtt kell értékelést adni e jellemző centralizáltságának fokára.

3. Az etikai és fegyelmi ügyek szintén kapcsolódhatnak magas rangú politikusokhoz, személyi kérdésekhez, ezért ennek nagyobb a jelentősége, mint a hatalmi kérdésekhez csak közvetettebben kötődő 4-es és 5-ös jellemzőknek. (Nem véletlen, hogy az utolsó két jellemző leírásánál kihangsúlyoztam, hogy a testületek nem személyi kérdésekre vonatkozó hatáskörmegosztásáról van szó.) A két utolsó jellemző között pedig azért állítható a fenti sorrend, mert a párt fő szervezeti struktúrájához tartozó testületek nyilvánvalóan nagyobb közvetett hatást gyakorolhatnak a jelentősebb politikai kérdésekre, mint a szervezethez csak mellékgagyon kötődő függetlenebb önszerveződések.

A jelen cikkben arra kívánok javaslatot tenni, hogy hozzunk létre egy olyan „pártcentralizációs index”-et, amelynek maximális értéke 100 (ez jelentené a totális diktatúrát, amikor egyetlen leválthatatlan vezetőtől függ minden kérdés eldöntése) és minimális értéke 0 (ez jelentené a közvetlen demokráciát, amikor a párttagok minden őket érintő – akár helyi, akár regionális, akár országos – kérdésről közvetlen szavazati joggal dönthetnek, minden egyén véleményének a súlya egyenlő és a döntéseknél egyáltalán nem játszik szerepet a tekintélyelvűség). A fentiekben felsorolt öt szabályozó jellemző súlya, ponteloszlása pedig a javaslatom szerint a pártcentralizációs indexen belül legyen a következő:

1. A parlamenti, az önkormányzati és az európai parlamenti választásokon és a köztársasági elnök megválasztásakor, a közhatalmi funkcióért induló jelölt kiválasztásának a módja: 35 pont. Az objektívebb értékeléshez célszerű lenne a pontszámot felosztani az egyes közhatalmi funkciók között, azonban ez a felosztás már függ a párt méretétől és választási esélyeitől is. Ugyanis, ha például egy párt kicsi, és nincs esélye arra, hogy egyéni körzetben megnyerje a választást, akkor az egyéni jelöltek jelentősége leértékelődik, a listás helyeké pedig felértékelődik. Ha pedig egy párt nagy és éppen választási győzelemre készül, akkor kétségtelen, hogy a miniszterelnök-jelölt személyének fontossága nagyságrendekkel felértékelődik. Ezért tehát, a 35 pont számszerű felosztását célszerűbb inkább az adott párt elemzésekor – annak nagyságát és választási esélyeit is mérlegelve – elvégezni.

2. Az 1-es pontban felsorolt közhatalmi funkciókért induló jelöltek kiválasztásában döntő szerepet játszó párttisztviselők jelölésének és megválasztásának a módja: 25 pont. Egy konkrét párt értékelésekor a pontszámot itt is célszerű felosztani az egyes párttisztviselők között. Természetesen, a részsúlyok páronként eltérőek lehetnek, tekintettel arra, hogy az adott pártstruktúrában a különböző párttisztviselőknek mekkora befolyásuk van a közhatalmi funkciók jelöltjeinek kiválasztásában.

3. A pártetikai és fegyelmi ügyeknek, illetve az eljárásokat lefolytató testületeknek a pártelittől való függőségének a mértéke: 20 pont. (Az értékeléskor természetesen itt is a magasabb tisztséggel rendelkező politikusokkal szemben indított etikai és fegyelmi ügyek szabályozásának kell nagyobb súlyt adni.)

4. A nem főstratégiai és nem közhatalmi, személyi kérdésekben, hanem az operatív ügyek, a mozgósítás és a szervezet üzemszerű működésének ügyeiben döntő pártszervezeteknek és testületeknek a száma, taglétszáma, összetétele és a pártelittől való függőségének a mértéke: 12 pont.

5. A párt fő szervezeti struktúrájába és működési hierarchiájába közvetlenül nem tartozó, ugyanakkor a pártban működő önálló szerveződések (platformok, tagozatok, klubok, műhelyek) mennyisége és pártelittől való függőségének a mértéke: 8 pont.

Amint látható, a javaslat szerint a személyi kérdések (első három) eldöntésének módja összesen 80%-ban befolyásolja a pártcentralizációs indexet.

Emellett, ahogyan arra már korábban is utaltam, célszerű lenne létrehozni egy olyan mellékindeket is, amely azt méri, hogy mennyire centralizált döntések alapján módosítható a párt alapszabálya, valamint a hozzá kapcsolódó dokumentumok (SZMSZ-ek, választási szabályzatok, etikai és fegyelmi szabályzatok stb.). Az ún. pártcentralizálhatósági index maximális értéke legyen 10, minimális értéke pedig legyen nulla. A maximális érték arra utalna, hogy a párt szervezeti felépítését meghatározó dokumentumok megalkotása és megváltoztatása kizárólag a párt vezetőjétől függ, a minimális érték pedig arra, hogy az előbbi dokumentumoknak a megalkotását és elfogadását közvetlen demokrácia útján a párttagok végzik.

A következő fejezetekben, szakítva a tisztán elméleti-módszertani gondolatmenettel, egy olvasmányosabb és gyakorlatorientáltabb módját választom a pártcentralizációs és pártcentralizálhatósági indexek további jellemzésének. Két magyar párt (Fidesz, MSZP) belső szervezeti felépítésének, alapszabályainak bemutatásán keresztül ismertetem az indexek további módszertani részleteit és gyakorlati alkalmazhatóságát.

Pártcentralizációs és pártcentralizálhatósági indexek a Fideszben és MSZP-ben

A következő elemzések követik a pártcentralizációs index öt alindexének a struktúráját. Lévéen, hogy a politológia nem teljesen egzakt tudomány, hanem társadalomtudomány, a mértékegységek meghatározásánál és az értékeléskor érdemes figyelembe venni a pártok egymáshoz viszonyított relatív jellemzőit is. Ha azonban ezt meglehetősen objektíven, a szempontrendszer szigorúan követve igyekszünk elvégezni, akkor az összehasonlító elemzés nemcsak, hogy nem torzítja, hanem inkább javítja a végeredményeket.

A Fidesz értékelése

1. Közhatalmi funkciókért induló jelöltek kiválasztásának módja

Mielőtt a közhatalmi funkciók jelöltjeinek a kiválasztási módjait elemezzük, célszerű szétosztani az összesen adható 35 pontot a funkciók között, azaz célszerű súlyozni azt, hogy melyik közhatalmi funkció milyen fontosságú a jelenlegi magyar közjogi rendszerben és politikai közéletben. Igazodva a Fidesz belső választási eljárásaihoz, technikailag megkönnyíti az elemzést, ha a következő négy csoportba soroljuk a közhatalmi funkciókat és eszerint próbáljuk meg a csoportokat súlyozni:

1. országgyűlési- és EP-képviselőjelöltek;
2. miniszterelnök-jelölt és köztársaságielnök-jelölt;
3. helyi önkormányzati képviselő- és polgármesterjelöltek;
4. főpolgármester- és fővárosi és megyei közgyűlési tagjelöltek.

A megnevezett funkciók nyilvánvalóan nem azonos súlyúak egy nyertes vagy egy vesztes választás esetén, azaz a súlyok függenek a párt nagyságától és választási esélyeitől is (egy kis párt esetében például, amelynek nincs nagy esélye a választási győzelemre, nyilvánvalóan kisebb a miniszterelnök-jelölt, köztársaságielnök-jelölt, főpolgármester-jelölt stb. személyének jelentősége, és nagyobb a listás képviselőjelölteké). Pártspecifikusan azonban, meg lehet kísérelni, hogy a Fidesz esetében megállapítsunk valamilyen átlagos súlyarányokat az egyes funkciócsoportokra nézve, 50-50%-os választási győzelmi és vesztes esély feltételezése mellett, amely körülbelül megfelel az elmúlt 22 év tapasztalatainak.

Tekintettel arra, hogy nem mindig van miniszterelnöke a pártnak és tekintettel arra, hogy egy miniszterelnök is csak egy lojális parlamenti többséggel képes kormányozni, az első kategóriának nagyobb súlyt adhatunk, mint a másodiknak. Továbbá, megyei-fővárosi, valamint a helyi önkormányzatok összességének a súlyát tekinthetjük közel azonosnak. Ennek megfelelően a következő súlyozással javaslom szétosztani az összesen adható 35 pontot:

1. országgyűlési- és EP-képviselőjelöltek › maximum 15 pont;
2. miniszterelnök-jelölt és köztársaságielnök-jelölt › maximum 10 pont;
3. helyi önkormányzati képviselő- és polgármesterjelöltek › maximum 5 pont;
4. főpolgármester- és fővárosi és megyei közgyűlési tagjelöltek › maximum 5 pont.

1.1. A Fideszben az egyéni, a megyei listás¹ és az országos listás országgyűlési, valamint európai parlamenti képviselőjelöltek személyére egyaránt csak a nagyon szűk körű (héttagú) országos vezetőség, az ún. Választási Egyeztető Bizottság tehet hivatalos javaslatot, előterjesztést². Eközben a helyi szervezeteknek (tagságnak) csak véleményezési joguk van.³ Igaz ugyan, hogy a VEB személyi javaslatairól már egy szélesebb körű országos testület, a 120-190⁴ fős országos választmány hivatott dönteni, azonban a választmánynak már egyrészt módosító javaslata sem lehet, másrészt részenként sem szavazhat az előterjesztésről, hanem mindössze annyi döntési jogköre van, hogy a jelöltek és listákat egy csomagban vagy jóváhagyja vagy elveti. Még ha be is következne esetleg az utóbbi, és a javaslatokat a választmány elvetné (ilyen egyébként az elmúlt 22 évben sosem fordult elő), akkor is csak a VEB-nek lenne joga új személyi javaslatokat tenni. › Tekintettel arra, hogy gyakorlatilag csak egy hét fős testület dönt az összes jelöltről és listáról: 13,5 pontot javaslok adni.

1.2. Az éppen regnáló vezetőt erősíti és az aktuális hatalmi érdekeknek és taktikáknak erősen kiszolgáltatja a párttagságot az, hogy a legbefolyásosabb közhatalmi funkciókat (miniszterelnök-jelölt⁵ és köztársaságielnök-jelölt⁶) betöltő személyek kiválasztása egyáltalán nincsen szabályozva. A gyakorlatban (ahogy ezt a lábjegyzetben található példákban is láthatjuk) ez azt jelenti, hogy a pártelnök egy személyben dönt ezekben a személyi kérdésekben. › Az egyszemélyű döntés miatt a maximális 10 pont kiosztható.

1.3. Az önkormányzati választásokon indítandó helyi jelöltek kiválasztása hasonlóan centralizált formában zajlik, azonban itt a döntéseket meghozó szűk körű vezetőségek eggyel alacsonyabb szinten, megyei szinteken koncentrálódnak. Ezáltal persze egy fokkal decentralizáltabbá is válik a döntéshozatal, azonban emellett, az országos elnökség számára továbbra is fennmarad a jog arra, hogy ha nem ért egyet a megyei döntésekkel, akkor az országos választmánynál indítványozhatja a megyei döntések megváltását. A települések és a budapesti kerületek polgármesterjelöltjeiről és önkormányzati képviselőjelöltjeiről egy szűk körű megyei vezetőség⁷ dönt, a helyi szervezeteknek ugyanakkor csak javaslattevési joga van. › Tekintettel arra, hogy a döntéseket megyénként kb. 6-10 politikus hozza meg, és arra, hogy az országos választmánynak vétőjoga van, meglehetősen centralizáltnak tekinthetjük a döntéshozatalt, erre 4 pontot adhatunk.

1.4. A fővárosi és megyei közgyűlési listák összeállítása és a főpolgármester-jelölt állítása közepesen centralizáltan zajlik: a területi (megyei) választmányok javaslatára, az országos elnökség véleményezése után, az országos választmány dönt › 3,5 pont.

Így, a közhatalmi funkciók jelöltjeinek kiválasztására tekintetében 31 pontot adhatunk hozzá a pártcentralizációs indexhez.

2. Párttisztviselőkért induló jelöltek kiválasztásának módja

Mielőtt a párttisztviselők kiválasztásának centralizáltságát elemezni kezdjük, először célszerű beazonosítani és súlyozni, hogy melyik tisztségnek mekkora hatásköre van a közhatalmi funkcióba jelöltek kiválasztásában, és ennek arányában érdemes az egyes tisztségek kiválasztásának centralizáltságát is pontozni. A Fideszben, ahogy az 1. pontban láthattuk, az összes országgyűlési és euró-

pai parlamenti képviselő kiválasztásában a héttagú VEB dönt. Sőt, a miniszterelnök-jelölt és a köztársaságielnök-jelölt kiválasztásában még ennél is nagyobb a döntés koncentráltsága, hiszen az szinte kizárólag csak a pártelnökön múlik. Emellett, az önkormányzati választások jelöltjeiről és listáiról a szűk körű megyei választási egyeztető bizottságok döntenek, így e testületek összetétele még fontos lehet a párt centralizáltságának mérésében. Emellett, számíthat még az országos választmány tagjainak megválasztási módja, hiszen ennek a testületnek jogában áll (igaz, csak az elnökség javaslata alapján) minden helyi és megyei döntés megvétózása, továbbá az országos elnökség tagjaira, valamint a fő közhatalmi funkciókba történő jelöltek előjelölési módjának újraszabályozása. A hatásköröket, azaz az egyes párttiszségek politikai súlyát elemezve, a 25 pontnak a következő elosztását javaslom. Az országos elnök kiválasztásának módjára legyen kiosztható maximum 12 pont; a VEB többi tagjára maximum 7 pont, az önkormányzati választási egyeztető bizottságok kiválasztási módjára, valamint az országos választmány összetételének centralizáltságára egyaránt 3-3 legyen a maximálisan kiosztható pontszám.

Miután meghatároztuk az egyes pártfunkciók és párttestületek súlyát, a következő lépés az, hogy elemezzük a párttiszségek kiválasztásának konkrét szabályait és megállapítsuk ezek centralizációs szintjét.

2.1. Az országos elnököt a kongresszus választja (ez önmagában véve még demokratikus lehetne), viszont az elnökjelöltté válás (kongresszus elé kerülés) módja meglehetősen képlékenyen van csak szabályozva, és ez teret engedhet aktuális taktikai ügyeskedéseknek. Az alapszabály (52.§) az országos választmány hatáskörébe utalja azt, hogy a jelöléssel kapcsolatban (és minden más kongresszusi napirendi ponttal kapcsolatban) eljárási szabályokat és határidőket szabhat meg (általában egy szűk körű jelölőbizottságot állít fel, vagy az elnökség hatáskörébe delegálja). Nincs tehát tartósan rögzített szabályozása a jelölési folyamatnak, és ez nyilvánvalóan a mindenkori regnáló pártelnököt erősíti. Erre 10 pontot adhatunk.

2.2. A Választási Egyeztető Bizottság az elnökön kívül a frakcióvezetőből (parlamenti frakció választja a frakciószabályzat alapján), az országos elnökség által delegált egy főből (öt szintén a pártelnökhöz hasonló eljárással a kongresszus választja), az országos választmány elnökéből és két delegált tagjából (az országos választmány választja) és az országos kampányfőnökből (elnök javaslataira az elnökség választja) áll. Ráadásul, a hét tagból négyet bármikor vissza is hívhat a delegáló testülete (kizárólag az elnök, a frakcióvezető és az OV-elnök pozíciója mondható stabilnak). A VEB-tagok kiválasztásának centralizáltságára 5,5 pontot adhatunk.

2.3. A megyei választmány maga választja az elnökségét, azonban jelentős részben olyan tagjai közül, akik szintén az elnökségnek köszönhetik a funkcióikat⁸. A jelölési rendszer nincs az alapszabályban szabályozva. Mindent összevetve 1,5 pontot adunk erre.

2.4. Az országos választmány tagjai között még nagyobb arányban vannak a magas közhatalmi pozíciókban lévő hivatásos politikusok⁹, így erre 2 pontot adunk.

Összességében tehát a párttiszségviselők kiválasztásának szabályozásai alapján 19 pontot adhatunk hozzá a pártcentralizációs indexhez.

3. Pártetikai és pártfegyelmi eljárások függetlenségének a kérdése

Egy párttag tagságának felfüggesztését (maximum két évre) az országos választmány elnökségénél az országos választmány által titkosan választott etikai bizottság kezdeményezheti. Egy párttag kizárását viszont bármely öt párttag kezdeményezheti az érintett helyi szervezetében, a döntést pedig a megyei választmány elnöksége hozza, amely döntés ellen szintén az országos választmány elnökségénél lehet fellebbezni. Az utóbbihoz hasonlóan az országos választmány elnöksége dönthet egy-egy helyi szervezet felosztatásáról is. Összességében tehát elmondható, hogy a végső (másodfokú) döntések az országos választmány elnökségénél koncentrálódnak, s ez meglehetősen erős centralizáltságnak tekinthető, így erre a 20-ból 16 pontot adunk.

4. A helyi, választókerületi és megyei szervezetek függőségének a kérdése

4.1. A helyi szervezetek viszonylagos függetlenséget élveznek abban a tekintetben, hogy önállóan rendelkezhetnek a saját szervezeti felépítésükről, működési szabályaikról, önállóan választják elnöküket, elnökségüket, és önálló politikai álláspontokat is kialakíthatnak. Nagy kötöttség azonban, hogy ha a működésüket az országos választmány elnöksége ellentétesnek találja az országos párttervekkel, akkor feloszlathatja a szervezetet.

4.2. Választókerületi szinten (amelynek jóval nagyobb súlya van például a választási kampány koordinálásában) viszont már nincs akkora függetlenség, ugyanis a választókerületi elnököt az országos elnök nevezi ki. (Ő gondoskodik az esetlegesen feloszlított helyi szervezetek újjászervezéséről is.)

4.3. A megyei és budapesti (területi) választmányok maguk választják a saját elnökeiket és tisztségviselőiket, valamint rendelkezhetnek a belső szervezeti működésükről, tehát meglehetősen nagy operatív szabadságot élveznek.

A három szint centralizáltságát (és azok súlyát) egyszerre elemezve, az állítható, hogy a centralizáltság szintje az operatív ügyekben közepesnek mondható: a maximálisan adható 12 pontból 6-ot adunk erre a szempontra.

5. A tagozatok függőségének a kérdése

A Fideszben platformok, klubok vagy más műhelyek nem léteznek, az egyedüli alternatív szerveződések a tagozatok. A tagozatok létrehozása alulról kezdeményezve nem történhet, hanem csak vagy az alapszabályban (40.§) rögzített csoportok alkotnak tagozatokat, vagy az országos elnökség javaslatára az országos választmány hozza őket létre. A tagozatok belső felépítését, szervezeti és működési szabályzatát szintén az országos választmánynak kell jóváhagynia. Az elnökségeiket a tagozat saját országos tanácsa választja, igaz, ezek meglehetősen kis létszámúak (4-6 fő). Összegezve elmondható, hogy a pártban a vezetőségtől független, önálló eszmeiség mentén szabad szerveződések nem hozhatók létre, a tagozatok működésének kereteit az országos választmány korlátozza, de a napi működés tekintetében a tagozatoknak viszonylagos szabadságuk van. Így erre 8 pontból 6-ot adunk.

Összeadva a pontokat, a pártcentralizációs indexre a Fidesznél 78 pont jön ki. Ez az eredmény egy meglehetősen centralizált struktúráról árulkodik. (Emlékeztetőül: a 100 pont jelentené a totális egy személyű diktatúrát, a nulla pont pedig azt, hogy a párttagok teljesen közvetlen demokrácia útján döntenek el minden őket érintő, akár helyi, akár országos kérdést.)

Emellett, a Fidesz pártcentralizálhatósági indexét is meghatározhatjuk, ha azt elemezzük, hogy milyen módon lehet(ne) az alapszabályt megváltoztatni, esetleg tovább centralizálni. A szabályozás szerint kizárólag az országos elnökség tehet javaslatot az alapszabály módosítására, amelyet beterjeszt az országos választmány elé. A választmány módosíthat a javaslaton (egyszerű többséggel), majd a módosított előterjesztést a kongresszusnak kell elfogadnia. Tekintettel arra, hogy alulról induló kezdeményezésnek itt nincs tere, ugyanakkor a felülről induló kezdeményezéssel szemben létezik választmányi és kongresszusi kontroll, a tízes skálán 7-esre értékeljük a centralizálhatóság fokát.

Az MSZP értékelése

Az MSZP alapszabálya 2011 novemberében számos ponton változott ugyan (kissé a centralizáció irányában), azonban a jelen cikkben inkább a korábbi évtizedekben használt alapszabályt elemezzük, ugyanis ezt lehet esetleg összehasonlítani a választási eredményekkel és az elmúlt évtized politikai tapasztalataival (1999 októberében és 2007 februárjában is volt az MSZP-ben alapszabály-módosítás, azonban ezek nem jelentettek markáns strukturális változást).¹⁰

1. Közhatalmi funkciókért induló jelöltek kiválasztásának módja

Az alapszabállyal koherens módon, természetesen a közhatalmi funkciókat sem az új, hanem az elmúlt két évtizedben hatályban lévő választási törvény szerint próbáljuk meg súlyozni. Tekintettel az MSZP belső választási eljárásaira, technikailag az könnyíti meg az elemzést, ha szemben a Fidesznél alkalmazottal, itt nem funkcionális szempontok szerint osztjuk csoportokba a közhatalmi funkciókat, hanem a három földrajzi szint szerint súlyozunk. Mérlegelve egyrészt azt, hogy a régi választási törvény szerint milyen volt az egyéni-megyei-országos képviselőjelöltek számaránya, továbbá azt, hogy az MSZP mint az egyik legnagyobb párt, az elmúlt 22 évben kb. 50-50%-os valószínűséggel indult nyeresi eséllyel a választásokon, az egyes közhatalmi funkciócsoportok politikai súlyát a következőképpen értékelem, a következőféleképpen javaslom szétosztani az erre maximálisan adható 35 pontot:

1. egyéni országgyűlési képviselőjelöltek, helyi polgármesterjelöltek, önkormányzati képviselőjelöltek és listák: 13 pont;

2. megyei listás¹¹ országgyűlési képviselőjelöltek, megyei közgyűlési listás képviselőjelöltek, főpolgármester-jelölt: 10 pont;

3. országos listás országgyűlési és európai parlamenti képviselőjelöltek, miniszterelnök-jelölt és köztársaságielnök-jelölt: 12 pont;

1.1. Az MSZP-ben az egyéni országgyűlési és önkormányzati képviselőjelöltek, valamint polgármesterjelöltek jelölési és választási eljárásainál a helyi szervezeteknek, választókerületeknek teljes a függetlensége. A megyei és országos testületek ebbe semmilyen formában nem szólhatnak bele¹². Sőt, a jelölteket a helyi szervezetek taggyűlésein a tagok titkos szavazással közvetlenül választják. A közvetlen demokráciát mindössze két dolog korlátozza némiképp. Egyrészt az, hogy a nagy (4-500 fő feletti) tagsággal rendelkező pártszervezeteknél (a pártszervezetek maximum 5%-a) a küldöttgyűlés dönt a jelöltekről, ami azt jelenti, hogy nem minden tagnak, hanem csak minden másodiknak-harmadiknak van szavazati joga, másrészt még inkább az, hogy a jelöltek versenyénél nem pályázati rendszer működik, hanem a döntést hozó fórum (taggyűlés vagy küldöttgyűlés) előtt van egy előszűrés. Nevezetesen, csak az a jelölt kerülhet rá a szavazólapra, akit korábban a taggyűlés által megválasztott jelölőbizottság¹³ vagy a teljes tagság legalább egyharmada már a támogatásáról biztosított¹⁴. Az előjelölési rendszer tehát kétségtelenül csökkenti a demokratikus döntési szabadságot, azonban az MSZP-ben még így is egy rendkívül decentralizált döntési mechanizmust alkalmaz, erre a kategóriára 2,5 pontot javaslok adni.

1.2. A megyei és fővárosi listákat a megyei elnökségek javaslatára a megyei párttanácsok állítják össze (ide a helyi szervezetek delegáltak kb. 40-60 főt), majd ezt a megyei küldöttgyűlések (a helyi szervezetek delegáltjaiból álló kb. 100-130 fős testület) hagyhatják jóvá. A főpolgármester-jelölt választása ugyanilyen menetrendben történik. A döntési rendszer közepesen centralizáltnak mondható, 5 pontot lehet erre adni.

1.3. Az országos listákra, a miniszterelnök-jelöltre és a köztársaságielnök-jelöltre az országos elnökség (14-15 fős testület) és az országos választmány (kb. 180 fő¹⁵) közösen tesz javaslatot, amelyet a kongresszus (kb. 400-600 fő¹⁶) hagyhat jóvá. Tekintettel arra is, hogy a választmánynak nem módosítási, csak együttdöntési joga van, és a jelöléseknél kétségtelen kulcsszereplő marad az elnökség¹⁷, az eljárás elég centralizáltnak mondható. Erre 9 pontot javaslok.

Így, a közhatalmi funkciók jelöltjei kiválasztásának módjára összesen 16,5 pontot adtunk.

2. Párttisztviselőkért induló jelöltek kiválasztásának módja

Az MSZP esetében is lehetne csoportosítani és súlyozni az egyes párttisztviselőket, azonban itt erre azért nincs feltétlenül szükség, és azért nem torzít az összevont elemzés, mert minden tisztviselő megválasztása egyformán van szabályozva. Nevezetesen, bármely párttag bármilyen tisztviségért megmérettetheti magát, ha előzetesen a jelölést előkészítő bizottságnak vagy a választásra jogosult testület tagjai egyharmadának a támogatását megkapja. Ezután pedig az országos tisztvisé-

selőket a kongresszus (a választmány elnökhelyetteseit a választmány), a megyei tisztségviselőket a megyei küldöttgyűlések, a helyi tisztségviselőket pedig a helyi taggyűlések (vagy néhány nagy szervezetben a küldöttgyűlések) titkos szavazással választják meg. A helyi és megyei elnökségek, a megyei párttanácsok és küldöttgyűlések, valamint az országos választmány teljes mértékben a helyi szervezetekben megválasztott, alulról delegált küldöttekből áll, és e testületek összetételére semmilyen módon nem tudnak befolyást gyakorolni a vezető országos testületek vagy politikusok. A közvetlen demokráciához képest tehát itt is két tényező teszi centralizáltabbá a struktúrát: egyrészt a küldöttgyűlési-választmányi-kongresszusi rendszer, tehát az, hogy nincs minden pártagnak szavazati joga minden tisztségviselő megválasztására, másrészt pedig a jelölőbizottság intézménye és a tisztújításon elinduláshoz szükséges egyharmados szabály.

Igaz, emellett az MSZP alapszabálya ismeri a zárt listás tisztújítási módszert is, amely egy lényegesen központosítottabb eljárás, ugyanis ez azt jelenti, hogy a szavazó csak vagy kollektívan elfogadhatja, vagy kollektívan visszautasíthatja a választandó testületet (pl. elnökséget), és nem egyenként dönthet a vezetők személyéről. Ez az eljárás azonban nem terjedt el a gyakorlatban.

Tekintettel arra, hogy a pártbeli tisztújításoknál szinte mindig egyéni (és nem listás) választás van, a rendszer az átlagosnál demokratikusabbnak tekinthető annak ellenére is, hogy a megyei és országos tisztségviselőket a párt már csak közvetve, küldötteken keresztül választja, és annak ellenére is, hogy az előjelölési rendszernek lehet versenykorlátozó hatása. Erre 10 pontot javaslok adni.

3. Pártetikai és pártfegyelmi eljárások függetlenségének a kérdése

A 2011. november előtti MSZP-alapszabályban az etikai és fegyelmi ügyeket a helyi vagy megyei és az országos etikai bizottságok végezték (első-, ill. másodfokon). Az etikai bizottságok tagjai más pártfunkciót nem tölthettek be, megválasztásuk módja megegyezett minden más tisztségviselőével. Fegyelmi eljárás elindításához (tisztségből való visszahívással vagy kizárással csak ilyen eljárás keretében lehet büntetni politikust) feltétlenül testületi döntésre volt szükség (vagy a helyi szervezet vagy az országos elnökség vagy az országos etikai és egyeztető bizottság által).

Szemben a párttagok többségével, ahol az országos etikai és egyeztető bizottság határozata már jogerősnek tekinthető, országos tisztségviselőt szinte lehetetlen volt kizárni a pártból. Ugyanis az esetlegesen kizárással sújtott politikusnak joga volt még arra is, hogy a két évente egyszer ülésező tisztújító kongresszushoz is fellebbezzon¹⁸. Az MSZP-ben tehát a fegyelmi eljárások – az országos tisztségviselők esetében legalábbis mindenképpen – igen nagymértékben demokratikus kontroll alatt voltak¹⁹. Tekintettel ugyanakkor arra is, hogy a nem országos tisztségviselőknél viszont nem volt ennyire transzparens a gyakorlat, erre 5 pontot javaslok.

4. A helyi, választókerületi és megyei szervezetek függőségének a kérdése

A helyi, választókerületi és megyei szervezetekre egyaránt egyformán jellemző, hogy saját maguk választják a tisztségviselőiket, és saját maguk alkotják meg a szervezeti és működési szabályzataikat, döntenek belső működésük rendjéről. Ebben tehát semmilyen más szinten lévő testület nem korlátozhatja őket. A teljesen közvetlen demokráciához képest mindössze két korlátozó tényező van. Egyrészt, a választókerületekben és megyékben jellemző küldöttgyűléses rendszer (nincs minden pártagnak közvetlen döntési joga), másrészt az, hogy az országos elnökség javaslatára az országos etikai és egyeztető bizottság felfüggesztheti egy helyi szervezet működését és rendkívüli tisztújítást rendelhet el, vagy feloszlathatja a tartósan alapszabály-ellenesen működő helyi szervezetet. Erre a 12-ből 3 pontot adhatunk.

5. Platformok, tagozatok, klubok, szellemi műhelyek függőségének a kérdése

Az MSZP-ben a szabad szerveződéseknek (legerősebbek közülük a platformok és tagozatok) nagy hagyományai vannak. Az alapszabály lehetővé teszi bármely párttag csoportjai számára, hogy teljesen szabadon, önkéntesen szerveződjenek, a szerveződések önálló programmal rendelkezzenek, önállóan meghatározzák nevüket, identitásukat, működési szabályait és megválasszák vezetőiket. A kötöttség mindössze annyi, hogy az országos szerveződések megalakulását az országos választmány, a megyei szerveződések megalakulását pedig a megyei párttanácsok hagyhatják jóvá. Az országos platformok és tagozatok a párt különböző megyei és országos testületeiben is képviseleti jogot kapnak, a platformok kiemelt időkeretben juthatnak szóhoz a kongresszuson. A platformok és tagozatok a párt legszabadabb, legfüggetlenebb szervezetei: 1 pont.

A pontszámokat összeadva az MSZP pártcentralizációs indexére 35,5 pont adódik, amely egy meglehetősen decentralizált struktúráról tanúskodik.

Felmérhetjük a pártcentralizálhatósági indexet is. Az MSZP-ben már a párt alapszabályának módosítási folyamata is csak kongresszusi határozattal indítható el. Ezután, az alapszabály-szerkesztő bizottság (amely a kongresszusi küldöttségek létszámarányosan képviselt tagjaiból és az országos platformok delegáltjaiból áll) indítja el a legalább 90 napig tartó pártvitát és összedolgozza a párttagság és a különböző pártszervezetek felől beérkezett javaslatokat. A pártvita végén az alapszabály-szerkesztő bizottság által támogatott javaslatok szövegét minden kongresszusi küldötthöz legalább 10 nappal a kongresszus előtt el kell juttatni. Csak az a módosítás tekinthető ezután elfogadottnak, amelyet a kongresszus legalább kétharmados többséggel támogat. A folyamat tehát rendkívül demokratikusnak mondható, igaz, nem közvetlen, hanem képviseleti értelemben (az alapszabály-szerkesztő bizottság és a kongresszus szerepe miatt). A 10-es skálán mért pártcentralizálhatósági indexet az MSZP esetében 3-ra becsülöm.

Összefoglalás

A cikk javaslatot kíván tenni egy új módszertanra, amely alkalmas arra, hogy a politikai pártok belső szervezeti felépítésének centralizáltságát mérjük, összehasonlítsuk. A pártok centralizáltságának ismerete fontos, hiszen ez információt nyújt a szervezetben szocializálódott politikusok valószínűsíthető karakteréről (inkább önálló gondolkodó vagy tekintélytisztelő, stb.), másrészt ennek ismeretében a politológusok képesek hatékonyabban elemezni az ország demokratikus szintjének a mértékét, vagy azt, hogy vajon a demokratikusabb vagy a centralizáltabb pártok tekinthetők sikeresebbeknek. Esetleg akár azt is, hogy a párt centralizáltsága és ideológiája között van-e valamilyen korrelációs kapcsolat.

A cikk bevezeti a pártcentralizációs indexet (0–100), amely szemben a korábban alkalmazott módszertanokkal, a pártalapszabályok és SZMSZ-ek mélyelemzésén és pontozásos értékelésén alapszik. A 100-as érték jelentené az egyszemélyes abszolút diktatúrát és a 0 pont jelentené a teljesen közvetlen demokráciát. A 100 pont a következőképpen tevődik össze:

- maximum 35 pont adható attól függően, hogy a közhatalmi funkciókra történő jelölési és választási eljárások mennyire centralizáltak;
- a párt stratégiáját és közhatalmi-személyi kérdéseit meghatározó tisztségviselők kiválasztásának módszerére adható további 25 pont;
- maximum 20 pont adható attól függően, hogy a pártban az etikai és fegyelmi eljárások és az eljárást lebonyolító testületek mennyire függetlenek a pártvezetőségtől;
- a napi operatív működésért és a mozgósítás lebonyolításáért felelős helyi, választókerületi és megyei szervezetek függőségének/függetlenségének függvényében adható további 12 pont;
- az önkéntes szerveződések (platformok, tagozatok, stb.) szabadságfoka további 8 ponttal értékelhető.

A cikk nemcsak az előbbi súlyozás indoklását ismerteti, hanem két példán keresztül (FIDESZ, MSZP) bemutatja azt is, hogy miként lehet az öt fő szempontot további alszempontokra is bontani és még egzaktabbá tenni a felmérést. Emellett bevezeti a pártcentralizálhatósági indexet (0–10) is, amely azt méri, hogy mennyire könnyen képes a pártvezetőség módosítani az alapszabályt és a választási szabályzatokat, azaz mekkora lehet az esély a párt továbbcentralizálására (minél magasabb a mutató, annál könnyebben lehet képes a vezetőség tovább centralizálni a pártot).

A cikk a Fidesz és az MSZP alapszabályának mélyelemzésén keresztül szemlélteti a javasolt módszertan használhatóságát, gyakorlati alkalmazhatóságát. A Fidesz pártcentralizációs indexe a 78, a centralizálhatósági indexe pedig 7. A két index az MSZP-nél 35,5 és 3. A jövőben javasolt még több párt centralizációs és centralizálhatósági indexét felmérni és összehasonlítani.

A további alapszabályok mélyelemzése lehetőséget biztosíthat arra is, hogy a jelenlegi módszertan esetleges hiányosságait, gyerekbetegségeit feltárjuk és javítsuk. A módszertan megszilárdulása és a pártok felmérése után érdemes a centralizációs és centralizálhatósági indexeket más politikai elemzésekkel is összevetni, majd más szociológiai és politológiai elemzéseket is ezzel bővíteni. Érdemes lenne tovább kutatni például, hogy vajon egy párt centralizáltságának van-e hatása az ideológiájára vagy a választási eredményeire.

Felhasznált irodalom

Avnon, Dan (1995): *Parties Laws in Democratic Systems of Government*. Journal of Legislative Studies. 1. évf., 2. sz., 283–300.

Enyedi Zsolt – Lukás Linek (2008): *Searching for the Right Organisation: Ideology and Party Structure in East-Central Europe*. Party Politics, 3. sz., 457–479.

Fidesz – Magyar Polgári Szövetség Alapszabálya. A 2006. november 25-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Hofferbert, R. (1998): *Parties and Democracy: Party Structure and Party Performance in Old and New Democracies*. Blackwell Publishers.

Janda, Kenneth (2005): *Democracy in theoretical and practical perspectives – Adopting Party Law*. National Democratic Institute for International Affairs.

Karl-Heinz Nassmacher (2001): *Comparative Political Finance in Established Democracies*. (Introduction.) In Karl-Heinz Nassmacher (szerk.): *Foundations for Democracy: Approaches to Comparative Political Finance*. placeCityBaden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 10.

Kertész Krisztián (2009): *A piaci és kormányzati tökéletlenségek rendszerezése és gazdaságpolitikai összefüggései*. Budapest.

Lewis, Paul G. (1996): *Party Structure and Organization in placeEast-Central Europe*. Edward Publishing Inc.

Magarian, Gregory P. (1966): *Regulating Political Parties under a 'Public Rights' First Amendment*.

Magyar Szocialista Párt Alapszabálya. 1999. október 8-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt Alapszabálya. 2007. február 24-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt Alapszabálya. 2011. november 12-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt Budapesti Területi Szövetségének Szervezeti és Működési Szabályzata. 2007. június 29-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt Döntési és Választási Szabályzata. 2000. március 25-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt Döntési és Választási Szabályzata. 2007. szeptember 22-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt 2011. december 23-án elfogadott új Döntési és Választási Szabályzata.

Magyar Szocialista Párt Gazdálkodási Szabályzata. 2000. február 26-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt Gazdálkodási Szabályzata. 2007. szeptember 22-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt Kongresszusi Szabályzata. 2000. március 25-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt Kongresszusi Szabályzata. 2007. szeptember 22-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

Magyar Szocialista Párt 2011. november 26-án elfogadott új Kongresszusi Szabályzata.

Pinto-Duschinsky, Michael (2002): *Financing Politics: A Global View.* Journal of Democracy, október 13., 69–86.

Transparency International: Global Corruption Report 2004. Berlin. Letöltés helye: www.globalcorruptionreport.org/gcr2004.html

Jegyzetek

¹ A megyei listák az új választási törvény értelmében 2014-től megszűnnek.

² Sőt, még a jelöltté válás elvi szempontjaira is csak a VEB tehet javaslatot.

³ Ez a héttagú testület a pártelnökből, frakcióvezetőből, az országos választmány elnökéből, az országos kampányfőnökből, valamint az elnökség által delegált egy főből és az országos választmány által delegált két főből áll. Ráadásul, közülük az utóbbi négy fő függetlensége erősen korlátozott, ugyanis őket a delegáló testületeik bármikor visszahívhatják.

⁴ A létszám például annak függvényében változhat, hogy a párt éppen kormányon van-e (vannak-e miniszterei, államtitkárai), illetve, hogy hány fővárosi kerületben és megyei jogú városban rendelkezik polgármesterrel, és hány megyei önkormányzatnál rendelkezik közgyűlési elnökkel.

⁵ 2010-ben például, a miniszterelnök-jelölésnek egy egészen sajátos formáját figyelhettük meg. A Fidesz elnökének szóvivője, Szijjártó Péter, egyszerűen bejelentette, hogy a miniszterelnök-jelöléshez nem szükséges semmilyen testületi döntés, ugyanis álláspontja szerint a Fidesz választmányának 2006-os döntése még hatályban van, és mindaddig Orbán Viktor a pártszövetség miniszterelnök-jelöltje, amíg ezzel ellentétes döntés nem születik. (Az pedig végképp csak a helyzet pikantériája volt, hogy a 2006-os döntés már csak azért sem lehetett jogfolytonos, mert 2006-ban az országgyűlési választások két fordulója között pontosan Orbán Viktor mondott le a miniszterelnök-jelölésről, és javasolta maga helyett Bod Péter Ákost.)

⁶ 2012-ben Schmitt Pál lemondása után szintén nem hívták össze sem az országos választmányt, sem más testületet, hanem Orbán Viktor mint pártelnök, egy személyben terjesztett javaslatot az országgyűlésnek az új köztársaságielnök-jelölt személyére, Áder Jánosra.

⁷ Az ún. Önkormányzati Választási Egyeztető Bizottság hozza ezeket a döntéseket. Az ÖVEB tagjai: a megyei választmány elnöksége, az adott település helyi szervezetének elnöke, valamint az érintett országgyűlési választókerület elnöke.

⁸ A kb. 150-170 fős megyei választmányban tagok például a megyei közgyűlés tagjai, a három-ezer főnél nagyobb lélekszámú települések polgármesterei, megyei jogú városok önkormányzati frakcióvezetői, a megyében mandátumot szerzett országgyűlési képviselők stb.

⁹ Például: az országos elnökség tagjai, miniszterek, államtitkárok, főpolgármester, fővárosi kerületi és megyei jogú városok polgármesterei, megyei közgyűlési elnökök, EP-frakció vezetője és egy küldöttje stb.

¹⁰ A cikkben jelen időben megfogalmazott rendszert tehát a múlt, a 2011. novembere előtti időszakra kell értelmezni.

¹¹ A 2011 decemberében elfogadott új választási törvény értelmében a megyei listák 2014-től megszűnnek.

¹² Ez a szabály 2011 novemberéig volt érvényben, az ekkor módosított alapszabály értelmében az országos elnökségnek és a helyi választókerületeknek ma már együttdöntési joga van.

¹³ Ez lehet maga a helyi elnökség is.

¹⁴ Az MSZP-ben természetesen nem ritkák a többes jelölések és a valódi versengés, azonban az sem állítható, hogy ez gyakori vagy általános lenne. (Inkább az mondható gyakorinak, hogy a verseny több jelölt között indul, de a végső szavazás előtt a gyengébb jelölt(ek) visszalép(nek).)

¹⁵ A 2011. novemberi alapszabály-módosítás alkalmával a választmány létszáma kb. 120 főre csökkent.

¹⁶ A pontos létszám a választmány döntésétől és a parlamenti frakció létszámától függően politikai ciklusonként változhat.

¹⁷ Igaz, természetesen, hogy az MSZP történetében többször is volt példa többes jelölésre (pl. Szili Katalin és Glatz Ferenc, vagy Medgyessy Péter és Németh Miklós esete) és akár arra is, hogy a választmány és a kongresszus akarata győzedelmeskedett az elnökség felett (gondoljunk például a Gyurcsány Ferenc – Kiss Péter miniszterelnök-jelölti versenyre).

¹⁸ Nem véletlen, hogy az elmúlt 22 évben az MSZP-ből soha sem zártak ki egyetlen országos tisztséggel rendelkező politikust sem. Még a legszélsőségebb, köztörvényes eseteknél is (pl. Zuschlag János, Hagyó Miklós), legalábbis formálisan, az érintett maga döntött úgy, hogy felfüggeszti a párttagságát vagy kilép a pártból.

¹⁹ A 2011. novemberi alapszabály-módosító kongresszuson ezeket a szabályokat (is) jelentősen centralizálták, tanulva többek között abból, hogy a korábbi években a párt teljesen ki volt szolgáltatva annak, hogy nem tudta tagjai sorából kizárni a gyanú szerint korrupciós ügyekben érintett politikusokat.

Szabó Júlia*

A HUNGARICUMTÓL A HUNGARIKUMIG

Érzelmi érdekviszonyok

Hungarikum. A legnépszerűbb keresőprogram segítségével nagyjából 911 ezer találatot kapunk, ha beütjük ezt a szót. Érdekes követnünk az utat, ahogyan ez a kifejezés sajátos érzelmi tartalommal telítődött és lassan parttalanná vált. Szem- és fültanúi lehetünk három különböző szint, a jogi, a politikai és a gazdasági szint egymásba csúszásának, az ezekhez kapcsolódó képzetek összefonódásának. Ebben a kuszaságban a média nem sok segítséget adott a tájékozódáshoz, miközben majd mindennap találkozhattunk a nyilvánosságban ezzel a fogalommal.

Mit jelent ez a fogalom, amivel olyan gyakran találkozunk az írott és elektronikus médiában, ami bevonult a köznyelvbe, és hogyan fejlődött az elmúlt évek során a fogalom karrierje? Milyen témakörökben találkozhatunk vele, milyen kontextusokban találjuk meg? Végül, mi az, amit sokszínűsége és burjánzása mögött felfedezhetünk?

A választ az elmúlt évek nyilvánosságban megjelent szövegeiben vélem megtalálni, ezek között az írott sajtó, az online világ és más elektronikus médiumok tudósításait is megtaláljuk.

Hungarikum – mindenütt

Az ékesszólás kiskönyvtára sorozatban megjelent Új szavak I. kötetében a következő lakonikus definíciót találjuk a hungarikum kifejezésre: „Magyar mű vagy mezőgazdasági, ipari, szellemi termék”. Alatta a példamondat: „Sikeres hungarikum akkor lesz egy termékből, ha jól körülhatárolhatóan magyar sajátság, de abszolút mértékkel mérve is kiváló és stabilan kiemelkedő minőségű, valamint megfelelő marketingeszközökkel azt is eléri, hogy közismertté, közkedvelté váljon.” (Minya, 2007.)

Az utóbbi években azonban feltűnően sokféle definíció született. Nádor Éva Fantom marketing címmel írt a jelenségről, ő a marketing szempontot tekintette értelmezhető kiindulópontnak.

„A Wikipédia szerint a köznapi értelemben vett hungarikumok azok a termékek, amelyeknek különleges minősége, hírneve vagy egyéb jellemzője lényegileg Magyarországhoz kapcsolódik. A köznapi értelemben vett 'hungarikum' tehát jogi értelemben véve egy be nem jegyzett földrajzi jelző. A Magyar Tudományos Akadémia is teret szentelt a kérdésnek, 2003-ban konferenciát rendezett 'A hungarikumok esélyei napjaink EU piacain' címmel. Mind e konferencia előadói köréből, mind a szakirodalomból általában arra következtethetünk, hogy e kifejezés elsősorban az agrárszektorban terjedt el. Udovecz Gábor egyetemi tanár szerint például a hungarikumok nagy nemzeti értéket kép-

* Az ELTE Szociológia Doktori Iskola Interdiszciplináris Doktori Programjának hallgatója

viselő nemzeti hagyományokra alapozódó magyar mezőgazdasági termékek, élelmiszerek. Andrásfalvy András szerint 'hungarikumnak tekinthető minden olyan növény vagy állat, továbbá abból készített élelmiszeripari termék, amely a magyar termelési kultúrához, tudáshoz, az itt élő lakosság generációi során kialakult hagyományokhoz kapcsolódik'. Glatz Ferenc megállapítása szerint hungarikum minden olyan termék vagy iparcikk, amely a világpiacon jól értékesíthető, egyediségével a Kárpát-medence éghajlatához, talajviszonyaihoz és az itteni termelési kultúrához vagy hagyományhoz kötődik. A meghatározások egy másik csoportja kiterjeszti az előbbi felfogást, és olyan magyar terméket tekint hungarikumnak, amely nagy hagyományokkal bír, kiemelkedő minőségű, nemzetközileg is ismert és elismert, és alkalmas arra, hogy Magyarország imázsához hozzájáruljon." (Nádor, 2008.)

Nádor Éva ezután a globalizáció kiemelt szerepéről ír, arról, hogy a termékek és szolgáltatások nemzetközivé, mindenhol elérhetővé váltak. A nagy nemzetközi cégek termékei és szolgáltatásai óriási versenyt támasztottak, és ennek következtében ma már a nemzeti piacokon nem csupán a helyi márkák versenyeznek egymással, hanem szinte minden márka. A külföldi befektetők vonzása érdekében a gazdasági kormányzatok komoly kedvezményeket kínálnak a befektetőknek, s emiatt a magyar cégek is keresik, hogyan tudnának versenyelőnyre szert tenni. Ennek egy lehetséges módja „a magas minőségű, tradicionális magyar termékek pozíciójának erősítése, amely gondolatiság jegyében született meg a hungarikum fogalma” (Nádor, 2008).

Ha a marketingstratégia kialakításának első lépésére, a helyzetelemzésre gondolunk, akkor fel kell tárnunk, hogy egy adott terméknek milyen erősségei, illetve gyengeségei vannak. „A hungarikumok erőssége általánosságban az, hogy egyedi sajátosságokkal bírnak, és kiváló minőségűek. A kiválóság termékeként különböző sajátosságokban nyilvánulhat meg. A makói vöröshagyma erősségét például a sajátos előállítási technológia jelenti, amely minden más vöröshagymától különböző ízvilágot eredményez. A termék összetevői, jellegzetes illata és csípőssége együttesen biztosít egy sajátos minőséget. Erősségei között gyógyító és egészségvédő hatását is meg kell említeni. A terméktulajdonoságokon túl marketingszempontból fontos, hogy védjeggyel ellátott, eredetvédett termék, amely nemzetközileg ismert és elismert. A Zwack Unicum esetében erősség a termék speciális összetétele a különféle gyógynövényekből, amely egyedi ízhatást kölcsönöz a terméknek. Kiemelkedő erőssége, hogy már 1883-ban védjegyzett termék lett a gyógynövénylikőr. További erősség, hogy az Unicum több mint 30 országban kapható, Olaszországban, Németországban, Ausztriában különösen kedvelt termékek. Végezetül a hungarikummá vált Pető-módszer erősségei közül a nemzetközi elismertséget érdemes kiemelni. Az elmúlt ötven év bebizonyította a Pető András orvos gyógypedagógus által kifejlesztett konduktív módszer sikerét. E megbízható minőséget képviselő szellemi szolgáltatás alkalmas az ország azonosítására, az országimázs növelésére.” (Nádor, 2008.)

Club, szövetség, alap és társai

2000-ben alakult egy Hungaricum Club, amelynek tagja volt többek között a Zwack Unikum, a Tokaj Kereskedőház, a Pick Szeged, a Herendi Porcelánmanufaktúra és a Halasi Csipke is, és kiemelt feladata volt az uniós tagságra való felkészülés. Akkor a résztvevő cégek egy közös ajándékosarat is létrehoztak a termékeikből. 2011 májusában megtartotta első közgyűlését és megalakult az ún. Hungaricum Szövetség. A szervezet elnökévé Birinyi Józsefet, a készülő hungarikum törvény parlamenti előkészítésével foglalkozó szakértői munkacsoport volt vezetőjét választották meg. Az egyesület alelnöke Kerényi Miklós Gábor, a Budapesti Operettszínház főigazgatója és Mathiász Gábor lett, aki a Mathiász szőlőnemesítő hagyományt és örökséget képviseli. Elnökségi tag lett még a Béres-termékeket képviselő Béres József, a Tokaj Reneszánsz Egyesület, valamint Makk Ádám marketingvezető, a mozgássérültek Pető-módszerének képviselőjeként.

A közlemény szerint a szervezet azokat a termékeket, alkotásokat, szellemi értékeket, illetve gyártóikat, alkotóikat örököseit tömöríti, amelyekről a „világon mindenütt eszébe juthat az embereknek Magyarország”.

A hungarikum előtagú kifejezések azonban egyre szaporodtak, és a fogalom egyre távolabb került a gyakorlati alkalmazhatóság világából a szimbolikus szférába, az identitást hordozó fogalmak körébe. Ennek egyik magyarázatát így adja számunkra Manuel Castells *Az identitás hatalma* című könyvében: „A globalizáció kora egyben a nacionalizmus újjáéledésének kora is, ami kifejeződik egyrészt a megalapozott nemzetállamokkal szemben megnyilvánuló kihívásokban, másrészt az identitás nemzeti alapon történő széleskörű újjáépítésében...” (Castells, 2006).

A hungarikum fogalomköre nagyon is alkalmasnak látszik az identitás kifejezésére, erre példa Ágoston Balázs (2010) *Örökségünk élménye* című írása, amelyben újabb összetett szavak és intézményi víziók jelzik az identifikációra alkalmas fogalomhoz kapcsolódás lehetőségét. Megjelenik a Hungarikum Intézet, a hungarikum alap és a hungarikum park, valamint a hungarikum követség. Jelzem, hogy a szó különböző betűnagysággal való jelzése, következetlen használata is utal a kaotikus tartalomra, de itt utalok arra is, hogy a témával foglalkozó közlők a különböző szövegekben hol hungarikumként, hol hungaricumként használják a fogalmat, ugyanígy váltakozik a kis- és nagybetűs verzió.

A nyilvánosságban időről időre megjelennek a készülő hungarikumtörvényről szóló tudósítások, várakozással tekintve az értékeket felmérő, segítő, védő, kiemelt jelentőségű kerettörvény elé. „Húsz év után az országarculat-formálásban és önmagunk megbecsülésében is új időszámítás kezdődik, egy hamarosan az Országgyűlés elé kerülő törvénytervezet nyomán ugyanis végre jogszabály rögzíti majd a hungarikumok mibenlétét, rendszerezésükre és más Kárpát-medencei értékekkel együtt történő gondozásukra, népszerűsítésükre pedig a tervek szerint külön intézmény felügyel januártól, mely ideiglenesen a Hungarikum Intézet nevet viseli.” (Ágoston, 2010.)

Ágoston kiemeli, hogy a törvénytervezet megadja majd pontosan a hungarikum fogalmát. E szerint a hungarikum olyan „kiemelkedő, pozitív tartalmat hordozó érték – művészeti alkotás, magyar termék, őshonos állatfaj, kulturális tényező, sőt, akár társadalmi jelenség” (Ágoston, 2010), melyet a magyarsággal azonosítanak idehaza és külföldön is. Példaként ő is a makói hagymát, a szegedi téli-szalámit, a tokaji aszút, Pető András gyógypedagógus konduktív nevelési módszerét említi. Felsorolja továbbá a Kodály-féle zenetanítási módszert, a csíksomlyói búcsút, a szertornász Magyar Zoltán által lólengésben alkalmazott Magyar-vándor gyakorlatot, Puskás Öcsi életművét, a Parlamentet, a Rubik-kockát, az Aggteleki Cseppkőbarlangot, a magyar szürke marhát. Megjegyzi, hogy a hungarikumok kategóriájába csak a legkiemelkedőbbek tartozhatnak, „hiszen fontos, hogy rangjuk ne erodálódjon. Épp ellenkezőleg, a cél, hogy a nívós elismerés ösztönzést jelentsen, hiszen az e körbe bekerülő elemek jelentős presztízszt, szakmai és akár gazdasági előnyöket, segítséget is jelentenek majd tulajdonosaiknak” (Ágoston, 2010). A szerző ezután a közbeszerzési törvény módosításáról is szól, mely annak érdekében történik, hogy a magyar külképviseleteken és az állami reprezentációs rendezvényeken a beszerzések elsőprő többsége a hungarikumokat, a magyar értékeket érintse.

A törvényalkotási munka felgyorsításának Ágoston szerint a társadalmi légkör is kedvezett: a gazdasági válság ugyanis kikényszerítette, hogy „az emberek egyre inkább keressék és igényeljék a hazai termékeket. Olyannyira, hogy egyre több bolti árun találhatók meg nemzeti színeink, gyakran olyan termékek esetében is, amelyek nem minősíthetők hazainak. Ha viszont így van, akkor az anyagi kényszerből előnyt érdemes kovácsolni, és rendszerezni, szabályozni, segíteni kell egyre inkább keresett értékeinket. Ennek jegyében bont zászlót a kerettörvény elfogadása után a Magyar ÉrtékTár – Hungarikum Házként említett intézmény, a Hungarikum Alap, amely az értékek támogatását szolgálja. Birinyi Józsefék hosszabb távon olyan helyszínen gondolkodnak, ahol hungarikum-parkot is létre lehet hozni; ez afféle nagyszabású értékbemutató kiállítás lenne, ahol minden térség, megye saját házat, 'hungarikum-követséget' állítana fel, ide érte az elszakított országrészeket és a diaszpóra-magyarságot is.” (Ágoston, 2010.)

A témával foglalkozó írások nagyrészt olyan érzelmi alapú elkötelezettségről adnak tanúbizonyságot, hogy el kell fogadnunk David Hooson megállapítását: „A huszadik század második fele a zabolátlanul burjánzó nacionalizmus új korszakaként fog bevonulni a történelembe, ami tartósabb természetű, mint azok a szörnyű, de már letűnt zsarnokságok, amelyek szintén jellemezték századun-

kat. /.../ Az emberekben az iránt élő vágy, hogy kifejezzék identitásukat és azt érezhető módon elismertessék másokkal, járványszerűen terjed, és elemi erőként kell tudomásul vennünk még a huszadik század végének látszólag zsugorodó és látszólag homogenizálódó high-tech világában is.” (Hooson, 1994.)

Értéktár – születőben

A hungarikumok fogalmi köre tehát egy egyre növekvő és egyre kevésbé körvonalazott halmazra alakult, miközben minden olyan térség és település – legyen az megyei, regionális, kistérségi vagy városi –, igyekezett felsorakoztatni minél több helyi sajátosságot, terméket és szokást, amelyeket vagy akiket begyömöszölhettek ebbe a különös és növekvő bugyorba, a hungarikumok tarisznyájába. Nyilvánvaló, hogy ez elsősorban gazdasági érdekérvényesítést szolgálna, a javak előállításához és nyilvánosságra hozatalához való támogatás megszerzésének lehetőségét, de legalább ilyen fontos az is, hogy ezek a javak erősen körvonalaznak egy identitást. A hungarikumokkal bíró táj vagy település lakosainak büszkeségét, kötődését növeli, ha magukénak vallhatják a szürkemaráhát vagy a rétestésztát.

Hogy mi is pontosan a hungarikum, arra tanulmányokban és elsősorban politikusi nyilatkozatokban kereshetjük a választ. „Az eddig leghivatalosabb meghatározás szerint e körbe tartoznak ’minden olyan sajátos föld alatti, föld feletti természeti kincsek, szellemi és tárgyi termékek, növények, élőlények, amelyek tulajdonságai között lényeges és kiemelkedő a magyar nemzeti jelleg, sajátosság, és minőségükkel, különlegességükkel növelhetik megbecsülésünket a világban’. Ez a megfogalmazás a még ellenzéki Fidesz előterjesztésében, 2008 júliusában a Tisztelt Ház elé került. A készülő jogszabály munkacíme Magyar ÉrtékTár/Hungarikum-törvény, ami jelzi első célját is: összegyűjteni mindent, ami magyar értéknek tekinthető. Ezek közül a legkiválóbbak lesznek a hivatalosan is elismert hungarikumok. A gyűjtés és regisztráció a kisközségekben (falvakban, városokban, kerületekben) kezdődik. A tételeket a minden megyében felálló Hungarikum Házak rendszerezik majd, s a legértékesebbek innen kerülnek majd fel az önálló országos központba, illetve a legnevesebb szakemberekből, tudósokból, művészekből összeálló Hungarikum Nemzeti Tanács elé. E testület mondja majd ki a verdiktet: ez a nemzeti érték már annyira az, hogy megkaphatja a hungarikum címet. (E rendszert az előkészítést végző parlamenti munkabizottság vezetője, Birinyi József hungarikumpiramisnak nevezi.)” (Tamás, 2010.)

A törvény születésének körülményei, az erről folyó kommunikáció díszletei is sokatmondóak, mert ezek is hordozzák éppen azokat a szimbólumokat, amelyek felerősítik a törvény tartalmára vonatkozó emocionális üzeneteket.

Egy kis tülekedés – a hungarikumtörvény társadalmi vitája, sok-sok javaslattal

A törvénytervezet társadalmi vitája alatt is számos új javaslat, ötlet látott napvilágot, ezek zöme inkább tágitotta, mintsem szűkítette és operacionalizálhatóvá tette volna a kifejezést. A viták során megfogalmazott társadalmi felvetések többségét beépítették a törvénybe. A korábbi javaslatok alapján kikerült a tervezetből a nemzeti kincs meghatározás, ám részletesebben körülírták, precízebben megfogalmazták a hungarikum fogalmát. A tervek szerint a kereskedelemben megjelenő védett termékek hungarikum tanúsító védjegyet kapnak majd.

„Az egyeztetés második szakasza május közepéig lezárul, és várhatóan még az Országgyűlés tavaszi ülésszakán a képviselők dönthetnek is róla – mondta Fazekas Sándor vidékfejlesztési miniszter szombaton, a hortobágyi Szent György-napi kihajtási ünnepet követően a távirati irodának. Úgy fogalmazott, hasznos felvetésnek tartja, hogy a magyarság történelmi örökségét képező haszonállat-

ok ebben a körben (a hungarikumok között) legyenek. Kifejtette, Hortobágnak kiemelkedő szerepe van a pusztai állattartásban, az itt előállított bioélelmiszerek garantáltan egészséges magyar termékeként jelennek meg a fogyasztók asztalán. Nemzeti büszkeségünkön, a Hortobágyon szennyezésmentes állattenyésztés folyik, s ezeket az adottságokat kell kihasználni – hangoztatta. A jövőben ilyen védjegyet csak azok a termékek viselhetnek, amelyek szerepelnek a Hungarikumok nemzeti gyűjteményében. A cím elérésének első lépéseként a települések fakultatívan vehetik számba helyi értékeiket, ezeket felterjeszthetik megyei szintre, a rostán átjutó termékek vagy más szellemi alkotások pedig eljuthatnak egy országos grémium elé, ahol nemzeti értéknek minősíthetik őket. A tervezet szerint a Hungarikum Nemzeti Bizottság (HNB) által hungarikumnak nyilvánított magyar értékek gyűjteményéből áll majd a hungarikumok nemzeti gyűjteménye. A települési, a megyei és az ágazati értéktárakat, valamint a határon túli értékeket összesítő gyűjteményt egy magyar értéktárnak nevezett adatbázisban tartják majd nyilván.” (Szarvas, 2011.)

A vita idején a Magyar Narancsban olvashattunk a javaslatok szaporodásának folyamatáról: „Az EU egyébként az elmúlt időszakban több, Magyarországra igen kedvező és éppen a nemzeti büszkeségeinkre vonatkozó eredetvédelmi döntést hozott. Az úgynevezett uniós közösségi oltalom bizonyos meghatározásokat, termékneveket egy adott régióhoz köt, és így az értéküket – eladhatóságukat – nagyban növeli. Hosszú évek küzdelme után így kapott közösségi oltalmat öt tájegységhez és egy elnevezéshez (‘törköly’) rendelt pálinka, valamint a gyulai és a csabai kolbász. A kedvező trend azonban megfordulhat, ha a közösség intézkedései, netán a konkurencia a hungarikumok erőteljes támogatását piacellenes intézkedésnek állítaná be. Az elképzelt, keményen a gazdasági patriotizmusra alapozott hungarikumrendszer jóval tovább megy a pusztai értékgyűjtögetésnél – de hogy pontosan hol is a határ, ameddig ezt büntetlenül teheti, ma még senki sem tudja. Az új törvény alkotói mindenestre azt szeretnék, ha hungarikumból, a különleges értéknek tekintett magyar produktumokból papíron sem lenne túl sok. Mondjuk néhány tucat, erőteljes átfedésben a jelenleg már uniós oltalmat élvező tizenhárom, valamint az ilyen irányú elbírálásra váró hat termék körével. Ez már önmagában is tizenkilenc tétel: jóllehet az elképzelés kritikusai szerint száz alatt – még a legszigorúbb elbírálást feltételezve is – aligha állhat meg a lista. A túlekedést nehéz lesz elkerülni. A pénzben is kifejezhető előnyök perspektívája pedig óhatatlanul működésbe hozza a politikai-gazdasági lobbizás jól ismert gépezetét – s a szisztéma könnyen a belterjes ügyeskedés terepévé válhat. Persze ez is lehet egyfajta hungarikum.” (Tamás, 2010.)

Fontos adalékkal szolgál azonban a már idézett Nádor Éva következő megjegyzése: „Meg kell jegyeznünk, hogy a hungarikum fogalmat az EU nem fogadja el, nem véletlen, hogy bár minden országnak vannak hungarikum ekvivalensei (galliumok, germanikumok stb.), azokat nemzeti szinten kezelik. Az Európai Unióban a megkülönböztetés eszköze a földrajzi eredetvédelem, amellyel több tucat magyar élelmiszer, illetve mezőgazdasági termék is rendelkezik.” (Nádor, 2008.)

„Nagy a te nemzedet, nagy a te végzedet”

Egy újabb lépcsőfok, egyéni értelmezés, amely megmutatja, hogyan válik a hungarikum olyan széles értelemezett gyűjtőfogalommá, amely nemcsak fogalmilag tágítja beletartozó művek körét, hanem térbelileg, földrajzilag is kiterjeszti, már az egész Kárpát-medencére vonatkoztatja a hungarikumok fellelhetőségének helyét, valamint az „egyetemes magyarság” megjelenítését célozza. A Magyar Nemzet 2010. szeptemberi számában a cikk szerzője Tanka László „újságíró, jogászt mint a hungaricumok (sic!) szakértőjét” mutatja be.

„– Mindenekelőtt tisztázzuk, mit nevezünk hungaricumnak?

– A hungaricum olyan nemzeti értékmegőrző, időtálló, hagyományos vagy mai termék, szellemi alkotás, találmány, népművészet, előadó-művészet, gasztronómia, földrajzi helyhez köthető természeti kincs, amely jellegét tekintve magyar, a Kárpát-medence területén készült, illetve található. Nézetem szerint a hagyományörzés és az innováció együtt teremtenek maradandó értékeket. A

hungaricum fogalma tehát magába foglal olyan újonnan felfedezett vagy hazai innováció eredményeképpen kifejlesztett termékeket, találmányokat is, amelyek nemzetközi összehasonlításban figyelemre méltók, s így sikeresen képesek hazánkat és az egyetemes magyarságot megjeleníteni. *A hungaricum fogalmát mi nem szűkkörűen értelmezzük* (kiemelés Sz. J.), kizárólagosan kiemelve néhány terméket. Úgy véljük, a magyar jellegzetességeket hordozó *szellemi örökség legszélesebb területeit át kell fognunk* (kiemelés Sz. J.), s bemutatkozási, érvényesülési lehetőséget kell adnunk mindenkinek, aki úgy érzi, hogy munkája, tevékenysége, terméke hungaricum jellegű...” (Tarics, 2010.) Ezután megtudjuk, hogy elkészült a Tanka László nevéhez fűződő első Hungaricum-könyv, és a munkának várható a folytatása:

„– Úgy tudom, a kötetnek lesz folytatása.

– A következő kiadásainkban szeretnénk megjeleníteni *széles körben a Kárpát-medence magyarlakta területei, Erdély, a Felvidék, a Délvidék, Kárpátalja és Muravidék ilyen jellegű produktumait.*” (Kiemelés Sz. J.) A cikkíró pár sorral lejjebb így érdeklődik:

„– Szükségesnek tartaná-e, hogy a hungaricumokról törvény szülessen?

– Attól függ, hogy milyen lenne az a törvény. *Csupán egy száraz deklaráció szintjén törvényt alkotni – ennek nem látom értelmét.* (Kiemelés: Sz.J.) A hungaricumok szerteágazósága okán azonban nagyon nehéz feladata lesz a törvényalkotónak, hiszen a jogszabályi kereteket nem lesz könnyű feladat objektíve és szakszerűen megalkotni.” (Tarics, 2010.)

Az idézett szövegrészek pontosan kifejezik azt az érzelmi viszonyt, ami a hungarikum fogalmához tapadva még a törvényalkotót is érzelmekre ragadtatná, holott a jogi normaalkotás, a törvény szövegezés nem az érzelmek világa. Most nézzünk bele tüzetesebben az említett kiadványba. A Hungaricum című, 160 oldalas kiadvány alcíme: *Válogatás a Kárpát-medence jellegzetesen magyar értékeiből.* Miután a válogatás helyenként kétnyelvűvé válik, ezt angolul is olvashatjuk: *Some of the Typically Hungarian Treasures in the Carpathian Basin.* Az angol címsor alatt pedig a következő mottó áll:

„Országok országa, törvénytudás népe,
Napkelet s nyugat közt a világnak fénye,
Nagy a te nemzedet, nagy a te végzeted,
Oly messze magasztos, hogy fel sem érheted. (Ősmagyar Himnusz)”

Az első oldalon megtaláljuk a Nagy Magyarország térképet és a koronás, árpádsávós címet. A szerző előszavából idézek: „Amikor egy pohár finom bort koccintásra emelünk... főzzük a bográcsban a gulyáslevest... gyógyító füveket szedünk a mezőn... elmerülünk a forrás vizében... hallgatjuk a magyar muzsikát... megcsodáljuk a honfitársaink által létrehozott szellemi termékeket, találmányokat... eközben gondolunk-e arra, hogy ezek mind hozzátartoznak sajátos nemzeti értékvilágunkhoz? Hungarikumok, jellegzetes magyar értékek...” (Tanka, 2007.) A szöveg emocionális tartalma kézenfekvő. (Megint jelzem, hogy egy kötetben belül is érdemes megfigyelni a hungaricum, illetve hungarikum írásmód eltérését.) A kiadvány négy fejezete nagyrészt már létező reklámanyagok közlése. Miket találhatunk az ajánlatok között? Élelmiszerek; Italok; Gasztronómia; Vendéglátás, turizmus; Gyógyászat; Természeti kincsek, történelmi emlékek; Találmányok; Népművészet, kézművesség; Képzőművészet; Előadóművészet témakörökben találunk néhány kiemelt hungarikumot, regionális bontásban rövid összefoglalókkal, és már létező szóróanyagokból beszerkesztett ajánlatokat. A kiadványban azonban Nobel-díjas tudósok, feltalálók és felfedezők, valamint zeneszerzőink közül Liszt Ferenc, Bartók, Kodály és Kálmán Imre kaptak helyet, utóbbi mint a „magyar operett világhírű képviselője.”

A kiadványban a hungarikumokhoz kapcsolódó ajánlatok különleges sokszínűségét néhány példával illusztrálom: a magyar postabélyegek, a szegedi paprika, a kiskunhalasi csipkemúzeum, Zwack Unicum és látogatóközpont ugyanúgy helyet kap, mint a Nemzeti Lovas Őrség vagy a „Kárpát-medence magyarságának” címerkészítője, a Nimród Íjász Üzlet vagy a Magyartarka Tenyésztők Egye-

sülete, a honfoglalás és a magyar államalapítás különleges emlékérai. A kiadványban szereplő „hungarikumok” feltételezésem szerint nagyrészt szponzorációs segítséget nyújthattak a megjelenéshez, de e színes egyveleg jól példázza: a fogalom érzelmi alapú, de a gazdasági haszon reményében vállalt kategória. A kiadványtól a hátsó borítón olvasható összefoglalóval búcsúzunk, itt megoldást kapunk a kétféle írásalak gyökerére is.

„Hungarikumok Birodalma – Regnum Hungaricum – a hungarikumok egy igazi birodalmat alkotnak a Kárpát-medencében, vallják e könyv szerkesztői, akik első ízben adnak közre ilyen tartalmú összeállítást a jellegzetesen magyar értékekből. A több száz bemutatott hungarikum bizonyítja, milyen gazdag ez a világ, s hogy az évszázadokon át őrzött szellemi és anyagi kincseink ma is gyarapodnak. E könyv célja, hogy szert a világban közkinccsé tegye ezt a szellemi örökséget, fémjelezve ezzel a magyar tehetséget és tudást.” (Tanka, 2007.)

A magyar tehetség és tudás bizonyítékaul szolgáló termék- és műgyűjtemény egy alapvető szociálpolitikai igényt elégít ki, ahogyan Németh Mária is leszögezi A magyar nemzeti autosztereotípiát átalakítása című írásában: „A mai szociálpszichológia már tényként kezeli, hogy a nemzeti autosztereotípiáknak nagy szerepük van a szociális információk feldolgozásában és az önértékelésben. Tajfel és Turner fogalmazták ezt meg elsőként, az úgynevezett társadalmi identitás elméletben (social identity theory), mely többek között azt állítja, hogy pozitív önértékelésünk feltétele, hogy saját nemzetünk csak értékes tulajdonságokkal legyen felruházva. A saját csoport felértékelése önmagunk érdekét és védelmét szolgálja és elengedhetetlen feltétele az életképes nemzet-tudatnak.” (Németh, 2011.)

Most vizsgáljuk meg az elfogadás előtt álló törvénytervezet szövegének bizonyos elemeit.

Törvénytervezet „a magyar nemzeti értékekről, a magyar nemzeti kincsekről és a hungarikumokról”

Az elemzett normaszöveg egy, még 2011-es változat¹.

„Az Országgyűlés felismerve, hogy

- a) a nemzeti összetartozás, egység és a nemzeti tudat erősítése érdekében hazánk értékeit össze kell gyűjteni és ápolni kell;
- b) a magyar történelem legnemesebb hagyományait és évszázados értékeit egy átfogó értéktárban kell összesíteni;
- c) a nemzeti örökség nagyrabecsülése és védelme hozzájárul az új generációk nemzeti hovatartozásának, nemzeti azonosság tudatának kialakításához;
- d) nemzeti örökségünk széles körű hazai és külföldi bemutatása, megismertetése mind az országimázs erősítésében, mind gazdasági, kulturális teljesítményünk, természeti értékeink elismertetése szempontjából kiemelkedő jelentőségű;

kinyilvánítja, hogy ezen értékeket az egyetemes értékek és az emberiség öröksége részének tekinti.

A magyar nemzeti értékek, és azokon belül a magyar nemzeti kincsek és a hungarikumok nemzeti örökségünk megőrzendő és egyedülálló részét képezik, magyarságra, valamint a történelmi és a mai Magyarországra jellemző mivoltukkal, különlegességükkel és minőségükkel jelentősen öregbítik hírnevünket, növelhetik megbecsülésünket az Európai Unióban és szerte a világon. Nemzeti örökségünk az egyetemes emberi értékek tárházát gazdagítja, ezért nemzeti értékeink védelme, fenntarthatósága és hasznosíthatósága mindannyiunk közös érdeke.

¹ Forrás: <http://www.fvm.gov.hu/main.php?folderID=1869&ctag=articlelist&iid=1&articleID=16962>.
Letöltés időpontja: 2012. január 3.

A magyar történelem során harmonikus együttélésünknek köszönhetően a magyar kultúra részévé váltak a nemzeti és etnikai kisebbségek, valamint az egyes vallási közösségek értékei is, melyek közös örökségként ugyancsak a magyar és Magyarországhoz köthető nemzeti értékek tárházát gazdagítják...”

A normaszöveg idézett részletével arra kívánok rávilágítani, hogy milyen módon jeleníti meg a törvénytervezet a nemzeti önértékelést és hogyan teszi ezt normatívvá. Amennyiben megvizsgáljuk az általános autosztereotípiá elemeit, nem lesz nehéz összeilleszteni a normaszöveg tervezetét és a tudományos modellt. „Le Vine és Campbell [1972] számos etnikai és nemzeti csoport etnocentrikus ihletésű önleírását tanulmányozva kidolgozta az ’általános autosztereotípiát’, mely képletszerűen magába sűríti mindazt a jót, amit egy-egy nemzeti-etnikai csoport önmagáról elhisz. A következőképpen fest az idealizált önleírás:

1. Büszkék vagyunk magunkra, megbecsüljük önmagunkat és őseink hagyományait.
2. Hűségesek vagyunk.
3. Becsületesek és megbízhatóak vagyunk egymást közt, de nem dőlünk be az idegenek trükkjeinek.
4. Bátrak és haladó felfogásúak vagyunk. Felkelünk saját dolgaink védelmében, megvédjük, ami a miénk, és nem lehet bennünket kiforgatni abból, amit jogosan megszereztünk.
5. Békeszeretőek vagyunk, szeretjük az embereket, csak megátalkodott ellenségeinkkel szemben él szívünkben gyűlölet.
6. Tisztességesek és becsületesek vagyunk.” (Csepeli, 2005.)

Megszületett a „mérőldkö” törvény

Az Országgyűlés 2012. április 2-án négy párti egyetértéssel – ellenszavazat nélkül – szavazta meg a hungarikumtörvényt. A jogszabály meghatározása szerint a hungarikum olyan kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye. A hungarikumokat a jövőben védjegy jelöli. Nemzeti értékeinket a Hungarikum Bizottság által működtetett Nemzeti Értéktár tartja nyilván. A Hungarikum Törvény új lehetőségeket teremt a különleges, egyedi, csak Magyarországra jellemző termékek előállítására. A hungarikum minősítés versenyelőnyt biztosíthat a hazai és a nemzetközi piacon, ugyanakkor megszerzéséhez komoly követelményrendszer társul.

„A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló törvény megszavazásával, amellyel gondoskodni kíván az értékek védelméről, mérőldköhöz érkezett a magyar jogalkotás – hangsúlyozza a Vidékfejlesztési Minisztérium (VM) annak kapcsán, hogy az Országgyűlés hétfőn négy párti egyetértéssel – 304 igen, 5 LMP-s tartózkodó szavazat mellett, ellenszavazat nélkül – megszavazta a hungarikumtörvényt. A szaktárca az MTI-hez kedden eljuttatott közleményében emlékeztet arra, hogy a törvényt széleskörű egyeztetés mellett dolgozták ki. A társadalmi szervezetektől, a civilektől, a tudományos és a néprajzos műhelyektől érkezett több száz észrevétel közül a törvényjavaslatot előkészítő vidékfejlesztési tárca számosat beépített a javaslat szövegébe. A közlemény ismerteti: a jogszabály meghatározása szerint a hungarikum olyan kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye. A hungarikumokat a jövőben védjegy jelöli. Nemzeti értékeinket a Hungarikum Bizottság által működtetett Nemzeti Értéktár tartja nyilván. A magyar nemzeti értékek körébe sorolhatók a magyarsághoz kapcsolódó tárgyak, a szellemi és kulturális javak, a szokások, a jelképek, a nemzettudatot megalapozó alkotások. Az alulról felfelé épülő rendszer, az úgynevezett “Magyar Nemzeti Örökség Piramis” alapján gyűjtik és választják majd ki az arra hivatott bizottságok nemzeti értékeket és a hungarikumokat. A Hungarikum Bizottság feladata lesz a helyi és ágazati értéktárak összesítésével a Magyar Értéktár működtetése. A grémiumban elismert közéleti szereplők döntenek a Magyar Értéktárban nyilvántartandó nemzeti értékekről és a hungarikumokká nyilvánításról. A

Magyar Értéktár legjavából választják ki azokat a jellegzetes magyar értékeket, amelyek hungarikum-tanúsító védjegyet kaphatnak. A magyarságtudat erősítése, a határon belüli és a külhoni magyar közösségek összefogása érdekében, valamint a szellemi, tudományos, kulturális és művészeti értékek számbavételének törvényi szabályozásával régi adósságát törlesztette a törvényhozás – jegyzi meg a közlemény.”²

A magyarságtudat erősítése ebben a szövegben is megjelenik, de a törvény elfogadása után ismét felbukkan a gazdasági elemekre koncentráló irányzat, mert a Gellért Szállóban olyan rendezvényt tartottak, amely a gazdasági előnyök kihasználását monitorozta. Erről a Sütőipari Egyesülés honlapján kaptunk hírt.³ „2012. április 17-én a Hotel Gellértben (1111 Budapest Szent Gellért tér 1.) kerül megrendezésre a „Megszületett a Hungarikum törvény! Agrár- és élelmiszeripari lehetőségek. Elvárások, garanciák, piaci esélyek” című, konzultációs lehetőséget is biztosító szakmai konferencia. A rendezvény részletes tájékoztatást kíván adni arra vonatkozóan, hogy milyen piaci, gazdasági lehetőségeket teremt a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló törvény és annak szellemisége, és milyen elvárásoknak kell megfelelniük a hungarikumoknak. A konferencia a változásokat és az ehhez kapcsolódó előrelátható kérdéseket, problémákat.”

Összegzés

Nem kell sokáig keresgelnünk, hogy a hungarikum fogalmához kapcsolható és tapadó érzület azonosítható legyen az általános autosztereotípiamodel első pontjában foglaltakkal. Mindezt kevéssé felismerhetővé teszi az a globális gazdasági környezet, amelyben valóban felértékelődnek az originális és tradicionális termékek és alkotások, azok a hagyományos brandek, amelyek a világpiacra önmagában csak ezzel az értékpluszszal bírnak. A hazai gazdasági környezet szereplői is felismerték ezt a folyamatot és élni kívánnak ezekkel az előnyökkel, azonban ez a gazdasági természetű törekvés összekeveredve az erre rátelepülő emocionális és autosztereotipikus tartalmakkal, és az ezt erősítő politikai törekvésekkel kaotikussá és kezelhetetlenné teszi a fogalom értelmezését és a racionális diszkurzív mezőből kiemeli azt.

A hungarikum fogalma egyértelműen egy olyan értéktár, amellyel széles körben megtörténhet a nemzet identifikációja, mert a nemzeti szimbólumokkal való azonosulást a kognitív mechanizmusok segítségével teszi belsővé, az értékek világába emelve mindazt, ami az egyént a múltjában és jelenében megérinti, akár tárgyasult formában, akár a művészi értékek világában. A hungarikummal kapcsolatos vitákban való részvétel széles és színes köre bizonyítja a sokféleséget: a magyar Kodály Társaság, a Béres Gyógyszergyár, a Pető Intézet, a Puskás-örökség, a Törley Pezsgőpincészet, a Pick Szeged Zrt. és a még számos érintett neve jelzi, hogy bárkit megérinthet a kifejezés: hungarikum. Ebben a körben mindenki megtalálhatja a számára – tudatosan vagy nem tudatosan – fontos, kötődést jelentő márkát, a „brandet”, ami hozzákötheti a nemzethez. Kinek a Zwack Unicum, kinek a szürkemarha, kinek a halasi csipke, a makói hagyma vagy éppen a Magyar vándor.

Ez a kör jelentheti saját gyerekkori kedvencünket, vagy a nagyszüleink nosztalgikus kötődéseit, esetleg szüleink elvesztett munkahelyét, vagy a végigdrukkolt sportközvetítés izgalmát. A legkülönbözőbb kulturális miliőhöz tartozó honfitársak is találnak számukra vállalható és vonzó tartalmat az értéktárban, ebben a sajátos adatbázisban.

² Forrás: MTI – Fidesz.hu. Letöltés helye: <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=179396>. Letöltés időpontja: 2012. április 18.

³ Forrás: http://www.sutoipariegyesules.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=790:-megszulett-a-hungarikum-toerveny-&catid=9:hirek-esemenyek&Itemid=34. Letöltés időpontja: 2012. április 18.

Fontos megjegyezni, hogy miközben a hungarikumok köre egyre szélesebb folyamatban hömpölygött a nyilvános térben, addig jó néhány nemzeti büszkeségünk bajba került a válság, a rossz menedzsment, vagy egyéb gazdasági tényezők következtében. Volt, ahol kikapcsolták az áramot, másutt hónapokig próbálták privatizálni, de nem volt megfelelő jelentkező, volt, ahol likviditási válságba került a cég, ma sok helyütt küzdelem folyik a fennmaradásáért. Ahogyan egy gazdasági napilapban olvashattuk: „Hiába élvez érdekvédelmet egy magyar termék, ha a piacon nincs rá kereslet, ha nincs pénz reklámozni, vagy ha van nála jobb az európai piacon. Sok ilyen termék, aminek minőségére egyébként büszkék lehetnénk, nem találja a helyét a válság idején... Nem menekül meg a HERZ Szalámigyár Zrt. a felszámolás elől. A vállalat felélte tartalékait, s hitelezői nem egyezkednek. Az 1988-ban alapított céget ezért eladják. A felszámolással az a világhírű Herz téliszalámi tűnhet el, amelyet ma is a 19. században kitalált recept szerint készítenek.” (*Mit ér a hungarikum...*, 2009.)

A globalizációban ma a világon mindenütt felértékelődik az egyediség, az originalitás, ha úgy tetszik, az *unicum*. A világ piacain, az igazi marketeken és a turisztikai palettán is csak az él meg, lesz kelendő és vonzó, ami egyedi. A „brandek” vonzásában élünk, így nagyon is érthető, ha ezekkel hívjuk magunkhoz az utazót, a turistát, a vevőt, a fogyasztót. Mindezt büszkeséggel, de semmiképpen nem etnocentrikus hevülettel. A közeljövőben kiderül, hogy a törvényi keret segítségével „arccal a gazdaság felé” fordulnak a fogalmat oly gyakran használók, vagy az identitásképző és -erősítő jellege dominál majd a továbbiakban is...

Felhasznált irodalom

Ágoston Balázs (2010): *Örökségünk élménye*. Demokrata, október 13. Letöltés helye: http://www.demokrata.hu/ujsgcikk/oroksegunk_elmenye/. Letöltés időpontja: 2012. január 3.

Castells, Manuel (2006): *Az identitás hatalma*. Budapest, Gondolat – Infonia.

Csepeli György (2005): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó.

Hooson, David (1994): *Geography and National Identity*. Oxford, Blackwell.

Minya Károly (2007): *Új szavak I.* Budapest, Tinta Kiadó.

Mit ér a hungarikum, ha magyar? (2009) Világgazdaság Online, július 12. Letöltés helye: <http://www.vg.hu/vallalatok/mit-er-a-hungarikum-ha-magyar-280634>. Letöltés időpontja: 2012. január 7.

Nádor Éva: *Fantom marketing*. BOSS Magazin, november.

Németh Marika (2011): *Nemzetek Európában*. Budapest, ELTE TáTK Szociológiai Doktori Iskola, Interdiszciplináris Kutatások Doktori Program.

Szarvas Szilveszter (2011): *A hungarikum a nemzeti örökség része*. Magyar Hírlap, május 2. Letöltés helye: http://www.magyarhirlap.hu/a_vidék_magyarország/a_hungarikum_a_nemzeti_orokseg_resze.html. Letöltés időpontja: 2012. január 3.

Tamás Gábor (2010): *Készül a hungarikumtörvény – Amit csak mi tudunk*. Magyar Narancs, aug. 26.

Tanka László (2007): *Hungaricum*. Budapest, Médiamix.

Tarics Péter (2010): *Piachódító hungaricumok*. Magyar Nemzet, szeptember 14.

Pappné Dalmadi Gabriella*

KORRUPCIÓ AZ EGÉSZSÉGÜGYBEN**

Bevezető, definíció

A korrupció egyidős az emberi civilizációval, kisebb-nagyobb mértékben, a világon mindenütt, minden időben, minden politikai-gazdasági rendszerben előfordult (Blackburn et al., 2006). Társadalmi feltétele, hogy létrejőjön egy hierarchikus viszony a javak feletti rendelkezésben, létezzen társadalmi munkamegosztás, s a szűkösen rendelkezésre álló erőforrások és az azokhoz kapcsolódó előnyök megszerzésében, illetve elosztásában valamely társadalmi csoportnak előjogai legyenek.

Maga a szó a középkori latin „corruptio” kifejezésből ered, amely morális romlottságot fejez ki (Osipian, 2009). A kifejezés köznyelvben elterjedt árnyalatai jelzik, hogy a korrupció tágabb fogalom, mint egyszerűen kenőpénz adása valamely előny megszerzése érdekében, mert magában foglalhatja például a pártfogást vagy a befolyásolást is.

A korrupció történeti létét már Hammurabi, Babilon királyának törvénykönyve (K. e. XXII. század) dokumentálja azzal, hogy büntetni rendeli a megvesztegetést. Az ókori civilizáció későbbi évszázadaiban hasonlókat találunk olyan forrásokban, mint a *The Eddict of Harmhab, King of Egypt* (K. e. XIV. század) és a *Kautilya's Arthasastra* (K. e. XIV. század). (Mishra, 2005.) Csáki és Gelléri (2005) a trójai háborút kiváltó események leírását is a korrupció egyik dokumentumának tekintik.

Néhány szerző úgy ítélte meg, hogy a megvesztegetés kenőpénz – a merev bürokrácia és kereskedelem akadozó kerekeinek kenése – vagy másként egy helyettesítő ármechanizmus révén biztosítja az optimális allokációt a piacon, ugyanakkor a többség úgy látja, hogy a korrupció kevésbé pozitív jelenség (Clarke – Xu, 2004).

A korrupció leírása és főleg mérése nem tartozik az egyszerű dolgok közé. Az általánosan elterjedt módszerek (a *Transparency International Corruption Perception Indexe*, a *World Bank Institute Governance Indicators* részeként a *Control of Corruption*) szakértői becsléseken alapulnak.

Az elmúlt években a Transparency International megkísérelt kifejleszteni más korrupciómérő eszközöket, amivel kiegészítheti a CPI-t. Az úgynevezett *Bribe Payers' Index* (megvesztegetést fizetők száma, a továbbiakban: BPI) a kínálat oldaláról méri a korrupciót forrás-ország és ipari ágazat szerint. A Globális Korrupciós Barométer (GCB), amely egy közvélemény-kutatáson alapuló felmérés, a világ több mint 60 országában méri, hogy az utca embere mennyire érzékeli és tapasztalja a korrupciót.

* Közzolgálati szakos végzős hallgató, Általános Vállalkozási Főiskola
Belső konzulens: Kelen András, külső konzulens: Papp Szabolcs

** A Tóth Antal Emlékdíjjal kitüntetett dolgozat rövidített változata. A díjban minden tanévben a legjobbnak ítélt társadalomtudományi szakdolgozat részesül.

A World Bank Institute a Worldwide Governance Indicators (WGI-) projekt keretében kidolgozott egy mutatószámrendszert, amely az úgynevezett kormányzási indikátorokkal (*governance indicators*) és azok aggregátumával értékeli 212 ország helyzetét. A módszer 1996-tól kezdődően hat különböző szempont szerint mér, amelyek: a nyilvánosság és elszámoltathatóság (*Voice and Accountability*); politikai stabilitás és a bűnözés kiterjedtsége (*Political Stability and Absence of Violence*); a kormányzat hatékonysága (*Government Effectiveness*); a szabályozás minősége (*Regulatory Quality*); a jogszabályok betartása (*Rule of Law*); valamint a korrupció elleni cselekvés (*Control of Corruption*).¹

A korrupció mérésére olyan módszereket is kidolgoztak, amelyek nem a korrupció (szubjektív) észlelése alapján becslik a korrupció mértékét, hanem a gazdasági folyamatok követésével tesznek becsleket az elszívó pénzre (PETS, QSDS).

Szakdolgozatomban a hazai korrupciót és annak egy speciálisnak mondható megjelenési formáját, az egészségügy területén széles körben elterjedt hálapénzt vizsgálom meg alaposan, és egy mélyinterjú vizsgálatával szeretném minél jobban megismerni.

Dolgozatom alapvető hipotézise az, hogy mind a korrupció, mind a hálapénz körül nagy a fogalmi tisztázatlanság, ezért a különböző szerzők által leírt megállapításokból nehéz egységes következtetésekre jutni, de azért megpróbálkozom vele.

A másik hipotézisem, hogy a hivatalos szervek, ezen belül elsősorban a politikai pártok, a mindenkori kormánytagok és a pártelkötelezettség alapján kinevezett államigazgatási tisztviselők nem igazán érdekelték a korrupció tényleges felszámolásában, mert ezzel megszerezhető jövedelmek jelentős részétől elesnének.

A paraszolvenciával kapcsolatos hipotézisem pedig az, hogy az egészségbiztosítás jelenlegi felépítési, működési és finanszírozási rendszere magában hordozza a korrupció működését, és az orvostársadalom elitje (kórházigazgatók, osztályvezető főorvosok stb.) eleve érdekelt ennek a tisztességtelen, korrupt rendszernek a fenntartásában, ami még saját kasztjának nagy részével kapcsolatban is mélyen igazságtalan (kezdők, labororvosok, patológusok egészségügyi szakszemélyzet, középkezelők stb.).

A korrupció általános fogalmaként a kérdéssel foglalkozó szerző általában az ET következő definícióját alkalmazza: „*A korrupció a közérdekre káros hatással bíró és a pártatlan döntéshozatal befolyásolásának olyan szélsőséges esete, mely aláássa a polgárok demokráciába vetett bizalmát, gyengíti a jogállamiságot, akadályozza és gátolja a gazdasági, társadalmi fejlődést, a stabilitást és a fenntartható fejlődést.*”²

A korrupció fogalmának értelmezését az Antikorrupciós Koordinációs Testület 2007-ben az alábbiakban pontosította, és tette a hétköznapi használatra alkalmassá: „A korrupció **privát előny szerzés céljából** tanúsított, előzetesen definiált **jogi vagy etikai szabályokba ütköző** olyan magatartás, melynek során személy vagy személyek:

- *a rájuk ruházott közhatalommal élnek vissza,*
- *avagy a közintézmények működésével kapcsolatos rendellenességeket okoznak,*
- *vagy közpénzek felhasználásával kapcsolatosan tanúsítanak olyan magatartást, hogy ezáltal társadalmilag és/vagy jogilag tiltott kedvezmények keletkeznek.*”³

E korrupciós fogalomba a megfogalmazás következtében tehát beletartozik a vesztegetés, a befolyással üzérkedés, a hivatali visszaélés, az összeférhetlenségi szabályok megsértésének különböző esetei, továbbá a különféle munkajogi együttalkalmazási tilalmak, a választójogi, adózási és közbeszerzési szabályozásba ütköző esetkörök, valamint az illegális lobbizás és pártfinanszírozás. Szintén a fogalom alá érthetők egyes tisztességtelen, jó erkölcsbe ütköző és színlelt (leplezett) szerződések, amelyek esetében az egyik oldalon közhatalmi szereplő áll. A fogalom emellett minden olyan tevékenységet a fogalom alkalmazási területébe von, amely valamilyen közhatalmi döntéshozó személy vagy intézmény szakszerű, feladatserű, pártatlan döntési lehetőségét befolyásolja.

Szakedolgozatomban az általános leírásokat és a főbb megállapításokat e meghatározás értelmében fogom használni.

A korrupció alapvető okai

A korrupciónak egyrészt individuális, másrészt strukturális okai vannak. Az egyéni motívumok olyan személyes megfontolásokból származnak, mint a tisztséget viselők vagy döntési hatáskört birtoklók kapzsisága, erkölcsi gyengesége, vagy akár zsarolhatósága, kényszerhelyzete, és így tovább.

Strukturális okok lehetnek a korrupciós magatartásformák számára kedvező társadalmi normák, szokások, konvenciók, hagyományok, vagy a szervezeti kultúra pillanatnyi állapota (Nas – Price – Weber, 1986: 111). A strukturális okok között a korrupció terjedéséhez vezető tényezők közül egyaránt jelentős szerepet játszik az életidegen és betarthatatlan jogszabályok létrehozása, a hatásköri elhatárolások elmulasztása, az etikai elvek rögzítésének hiánya, a bűnüldözés, az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás korlátozott kapacitása.

Ugyanakkor a párt- és kampányfinanszírozás homályos jogszabályai világszerte, így a magyar gazdaságban is fontos gyökerei a korrupciónak, és gátolják a politikai korrupció elleni védekezést.

A korrupció feltételei között első tényezőként említhető a jogbizonytalanság, amelynek többféle következménye lehet, például túlszabályozás, nem egyértelmű szabályozás, illetve a szükséges szabályozás hiánya. Hasonló hatása lehet az egyedi hatósági jogkörök nagy számának, mely többnyire maga is a túlszabályozás következménye. Ilyenek lehetnek a valamely tevékenységhez vagy állapothoz szükséges hatósági engedélyek kiadása vagy ki nem adása, valamint a jogellenes magatartásért kirótt szankciók elmaradása.

Egy további, a korrupció veszélyét magában hordozó jelenség a diszkrecionális jogkör gyakorlása, ha a mérlegelés szempontjai nincsenek pontosan meghatározva; illetve, ha az nem áll megfelelő és hatékony ellenőrzés alatt.

A hatósági eljárások, valamint a közösségi döntések meghozatalára irányuló folyamatok átláthatóságának, ellenőrizhetőségének hiánya is megnövelheti a korrupció veszélyét. Ilyen körülmények között nem szorulnak igazolásra az önkényes döntések, könnyebben lehet mesterséges akadályokat gördíteni az ügyintézés útjába; és még a jogosultságokhoz való hozzájutás is korrupcióhoz köthető. Ebben az esetben nem a szabályozottság hiánya, hanem a gyakorlati alkalmazhatóság hiányosságai jelentik a problémát.

A korrupció elleni cselekvés egyik fontos feltétele magának a korrupciónak az észlelése. Amíg egyébként a korrupciós ügyletek feltételezik a felek közti érdekközösséget, addig ennek az érdekközösségnek alapvető sajátossága, hogy az csak meghatározott dolgokra, elsősorban a tranzakció titokban maradására terjed ki, és semmiképp sem jelent teljes érzékenységet.

Az ügyfél által megszerezni kívánt dolog jogellenessége például ellentétes hatással van a korrupció kezdeményezésére: ilyen esetekben jóval nagyobb az ügyfél oldali kezdeményezés esélye, mert a jogellenes dolog jóváhagyása nagyobb lebukási kockázattal jár az ügyintézőre nézve. A dolog jogellenessége valószínűleg az ügyfelet is riasztja, ám bizonyos esetekben – például a jogellenes aktus kiemelkedő piaci értéke esetében – az ő részéről inkább elképzelhető.

Éppen fordított a helyzet az elvileg jogszerűen (is) megszerezhető közjavak vonatkozásában, különösen az alanyi jogosultságokhoz való hozzáférést illetően. Pontosán azért, mert az ügyfél jogosult a közjóra, önmaga elvileg nem lép fel kezdeményezőként, hiszen ez felesleges költséggel járna számára; ezzel szemben, ha ilyenkor mégis sor kerül korrupcióra, azt alighanem az eljáró közhivatalnok kezdeményezi, sőt, esetleg maga egyengeti az ehhez vezető utat, például az eljárás lassításával.

A korrupciós indexek értéke nagymértékben összefügg a gazdasági fejlettség szintjével: magasabb fejlettség esetén a korrupció mértéke alacsonyabb. A korrupció ott van jelen a legkevésbé, ahol a demokrácia és a politikai váltógazdaság jól működik és teljesen szabad a sajtó. Csökkentik a korrupció mértékét az ellenőrzést és a nyilvánosságra hozatali kötelezettségeket növelő intézkedések.

A korrupció mértékét nagyban csökkentik a kulturális jellemzők is, nevezetesen, hogy a társadalom mennyire tolerálja a korrupciós jelenségeket, illetve, hogy az értékrend milyen irányba változik.

A korrupció hatásai

A korrupció a társadalomban általában negatív fogalomként él, s azt az emberek többsége káros jelenségnek tartja. Bár az utóbbi időben nálunk, Magyarországon erősödik az a nézet, hogy a korrupció csak akkor elítélendő, ha kiderül, és ebben a megállapításban nagy az állampolgári „összekacsintás”.

A korrupció által okozott károk sokfélék, és különböző természetűek. Éppúgy okozhatnak konkrét személyeknek, csoportoknak, közösségeknek kézzel fogható anyagi károkat, mint – általános közéleti jelenséggént – különböző típusú (és súlyosságú) társadalmi költségeket, bár azok számszerűsíthetősége (kvantifikálása) elég nehéz. De hatásuk egyértelműnek tekinthető:

Egyfelől az emberek által érzékelt korrupció aláássa a kormányzat legitimitását.⁴ Empirikusan igazolható, hogy még az eseti korrupció, vagyis az egyes személyek által tanúsított botrányos magatartás is megrendíti az intézményekben vetett bizalmat, vagyis „spillover” következményei vannak (Bowler – Karp, 2004; Nas – Price – Weber, 1986: 113).

Másfelől magát a kormányzati rendszert, illetve – azon belül – a közigazgatást zülleszt, hiszen az, a korrupció hatása alatt, nem a számára kitűzött alapvető céloknak – a közérdek szolgálatának – megfelelően, hanem ilyenkor a közhatalommal rendelkezők egyéni érdekei által meghatározott módon működik (Bayley, 1966: 197).

Nehezen vitatható, hogy a nagy értékre, jelentős tételekre irányuló korrupció az esetek túlnyomó többségében a szakmai etikai normák megsértését igényli, vagyis súlyosan rombolja a kormányzati, politikai és adminisztratív morált. Hasonló következménye lehet az ún. kis vagy bagatell korrupciónak is a közigazgatásban. Az ezt vizsgáló egyik elmélet szerint ilyen esetben kétféle tipikus magatartási kultúra érvényesül: az egyik a „korrupció kultúrája”, amelyben elfogadott a kölcsönös előnyök érdekében adott és kapott vesztegetés, vagyis a korrupciós tranzakciókat mindkét fél elfogadja és indokoltnak tartja. A másik jellemző megközelítési mód a „körülmények áldozata” felfogás. Eszerint mindkét fél szégyenkezve vesz részt a korrupciós ügyletekben, de úgy érzi, hogy az a rendszerből fakad, és egymaga nem képes elkerülni azt, ha érvényesülni akar. Ráadásul ilyenkor nemcsak a vesztegetők érezhetik magukat áldozatnak, hanem a hivatalnokok is, akik úgy érzik, hogy az állam nem fizeti meg őket kellőképpen, esetleg a megvesztegetők áldozatainak tekintik magukat, mert az adott feltételek között nem tehetik meg, hogy nem fogadják el a felkínált előnyt (Miller – Grodeland – Koshichkina, 2001: 15).

A korrupció alapvetően ellentétes a demokráciával is, mert amíg a demokrácia a politikai egyenlőség elvén nyugszik, addig a közszektor korrupciójára az a jellemző, hogy az állam önkényesen és egyenlőtlenül kezeli a polgárait. Különösen hátrányosan sújtja a szegényeket, akiknek nincsenek forrásaik, hogy versengjenek azokkal, akik anyagi vagy társadalmi helyzetüknél fogva képesek részt venni a korrupciós cserék rendszerében (Miller – Grodeland – Koshichkina, 2001: 13).

A tapasztalatok szerint erős negatív korreláció van a korrupció és a gazdasági növekedés, valamint a korrupció és a politikai stabilitás között (Mauro, 1995), ami azt mutatja, hogy a korrupció negatív hatással van a gazdasági teljesítőképességre és a politikai rendszer működésére. A korrupció negatívan hat a piaci versenyre is, mivel a korrupcióval terhelt társadalomban a közösségi forrásokat nem a gazdasági hatékonyság alapján osztják el, így azok olyan szereplőkhöz jutnak, akik azt nem teljesítményük, illetve érdemeik szerint, hanem ezen értékek szempontjából irreleváns tulajdonságaik (kapcsolataik, korrupcióra való hajlandóságuk) alapján kapják.

A korrupció gyakran jár együtt a bűnözés más formáival, és olyan társadalmi normák elfogadásához vagy legalábbis eltűréséhez vezet, amelyek ellentétesek egy demokratikus politikai rendszer alapelveivel és közérkölcseivel.

Végül érdemes utalni arra a – szaktudományos munkákban alig-alig előforduló – szempontra, amely a korrupcióra, mint olyan erkölcsi rosszra tekint, amelyet önmagában is elítélendőnek tarthatunk, függetlenül attól, hogy egyéb társadalmi költségek, vagy gazdasági károk kapcsolódnak-e hozzá.

A korrupció jellemzői

A korrupciós cselekményekről általában elmondható, hogy

- minden esetben legalább két személy (az aktív: az előnyt ígérő vagy nyújtó, illetve a passzív: az előnyt vagy annak ígéretét elfogadó) tudatos, kölcsönösségen alapuló részvételét igénylik;
- a részt vevő felek között az adott ügy vonatkozásában hatalmi erőeltolódás áll fenn, viszonyukra az alá-fölérendeltség a jellemző;
- a személyes kapcsolat létrejötte mögött minden esetben a két fél egymástól eltérő, a kielégítés módját tekintve azonban egymás mellett futó szüksége (egyiknek valamire, a másiknak előre meghatározott minőségű ellentételezésre van szüksége) húzódik meg, amelyek kielégítésére a korrupciót tartják a legmegfelelőbbnek;
- a jelentkező szükségleteket együttesen elégítik ki, a folyamatot a hathatós együttműködés, az érdekegyezés, valamint a leleplezés elkerüléséhez fűződő érdekek azonossága jellemezi;
- a kétféle szükségletet és ezek kielégítését a két fél együttesen kialakított szabályai határozzák meg, amelynek központi eleme a konspiratív magatartás,
- jellemző a kapcsolatok tér- és időbeli szélesítése, újabb szereplők bevonása, és ellentétben a legtöbb bűncselekménnyel, közvetlen sértettje nincs.

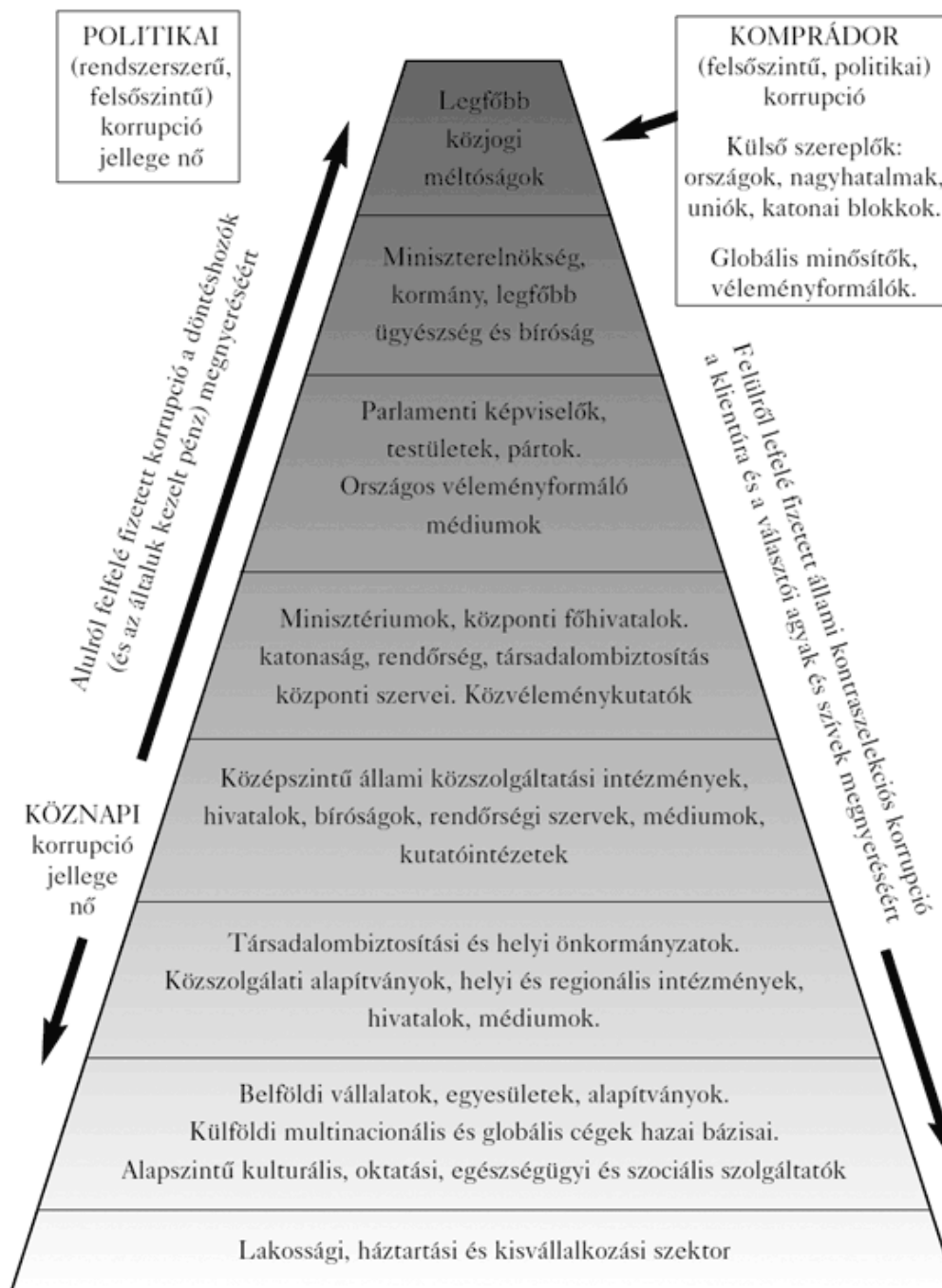
Politikai korrupció

A politikai korrupció – így a közpénzeknek a politikai és az üzleti szféra összefonódása által lehetővé tett, a társadalmi érdekekkel ellentétes „átcsoportosítása” – többnyire nagyobb érdekcsoportok együttműködésével valósul meg, például a hatalom megszerzése vagy megőrzése, így egyes (lakossági) csoportok lojalitásának, szavazatainak, vagy egyéb támogatásának megvásárlása érdekében (Hankiss, 1983). S nyilvánvaló, hogy a határesetek, így a nagyobb összefonódások besorolása esetenként igen nehéz.

Gulyás Gyula véleménye szerint „Politikai korrupcióról akkor beszélünk, /.../ ha a hatalom erkölcsileg kiürül, neutralizálódik, öncélúvá es magánérdekek eszközévé válik. A korrump tranzakciókkal potenciálisan együtt járó jogsértés, közérdeksértés és a közvélemény félrevezetése és/vagy manipulálása a hatalommal való visszaélés különböző aspektusainak tekinthetők, tulajdonképpen az egyenlőség- és igazságosság elve megsértésének konkrét megnyilvánulási formái.” (Gulyás 2004: 19).

1. ábra

A politikai korrupció helye és irányultságai a tevékenységi hierarchiában

Forrás: Sebestyén, Bp. 2008. szept.

A politikai korrupció a média által leginkább tárgyalt és közbeszéddé vált korrupciófajta, amely jelentős szerepet játszik abban, hogy a magyar politikusok megítélése az elmúlt években jelentős mértékben romlott. Ennek másik oka, hogy a rendszerváltozás óta rendszeresen felszínre kerültek nagy volumenű korrupciós botrányok, amelyekben politikusok nyilvánvaló módon érintettek voltak.

A vezető politikai elit a választóktól nyeri megbízatását és döntésekre való felhatalmazását, a választók ezért cserében feddhetetlenséget, továbbá a vállalt értékek és programok következetes képviselését várják el a politikusoktól. A politikai rendszer bizalmi alapon a közfigyelem középpontjában működik, ezért a politikusokkal szemben elviekben magasabb elvárások érvényesülnek, ilyen módon kisebb hibák is végzetesek lehetnek a bizalom megvonása szempontjából. A politikai rendszer tekintélyét aláásó korrupciós jelenségek nagyjából a következő területeken azonosíthatók:

- a) Képviselői mentelmi jogok;
- b) Politikai kampányok finanszírozása (programok finanszírozása);
- c) Lobbizás;
- d) A pártok finanszírozása (a működés finanszírozása);
- e) A képviselők díjazása.

A reformra szoruló pártfinanszírozási törvény, a közbeszerzési törvény kiskapui, a rosszul működő csődtörvény és a nem működő lobbitorvény rendszerszerűvé teszi a korrupciót Magyarországon. A *Transparency International* tanulmánya szerint a politikai pártok finanszírozásának sokkal szigorúbb szabályozására volna szükség; egyszerűsíteni kellene a közbeszerzési szabályokat; erősíteni a bünydöző szervek kapacitását, és hatékony védelmet biztosítani a közérdekű bejelentést tévőknek. A társadalmi kontroll nagyon erős politikai befolyás alatt áll és hiányzik az oknyomozó újságírók megfelelő védelme, akik pontosabb képet adhatnának a társadalom számára. A civil szervezetek erősödtek ugyan, de a törvényalkotás folyamataiba nem vonják be eléggé azokat.

A jelenkor korrupciós főszereplői nem annyira a hivatalokban, hanem inkább a nagyvállalati vezetőket és a politikusokat kapcsolatba hozó elitklubokban, rendezvényeken, vadásztársaságokban, üzleti delegációkban stb. találhatók. A közéletben a korrupciós visszaélés veszélye nagy, a magasabb szinteken pedig még nagyobb, mint az alacsonyabb és a végrehajtói szinteken, mivel magas szinten a kívülről láthatatlan kis döntési hibával (a normától vett eltéréssel) is igen nagy előnyökhöz lehet juttatni a protekciós személyeket vagy szervezeteket. A legnagyobb korrupciós ügyletekhez nem kell hivatali szoba és boríték. Égető szükség van viszont a kapcsolati tőkékre, a kerülőutas szívességi körökre, a szívességbankokra, amelyekhez hivatali szobák helyett gyakran elég egy telefonszám és néhány szavas telefonbeszélgetés. Az üzleti ebédekre, otthoni meghívásokra is elsősorban szívességi körökre és a szívességbankokba való belépéshez van szükség.

Miért kell küzdeni a korrupció ellen? ⁵

A korrupció napjaink Magyarországnak is egyik legsúlyosabb társadalmi problémája. Ezért sajnálatos, hogy nagyon keveset teszünk ellene. Az elmúlt több mint két évtizedben, a rendszerváltás óta nem volt igazán erős a korrupcióellenes fellépés hazánkban. A régi és az új gazdasági-politikai elit az eredeti tőkefelhalmozásban serénykedett, oly mértékben megelégedve az erkölcsről és a tisztességről, ami a hatalom legitimitását veszélyeztetheti. Közben ez az új elit nem vette észre, vagy inkább nem akarta észrevenni, hogy a korrupció az elmúlt húsz év során a társadalmi igazságosság legfőbb gátlójává vált, ez vált a legfőbb köz-rosszá, mert megtörte a neoliberális közgazdaságtan által legfőbb értéknek tartott gazdasági versenyt is.

A *Transparency International* tanulmánya szerint Magyarországon rendszerszerű a korrupció és ebből rengeteg hátránya keletkezik az országnak. Az okok között szerepel a korrupció letörésére irányuló politikai akarat hiánya és a kulturális beidegződés is. A pártfinanszírozás átfogó reformja

nagyon sürgető feladat lenne a javulás érdekében, ugyanis a nemzetközi befektetők szemében a korrupcióról ismert országok tőkevonzó ereje, képessége egyre gyengébb.

1. táblázat

A Transparency International (TI) korrupcióérzékelési indexe (CPI)

Magyarország helyezése és sorszáma a TI CPI indexén	Pontozás*	Bizalmi tartomány	Helyezés	A listán szereplő országok száma
2001	5,3	4.0-6.2	31	91
2002	4.9	4.0-5.6	33	102
2003	4.8	4.0-5.6	40	133
2004	4.8	4.6-5.0	42	146
2005	5.0	4.7-5.2	40	159
2006	5.2	5.0-5.4	41	163
2007	5.3	4.9-5.5	39	180
2008	5.1	4.8-5.4	47	180
2009	5.1	3,8-6.7	46	180
2010	4.7	3.9-5.5	50	178
2011	4.6	3.9-5.2	54	182

Az 1. táblázat adataiból jól látszik, hogy hazánk korrupciós megítélése, Magyarország helyezése és pontszámai az elmúlt tizenegy évben 23 helyezéssel romlottak.

A korrupció elleni stratégia kialakításánál nagyon fontos, hogy reálisan lássuk a célt, amit el szeretnénk érni. A törvénysértéssel szembeni küzdelem része egy hatékonyabb és tisztességesebb politikai elit, és ennek következtében kormány létrehozásának. Nem csupán a korrupcióval való szembeszállás fontos, hanem az is, hogy megszüntessék annak a fejlődésre és a társadalom egészére gyakorolt negatív hatását. A korrupciót teljességében sohasem lehet felszámolni. Tehát nem a teljes feddhetetlenség elérése a cél, hanem az, hogy a tisztesség alapvetően elterjedjen, ez a kormányok hatékonyságát és tisztességét is megnövelné egyben.

A hálapénz fogalma és szerepe a magyar egészségügyben

A II. világháború után a lakosság nagy részének még évekig nem volt egészségügyi biztosítása, később pedig – a mezőgazdaság kollektivizálásakor – a feltételek biztosítása nélkül egyetlen tollvonnással kiterjesztették a társadalombiztosítást a lakosság majd minden tagjára. Az egészségügyi dolgozók többletmunkáját pedig úgy ellentételezték, hogy 1952-ben – a Magyar Dolgozók Pártja Központi Bizottságának ülésén – elfogadták Gerő Ernő indítványát: a gazdaság átmeneti nehézségei miatt borraivalós szakmává tették az egészségügyet.⁶

Ez a kiindulópontja a magyar egészségügy szinte a világon egyedülálló finanszírozási rendszere kialakulásának. Kornai János és szerzőtársai a Közgazdasági Szemlében ezt így mutatják be: „A gyógyító-megelőző szolgáltatások finanszírozása a magyar egészségügyben egyedülálló konstrukciót mutat. A beruházási és üzemeltetési költségeket gyakorlatilag kizárólag közintézmények állják, a folyó költségeket a társadalombiztosítás, a tőkeköltségeket pedig az önkormányzatok. Emellett egyes

területeken, például a fogászatban már régóta jelentős a közvetlen lakossági tehervállalás. Az utóbbi években a gyógyszerellátásban és a fekvőbeteg-ellátáshoz kötődő egyes szolgáltatásokban is megnőtt a fogyasztó (legális) közvetlen részvétele a költségek viselésében. A közvetlen fogyasztói költségviselés azonban távolról sem ennyire új és marginális jelensége a magyar egészségügynek. A bérköltségek egy részét ugyanis már régóta a hálapénz fedezi.” (Bognár – Gál – Kornai, 2000.)

A hálapénz adásának kiváltó okai azóta sem változtak: egyik oldalon a hiánygazdálkodás klasszikus helyzete, másik oldalon egy olyan döntési helyzetben lévő szakember, az orvos áll, akinek legális keresete nagyon alacsony. A szakemberek többsége egyetért abban, hogy nemcsak az egészségügy belső viszonyait és az orvos-beteg kapcsolatot mérgezi meg a hálapénz, de ez az egyik komoly akadálya az egészségügy átalakításának, a szerkezetváltásnak is.

Az egészségbiztosítási rendszer utóbbi ötven évében a hálapénzrendszer önálló életre kelt. Egyrészt az orvosok egy szűk rétege beosztásánál, illetve szakképesítésénél fogva privilegizált helyzetbe került, és a hálapénz révén olyan jövedelemhez jutott, amely a „felső tízezerbe” emelte. Másrészt a betegek megváltozott „fogyasztói magatartása” és az egészségügyre mai napig jellemző hiánygazdálkodás együttesen oda vezetett, hogy a betegek már nem elégedtek meg azzal a szolgáltatással, melyet a rendszer számukra alapesetben nyújtott. A hálapénzt egyre inkább a többletigényeik megfizetésére használták. Ezek a többletigények ugyanakkor nem haladják meg a normális ellátás szintjét, az emberi bánásmód iránti igényt és csak a hiányzó biztonságtudat pótlását jelenti.

Időközben, megfélekezve a hálapénz kiváltó és fenntartó okáról mind gyakrabban került előtérbe a hálapénzrendszer morális vetülete és egyre gyakrabban az orvostársadalom szegénybéllyegeként beszéltek róla. Érdemes talán megemlíteni, hogy a hetvenes-nyolcvanas években a társadalombiztosítás évről évre jelentős többlettel zárt. Ez azt jelenti, hogy lett volna lehetőség az egészségügyiek bérének rendezésére, hiszen a társadalom ennek fedezetét előteremtette, de a döntéshozók a többletet átcsoportosították a gazdaság más részeire. Az előbb idézett kutatásban Kornai professzorék így írnak erről: „Sokszor hallani azt a közhelyet, hogy «a hálapénz szükséges rossz», az alacsony fizetések miatt ez az, ami benntartja az egészségügyben az elhivatott orvosokat. Felmérésünk azt mutatja, a magyar orvosok döntő többsége, több mint 80 százalékuk egyetért ezzel a kijelentéssel. A lakosság szintűgy. Az ő körükben épp ez a kijelentés találkozott a legnagyobb egyetértéssel. A válaszolók fele teljesen, további közel egyharmada inkább igazat adott neki.” (Bognár – Gál – Kornai, 2000.)

A paraszolvencia lehetséges csoportosításai

Gyakori eset a hétköznapiakban, hogy még szakmai körökben is keverik a paraszolvencia és a hálapénz fogalmát. Ezért nem árt tisztázni, hogy melyik alatt mit értünk, és melyik fogalom a témánk szempontjából az általános, a magasabb rendű kategória. A szakértők általában egyetértenek abban, hogy a korrupció szempontjából vizsgálva a magasabb rendű kifejezés a paraszolvencia, a hálapénz csak az előny nélkül adott paraszolvencia egyik alcsoportját képezi.

A közbeszédben a hálapénz kategóriájába szokás sorolni minden, a közfinanszírozott ellátásban a beteg vagy a hozzátartozója által a kezelőorvosnak vagy nővérnek adott féllegális, illegális juttatást, ezen belül is érdemes megkülönböztetni három alapesetet:

- Az első típus, amikor az orvos az ellátás előtt nyíltan vagy ráutaló magatartásával a beteg tudomására hozza, hogy azért a tevékenységért, ami a betegnek egyébként térítésmentesen járna, pénzt vár el. Ez ma is bűncselekmény, amit az állampolgárok kényszerűen tudomásul vesznek, feljelentés híján pedig a hatóság nem üldözheti. Az orvostársadalom becsületes többsége magát tehetetlennek tekintve nem tud, a rosszul értelmezett etikai normák miatt nem mer, vétkes nemtörődömségből pedig nem akar fellépni e kollégái ellen.

- A második helyzet, amikor a közfinanszírozott ellátásban a beteg olyasmire kéri az orvost, amire az nem köteles – ilyen a felkért szülés vagy műtét, a szakmailag nem vagy nem azon az ellátó helyen indokolt vizsgálat stb.

- A harmadik típus, aminek egyedül köze van a hálához, az ellátás után a beteg által önként adott juttatás.

Ez a csoportosítás Kornaiék tanulmányában a következőképpen jelenik meg: „A hálapénzzel kapcsolatban többféle magatartást is tanúsíthat az orvos. Vannak olyanok, akik csak hálapénzért hajlandók gyógyítani, azaz megmondják előre, hogy bizonyos beavatkozásoknak, terápiának, kórházi befekvésnek mennyi az ára, s az összeget sok esetben meg is kapják (el is kérik). Egy másik lehetséges magatartásforma a mérlegelés. Több okból is mérlegelhet az orvos, hogy elfogadja-e a hálapénzt. Gyógyíthatatlan betegtől, vagy ha az orvos úgy érzi, nem tudott segíteni, gyakran nem fogadnak el paraszolvenciát. Gyakran adnak olyan betegek, hozzátartozók, akik sok esetben láthatóan maguk is inkább anyagi segítségre szorulnának; az orvosok ilyen esetekben is gyakran mérlegelnek. A harmadik lehetséges magatartás azoké, akik sohasem fogadnak el hálapénzt. S végül egy lehetséges negyedik típusba tartoznak azok, akik mindent elfogadnak, de sohasem követelnek senkitől semmit.” (Bognár – Gál – Kornai, 2000.) Tehát látható, hogy a Kornai-tanulmány egy szemponttal egészíti ki az általam vázolt lehetséges paraszolvenciát elfogadó orvos-csoportokat.

Persze létezik más jellegű csoportosítás is, például Kincses Gyuláé (Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet Főigazgató, 2009-től egészségügyi államtitkár), amely a hálapénz fogalmával kapcsolatos nyelvi nehézségek kiküszöbölésének igényét állítja a középpontba. E szerint célszerűbb inkább a paraszolvenciáról beszélni, mivel ebben az esetben a gyógyítás kapcsán keletkező (a problémákat oldó...) személyi mellékjövedelmekről („para szolvencia”) van szó, amelynek csak egy kis része a tényleges hálapénz. A paraszolvencia alapvető fajtái:

1. előny nélkül adott paraszolvencia;
2. előnyért adott paraszolvencia.

Az *előny nélkül adott paraszolvencia* három nagy csoportba sorolható. Bár a kategóriahatárok természetesen összemosódnak, de a mögöttes motivációk, illetve a beteget érintő konzekvenciák markáns különbsége indokolja a megkülönböztetést.

A hálapénz

A valós hálapénz esetében a beteg valamilyen olyan, az orvos személyiségéből fakadó előnyt (kedvességet, mosolyt, odafigyelést, panaszainak empátikus meghallgatást stb.) kap (tehát nem vásárol), amely soha, semmilyen rendszerben nem tehető kötelezővé. Ezért a nem meghatározható többletért a beteg utólag kifejezi háláját, ajándékban vagy ennek praktikus, univerzális formájában: készpénzben. Ez (lenne) a hálapénz. Ebből fakad, hogy a hálapénz:

- csak utólagos lehet,
- mértéke az orvos által nem szabható meg, és nem követelhető ki,
- ellenében maximum nyugta adható, számla nem, mert nincs, és nem is lehet szerződés a dolog mögött.

Szokásból adott paraszolvencia

Ez a típus a normál, problémamentes szolgáltatás után szokásból (mert úgy illik, mert tudom, hogy az orvosok bérébe ez bele van kalkulálva stb.) adunk szokásos mértékű borraalót. Jogilag ezt is a hálapénz csoportjába lehet/kell sorolnunk, és számla itt sem adható, hiszen olyan többlétszolgáltatás, amely a számlán feltüntethető: nincs. A fentiekből következik, hogy kérni, és ezért a mértékét meghatározni sem szabad.

Hátrány elkerülése miatt adott paraszolvencia⁷

Ha huzamosabb időn keresztül, gyakran ellátásra szorul a beteg, akkor nem csak akkor ad paraszolvenciát, ha maximálisan elégedett a szolgáltatással, hanem akkor is, ha pillanatnyilag ugyan elégedetlen, de a későbbiekben ugyanazok jóindulatára szorul, akiknek a jelenlegi tevékenységével elégedetlen. A dolog ugyan a kriminalitás körébe sorolható, de csak nagyon nehezen tetten érhető. Magától értetődő, hogy számla itt sem adható, hiszen többlétszolgáltatás, amely a számlán feltüntethető itt sincs.

Az előny szerzésére irányuló paraszolvencia két nagy csoportra osztható fel:

Más kárára előnyt szerző paraszolvencia

Ez a paraszolvencia leginkább üldözendő formája. Lényege: előny vásárlása olyan korlátozott erőforrások esetében, amikor az előny egészségnyereséggel jár, illetve a szolgáltatás elmaradása egészségkárosodást okoz. Tipikusan ilyen esetek: ki kerüljön művese-ellátásra, megvásárolható-e az átültetésre váró vese, a sugárterápiás kezelésre való besorolás stb. Értelemszerű, hogy miután a paraszolvencia itt semmiképpen sem engedhető meg, sem nyugta, sem számla nem kérhető, vagy adható.

Más egészségi állapotát nem károsító paraszolvencia

Ebbe a csoportba olyan erőforrás-korlátozott ellátások, szolgáltatások tartoznak, amelyek nem befolyásolják érdemben a betegek egészségi állapotát (pl.: hotelszolgáltatások, altatásban végzett felnőttkori mandulaműtét, a főorvos választása rutin sérvműtét esetében, vagy az azonos hatású, de méregdrága külföldi gyógyszerek felhasználása, stb.) Ezeket az ellátásokat, szolgáltatásokat legálisan megvásárolhatóvá kell tenni. Ha ezeket a szolgáltatásokat legálisan (ráadásul adókedvezménnyel támogatott előtakarékosságból) meg lehet vásárolni, akkor nem fogják feketén, fogyasztóvédelem nélkül megvásárolni. Ez a megoldás nem sérti az esélyegyenlőséget, mert azáltal, hogy az „ingyenes” sorból valaki átáll egy rövidebb, fizetős sorba, az ingyenes sorban levő beteg nem hátrányt szenved, hanem előrébb kerül.

Miután ez a piac még fejletlen, az intézményi management az osztályvezetők kompetenciájában hagyja az ilyen erőforrások feletti diszpozíciós jogot. Nekik nem érdekük, hogy ezek a kapacitások legálisan elkülönültek legyenek, és a betegek – illetve a biztosítók – legálisan vásárolják meg ezeket a szolgáltatásokat. Ez már intézményi bevétel lenne, míg az ezekből a kapacitásoktól kiszedhető paraszolvencia tisztán magánjövedelem. A gond csak az, hogy nem a főorvos investált, hanem a kórház, illetve a tulajdonos...

A hálapénz az orvostársadalmat is súlyosan megosztja, és megfosztja az anyagi előrejutás esélyétől az orvosoknak azt a nagyon jelentős hányadát is, aki nem jut hálapénzhez (a radiológus, a laboratóriumi szakorvos, a patológus fizetése azért megalázóan alacsony a bírókhöz, ügyészekhez, köztisztviselőkhöz, tanárokhöz képest, mert a belgyógyász, a sebész, a szülész-nőgyógyász hálapénzt kap, és ezt „beszámítja” a rendszer). Ugyanakkor jellemző viszonyra utal a Kornai-kutatás azon állítása, hogy: „A két kérdőív elemzéséből, illetve összevetéséből tehát megállapítható: mind a lakosság, mind az orvosok gyakoribbnak tekintik a hálapénzfizetést, mint amilyen gyakoriságot a lakosság elismer, bár az orvosok által vélt gyakoriság kevésbé tér el a lakossági bevallásoktól, mint a lakossági vélekedések. Ehhez pedig hozzátehetjük, hogy az egyes orvosi szakmák ön-bebecslésén alapuló hálapénz-fizetési arányok még közelebb kerülnek a lakossági bevallásokhoz.” (Bognár – Gál – Kornai, 2000.)

A hálapénz ellehetetleníti a gyógyításhoz szükséges bizalmi viszonyt. Ma a betegek többsége úgy érzi, hogy hálapénz adása nélkül nem kaphat megfelelő ellátást. Még ha tévhit lenne is ez a vélekedés, akkor is demoralizálja az ellátást. A laikus beteg ugyanis az egészségügyi problémája esetén nem képes megítélni azt, hogy vele szakmailag megfelelően jártak-e el. Leginkább ezt a hiányzó bizalmat próbálja a borítékadással kompenzálni.

A gyógyítás szakmai színvonalát is rombolja a hálapénz. A különböző szakorvosok evidens együttműködése, a betegellátásban szükséges közös gondolkodás ellen hat, mert anyagilag károsan érintheti az orvost, ha a társszakma képviselőjét bevonja a kezelésbe vagy a kivizsgálásba. Ezért paradox módon előfordulhat, hogy a beteg rosszabbul jár, ha hálapénzt fizet! Ide tartozó fontos probléma az is, hogy az orvosok nagyon sokszor nem a képzettségüknek megfelelő munkát látnak el. A nagy tudású sebészprofesszor számára egzisztenciális csóddal érne fel, ha kizárólag azokat a műtéteket végezné, amihez nélkülözhetetlen az ő tapasztalata, tudása, és munkájának döntő részében a fiatal kollégákat képezné. Ehelyett arra kényszerül, hogy munkaideje nagy részét számára banális, kezdő szakorvos számára is ugyanolyan eredményességgel ellátható betegek kezelésével töltse. Az itt említett problémák az orvos-nővér viszonyban is megfigyelhetők: ritkán említik, de sajnos a hálapénz is szerepet játszik abban, hogy a középkezelők sokszor nem a képzettségüknek megfelelő munkát végeznek.

A hálapénz közpénzekkel való pazarlást indukál. Az orvos valószínűbben végez fölösleges vizsgálatokat, fektet be indokolatlanul, tart a szükségesnél tovább a kórházban olyan beteget, aki az előző kezelés során hálapénzzel honorálta munkáját. A hálapénzrendszer az orvost és a beteget szembefordítja egymással. Kicsit leegyszerűsítve a helyzetet: a döntéshozó hatalom olyan munkára kényszeríti az egészségügyieket, amelynek nem fizeti meg a bérét. Súlyos konfliktust gerjeszt ezáltal egy olyan közegben, ahol a bizalom hiánya önmagában akadályozója lehet a tevékenység, a gyógyítás eredményességének.

A hálapénz néhány jellemzője a rendszerváltozás után

Rohamosan kapitalizálódó országunkban az orvosi pálya korábban gazdaságilag is privilegizált helyzete, presztízse teljesen megkopott. A jogász-, közgazdász- és mérnöktársadalom a legálisan megszerezhető jövedelmek tekintetében tíz év alatt messze maga mögött hagyta az orvostársadalmat.

Ez a speciálisan magyar (posztoszocialista?) trend éles ellentétben áll a nyugati társadalmakat jellemző, kiemelkedően jól kereső orvostársadalommal. Joggal tekinthető drámáinak az a változás, amely az orvosok és más értelmiségi pályán dolgozók gazdasági helyzete és lehetőségei között bekövetkezett. Ebben a helyzetben mind kevesebb orvosnak van fenntartása a hálapénz elfogadásával szemben, és mind elterjedtebbé vált az az etikai szabályokkal is ütköző gyakorlat, amikor a közfinanszírozású orvos ténylegesen tarifarendszerben dolgozik.

A problémának egyértelmű morális vetületet az ad, hogy az orvostársadalom meg sem kíséri azt a nehezebben járható, személyes egzisztenciális kockázatoktól sem mentes utat, hogy kikövetelje magának a méltányos javadalmazást. Ehelyett a kiszolgáltatott beteg embertől várja el, esetenként követeli ki azt a juttatást, amit jogosnak ítél. Az orvostársadalom mintegy öt-tíz százaléka egzisztenciálisan elemi módon ellenérdekelt a javadalmazási helyzet rendezésében, mert olyan mértékű paraszolvenciában részesül, amelynek kifehéritése egész egyszerűen lehetetlen. Komoly probléma, hogy az orvosok meghatározó média-, szakmai, politikai és szakmapolitikai befolyással rendelkező rétegén belül igen nagy arányban felülreprezentált ez a reformnak ellenálló réteg.

A hálapénz-probléma megfelelő értékeléséhez álljon itt egy száraz adat. A nyugat-európai országokban az orvosok bruttó átlagbére az egy főre jutó GDP 2,5-3,3-szorosa, míg nálunk 2000-ben 1,03-szeres volt. Az azóta bekövetkezett, mára részben elinflálódott ötvenszázalékos béremelést ehhez a százötven-kétszázharminc százalékos elmaradáshoz kell viszonyítani. Fontos látni, hogy itt nem abszolút számok összehasonlításáról van szó, hanem a bérarányokról, azaz a magyar társadalom más foglalkozási ágakhoz képest is fele-harmada bért fizet az egészségügyben dolgozóknak. A 2002-es ötven százalékos béremelés után (!) a kezdő szakorvos az építőiparban feketén alkalmazott segédmunkás órabérét, a nagy tapasztalatú főorvos pedig az építőipari szakmunkás órabérét keresi meg. Rendkívül megalázó ez a helyzet azon orvosszakmák képviselői számára, akik kizárólag a legális jövedelmükből élnek. Ugyanakkor a Kornai-kutatás makrobebecslései azt állapítják meg a kutatási

adatok alapján, hogy átlagban a magyar orvostársadalom havonta megközelítően ugyanakkora paraszolvenciában részesül, mint amekkora a havi bruttó bére, és ez után nem adózik.

Paraszolvencia a gyakorlatban

A Szinapszis Kft egy a közelmúltban készített reprezentatív lakossági kutatása szerint a hálapénz elfogadását illetően orvosaink őszintén elismerik, hogy nem tagadják meg azt. 10 százalékuk soha nem fogadja el a hálapénzt, döntő többségük (81 százalék) azonban igen, de nem minden esetben. A tanúsított hozzáállást alapvetően a beteg szociális helyzete (70 százalék) és a betegség jellege (30 százalék) határozza meg.

A probléma gyakorlati oldalát tekintve kórházi osztályon, klinikán a betegek átlagosan 30 százaléka ad kisebb-nagyobb összeget az orvosnak. Járóbeteg-szakrendelőben, ambulancián ez az arány 10 százalék körül alakul, de még a magánorvosi rendelésen is előfordul (a betegek átlag 5 százalékánál), hogy az ellátásért hivatalosan, számla ellenében fizetett díjon felül (!) a páciens további összeget ajánl az orvosnak. A háziorvosi rendelőkben megforduló betegek alig 10 százaléka ad pénzt a doktornak.

Az egészségügyi dolgozók bérhányát a lakosság is érzi. A Szinapszis Kft. lakossági kutatása rámutat: a laikusok 88 százaléka támogatná az egészségügyben munkát vállalók díjazásának növelését, a felnőtt magyarok 20 százaléka ezen belül akár az 50-100 százalékos béremelést is helyeselné.⁸

„Ami a hálapénz-adási szokások változását illeti, az orvosok egyértelműen csökkenésről számolnak be. A válaszadók kétharmada (főként háziorvosok) érzékeli úgy, hogy az elmúlt 2 évben mind a paraszolvenciát adó betegek aránya, mind annak összege csökkent. Ez utóbbi átlagosan 30 százalékkal. Mindenképpen leszögezhető, hogy a hálapénz kérdése szinte minden gyógyításra felelküdt szakembert érint. A gyakorlatban az orvosok nem titkolják, hogy ez a tétel is bérük kiegészítő része, ugyanakkor megalázónak tartják, kiszolgáltatott helyzetben érzik magukat. Nem érdekük a rendszer fenntartása sem, és annak „kezelésére” konkrét javaslatokat, megoldási lehetőségeket is elképzelhetőnek vélnék. Hosszú távon az egészségügy rendbetételéhez elengedhetetlen lenne az egyén felelősségérzetének javítása. A lakosság ma természetesnek veszi az állam egészségügyi szolgáltatásban betöltött gondoskodó szerepét, ugyanakkor a többség saját egészsége érdekében csak keveset hajlandó igazán tenni.”⁹

Végül a paraszolvencia összegéről beszélve Kiss Katalin elmondta, hogy szándékosan nem szóltak arról, mennyit „keresnek” ilyen címen az orvosok. Ennek egyszerű magyarázata az, hogy az alacsonyabb összeget valószínűleg szkeptikusan fogadná a társadalom, egy magasabb szám viszont az orvosok ismételt támadására adhatna okot. Sokkal fontosabb lenne végre konkrét lépést tenni az összeg „kifehérítése” érdekében – bármekkora is legyen az.

Ami az attitűdöket illeti, a kutatók megállapították, hogy: az orvostársadalom, éppúgy, mint a lakosság, nem szereti és elítéli a hálapénzt, de megtanult együtt élni vele. Mindkét csoportban 80 százalék azok aránya, akik teljesen vagy inkább elfogadják azt az állítást, hogy a hálapénz szükséges rossz. Ez azonban nem jelenti egyben azt is, hogy a kérdés megítélésében semlegesek lennének. Az orvosok metrickonverterProductID90, a90, a lakosság több mint 60 százaléka teljesen vagy inkább egyetért azzal, hogy a hálapénz kényelmetlen és megalázó mind az orvosnak, mind a betegnek. A lakosság közel 70 százaléka inkább elutasítja azt a paraszolvenciát bagatellizáló kijelentést, hogy „a hálapénz nem oszt, nem szoroz” (igaz, az orvosok körében az elutasítás csak 50 százalékos). Ez utóbbi különbség a lakosság és az orvostársadalom ítéletének szigora között egyébként általában jellemző.

Bár a lakossági megítélés megoszlásai általában hasonlítanak az orvosok véleményének megoszlására, a lakosság kevésbé menti fel az orvosokat (de azért többé-kevésbé felmenti); kevésbé hajlamos az államra hárítani a felelősséget (de azért többé-kevésbé hajlamos); és kisebb mértékben elfogadó a hálapénzben megtestesülő adóelkerülés kérdésében (ez ügyben a lakossági vélemények erősen megoszlának).

A válaszadók tapasztalatai szerint a hálapénzfizetés igen elterjedt a magyar egészségügyben. Ugyanakkor jelentős különbség tapasztalható a feltételezett és az egyéni kiadások között elismert hálapénz-fizetési gyakoriság között. A lakossági minta véleménye szerint 10 páciens közül 5-6 ad hálapénzt a háziorvosnak, az orvosi minta szerint csak metricconverterProductID4, a4, a háziorvosok szerint csak 2. Ezzel szemben a minta azon részének a válasza szerint, amelyik ténylegesen megfordult a háziorvosnál a vizsgált periódusban, a legutóbbi kezelés alkalmával csak 14 százalék adott hálapénzt (azaz 10 közül 1-2), bő egy év leforgása alatt pedig 26 százalék (tehát 10 közül 2-3).

A lakosság a járóbeteg-szakrendelés és a kórházi ellátás esetében is számottevően gyakoribbnak véli a hálapénzfizetést, mint amennyit egyéni kiadásai között elismer belőle. Az orvos-minta által vélt fizetési gyakoriság ezeken a területeken közelebb áll a lakosság által elismerthez. Ennek ellenére szinte minden szakma esetében igaz, hogy más szakterület képviselői magasabbra taksálják a hálapénzt fizetők arányát, mint azok, akik a kérdéses szakmában dolgoznak. Természetesen az elismert hálapénzfizetés nem feltétlenül azonos a tényleges hálapénzfizetéssel. A kutatók megítélése szerint az előbbi – a felejtési hatás és az eltitkolási szándék miatt – valamelyest alábecsüli az utóbbit. Tizenhat konkrétan felsorolt beavatkozás hálapénz-átlagárának nagyságrendje gyakorlatilag egybeesik a két mintában. Ez arra utal, hogy az érintettek számára többé-kevésbé egyértelműek az árarányok az árnyékgazdaság e szelvényében, miközben az egyes beavatkozások ára körül nagy a szóródás. Ugyanakkor, a várakozásokkal ellentétben, az esetek nagy részében az orvosok mondják a magasabb árakat, nem a lakosság.

Összességében egy év (nevezetesen az 1998-as év) leforgása alatt 95 százalékos valószínűséggel 24 és 42 milliárd forint közötti összeget fizetett a lakosság hálapénz gyanánt. A legvalószínűbb érték 33 milliárd forint. Ebből 29 milliárd forintot kaptak az orvosok, a maradék az egészségügyi személyzet többi tagjának jutott. Becslésünk szerint a szóban forgó összeg bő másfélszerese az orvosok hálapénz nélküli nettó jövedelmének. (Bognár – Gál – Kornai, 2000.)

Mivel a jövedelmi viszonyok nem sokat változtak, a hálapénz szervesen és szívósan beépült az egészségügy finanszírozásába. Egyes becslések szerint 2005-ben 45-50 milliárd forint adózatlan jövedelem került az egészségügyi dolgozók zsebébe.

Napjainkban (2011), az orvosok és az egészségügyi szakszemélyzet kisebb-nagyobb eltérésekkel átlagban a következő nagyságrendű fizetéseket kapja az állami és önkormányzati tulajdonú egészségügyi intézményekben:

- osztályvezető főorvos, nyugdíjazás előtt 420 ezer Ft;
- osztályvezető helyettese nyugdíjazás előtt 296 ezer Ft;
- idősebb főorvos 275 ezer Ft;
- fiatalabb főorvos 240 ezer Ft;
- adjunktus 190 ezer Ft;
- szakorvos 160 ezer Ft;
- szakorvosjelölt 129 ezer Ft;
- főiskolát végzett osztályvezető főnővér 200 ezer Ft;
- főiskolát végzett főműtősnő 128 ezer Ft;
- OKJ szülésznő, nyugdíjazás előtt 127 ezer Ft;
- pályakezdő szülésznő 89 ezer Ft.”¹⁰

Ha ezeket az összegeket megtoldjuk az elmúlt 20 év tapasztalatai alapján azzal, hogy átlagban a kereset 160-170%-ának megfelelő havi hálapénzhez jutnak a szektor alkalmazottai, akkor a becslések szerint 2011-ben az egészségügyi dolgozók 80-90 milliárd Ft adózatlan jövedelemre tettek szert.¹¹

A hálapénz megoszlása egyenetlen az egyes orvosi szakterületek között. Vannak olyan szakterületek, ahol ritkán és csak kis összegben szokás hálapénzt adni, máshol szinte mindenki fizet, mégpedig jelentős összegeket. A hálapénz nagy részét az esetek kétféle csoportjában szokás fizetni: ha az orvos kimegy a beteg lakására (akár rendszeresen, akár rendkívüli alkalommal), illetve ha műtetre kerül a sor. Nem véletlen, hogy a hálapénz legnagyobb részét a fekvőbeteg-ellátásban fizetik. A hálapénz nem az egyetlen fizetőeszköz az egészségügyi árnyékgazdaságban. A lakossági minta kö-

rülbelül háromnegyede szerint a hálapénz nem ér többet, mint a protekció: vagy a protekcióval lehet többet elérni, vagy a kétféle eszköz egyformán hatékony.

Nehéz olyan működési kereteket alkotni, melyek a korrupciót kizárják, ezért a büntetések szigorítást tartom egyedül célravezetőnek. Amennyiben túl kockázatosá válik mindkét fél számára az adott tevékenység, úgy nyilvánvalóan visszaszorulnak az ilyen esetek (A túlzott kockázat árfelhajtó szerepet töltene be, ami a nagytöbbség szűkös erőforrásait feltételezve, az esetek darabszámának drasztikus csökkenését jelentené). Meglátásom szerint, ebben a legnagyobb szerepet a közmédiák részvétele, kihasználása játszhatja. A társadalom információs bázisa napjainkra erősen az elektronikus médiára korlátozódik, így az ezekben rendszeresen megjelenő esetek, önmagukban is elégségesek lehetnek a társadalom véleményének formálására.

Az egészségügygel kapcsolatban jelen lévő nagyfokú médiavisszhang jelenleg sokkal meghatározóbb, mint a helyzet indokoltta tenné, ráadásul, nem az ellátási rendszer pénznyelő, sikkasztási problémáira fókuszálnak, hanem arra a frontvonalra, amivel a beteg találkozik. Sajnos itt is „a fejtől bűzlik a hal”, tehát nem a kapcsolódási pontokban észlelt hibák azok, amelyek a rendszert lényegében gyengítik, hanem a háttérben meghúzódó, a laikus számára ismeretlen területek.

Felhasznált irodalom

Bayley, David S. (1966): *The Effects of Corruption in a Developing Nation*. Western Political Quarterly, 19. évf., 4. sz.

Blackburn, K. – Bose, N. – Haque, M. E. (2006): *The incidence and persistence of corruption in economic development*. Journal of Economic Dynamics & Control, 30. sz., 2447–2467.

Bognár Géza – Gál Róbert Iván – Kornai János (2000): *Hálapénz a magyar egészségügyben*. Közgazdasági Szemle, XLVII. évf., április, 293–320.

Bowler, Shaun – Karp, Jeffrey A. (2004): *Politicians, Scandals, and Trust in Government*. Political Behavior, 26. évf., 3. sz.

Clarke, G. R. G. – XU, L. C. (2004): *Privatization, competition, and corruption: how characteristics of bribe takers and payers affect bribes to utilities*. Journal of Public Economics, 88. sz., 2067–2097.

Csáki, CS. – Gelléri, P. (2005): *Condition and benefits of applying decision technological solutions as a tool to curb corruption within the procurement process: The case of Hungary*. Journal of Purchasing and Supply Management, 11. sz., 252–259.

Gulyás Gyula: (2004): *A politikai korrupcióról*. In: Gulyás Gyula (szerk.): Politikai Korrupció. Budapest, Aula Kiadó, 7–43.

Hankiss Elemér (1983): *A korrupció*. In: Hankiss Elemér: Társadalmi csapdák. Diagnózisok. Budapest, Magvető Kiadó.

Mauro, Paolo (1995): *Corruption and Growth*. Quarterly Journal of Economics, 110. évf., 3. sz.

Miller, William L. – Grđeland, Ĺse B. – Koshechkina, Tatyana Y. (2001): *A Culture of Corruption? Coping with Government in Post-Communist Europe*. Budapest, New York, Central University Press.

Mishra, A. (2005): *Persistence of corruption: Some theoretical perspectives*. World Development, 34. évf., 2. sz., 349–358.

Nas, Tevfik F. – Price, Albert C. – Weber, Charles T. (1986): *A Policy-Oriented Theory of Corruption*. American Political Science Review, 80. évf., 1. sz.

Nye, J. S. (1967): *Corruption and political development: A cost-benefit analysis*. American Political Science Review, LXI. évf., 2. sz.

Osipian, A. L. (2009): *Corruption hierarchies in higher education in the former Soviet Bloc. International*. Journal of Educational Development, 29. sz., 321–330.

Sebestyén Tibor (2010): *A politikai korrupció piramisa és kármultiplikátora* Polgári Szemle, 2010. augusztus 6.

Jegyzetek

¹ World Bank Institute, 2010

² Ld.: Európa Tanács Miniszteri Bizottsága (97) 24. sz. határozata a korrupció elleni küzdelem 20 irányelvről.

³ E megfogalmazást az Antikorrupciós Koordinációs Testület 2007. október 9-i ülése hagyta jóvá.

⁴ Joseph Nye ezt – az adminisztratív veszteségekkel, például forráspazarlással együtt – a kormányzati rendszer kapacitáscsökkenése egyik eseteként tárgyalja (Nye, 1967).

⁵ Forrás: http://mta.hu/oldmta/?pid=634&backPid=417&tt_news=2416&cHash=cd64162b03. Letöltés időpontja: 2011. november 21. 16 óra 46 perc.

http://www.transparency.org/news_room/in_focus/2011/corruption_and_land_a_global_concern.

Letöltés időpontja: 2011. november 21. 15 óra 01perc.

<http://www.origo.hu/itthon/20080609-transparency-international-rendszerszeru-a-korrupcio-magyarorszagon.html>. Letöltés időpontja: 2011. november 21. 16 óra 52 perc.

⁶ Ezt követően az Orvosegészségügyi Szakszervezet akkori elnökének javaslatára a borra való kifejezést a hálapénz kifejezéssel váltották fel. Kultúrtörténeti adalék, hogy a II. világháború előtt már használták ezt a kifejezést: akkoriban a fizetés nélkül dolgozó, díj nélküli gyakornokok kapták idősebb orvoskollégáiktól.

⁷ A TÁRKI közelmúltban nyilvánosságra hozott felmérése szerint az összes hálapénz-fizetési eset több mint 80%-ban úgy érezte a beteg, hogy a fizetés elmaradása veszélyezteti ellátását, tehát a probléma nem jelentéktelen. Ez az adat igen megdöbbentő és cselekvésre késztető, hiszen itt már igazán túlzó eufemizmus lenne a „hálapénz” kifejezést használni.

⁸ Kiss Katalinnak, a Szinapszis Kft. kutatási igazgatójának nyilatkozata az orvosi hálapénzről. Letöltés helye: www.szinapszis.hu. Letöltés időpontja: 2012. január 17.

⁹ Kiss Katalinnak, a Szinapszis Kft. kutatási igazgatójának nyilatkozata az orvosi hálapénzről. Letöltés helye: www.szinapszis.hu. Letöltés időpontja: 2012. január 17.

¹⁰ Forrás: dr. Berkő Péter: Szülészeti zárójelentés. Letöltés helye: www.helikonportal.net. Letöltés időpontja: 2010. január 17.

¹¹ Saját becslés az előző évtized adatainak extrapolálásával.

INTÉZMÉNYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

2011. NOVEMBER 29.

A DÍJNYERTES DOLGOZATOK ANNOTÁCIÓI

Császka Krisztina Erzsébet*

NÉPEGÉSZSÉGÜGYI TERMÉKDÍJ – CHIPSADÓ**

A világban számos irányzat vesz körbe minket: önfenntarthatóság, környezetvédelem, internet használat, fesztiválra járás. Ezek mellett itt van az egészséges életmód trendje is. Minden magazin, tv műsor, könyv, „híres ember” hangsúlyozza ennek fontosságát. Eközben mégis egyre csak nő a túlsúlyosak és elhízottak száma az országunkban. Ennek következtében nem csoda, hogy már a politika is próbál bevetni eszközöket, hogy az embereket biztassa az életmód váltásában. Ebből kifolyólag 2011. szeptember 1-től bevezetésre került a chipsadó hazánkban. TDK dolgozatomban a chipsadóval foglalkozik.

A népegészségügyi termékdíj hatásait mutatom be a fiatalokra nézve. Vizsgálom, hogy eléri-e célját az adó, és előmozdít-e változást az étkezési szokásokban. Érdekelt, hogy a fiatalok, hogyan vélekednek erről az új adóról, és szerintük milyen lehetőségekkel, eszközökkel lehetne ösztönözni a társadalmat az egészséges életmódra való áttérésben.

Problémáim feltárására több kutatást végeztem, másodlagos anyaggyűjtést, primer kérdőíves felmérést, és primer fókuszcsoportos megkérdezést.

Dolgozatomban első fejezetében beszélek arról, hogy miért ezt a témát választottam, a következő részben helyet kap az adótörvény és a hatálya alá tartozó termékek bemutatása. A harmadik tartalmazza a kérdőíves felmérésem, a negyedik a fókuszcsoport kiértékelését. Utolsó fejezetemben pedig egy összegzésre kerül sor.

Khalifa Ali Hasan***

A PALESZTIN ÁLLAMISÁG KÉRDŐJELEI****

Mahmúd Abbász 2011. szeptember 23.-án átadta Ban Ki Munnak a palesztin állam tagfelvétéléről szóló kérelmet, hogy Dél-Szudán után Palesztina legyen az ENSZ legújabb, 194. tagja.

Az ENSZ szavazás újra a palesztin államiság kérdésére irányította a nemzetközi figyelmet. Dolgozatomban azokra a kérdésekre próbálok meg válaszokat találni, amelyek magából a palesztin államiság kérdéséből és konkrétan az ENSZ-szavazásból adódnak. Mik a mozgatórugói Abbász lépésének, miközben az Egyesült Államok előre bejelentette, hogy vétót emel? Miért érzik azt a palesztinok, hogy az oslói-békefolyamat nem hozott változást a helyzetükben? Milyen lehetséges forgatókönyvei vannak az ENSZ szavazásnak? Lesz-e valós hatása a palesztin államiságra? A Fatah és a Hamász között fennálló konfliktus mennyiben és hogyan befolyásolja ENSZ szavazást és magát a palesztin államiságot?

* Gazdálkodási és menedzsment szakos hallgató

** Konzulens: Opitz Éva főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola és Kasza Gyula

*** Nemzetközi tanulmányok szakos hallgató

**** Konzulens: Csicsmann László egyetemi docens, BCE

Átfogó képet szeretnék festeni a nemzetközi közösség reakcióiról, arról, hogy az „arab tavasz” következményei mennyire befolyásolják a palesztin kezdeményezést és a rá érkező reagálásokat. Az Obama-adminisztráció, miután szakított a Bush által képviselt Közel-Kelet politikával, vállal-e konfliktust az egyik legfontosabb szövetségeseivel?

Kerekes Béla*

A MAGYARORSZÁGI ÉS LENGYELORSZÁGI LAKÁSCÉLÚ HITELKONDÍCIÓK VÁLTOZÁSÁNAK VIZSGÁLATA A VÁLSÁG HATÁSÁRA**

A szakdolgozatom témája a hitelezési standardok és a gazdasági teljesítmény prociklikusságának vizsgálata. A hitelkondíciók változását a pénzügyi válság előtti, alatti és utáni időszakban elemzem, és szembeállítom a gazdasági teljesítmény alakulásával.

Dolgozatomban magyarországi és lengyelországi adatokat elemzek, hogy szélesebb spektrumban vizsgálhassam a prociklikusság kérdésének fennállását. Ez lehetővé teszi azt is, hogy a hitelezési standardok változását merőben eltérő gazdasági teljesítményt nyújtó országok esetében figyelhessük meg.

A hitelezési kondíciók változásának követéséhez a nemzeti bankok által a bankok körében végzett hitelezési felmérés, szolgál segítségül. A változások vizsgálata során a kockázati tényezők részletes elemzésével foglalkozom mikro, és makro oldalról egyaránt. A dolgozat fő hangsúlya ilyen tekintetben a válság során fellépő, új, illetve addig alábecsült kockázati faktorokra tevődik át, mint amilyen például az árfolyamkockázat.

A dolgozatom utolsó negyedében napjaink legaktuálisabb témájával foglalkozom, mégpedig a pénzügyi válság után kibontakozó adósságválsággal. A bankokat sújtó további regulációkat részletezem, és röviden bemutatom az angol bankrendszerben végbemenő változásokat, melyek példa értékűek lehetnek európai szinten is.

A hitelezési standardok változását egészen napjainkig vizsgálom. A dolgozatot a gazdasági teljesítmény és a hitelkondíciók prociklikus együttmozgásának kimutatásával, a tapasztalataim összefoglalásával és megállapításaimmal zárom.

* *Gazdálkodási és menedzsment szakos hallgató*

** *Konzulens: Tóth Margita főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

Komáromi Máttyás*

FELSŐOKTATÁSI IRÁNYVONALAK (ÉS FRONTVONALAK)
– a felsőoktatás helyzete és a felsőoktatási törvénytervezet lehetséges hatásai**

A felsőoktatás működőképessége és hatékonysága társadalmi és gazdasági fejlődésünk egyik kulcskérdése. Ennek belátásához a dolgozatban az emberi tőkeelméleten és a munkaerő-szükségleti megközelítésén keresztül jutok el. A téma aktualitását egyaránt indokolják a kormány felsőoktatással kapcsolatos átalakítási elképzelései, és a munkaerőpiacon, illetve a felsőoktatásban tapasztalható anomáliák.

A magyar felsőoktatás meghatározó átalakuláson ment keresztül az elmúlt két évtizedben, melyre egyaránt hatással voltak a nemzetközi gyakorlat és a társadalmi berendezkedés változásai. A gyors és nagy léptékű változásokat közigazgatásunk nem tudta kellően követni, ezért a felsőoktatásban jelentkező „tömegesedés” több negatív hatást eredményezett. Mindezt több neves szakember írásai bemutatták és elemzik.

A jelen pillanatban még vita tárgyát képező felsőoktatási törvénytervezet kapcsán sok elképzelés látott napvilágot, dolgozatomban törzsében ezeket veszem vizsgálat alá közgazdasági szempontból. Vajon a tervezett változtatások megfelelő választ adnak a felsőoktatásban tapasztalható problémák kezelésére? Milyen hatásuk lehet ezeknek az intézkedéseknek?

Tanulmányom végére arra a megállapításra jutottam, hogy a törvénykoncepció sok problémát helyesen mér fel, azonban a gyakorlati intézkedések gyakran nem igazodnak ehhez. A feltérképezett problémákat gyakran önmagában akarja kezelni a törvényalkotó, és nem azok forrásaira koncentrálni, így számos intézkedésnek várhatóan negatív eredménye lehet.

Kovács Krisztina***

NŐI ÖNKÉNTESÉK: AZ EGYENLŐSÉG FELÉ****

Dolgozatomban témája az önkéntesség fiatal nőkre gyakorolt hatása, és annak vizsgálata, hogy az önkéntes tevékenység során milyen előnyöket kovácsolhatnak maguknak a résztvevők. Feltételezésem szerint az önkéntesség pozitív hatással van a fiatal nőkre, és ennek során olyan személyes készségeket sajátíthatnak el és olyan tapasztalatokat szerezhettek, amelyek a későbbiekben elősegíthetik a munkaerőpiacon való hatékonyabb érvényesülést, és a férfiakhoz képest mutatkozó hátrányok leküzdését ezen a téren. A hipotézis bizonyítása érdekében török és magyar női önkéntesekkel készítettem 8-8 interjút. Törökország és Magyarország két kultúra összehasonlítását teszi lehetővé a civil

* Közszerzői szakszolgálatos hallgató

** Konzulens: Fenyvesi Éva főiskolai tanár

*** Nemzetközi tanulmányok szakszolgálatos hallgató

**** Konzulens: Kuti Éva főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

szféra és a nők helyzetének szempontjából. Dolgozatomban bemutatom a két országban jelen lévő civil társadalmat, a női egyenjogúsági törekvéseket, majd végül az interjúk eredményeit.

A két országban már a 19. század során elindultak a női egyenjogúság megteremtésére tett lépések. Az államtól független civil kezdeményezések is hasonlóan korán megkezdődtek. Törökországban mégis néhány lépéssel hátrébb tart a folyamatokban.

Válaszadóim mindegyike pozitív hatásokról számolt be az önkéntességgel kapcsolatban. Ezért arra a következtetésre jutottam az interjúalanyokkal folytatott beszélgetések eredményei alapján, hogy az önkéntes tevékenység reális lehetőség a fiatal nők számára, hogy a későbbiekben jól használható készségekre tegyenek szert, személyes szinten fejlődjenek és példát láthassanak női vezetők-re. Ezzel a tudással és tapasztalattal képesek lehetnek csökkenteni a munkaerőpiacon jelentkező hátrányokat a férfiakkal szemben, és áttörni az üvegplafont.

Mordavszky Elvira*

A MAGYARORSZÁGI UKRÁN KISEBBSÉGI SZERVEZETEK MŰKÖDÉSE**

Dolgozatom megismerteti a mai kisebbségek, azon belül is az ukrán kisebbség szervezeteinek működését, azokat az anyagi feltételeket, melyekkel a magyar állam biztosítja a szervezetek fennállását. Továbbá elemzem azt, hogy a rendszerváltást követően a kisebbségek érdekeinek érvényesülését biztosító jogi garanciák elégségesek-e, biztosítják-e ezen érdekek megvalósulását. Dolgozatomban részletesen bemutatom a kisebbségi törvény előkészületét, megszületését és módosításait. Az általános leírást követően a kisebbségi önkormányzatok számának alakulásával foglalkozom 1994-től napjainkig. Feldolgozom a kisebbségi önkormányzatok finanszírozásának rendszerét, az állami költségvetés normatív és pályázati eszközeit, melyek segítségével az állam alapvetően hozzájárul az önkormányzati működéshez szükséges pénzügyi feltételek megteremtéséhez. Továbbá kifejtem, hogy az önkormányzatok e pénzügyi támogatások segítségével milyen aktivitásokat fejtenek ki.

* Közzolgálati szakos hallgató

** Belső konzulens: Bilecz Endre főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola
Külső konzulens: Hartványi Jaroslava

A KÖZÖSSÉGI PORTÁLOK ÁLLÁSKERESÉSI LEHETŐSÉGEI**

A legtöbb hallgató már a főiskolás éve alatt azon töpreng, hogy az iskolapadból kikerülve sikerül-e elhelyezkednie. A széles körű internetpenetráció megfelelő háttérrel ad az online álláskereséséhez. Vajon a közösségi oldalak fejlettsége, összetartó ereje alkalmas-e arra, hogy a főiskolai hallgatók és „ismerőseik” hatékonyan segítsék egymást az álláskeresésben? Kutatásunk célja, hogy kiderítsük a közösségi portálokat használók a profiljukat mennyire tudatosan használják, valamint, hogy élnek-e a *social networking* által nyújtott álláskeresési lehetőségekkel.

A kutatás fő célja, a közösségi portálokon való álláskeresés lehetőségének és továbbfejlesztésének vizsgálata a felsőoktatási hallgatók körében.

Specifikus célunk volt az álláskeresés előnyeinek és veszélyeinek a feltárása, továbbá az ilyen típusú álláskeresések különböző dimenzióinak elemzése.

A kutatás során a szekunder forrásokon kívül, online lekérdezés, kérdőíves megkérdezés, próbaállás keresésre érkező válaszok elemzését végeztük el. A minta nem reprezentatív, saját kapcsolati hálónkon keresztül készítettük a kutatást. A válaszadók közül kiválasztottunk néhány főt fókuszcsoporthoz, hogy finomítsuk az eddig feltárt összefüggéseket. A főiskolánkon kérdőíves megkérdezést alkalmaztunk.

A kutatás során a következő hipotéziseket állítjuk:

H1: A 25 év alatti korosztály nagymértékben nyitott a közösségi portálon való álláskeresésre.

H2: A nőknek az aránya nagyobb az ilyen típusú álláskeresésben, mint a férfiaké.

H3: Az iWiW-et hazánkban többen használják, mint a Facebook-ot.

H4: Aki kipróbálta már a *social networking* oldalakon való álláskeresést, annak pozitív tapasztalatai voltak ez ügyben.

A közösségi oldalakon való álláskeresés a főiskolai hallgatók számára az egyik leghatékonyabb módszer lehet, hiszen személyre szabottan, egyedi elvárásokat is figyelembe véve tudnak segíteni az ismerősök.

A vállalati kultúra és a HR-tudomány fejlődésével egyre több vállalkozás is párbeszédet kíván folytatni a közösségi portálokon keresztül. Ennek köszönhetően lehetőségek nyílnak a vállalatok iránt elkötelezett főiskolai hallgatók számára, hogy proaktív módon kapcsolatba lépjenek velük. A vállalkozások és a hallgatók között online párbeszéd kibővülésével, ez a módszer akár a leghatékonyabb módja lehet az álláskeresésnek.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos hallgató

** Konzulensek: Szalai Ibolya főiskolai docens és Radnóti István tanársegéd,
Általános Vállalkozási Főiskola

**A MENEKÜLTEK HELYZETÉRE VONATKOZÓ SZABÁLYOZÁS AZ EU HÁROM TAGÁLLAMÁBAN:
FRANCIAORSZÁGBAN, OLASZORSZÁGBAN ÉS SPANYOLORSZÁGBAN****

Az ókor óta léteznek menekültek a Földön a régebbi időszakokról, természetesen az analfabetizmus magas aránya miatt nincs olyan sok írásos megemlékezés. A második világháború következményeként viszont a világ számos országából menekülni kényszerültek emberek milliói. Ezért is volt szükség egy közös jogi szabályzásra, így 1951-ben létrejött a genfi egyezmény. Ez egyfajta iránymutatást adott az aláíró államok számára, hogy hogyan viszonyuljanak az országukba menekültekhez. Ezt 1967-ben egy jegyzőkönyvvel egészítették ki, amely meghatározza a menekült és ahhoz kapcsolódó menedékjogi eljárás fogalmát. Ezek az általánosan elfogadott szabályok, a nemzetközi szokás-jog részeivé váltak mára, de nem minden ország alkalmazza őket. Európa fejlett országai közül mind Franciaország, mind Olaszország és Spanyolország is aláírták ezt az egyezményt.

Mindhárom tagország tagja egy szupranacionális jellegű Európai Uniónak is, amely uniós jogában szabályozza a menekültekre vonatkozó jogokat, eljárásokat, amelyeket a tagállamok kötelesek betartani. A menekültügyi szabályzás szempontjából nagyon fontosnak számítanak az alapító szerződések módosításai, az Amszterdami Szerződés és a Lisszaboni Szerződés, és a Tanács rendeletei, irányelvei is, mint például a dublini rendelet. Az Európai Bizottság pedig jogosult ellenőrizni, hogy a tagország az uniós jogszabályokkal összhangban ülteti-e be nemzeti joganyagába a közösen meghozott döntéseket, és hogy a gyakorlatban betartja-e ezeket az adott ország. A Bizottságnak még szankció alkalmazására is lehetősége van, ha az előzetes figyelmeztetésekre nem reagál a tagország. Annak érdekében, hogy az Unió tagállamok egyformán járassanak el a menekültügyi eljárásokban az Európai Unió 2012-ig tervezi egy Közös Európai Menekültügyi Rendszer felállítását.

* Nemzetközi tanulmányok szakos hallgató

** Konzulens: Vastagh Pál főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

BUDAPEST ÉS A CITY-LOGISZTIKA – MEGVALÓSÍTHATÓSÁGI FIKCIÓK**

Dolgozatomban egy olyan problémával foglalkozom, amelynek megoldása mára égetően szükségessé vált. Ez a probléma a city-logisztika megoldásának kérdése.

Az elején bemutatom, milyen módszereket választottam a munkám során, bemutatom az általános kérdésköröket, amelyek a megértéséhez kellenek. Ilyenek a fogalmak, amelyek a megértést segítik elő, a közlekedés kialakulása – azon belül is, hogy mi a közlekedés, feladatai, céljai, stb. –, a budapesti közösségi közlekedés kialakulásának rövid áttekintése, mit kell alapvetően a logisztikáról és a city-logisztikáról tudni. City-logisztikán belül kitérek arra, hogy Európában milyen megoldásokat alkalmaznak már napjainkban, hogyan nézett ki Budapesten a közösségi teherfuvarozás, amikor még működött hazánkban is. Milyen olyan törekvést elősegítő, illetve ösztönző szabályaink vannak, amelyek a city-logisztikai törekvéseket előíranyozzák. A mellékletek még tovább bővítik az olvasó látókörét néhány olyan esetben, amely egyébként nem kapcsolódna szorosan a dolgozat tartalmához, illetve amelyek elősegítik a leírtak megértését.

A második rész a fikciók világa. Itt azt taglalom, hogy szerintem milyen megoldásokat kellene alkalmazni annak érdekében, hogy Budapesten city-logisztika lehessen. Végigveszem azt, hogy:

- mit kellene szállítani,
- milyen járművekkel,
- hol raktározzunk, illetve legyenek elosztópontjaink,
- hol szállítsunk, milyen közlekedési pályákat válasszunk,
- milyen egyéb eszközökre van ehhez szükségünk mind segédeszközök, mind informatikai rendszerek tekintetében,
- milyen egyéb módszerekre lenne szükség, hogy a rendszer működhessen – ösztönzés és szabályozás/tiltás,
- mikor történjenek a szállítások,
- kinek a feladata legyen a szállítás és az értékesítés,
- hogyan kellene az értékesítést végrehajtani,
- milyen érvek, ellenérvek és következtetések szólnak a city-logisztika ellen és mellett.

Végül kiértékelésre kerül az általam készített, nem reprezentatív online kérdőív. Ebben olyan kérdéskörök vannak, amelyek azzal foglalkoznak, hogy mennyire ismert ma hazánkban ez a fogalom, mennyire lenne igényük az embereknek a city-logisztikára, hogyan fogadnák a különböző felvázolt lehetőségeket, és hogy milyen változásokat eredményezne mai életünkben. Az eredmények néhány esetben még számomra is nem kis meglepetést okoztak.

A végén megfogalmazom véleményemet azzal kapcsolatban, hogy szerintem mennyire lenne igény a city-logisztikai rendszer kialakítására és arra, hogy mennyire is lehetne mindezt megvalósítani.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos hallgató

** Konzulens: Réger Béla egyetemi docens, ZMNE, Általános Vállalkozási Főiskola

VÁLOGATOTT SZAKDOLGOZATI ANNOTÁCIÓK 2012

Adorjánné Fehér Éva*

GAZDASÁGI NACIONALIZMUS A '20-AS ÉVEKBEN**

Dolgozatom az 1920-as évek nacionalista jellegű gazdasági döntéseit tárja fel, azt a korszakot, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása és a háborút lezáró, 1920. június 4-i trianoni békeszerződés következtében Magyarország elvesztette területe 67 százalékát. A dekrétum mély gazdasági, politikai és társadalmi válságot okozott Magyarországnak. A téma feldolgozásával részletes képet nyújtok arról, hogy a Monarchia szétesése és a trianoni döntés okozta területvesztés mennyire eltorzította az ország gazdasági szerkezetét, és milyen döntések kellettek ahhoz, hogy helyrehozzák a károkat, a gazdasági rendszer ismét fejlődjön és megszilárduljon. A tanulmányban végigkísérem az 1920–1930. közötti évtized kormányzatának az ország gazdaságára ható döntéseit, egészen a világválság kialakulásáig.

Az első fejezetben megfogalmazom feltevéseimet és kérdéseimet, amelyek mentén végighaladva bemutatom az évtized gazdaságában bekövetkezett változásokat. A második fejezetben a téma mélyrehatóbb megismeréséhez bemutatom Magyarország gazdasági helyzetét a vizsgált időszak előtt, betekintést nyújtok a dualizmus korának békés, harmonikus fejlődésébe, a termelőgazdaságba, majd a második világháború és a trianoni békeszerződés következményeként kialakult gazdasági helyzetbe. A harmadik fejezetben a '20-as évek bővebb megismertetését tűztem ki célul. Bemutatom az ország külső környezetét, az európai államok világháború utáni elzárkózó gazdaságpolitikáját, valamint a nacionalista jellegű döntéseket, amelyek jellemzőek voltak hazánkban az általam vizsgált időszakra. Elemzem továbbá a kormányzati döntéseket, amelyek segítették a belső piac fejlődését, megteremtették az ország konszolidációját, valamint a külső és belső stabilizációját. A negyedik fejezetben megválaszolom a dolgozatom elején feltett kérdéseket, kiegészítve azokkal a történetekkel, gondolatokkal, amelyek közvetlenül nem tartoznak a választott témához, ellenben a kormány politikájával szorosan összefüggőnek tartom azokat. A szakdolgozatom végén párhuzamot húzok a jelen és a múlt gazdaságpolitikai, kereskedelempolitikai történései között.

Apor Attila***

A 2008-AS GAZDASÁGI VILÁGVÁLSÁG HATÁSA A HAZAI INFORMATIKAI SZOLGÁLTATÓ SZEKTORRA****

A 2008/2009-es gazdasági válság a világ minden táján éreztette hatását. Hazánkban az informatikai szektort nem csak a gazdasági válság, de a kormányváltás is kedvezőtlenül érintette. A korábban húzó ágazatban komoly visszaesés figyelhető meg az utóbbi években, amely a legnagyobb informatikai vállalatok eredményeire is rányomja a bélyegét. A Synergion, mint a hazai ICT iparág egyik

* Közszerzői szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Benkő Péter főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

*** Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

**** Belső konzulens: Salamonné Huszty Anna főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

legmeghatározóbb szereplője, a válság hatására stratégiai inflexiók ponthoz érkezett. A társaság a korábbi jövőkép nélküli működés irányából egy körültekintőbb, stratégiára felfűzhető operáció felé mozdult el. A cég ennek ellenére nem alkalmazta a stratégiaalkotás szabályait és a stratégia megvalósítást biztosító módszertani eszközöket. Ezekre a dolgozat javaslatokat tartalmaz.

Bachus Norbert*

„KÉP-TELENÜL”

A kulturális javak elszámolásának sajátosságai a számvitel, a controlling és a könyvvizsgálat szempontjából**

Kutatásom az *értékhelyesbítés el nem számolásából fakadó problémákra* hívja fel a figyelmet. Célom volt bemutatni, hogy *miképpen sérülhet a beszámoló valódi és hű képe*, különös tekintettel azokra a szervezetekre, melyek kulturális jószágállomány birtokában vannak. Alapkérdésként merült fel, hogy a 2000. évi C. törvény minden esetben *a számviteli alapelvek érvényesülését szolgálja-e*.

Hipotéziseimben a kulturális javak értékelésére vonatkozóan felvetem a *számviteli törvény módosításának esetleges szükségességét*. Véleményem szerint a piaci értékre történő korrekció elszámolásának sajátosságai miatt *a vállalatokról nem minden esetben kaphatunk valódi képet*. Bizonyos esetekben *további torzulásokkal járhat a törvények által nyújtott eltérő nyilvántartási lehetőségek gyakorlata* (tárgyi eszközök között, szakmai leltárban, bizományosi viszonyban), amelyek egységesebb szabályozására lehet szükség.

Hipotéziseim bizonyítására az elmúlt tíz évre tekintettem vissza. Külön vizsgáltam a *magyar festmények piaci árának alakulását*. A rendszerezett adatok alapján szerkesztett trendvonal növekvő tendenciája kellő alapot szolgáltatott arra, hogy kiemelt figyelmet kell fordítani az értékhelyesbítésre. Különösen aktuális ez olyan ágazatok esetében, amelyekben a mérlegfőösszeg az elmúlt éveket vizsgálva kis mértékben növekedett, vagy inkább csökkent. *Esetpéldákon keresztül kívánom bizonyítani téziseimet*, amelyhez a szállodaiparág *elmúlt tíz évének adatait* használtam fel (eredménykimutatás és cashflow elemzések révén) javaslatokat is teszek.

Legfontosabb megállapításom szerint a törvényalkotó helyesen veszi figyelembe a tárgyak speciális tulajdonságait, azonban *csupán értékálló javaknak minősíti a műalkotásokat*. A törvény nem teszi kötelezővé az értékhelyesbítés elszámolását, azaz *a hozamok kimutatása a vállalat saját döntése*. Következtetésem szerint az *értékhelyesbítés elszámolás gyakorlatának módosításával valószínűbb képet kaphatunk a vállalatokról*, amennyiben a nemzetközi számviteli standardok ide vonatkozó irányelveit ültetjük át a magyar jogba.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Böcskei Elvira főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Blonszki Renáta*

NŐK A NETEN – AVAGY A NŐI PORTÁLOK SIKERE**

Szakedolgozatom témájának az online női magazinok bemutatását, elemzését, összehasonlítását választottam. Egyrészt azért volt kézenfekvő ez a téma, mivel szakmai gyakorlatomat egy ilyen női portálnál töltöttem. Másrészt pedig, az online üzleti világ egyre nagyobb hangsúlyt fektet a női célcsoport elérésére és kiszolgálására.

Kutatásom során megvizsgáltam, hogy a magyarországi internethasználók aránya hogyan változott az évek során. Kiderült, hogy a korábban férfias jelzővel illetett világhálón, napjainkra megfordult a nemek aránya.

A női weblapok bemutatását a Nők Lapja Cafe és a Life.hu elemzése és összehasonlítása alapján végeztem el. Azért választottam ezt a két honlapot, mert jelenleg ők a legjelentősebbek a piacon, azaz ők érik el a legmagasabb látogatottsági adatokat. Az értékelést Perjés László: Internetmarketing magyar szemel című könyvében megfogalmazott szempontrendszer alapján készítettem el. A vizsgálat a következő szempontokra terjedt ki: Design, látvány, arculat; Sebesség; Célszerűség; Információtartalom; Funkcionalitás, interaktivitás; Kompatibilitás, böngészőfüggetlenség; Stabilitás, törött linkek, átlátható oldalak; Színvilág, tipográfia; Navigálhatóság; Jelenlét; Linkek; Hitelesség; Volumen; A téma kifejtésének mélysége; Kapcsolatok, e-mail címek, elérhetőség; Stratégia, koncepció; Hatás; Cégszerűség, személyesség. Elkészítettem a két weblap SWOT elemzését is, melyből kiderült, hogy több közös vonása is van az oldalaknak, miközben nagyban különböznek egymástól.

Egy kérdőíves felmérés segítségével próbáltam felmérni az online női magazinok népszerűségét és sikerességük tényezőit. Kiderült, hogy a nők többségének (58 százalék) van kedvenc oldala, melyet folyamatosan nyomon követ. Felmérésem alapján a három legolvasottabb témakör az Egészség, az Otthon és a Gasztronómia lettek. Ezt a sorrendet azonban felborítja a korcsoport szerinti vizsgálat. A fiatalabbak körében (15-29) előtérbe kerül a Szépségápolás és a Divat.

Tovább haladva, a női weboldalak szolgáltatásai (fórum, hírlevél, Facebook profil, nyereményjáték, szavazás) kerültek terítékre. A megkérdezettek 64 százaléka tartja hasznosnak ezeket a lehetőségeket, a népszerűségi listát pedig a fórumok vezetik. A hölgyek fele aktív fórumhasználó, azaz megosztják tapasztalataikat, véleményüket ezen a felületen. 35 százalék pedig passzív szemlélődő, ők azok, akik csak információt gyűjtenek.

Az a hipotézisem is beigazolódott mi szerint a női weblapok tartalma és megjelenése egyforma súlyt képvisel. Egyik a másik nélkül hátrányt jelent és megakadályozza a portált a siker elérésében.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Szeredi Pál mestertanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Borosjenői Anikó*

DUNABOGDÁNY TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSE* *

A célom a dolgozat megírásával egy olyan dokumentum összeállítása volt, melyet a későbbiekben akár a helyi önkormányzat Településfejlesztési Bizottsága is fel tud használni a munkája során. Ennek érdekében igyekeztem a fellelhető szakirodalom azon részeit bemutatni, melyek segítséget nyújthatnak egy településfejlesztési koncepció kialakításához: a terület- és településfejlesztés fogalmát, értelmezését, valamint eszköz- és célrendszerét vizsgáltam különböző nézőpontokból; a helyi önkormányzatok fejlesztésekkel kapcsolatos feladatait, illetve a települeselemzések különböző módszereit gyűjtöttem össze, végül rövid összefoglalást készítettem a területfejlesztés gazdasági és jogi eszközrendszeréről.

A munka második fele kifejezetten Dunabogdánnyal foglalkozik: a rövid településtörténetet részletesebb, főként KSH-adatokra felépített helyzetértékelés követi, majd egy számszerűsített SWOT-elemzés segítségével igyekeztem kijelölni a jövőbeli fejlesztések lehetséges irányait, illetve egy kis áttekintést adok a folyamatban lévő fejlesztésekről.

Dolgozatomban azt szerettem volna megtudni, hogy a turizmuson kívül milyen fejlődési lehetőségeink vannak. A tapasztalatom, hogy sajnos nincs más, hiszen a mezőgazdasághoz kevés a művelhető földterület, az egyetlen iparterületünket pedig minden második évben elönti az árvíz. Dunabogdány területének túlnyomó többsége nemzeti parki minőségben védett erdő, ilyen formában pedig a terjeszkedés bizonyos értelemben vett akadály. A Bős–Nagymarosi erőmű építésének leállítással a bánya termelése is minimálisra csökkent.

Mivel látványos és egyedi történelmi emlékekkel nem rendelkezik a település, úgy gondolom, hogy inkább a festői környezetben megrendezett kulturális programokkal csalogathatnák ide az érdeklődőket, főként a belföldi turizmusra építve. Ismerve a helyi kulturális élet szervezőinek képességeit ebben az irányban csak a korlátozott pénzügyi erőforrások jelenthetnek akadályt.

Dobre Dániel***

AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGI TÖRVÉNY FEJLŐDÉSE NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZLOVÁK-MAGYAR ELLENTÉTRE****

Szakedolgozatom témája az egyszerűsített honosítás, amelynek lehetősége jelenleg a határon túli magyarsággal kapcsolatos magyar belpolitika egyik kiemelkedő, meghatározó eleme, formálójává. A korábbi években Magyarország többnyire kulturális eszközökkel, különböző támogatások formájában próbált gondoskodni a határon túl élő nemzetrész tagjairól, azonban a magyar állampolgárság megadásán keresztül a nemzet közjogi újraegyesítésére is sor kerülhetett. Ez a döntés részben szim-

* Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Bajor Tibor főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

*** Nemzetközi tanulmányok szakos végzős hallgató

**** Belső konzulens: Joó András főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

bolikus ügynek tekinthető, különös tekintettel arra, hogy a határon túli magyarok többnyire érzelmi okokból nyújtják be a kérelmet.

Felvetődik a kérdés, hogy a nemzetköz jog hogyan vélekedik arról, hogy egy ország állampolgára egy másik ország állampolgárságát is megszerezi, megengedi-e, hogy egy időben két államhoz is fűzze ilyen természetű jogi kapcsolat. Továbbá, hogy Magyarországra vonatkozik-e bármilyen nemzetközi jogi előírás, amely megszabja, hogyan adhat állampolgárságot más ország állampolgárainak. Szakdolgozatom hipotéziseként azt a felvetést fogalmaztam meg, miszerint a Magyar Országgyűlés nem sértette meg a nemzetközi jogelveket azáltal, hogy megalkotta az egyszerűsített honosítást lehetővé tévő törvénymódosítást. Továbbá, hogy a magyar joggyakorlathoz hasonló szabályozásokkal a szomszédos országok állampolgársági törvényeiben is találkozhatunk.

A hipotézis bizonyítása érdekében megvizsgáltam a magyar állampolgársági törvény fejlődését azért, hogy tág képet kapjunk a könnyített honosítás, illetve a többes állampolgárság magyar szabályozásáról, melyet így összehasonlíthatunk a nemzetközi állampolgársági jog alapidokumentumával, az Európai Állampolgársági Egyezményrel, és más országok gyakorlatával is. Továbbá nem feledkezhetünk a magyar jogszabály külföldi vonatkozásairól sem azon szomszédos országok tekintetében, amelyek területén jelentős számú magyar kisebbség él.

Vizsgálatom során úgy találtam, hogy az egyszerűsített honosítás kérdésében a magyar állam szuverén döntést hozhatott, tekintettel arra, hogy az állampolgársági ügyeket a nemzetközi jog az országok belügyének tekinti. A magyar döntésre kizárólag a szlovák kormány adott negatív választ azáltal, hogy állampolgársági törvénye módosításával *ex lege* elveszíti szlovák állampolgárságát az a személy, aki kifejezett akaratnyilvánítás útján más ország állampolgárságát megszerzi. A szlovák parlament döntését napjainkban az ország Alkotmánybírósága vizsgálja, a felvidéki magyar-szlovák párt, a HÍD kezdeményezésére.

Farkas Péter*

EGY MAGYAR FOGÁSZATI KLINIKA A MARKETING HADSZÍNTÉREN**

A szakdolgozat célja, hogy a Magyarországon tevékenykedő fogászati turizmussal foglalkozó Vital Point Kft. marketing elemzését mutassa be.

A dolgozatban fontos szerepet kapnak azok a szükséges, a cég által alkalmazott marketing stratégiák, melyek biztosítják a fogászati iparágban a versenyelőny megszerzését és megtartását.

A klinika menedzsmentjét foglalkoztató fő probléma a magyar páciensek alacsony száma. Az auditban választ kapunk arra, hogy az ezzel kapcsolatos hipotézisek beigazolódnak-e, vagy az elvégzett marketing kutatás eredményei alapján újra kell-e gondolni azokat.

A marketingkutatás nemcsak a hipotézisekre ad választ, hanem a magyar fogyasztók megismerésében is segítséget nyújt, ezzel fejlesztve a jövőbeni marketing stratégiákat és tevékenységeket.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Opitz Éva főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Garai Gábor*

A GÉPJÁRMŰ-BIZTOSÍTÁSI PIAC ELEMZÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ UNIQA BIZTOSÍTÓ ZRT.-RE**

Szakdolgozatom első felében a gépjármű-biztosítási piac bemutatásával és elemzésével foglalkozom. A díjbevételi adatok alapján szemléltetem, hogy a hazai biztosítási piacon – az európai átlaggal ellentétben –, közel azonosak az élet és a nem-élet ágazati díjbevételek arányai. Bemutatom, hogy a nem-életbiztosítási ágazaton belül a legnagyobb bevételt jelentő csoport a gépjármű-biztosítások, melyeknek aránya az 1995-ös évben még 59,3% volt, s amely arány aztán a 2010-es esztendőre 47,54%-ra csökkent.

A kötelező felelősségbiztosítás és a casco biztosítás piacának főbb szereplőit és erejük mértékét a két-, illetve ötvállalatos koncentrációs arányszám (CR) és a Herfindahl – Hirschman-index (HHI) segítségével vizsgálom meg. A kötelező felelősségbiztosítás piacán az egyre fokozódó verseny tényét a HHI-index 38,86%-os csökkenésével támasztom alá, amely egyértelműen a piac dekoncentrációról tesz tanúbizonyságot. A casco biztosítás területének elemzése alapján azonban erősen koncentrált piacról beszélhetünk, hiszen a CR (5) mutató 91,75%-os értéke arról árulkodik, hogy öt társaság uralja a piacot, melyek egyike az UNIQA Biztosító. A HHI-index 683 pontos csökkenése azonban itt is arra enged következtetni, hogy az öt vezető biztosító közötti verseny évről évre fokozódik.

A dolgozat második felében az UNIQA Biztosító Zrt. magyar biztosítási piacon elfoglalt helyét mutatom be, és pénzügyi mutatók segítségével elemzem a cég tőkeellátottságát és jövedelmezőségét. Ezek után a biztosításkontrolling mutatóival szemléltetem a gazdasági válság hatását a társaságra. Bemutatom továbbá, hogy a felelősségbiztosítás piacon a fokozódó árverseny miatt az UNIQA Biztosító is stratégiát váltott, melynek következtében a 2008-ig folyamatosan növekvő szerződésdíjait nagy mértékben csökkentette. Megvizsgálom, hogy a 2009-es kampányidőszakban közel másfélszeresére növekedett kötelező felelősségbiztosítási szerződésállomány és a vizsgált időszakban folyamatosan növekvő piaci részesedést prezentáló casco állomány vajon elérte-e a válság előtti bevételi szintet, vagy a folyamatosan csökkenő díjak miatt még így is alatta marad. Elemzem végül a meg-szolgált díjak és kárráfordítások hányadosát is, mellyel a kárhányad alakulására és ezen keresztül a gépjármű biztosítások jelenlegi eredményességére kapunk választ.

* *Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Tóth Margita főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

**KÖZSÉGEGYESÍTÉS ÉS TELEPÜLÉSEGYESÍTÉS, MEGSZÜNTETÉS PROBLÉMÁI.
ESETTANULMÁNY: PÁRI KÖZSÉG, 1970–2011****

Minden törvényhozó és végrehajtó államigazgatási szervezetnek elsődleges érdeke, hogy a közigazgatás felépítése, szerkezete átlátható, stabil, jól körülhatárolható legyen. Szervezeti egységei hatáskörben és feladatkörben egyértelműen meghatározhatóan funkcionáljanak, és jól irányíthatóan működjenek.

A II. világháború miatt és az azt követő évek ki- és betelepítéseinek következtében Magyarországon megváltozott a nemzetiségek aránya és eloszlása. A településen belüli viszonyoknak újra ki kellett alakulni. Eközben az országot is romjaiból fel kellett építeni és kialakítani egy új államigazgatási rendszert. Létezett egy kialakult, elaprózódott településszerkezet.

Már a 60-as évek közepén felmerült a gondolat, hogy a sok kis települést valahogy közös irányítás alá kell vonni. A 70-es évek elejére a központi hatalom elvárásainak megfelelően át is alakították a tanácsi rendszert. Látszólag demokratikusan és az ott élők érdekei szerint történt mindez. Az, hogy mennyire volt mégis központi akarat, jól mutatja, hogy egy Elnöki Tanács határozattal több mint hétszáz település közös tanácsba szervezését rendelik el. Pári 1970-től a tőle 8 km-re fekvő Tamási-val alkot Közös Tanácsot. A közös tanácsi rendszer nem volt hosszútávon életképes. A legtöbb közös „működés” megszűnt a 90-es évek elején az önkormányzati rendszer felállásakor.

A községegyesítés – Pári esetében is – önként vállalt kényszer volt. A tanácstörvény nem engedte, hogy község és város közös tanácsot alakítson. Párinak ezért az egyetlen logikus választása az volt, hogy a fejlődő, várossá váló Tamási része legyen 1984. január 1-jétől. Akkor még nem sejtették, hogy ez milyen következményekkel jár.

Mindig alulról jövő kezdeményezés a településegyesítés megszüntetése. A kezdeményezés inkább legtöbbször, hogy a helyi lakosok elégedetlenek a településrészen a közszolgáltatásokkal, és az elválástól előnyöket remélnek. Így történt ez Pári esetében is.

A 2006-ban levált települések példája is jól mutatja, hogy minden településen úgy érzik, jobban jártak a leválással. Az új települések fejlődésnek indultak, lett gazdájuk. A „rég” települést pedig közel sem érte annyi hátrány, mint amennyi előny az „újakat”. A törvényalkotók mégsem ösztönzik a településegyesítés megszüntetését. A törvényhozók is ismerik a kérdésekben felvetett problémákat. Tudják, hogy a szabályozatlanság olyan helyzeteket terem, melyek demokráciában elfogadhatatlanok. Ezeket a problémákat mutatja be a szakdolgozat.

* Közszerkezetek szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Bajor Tibor főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola;
Külső konzulens: Budainé Vajk Ildikó

**TERRORIZMUS ÉS KALÓZKODÁS, VALAMINT A NEMZETKÖZI SZERVEZETEK
SZEREPVÁLLALÁSA SZOMÁLIÁBAN****

Szomáliát két évtizede sújtják a polgárháborús hadurak irányítása alatt álló militáns csoportok, amelyek legtöbbször klán-hovatartozás és gazdasági érdekek alapján szerveződnek, és állandóan változó ad hoc szövetségekben harcoltak egymás ellen, miközben fosztogatták az éhínség által egyébként is sújtott civil lakosságot.

Mindezekén túl a kontinens e régiójának ma is aktuális problémája az emberi jogok megsértése, a demokratikus intézményrendszerek hiánya, illetve a gazdasági és szociális instabilitás. A polgárháborúval, válsággal, törzsi, faji, etnikai, vallási konfliktusokkal terhelt ország nehéz helyzet elé állítja a nemzetközi szervezeteket.

Dolgozatom célja, hogy körüljárja a Szomáliában tapasztalható válság hátterét, az ott zajló események és a gyenge kormányzat instabil belpolitikájának bemutatásával, annak következményeivel a szükségszerű külső beavatkozásokra fókuszálva. Írásommal elsősorban bemutatom a nehézségek mögött húzódó tényezőket, s megvizsgálom az általam kiemelten fontosnak tartott kérdéseket. A részterületek áttekintésével rávilágítok azon problémákra, amelyek az ország bukott államiségéhez, a terrorizmus, a kalózkodás és a humanitárius krízis jelenlétéhez vezettek.

A szomáliai többoldalú katonai beavatkozás egyike volt a nemzetközi együttműködés első nagyszabású kísérletének, hogyan reagáljanak egy veszélyes új kihívásra a hidegháború utáni időszakban, nevezetesen az állam összeomlása és a társadalmi dezintegráció problémájára.

A Szomáliában uralkodó káosz, a terrorfenyegetés, a kalóztevékenységek és a menekültáradat egyaránt jelentős befolyással van a térségre, ezáltal a nemzetközi szervezetekre. A kalózok riasztó mértékű fenyegetése drasztikus hatást gyakorol a nemzetközi kereskedelemre. Mindez alapot biztosíthat egy nagyobb mértékű fegyveres terrorizmusra. Az al-Shabab nyílt szerepvállalása az al-Kaidában még inkább globális problémává emelte őket, így megnövekedett veszélyt jelentenek, ezzel egyértelművé téve mindazt, hogy Szomáliában radikális csoportok adnak biztonságos menedéket terrorista hálózatok számára.

A problémák orvoslására a karitatív szervezeteken keresztüli segélyezés, a hatékony, innovatív megközelítések kidolgozásán túl szükségesek az olyan kérdéseket érintő találkozók, amelyek a szomáliai társadalom valamennyi csoportját érintő, konszenzusos párbeszédre alapulnak.

* Nemzetközi tanulmányok szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Matus János egyetemi tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Havasi-Ignác Edit*

EGY CÉG TELJESÍTMÉNYÉRTÉKELÉSÉNEK KRITIKAI ELEMZÉSE**

Dolgozatom témája a napjainkban egyre elterjedtebbé váló teljesítményértékelés. Az üzleti életben általában a siker kulcsa a jó teljesítmény, ezért a szervezeteket teljesítményük alapján ítélik meg. A téma azért is aktuális, mert ritkán hallunk olyan esetekről, amikor a kiválasztott módszer hozzásegíti a szervezetet céljai eléréséhez. A bevalás nagymértékben függ a cég sajátosságaitól, méretétől és tevékenységétől.

A szakdolgozat első része tartalmazza a teljesítményértékelésre vonatkozó szakirodalmi áttekintést, az alkalmazható módszerek bemutatását. A dolgozat második részében bemutatom a gyakorlati megvalósulás néhány példáját, de a fő hangsúlyt a jelenlegi munkahelyemen történő alkalmazásra kívánom helyezni. Szeretnék rávilágítani arra, milyen következményekkel járhat a vezetőség elköteleződésének hiánya, a megfelelő tájékoztatás elmaradása, a tervezésbeli hiányosságok, és, ha a dolgozók nem kapnak fejlesztő célzatú visszajelzéseket az értékelés eredményéről. A dolgozat befejező részében kritikai észrevételekkel illetem a cég működését és megpróbálok építő jellegű javaslatokat tenni a hatékonyabb alkalmazás elősegítésére.

Dolgozatomban többek között az alábbi kérdésekre keresek választ:

- Hogyan lehet jól bevezetni és elfogadtatni a teljesítményértékelést?
- Mitől működik hatékonyan egy rendszer?
- Mennyire befolyásolja az értékelés a dolgozói motivációt, elégedettséget, a teljesítmény növelését?

Azáltal, hogy rávilágítok az eddigi alkalmazásbeli hibákra, szeretnék változtatni a kialakult céges szemléleten. Bízom benne, hogy következtetéseimmel, javaslataimmal hozzájárulhatok egy új, az eddiginél sokkal hatékonyabb teljesítményértékelési rendszer kialakításához.

Herczeg Tibor Zsolt***

A POLITIKAI KAMPÁNY MINT A POLITIKAI KOMMUNIKÁCIÓ TERÜLETE****

A politika megfogalmazására használt különféle definíciókban a kommunikáció minden esetben kiinduló pontként szerepel, mert az emberi kommunikáció a politikai diskurzus és cselekvés legelemibb eszköze. Az ember képtelen nem kommunikálni, vagyis az emberi kommunikáció szükségesszerű, hiszen az emberi létnek minden interakciója kommunikációnak számít (pl. egy grimasz, egy fejbólintás, egy intés, stb.). Mindez a politikára is érvényes, így a politikai kommunikáció is elkerülhetetlenül megjelenik a politikai életben.

* HR Szakirányú továbbképzés végzős hallgató

** Belső konzulens: Menyhártné Zsirus Mária főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

*** Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató

**** Belső konzulens: Bajor Tibor főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

A politikai kommunikáció, mint interdiszciplináris tudomány terület az '50-es évek végén alakult ki, és onnantól fogva az összes demokratikus ország politikai és intézményi színterének középpontjában megtalálható. Lasswell úgy gondolja, hogy a politikai kommunikáció a hatalom nyelve, amely magába foglalja a politikai nyelvet, a politikai diskurzust, a politikai üzenetet és tartalmat is. Ezeken túl, ha tágabb értelemben vizsgáljuk, magába foglalja a kommunikációs csatornákat (például a tömegmédia) is.

Diplomamunkámban a politikai kommunikáció tudományterületén belül a kampánykommunikációt mint önálló tudományterületet kívánom feltárni. A munkám során bemutatott empiria elsősorban szakirodalmakra, tudományos publikációkra, tipológiákra és az interneten a témában fellelhető ismeretanyagokra támaszkodik.

A diplomamunkám bevezető része vázolja a magyar és nemzetközi szakirodalomban fellelhető politikatudománnyal, politikai kommunikációval és szereplőivel kapcsolatos definíciókat, amelyek a politikatudományban kevésbé jártasak számára útmutatást nyújtanak a témaválasztásom vonatkozásában. A továbbiakban a média és a politika kapcsolatának vizsgálatából kiindulva fejtem ki a diplomamunkám kulcstémáját, a kampánykommunikációt. Igyekszem bemutatni, hogy milyen újításokat gyakorolt a kampánykommunikációra az internet korunk minden mozzanatát behálózó, megkerülhetetlen vívmánya.

Témámat a pártok kampánykommunikációs tevékenységével kapcsolatban kérdőíves felmérés eredményeinek bemutatásával és hipotézisem elemzésével zárom.

Hiripi Judit*

AZ ORSZÁGOS MENTŐSZOLGÁLAT GAZDÁLKODÁSÁNAK ELEMZÉSE**

A szakdolgozatom megírásának az a célja, hogy egy költségvetési intézmény gazdálkodását, kiemelten annak pénzgazdálkodását és költségvetését szemléltessem. Az analízis során fény derül arra, hogy az intézmény milyen gazdasági helyzetben van és mi a jövőbeli lehetőségei.

Az Országos Mentőszolgálat (továbbiakban: OMSZ) egy önállóan működő és gazdálkodó költségvetési intézmény, mely az államháztartáson belül pénz helyett előirányzattal gazdálkodik. Munkám során megvizsgáltam 5 év kiadási és bevételi adatait, részletesen az OMSZ négy meghatározó kiemelt előirányzatát. Ezek közül a személyi jellegű kifizetések teszik ki az összköltségek 80%-át, de ez nem azt jelenti, hogy az átlagfizetések olyan magasak, hanem az intézmény közel 7000 dolgozóval és egy egész országot átszövő régiós hálózattal rendelkezik. A költségek sokfelé tagolódása azt eredményezi, hogy elfolyik a kapott finanszírozási keret, és nem marad pénz a korszerűsítésekre. Ezt igazolja az intézmény mentőgépkocsi-parkjának vizsgálata, melynek eredménye a „túlkoros” 9 éves átlagéletkorú, közel 87%-os elhasználodottságú járműállomány. Beruházásokra, felújításokra eredeti előirányzat keretét nem is terveznek az éves költségvetéskor. Mindazok mellett, hogy az intézmény a rendelkezésre álló erőforrásaival megfelelően hatékonyan, gazdaságosan és eredményesen gazdálkodik. A fő probléma az, hogy ez az erőforrás olyan szűk keretet biztosít a gazdálkodásra, amelybe az innováció és a korszerűsítés nem fér bele.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Léderer Tamás óraadó oktató, Általános Vállalkozási Főiskola

Az intézmény döntéshozói felismerték az Európai Unió pályázatokban a lehetőséget. A jövőben igyekeznek kiaknázni ezt, annak érdekében, hogy felszámolják a mostani „bürokratikus” túlzott ügykezelés miatti többletköltségeket. A közeljövőben kialakításra kerül a Belső Kontroller rendszer, melynek részét képezi a Folyamatba épített Előzetes Utólagos és Vezetői Ellenőrzési rendszer (FEUVE), mely összhangot és rendet fog teremteni az intézmény irányítási elemeiben. EU-s pályázatból valósul majd meg egy egységes Mentés- és Vállalatirányítási rendszer bevezetése is, melynek integrálása lehetővé teszi az intézmény gördülékeny működését.

Hrankai-Kelemen Annamária*

AZ AGÁRDI PÁLINKAFŐZDE KFT. ÜZLETI TERVE**

Dolgozatom célja, hogy az Agárdi Pálinkafőzde Kft. számára készített üzleti terv készítésével bemutassak egy új termékcsalád bevezetését, és annak jövedelmezőségét, a szervezeti, működési, marketing és pénzügyi tervvel fogom alátámasztani. Az innováció tárgya, egy pálinkaalapú koktél, mely termék bevezetésének döntés előkészítése céljából készítek üzleti tervet.

Ez a vállalat egy jól működő, fejlődőképes, desztillált szeszes ital gyártásával foglalkozó, piaci versenyképesség és cégmagnaság tekintetében közepes méretű vállalkozás. A termékbevezetés vállalati gazdálkodásra gyakorolt hatásainak vizsgálata során, bebizonyítom, hogy jövedelmezőséget hoz a vállalat számára.

Az Üzleti terv összeállításának elméleti szabályai indítják el a szakdolgozatot, majd ezután az általam választott vállalkozás elemzésével konkretizálom a korábbi elméleti megközelítést. A következő fejezet az Agárdi Pálinkafőzde Kft. bemutatását tartalmazza. Majd ezt követi a vállalat szervezeti terve, melyben megtalálhatjuk az ábrával szemléltetett, vezetői-alkalmazotti hierarchia felépítését, illetve a rájuk vonatkozó felelősségi hatáskörök leírását és költségeit. Ezt követi az iparági elemzés, melyben elemzésre kerül a mikro – és makro környezet, bemutatom az általam végzett PEST-elemzést, Porter 5erő modellt, illetve a cég SWOT-elemzését. Felméri a piaci versenyhelyzetet, a kötelező szabályozásokat, és a törvényi előírások várható jövőbeni alakulását is. A működési terv leírja a vállalkozás a technológiai felszereltséget, gépeket és berendezéseket, valamint ezek működését és költségét.

A marketing tervben a termék, az ár (árképzés), az értékesítési-csatorna politika és a marketing kommunikáció bemutatása következik. A marketing tervre alapozva meghatároztam a marketing költségeket.

Az Üzleti terv legfontosabb fejezete, a pénzügyi terv lett a szakdolgozatom zárófejezete, melyben a vállalat három évét átfogó működését mutatom be számadatok segítségével, és táblázatokban összefoglalva a bekövetkező változásokat. Majd bebizonyítom, hogy a bevezetésre szánt termék pozitív hatással van a vállalat működésére, jövedelmezőséget hoz a vállalat számára.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Vágány Judit főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

Kalocsai Zsuzsanna*

AZ ELEKTRONIKUS KERESKEDELEM FEJLŐDÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A MAGYAR BIZTOSÍTÁSI PIACON

Az AEGON Magyarország elektronikus kereskedelme**

„Semmi sem nehezebb annál, mint valamit elkezdni, semmi sem veszélyesebb, mint ezt véghezvinni, semminek a kimenetele nem bizonytalanabb, mint egy sor új dolog bevezetésébe belevágni.”

Niccolo Machiavelli

Az AEGON Magyarország Általános Biztosító Zrt. munkavállalójaként diplomamunkámat a vállalatcsoport elektronikus kereskedelméről írtam.

A pénzügyi szektorban az elektronikus kereskedelem nem újkeletű téma, jelenleg is egy folyamatosan fejlődő és formálódó terület. A biztosítási piacot az elektronikus kereskedelem „szele” az ezredforduló tájékán érte el, amikor a biztosítók első online értékesíthető termékeikkel megjelentek a piacon. Azóta a biztosítási piac rengeteg változáson ment keresztül. Láthattuk, ahogy a kis alkuszi vállalkozások – szinte a nulláról indulva – az online biztosítási értékesítést meghatározó, internetes alkuszi portálokká fejlődtek. A nagyobb biztosító társaságok alternatív értékesítési csatornák keretében külön szervezeteket, weboldalakat hoztak létre a termékeik online értékesítésére. A jelenlegi szolgáltatások körét – a piaci igényeknek és technikai lehetőségeknek megfelelően – folyamatosan bővítik. Az online szerződéskötés után a biztosítók kínálatában megjelent az online díjfizetés, a különböző befektetési műveletek online végrehajtásának lehetősége, továbbá bevezetésre került az elektronikusposta-szolgáltatás. Igazodva a mai trendekhez az okostelefonokra írt mobil alkalmazásokat is felhasználják az ügyféligények kielégítésére.

Az Új Gazdaság bemutatása után dolgozatomban rövid áttekintést nyújtok az elektronikus üzlet és elektronikus kereskedelem legfontosabb fogalmairól és néhány biztosítással kapcsolatos ismeretről. Az AEGON Magyarország Általános Biztosító Zrt.-ről, jelenlegi piaci pozíciójáról, működéséről adok átfogó képet az olvasó számára, kitérve a magyar biztosítási piacot jelenleg meghatározó gazdasági hatásokra, változásokra. A PEST- és SWOT-analízis segítségével elemzem a vállalat e-kereskedelmére ható tényezőket.

Több szekunder, valamint egy primer kutatásban elemzem a hazai e-kereskedelem lehetőségeit. Saját kutatásomban a megkérdezetteket a biztosításkötési szokásaikról kérdezem. Összegyűjtöm az e-kereskedelem előnyeit, hátrányait, a kockázatokat, és végül bemutatom az AEGON e-businessét, online kereskedelmét, melyet egy helyzetértékeléssel zárok.

* Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Papp Ferenc főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Karajos Nikoletta*

A MAGYAR HONVÉDSÉG TOBORZÁSI RENDSZERÉNEK VIZSGÁLATA**

Dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy melyik módszer képes leginkább a lakosság lehető szélesebb körében a Magyar Honvédség iránti érdeklődés felkeltésére. A jelentkezéshez szükséges motivációt a belső, vagy a külső motivátorok eredményezik? A toborzóknak mennyire fontos szerepük van a katonai pálya iránt érdeklődők életében?

A választott kérdőíves vizsgálati módszer alapján a toborzási módszerek versenyében a következő sorrend alakult ki. Az első helyen az ismerősi ajánlás, a baráti, vagy családtag pozitív élményei bizonyultak a legnagyobb motiváló erőnek a szolgálatra jelentkezés esetén. Ezt követően a toborzók, majd az internet befolyásoló hatása az, ami jelentkezésre ösztönözte a vizsgálatban részt vettek.

Az eredményekből azt a konklúziót vontam le, hogy mivel az élő reklám a legjobb reklám, így törekedni kell az állomány megtartására, elégedettségének fenntartására, illetve arra, hogy a kiváltak a szíves visszatérés érzésével hagyják el a köteléket. Ennek egyik eleme lehet a toborzás során szerzett információk valóságtartalmának kérdése. Várakozásaimmal ellentétben, az internet befolyásoló szerepe „csak” a harmadik helyre volt elegendő.

A motiváció vizsgálata során azt az eredményt kaptam, hogy a szolgálatra való jelentkezésnél a belső motivációs tényezők erősebben hatnak, mint a külső tényezők. A Maslow-féle szükséglet-piramis alapján ez érthető is, hiszen a szükségletek kielégítése mindennél nagyobb prioritást élvez. Úgy gondolom, hogy a külső motivációs tényezők összefüggésben állnak a munkaerő-piaci versenyképességgel. A Honvédség presztízsértékének növelésére jó szolgálatot tehet a társadalmi felelősségvállalásban vállalt szerep növelése, az egyenruha dicsőségének helyreállítása, a külső kommunikáció javítása. A katonai szolgálat vonzóvá tétele folyamatos kihívást jelent a legénységi állomány körében, hiszen a fluktuáció száma itt a legmagasabb. Az illetmények versenyképessé tétele, a szociális gondoskodás kiterjesztése megoldást jelenthetne a kiválások számának csökkentésére.

A Magyar Honvédség és a civil munkaerő-piac összekötő szerepét látják el a Toborzó Irodákban dolgozók. Ők közvetítik azokat az értékeket a civil lakosság felé, amelyek a katonai szolgálat elengedhetetlen részei. Erre a közvetítésre alkalmas módok a vizsgálatban említett toborzási technikák. A dolgozatban szereplő javaslatok, ötletek szélesíthetik a potenciális jelentkezők táborát, másrésztől versenyelőnyt jelenthetnek a civil munkahelyekkel szemben (például a családtámogatási rendszer). Vizsgáltam a kapott információk valóságtartalmát. Az állomány megtartásának egyik lényeges eleme azoknak a toborzóktól kapott információknak az igazságtartalma, amellyel az újoncok a kiképzés, majd később a csapathoz kerülésük során megtapasztalnak. Ezért fontos az, hogy mindig reális képet adjanak a katonai szolgálatról a toborzással foglalkozók. Ebben nyújthat segítséget, ha a toborzó munkatársnak van csapatgyakorlata, és esetleg misszióban is járt már.

A dolgozatomban említett javaslataimmal a Magyar Honvédség toborzórendszere korszerű, versenyképes és hatékony szerepet játszhat az állomány utánpótlásában és megtartásában, ezzel biztosítva Magyarország számára a szükséges létszámú önkéntes haderőt.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Gébler József mestertanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Külső konzulens: Miksó Lajos

Kastyák Anna*

MINŐSÉG, avagy mit tegyünk azért, hogy a vevő jöjjön vissza és ne a termék?**

Szaktervezőként a minőség értékelésének kérdéseivel, valamint fogyasztói, illetve szolgáltatói oldalról történő megvilágításával foglalkoztam. Számomra érdekes és egyben kihívásokkal teli téma volt elméletben és gyakorlatban megvizsgálni mindkét fél – a fogyasztó és a szolgáltató – céljait és a megvalósítás lehetőségeit. Vizsgálatom megkezdése előtt úgy véltem: a gazdasági életben gyakran előfordul, hogy az eladó és a vevő különböző módon értelmezi a minőséget, ezáltal a kínált termék, szolgáltatás nem felel meg mindkét fél elvárásainak.

Hipotézisem az volt, hogy a szolgáltató által nyújtott minőség mindig több, komplexebb kell, hogy legyen, mint amit a vevő elvár.

A minőséggel kapcsolatos elméleti tudásomat szakkönyvek, szaklapok, valamint főiskolai tanulmányaimra támaszkodva összegeztem. Bemutattam a minőségiskolák jelentős képviselőinek elméletét, kitértem a minőségügy fejlődésére és az értékelésnél alkalmazott módszerek használatára.

Szaktervezőként gyakorlatban történő megvalósítását munkahelyem – a CompLex Kiadó Kft. – legismertebb termékének, a Jogtár® vizsgálatával végeztem. E jogi adatbázist napi szinten felhasználóként én magam is használom, ezáltal mindig is érdekelt a termék és a benne rejlő lehetőségek felfedezése. Dolgozatomban e jogi adatbázisra vonatkozóan részletesen vizsgáltam, hogy a minőség követelményének milyen részelei érhetők tetten a szolgáltatói és vevői oldalon. E szempontokat és a fentebb jelzett elméleti megállapításokat egymás mellett, egymással szoros összhangban elemeztem, s igyekeztem feltárni a közöttük lévő összefüggést, kölcsönhatást, bizonyos helyeken az egymásrataltságot. Hipotézisem bizonyításaképpen sorra vettem, mit kell a kiadói munkatársaknak – e jogi adatbázis építőinek – tenniük azért, hogy a vevő jöjjön vissza és ne a termék. A vevő és a szolgáltató által megfogalmazott minőségcélokat konkrét gyakorlati tapasztalatokkal támasztottam alá. Következtetések levonása után javaslatokat tettem a továbbfejlődésre vonatkozóan, ezáltal a termék minőségének további javítására.

Kiss Dorottya***

PAPÍRMENTES ÖNKORMÁNYZAT? DOKUMENTUMMENEDZSMENT A KÖZIGAZGATÁSBAN****

Szaktervezőként egy igen aktuális és viszonylag fiatal területtel szeretnék foglalkozni, az elektronikus közigazgatással és azon belüli is Budaörs Város Önkormányzat Polgármesteri Hivatalának elektronikus dokumentumkezelésével. Több évig dolgoztam nemzetközi háttérű informatika cégnél, ahol alkalmam nyílt kisebb-nagyobb, későbbiekben belső és külső IT-projektekben, kutatás-fejlesztésben közreműködnöm, valamint közel 3 évig foglalkoztam belső munkafolyamatok fejlesztésével és több ízben is együttműködtem önkormányzatokkal, közigazgatási hivatalokkal. Informati-

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Vágány Judit főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola
Külső konzulens: Takács Tibor

*** Közzolgálati szakos végzős hallgató

**** Belső konzulens: Bajor Tibor főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

kai és online megoldások iránti érdeklődésem erre a korszakra vezethető vissza. A témaválasztás során szerettem volna a már megszerzett tapasztalatokat újraértelmezni és beépíteni a tanulmányaim által elsajátított ismeretekbe.

Magyarországon közel 50 éve beszélhetünk közigazgatást támogató informatikáról és az első valódi e-kormányzati fejlesztések lassan 10 éve indultak el. Az információs technológia rohamos fejlődése és a társadalom változásai mind előidéztek az egyre inkább „papírmentes” hétköznapiakat, mind a munkánk, mind a hivatalos vagy nem hivatalos ügyeink intézése során. Úgy vélem, hogy a papírmentes ügyintézés csak bizonyos ügytípusoknál és kellő hivatali hajlandósággal, de teljes mértékben megvalósítható és a back office folyamatok átszerveződését eredményezi, továbbá mérsékli az ügyintézés és a hivatali működéssel járó közvetett és közvetlen költségeket. Szakdolgozatomban kísérletet teszek annak tisztázására, hogy milyen társadalmi és egyéb okok vezettek a közigazgatás modernizálásához, a szolgáltató állam, illetve önkormányzat kialakulásához. Összefoglalom az Európai Unió ezen irányú stratégiájának lényegét, valamint a hazai információs társadalom fejlesztésére és az e-közigazgatás megteremtésére irányuló főbb kezdeményezéseket. Fontos kitérőt teszek a hazai jogi környezetnél, ahol az elektronikus közigazgatást érintő főbb pontokat emelem ki.

Ezt követően megvizsgálom Budaörs Polgármesteri Hivatal digitalizálásának munkamenetét, az ügyiratkezelői rendszer főbb funkcióit és a Hivatali Kapun keresztül történő elektronikus dokumentumkezelés folyamatát.

Koszler Anita*

MI LESZ VELED DIPLOMÁS? VÉGZŐS, LEVELEZŐ TAGOZATOS, KÖZGAZDÁSZ HALLGATÓK ELHELYEZKEDÉSI ELKÉPZELÉSEI**

Szakdolgozatomban arra keresem a választ, hogy a felsőoktatásban jelenleg alapképzésben résztvevő, végzős, levelező tagozatos, közgazdász hallgatóknak milyen elképzeléseik vannak elhelyezkedésükkel kapcsolatban a diploma megszerzése után. Témaválasztásom aktualitását a jelenleg is változás alatt álló és pazarlónak nevezett felsőoktatási rendszer, a diplomás munkanélküliek növekvő száma, valamint az egyre nagyobb számú külföldi munkavégzés és az elvándorlás jelensége adja.

Szakdolgozatom szakirodalmi áttekintésében összefoglalom a témában publikáló szakemberek véleményét és álláspontját. Utánajárok, hogy a cégek milyen technikákat alkalmaznak álláshirdetéseikben az alkalmas jelölt megtalálása érdekében. Saját vizsgálatomban a 2011 októberében végzett kérdőíves vizsgálatból származó információkra támaszkodom. A kérdőív összeállításának részletezése után vizsgálatom eredményeit részletezem, és összevetem a szekunder kutatások eredményeivel és a szakirodalommal. A vizsgálat során kapott eredmények alapján megállapítható, hogy a megkérdezett hallgatóknak több mint a fele multinacionális cégnél tervezi az elhelyezkedést. Ennek elsődleges okaiként a jobb fizetést és a szakmai tapasztalatszerzést jelölték meg. Megállapítást nyer, hogy a hallgatók egy része csupán biztosítékként szeretne diplomát szerezni jobb munkaerőpiaci esélyei növeléséhez, de diplomájukkal tulajdonképpen konkrét terveik nincsenek a jövőre vonatkozóan. Fény derül arra is, hogy a biztosítékként diplomát szerezni vágyóknak valamivel több mint a fele első generációs diplomás.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Réta Lőrincz Görbe Éva főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

A mesterszakra való továbbtanulási szándék a fiatalabb korosztályra jellemző, míg az idősebb korosztályból vannak néhányan, akik érett diákként sem tudják, hogy lesz-e eredménye annak, amit tanulnak. Ugyanakkor biztató, hogy a megkérdezett hallgatók nagy része olyan céllal végzi tanulmányait, hogy a diploma munkahelyükön vagy jövőbeli terveikben is hasznosítható legyen. A fiatalabb korosztályt továbbra is a szüleik ösztönzik a továbbtanulásra, mégis elmondható, hogy az első generációs értelmiségiek fiatalabb korosztályai néhány munkában eltöltött év után szüleik irányítása nélkül is hamar rádöbbennek a felsőoktatásban való továbbtanulás fontosságára. Úgy tűnik, hogy a tömegképzés és a hallgatóknak a jövőbeli terveikkel kapcsolatos bizonytalansága lehetnek az okai annak, hogy a különböző rangsorok és a szakemberek véleménye fontos tényezőjévé vált a hallgatók továbbtanulással és elhelyezkedéssel kapcsolatos döntéseinek.

Szakdolgozatommal arra biztatnám a hallgatókat, hogy használják ki a karrier irodák, a tehetség-gondozó programok, az állásbörzék és más hasonló szolgáltatások támogatását a mielőbbi megfelelő munkahely elnyerése és előmenetelük elősegítése érdekében. Összességében elmondható, hogy a szakdolgozat megírása előtt bizonytalanabbnak ítélt meg a hallgatók elképzeléseit leendő munkahelyük, jövőre vonatkozó terveik, céljaikat illetően. Talán pont a világban mindenütt érezhető bizonytalanság az, ami a hallgatókat arra ösztönzi, hogy folyamatosan fejlesszék képességeiket, és így találjanak rá a megfelelő munkahelyre.

Kovács József Attila*

AZ ATL ÉS BTL REKLÁMESZKÖZÖK HATÁSFOKÁNAK VIZSGÁLATA, EGY ÚJ TERMÉK PIACI BEVEZETÉSÉN KERESZTÜL**

A dolgozat megírására egy napjainkban is megfigyelhető probléma sarkalt. A reklámparban használatos marketing eszközök hatásfokát befolyásoló tényezők vizsgálata felkeltette az érdeklődésemet. A szakma által elnevezett vonal feletti és vonal alatti eszközökkel kapcsolatos kutatást végeztem. Egy termékcsalád új termékének piacra történő bevezetésén keresztül mutatom be, hogy melyik bizonyul hatékonyabbnak.

Elsődleges, kvantitatív kutatásom révén, sikerült adatokat gyűjtenem, a jeges tea fogyasztási és vásárlási szokásokkal kapcsolatban. A megszerzett ismereteimet kérdőíves lekérdezés során, standard kérdőíven, interneten keresztül szereztem. A vizsgálat kiterjedt továbbá az új termékhez kapcsolódó brand és márképítés sikerességének mértékére is. A megkapott eredményekből kiderül, hogy mely marketing eszközök használata hatásosabb akkor, ha egy piacon már létező márkák, és a brand ismertségének növelését kívánjuk elérni. Vizsgáltam, hogy miképp építhetjük ki a fogyasztóban a márkák hű vásárlói magatartást.

A reklámügynökségek működését egy konkrét cég példáján keresztül mutatom be. Interjút készítettem, egy ott dolgozó, felelős beosztásban lévő vezetővel, így megismerhettem a szervezet felépítését.

Másodlagos kutatásom olyan marketing irányultságú szakirodalom feldolgozásával járt, mely az ATL és BTL tevékenységek, és az azokhoz szorosan kapcsolódó ismeretanyagokat helyezi a fókuszba. Leginkább marketing kommunikációval, direkt marketinggel, és public relation-nel foglalkozó anyagokból dolgoztam. Továbbá sok aktuális internetes sajtó feldolgozása is megjelenik a dolgozatomban.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Opitz Éva főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Az első hipotézis az, hogy az új málnás Ice Tea bevezetése jó döntés volt, alapozva ezt arra, hogy a magyar fogyasztók szeretik a málnás ízesítésű frissítőket,

Második hipotézis a márka ismertségével áll kapcsolatban. Jeges teákat fogyasztók körében a Liptonnal szembeni márkahűség, és Brand ismertség nőtt, a nyáron lefolytatott BTL tevékenységnek köszönhetően.

A kérdőívre kapott válaszok, kiértékelése után, arra a következtetésre jutottam, hogy az új termék bevezetése sikeres volt. A BTL és ATL eszközök összehangolt hatása elérte a kitűzött célt. A márka ismertségét a nyáron végzett kampány során sikerült megnövelni, előkészítve azt, hogy a brand építés folyamatának magasabb lépcsőfokára lépjen.

Kozák Anett*

Az autókereskedelemre nehezedő válság a Hovány Cégcsoport tükrében**

Szakdolgozatom témájaként és céljaként nem csupán egy hagyományos controlling rendszer bemutatását képzeltem el. A controller tevékenységét és a controlling nélkülözhetetlenségét szeretném megmutatni egy olyan iparágban, ahol leginkább átérezhetjük annak fontosságát. Témám választásakor úgy gondoltam, hogy az autóipar rendkívül jól szemlélteti a válság szakaszait és tükrözi annak hatásait, hiszen ezt az iparágat tekinthetjük a gazdasági világválság egyik legnagyobb vesztesének.

A Hovány Cégcsoport a magyarországi piac egyik meghatározó szereplője. Jól illusztrálja mennyire jelentős szerepet tölt be a controlling egy sikeres cégcsoport életében. A külföldi tendenciák megmutatják, hogy kedvezőbb piaci körülmények között is szükség van controllingra, akár egy világméretű válságtól függetlenül is. Dolgozatomban az autókereskedelem alakulásának viszonyítása közben az is kiderült, hogy a fejlettebb gazdaságpolitikával rendelkező európai országok miként reagáltak a fennálló helyzetre.

A Hovány Cégcsoport rövid áttekintésén keresztül szeretném számviteli és pénzügyi mutatókon keresztül bemutatni, miként is reagált egy sikeres cégcsoport a válság hatásaira. Négy alappillérre építettem fel a szakdolgozatom, amelyek mindegyike egy fontos pontot érint mind pénzügyi és vállalatirányítási szempontból. Fontosnak tartottam a cégcsoport controlling rendszerének sajátosságát részletesen bemutatni és ahhoz, hogy következtetéseket vonhassak le a cégtagok teljesítményét összehasonlítani a 2006-2010-es időszakban. Az anyavállalaton keresztül pénzügyi mutatók segítségével jól kirajzolódott, hogyan változott a válság hatására a Hovány Kft. eredménye, összetétele. Végül elhelyeztem az általam bemutatott cég helyzetét a versenytársakhoz viszonyítva és levonva a megfelelő következtetéseket, javaslatot tettem a controlling rendszerének továbbfejlesztésére.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Böcskei Elvira főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

ELMETÉRKÉP A VÁLLALAT FEJÉBEN**

Célom az *elmetérkép* szerű gondolkodásmód működésének vállalati gyakorlatban történő szakszerű bemutatása oly módon, hogy a hatékonyságnövelő tényezőkre koncentrálok.

Vállalati környezetben a vállalat működésével kapcsolatban számos problémával (feladattal) kell szembenéznünk, melyeket meg kell oldanunk vagy legalább megfelelő módon kell menedzselnünk. Az ún. *elmetérkép módszer* (mind mapping) egy olyan eszköz, melynek alkalmazása képes a komplex és nehezen strukturálható vállalati problémák megoldását elősegíteni, általa a probléma kezelhetőbbé, kontrollálhatóbbá, így megoldhatóbbá válik. A komplex problémákhoz keretet adva képes mankóként funkcionálni a vállalat számára. Közvetlen módon hatékonyságnövelő, közvetett úton pedig eredményességnövelő tényező lehet egy vállalat működésében.

Minden vállalat esetében alapvető kérdés, hogy merre tart, a haladási iránya mennyire tudatos, illetve kiknek mi a felelőssége, érdekeltége a szervezetben belül és azon kívül. Egyetemes összefüggésként kijelenthetjük, hogy azok a vállalatok lesznek sikeresek, amelyek az adott gazdasági, politikai, jogi, technikai és társadalmi környezetben képesek reális, ugyanakkor merész célokat kitűzni, valamint meg is valósítani azokat. Szintén nagyon fontos kérdés, hogy a vállalat mennyire képes megújulni, tanulni, továbbfejlődni, proaktív módon venni az akadályokat a haladás során.

Egy szervezet működése – azon túl, hogy egy roppant érdekes jelenség – több tekintetben is nagyon hasonlít ahhoz, ahogyan mi, emberek működünk. Az indok egyszerű: azért, mert emberek működtetik. Mi, emberek azonban rengeteg szempontból különbözünk egymástól. Minden különbséget és hasonlóságot figyelembe véve van azonban egy nagyon fontos közös tulajdonságunk, mégpedig az, hogy *agyunk ugyanazon alapelvek szerint működik*. Az elmetérkép módszer pontosan emiatt az emberi agy működési alapelveihez igazodva működik, fejti ki pozitív hatását használatakor.

A vállalati problémák menedzselése, illetve megoldása során tehát egyik legfontosabb erőforrásunk az agyunk. Az elmetérképes módszer alapelvei egyszerűek, egyetemesek, a „művészete”, különlegessége és eredetisége a felhasználásában, alkalmazásában rejlik. Számos módon fel lehet használni a módszert, csupán kreativitásunk korlátai szabhatnak ennek határt. A módszer képes hozzáférést biztosítani meglévő, esetleg szunnyadó szellemi erőforrásainkhoz, melyeket aktivizálva növelni tudjuk a problémamegoldó módszereink, eszközeink minőségét.

Összefoglalóan az elmetérkép módszer vállalati felhasználásának gyakorlatias bemutatásával azt kívánom megmutatni, hogy egy olyan kreatív problémamegoldó gondolkodásmódot fejleszt ki a felhasználóban, melynek valós vállalati értéke van. Egy ún. „kreatív célkövető rendszer” gondolkodásmód fejlődik ki a módszer rendszeres és tudatos alkalmazása révén, mely a komplex, nehezen strukturálható vállalati problémák menedzselésében elengedhetetlenül fontos eszköz.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Gébler József mestertanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Langer András Zsolt*

FÉNYES KILÁTÁSOK A KKV SEKTORBAN, AVAGY EGY SZOLÁRIUMSZALON MEGVALÓSÍTÁSÁNAK TERVE**

Szakedolgozatomban egy újonnan alapítandó, és fényes jövő előtt álló vállalkozás komplex üzleti tervét tárja az olvasó elé. Célom volt bebizonyítani, hogy a jelen, válságos gazdasági körülmények között is lehetséges mérsékelt beruházási szint mellett, egyszerű vállalkozási tevékenység végzése során magas hozamra szert tenni. A terv színvonalát emelendő, alaposan megvizsgáltam a makro-gazdasági trendeket, valamint áttekintettem a tervezési folyamat tudományos háttérét is.

Az általam felvázolt hipotézisek mindegyike csak egy megfelelően prosperáló vállalkozás esetében teljesülhet. Megítélésem szerint létezik olyan gazdasági ágazat, melyben a rendelkezésre álló források bevonásával rendkívül profitábilis, és rövidtávon megtérülni képes mikro-vállalkozás alapítható.

A hipotézisek bizonyítását különböző szakterületekről származó tudományos módszerek alkalmazásával végeztem el, melyek az üzleti tervbe szisztematikusan vannak beépítve. Kulcsfontosságú faktor az - optimális mikrokörnyezeti elemzés céljából elvégzett - egyéni primer kutatás, mely számos releváns információt szolgáltatott a tervezés egyes fázisaiban. A SWOT analízis feltárta az üzleti tevékenység pozitív és negatív sajátosságait. A vállalkozás üzletképességét a jövedelmezőségi számítások hivatottak alátámasztani. Mindezek mellett természetesen kidolgozásra került számos, a vállalkozás indításával és működtetésével kapcsolatos részlet.

Az aktuális gazdasági helyzet és piaci trendek figyelembevételével kijelenthetem, hogy létezik dinamikus fejlődő és üzleti lehetőségekkel teli gazdasági ágazat. Ez a terciér szektor. Az elvégzett kutatómunka és gazdasági számítások tükrében elmondhatom, hogy van lehetőség mérsékelt beruházás révén is olyan magas profittartalmú szolgáltató tevékenység végzésére, mely hosszú távon képes biztosítani a nyereséges működést.

Lázár Levente***

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZEREPVÁLLALÁSA A NEMZETKÖZI BÉKEFENNTARTÓ MISSZIÓKBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AFGANISZTÁNRA****

A szakdolgozat célja, hogy bemutassa a Magyar Honvédség nemzetközi katonai szerepvállalását a békemissziókban. Mint ahogy a dolgozat címe is mutatja a központi téma a mai napig is tartó Afganisztáni magyar jelenlét. De mindezen katonai részvételeknek a történeti ismertetésére is sor kerül. Az úgynevezett korai békeműveletektől (19. sz. vége) a napjainkban is tevékenykedő két legismertebb magyar misszióig, melyek a Sínai-félszigeten és Cipruson találhatók.

* *Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Vágány Judit főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola*

*** *Nemzetközi tanulmányok szakos végzős hallgató*

**** *Belső konzulens: Matus János egyetemi tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

Külső konzulens: Boldizsár Gábor ezredes

Szándékom, hogy bemutassam a magyar katonák a közvélemény előtt annyira nem ismert afganisztáni tevékenységét. A leginkább bemutatni kívánt szervezet a magyar PRT (Provincial Reconstruction Team), melyben a legtöbb katonánk szolgál Afganisztánban.

Ismertetem az afganisztáni szerepvállalás Magyarországgal kapcsolatos következményeit. Nevezetesen, hogy hogyan járul hozzá hazánk nemzetközi megítéléséhez a Magyar Honvédség ilyen jellegű nemzetközi jelenléte, valamint, hogy hogyan javítja a magyar haderő szakmai felkészültségét.

Likó Regina Alexandra*

AZ ÁVF HUMÁN ERŐFORRÁS KÉPZÉSÉNEK MUNKAERŐ-PIACI MEGÍTÉLÉSE**

Dolgozatomban az Általános Vállalkozási Főiskola – általam is választott – Gazdálkodási és menedzsment alapszakának Humán erőforrás szakirányú képzésének megítélését vizsgálom. Dolgozatom előfeltevése szerint az Általános Vállalkozási Főiskola Humán erőforrás főszakirány nevű képzése gyakorlatorientált, a Főiskolán végzett hallgatók képesek az itt megszerzett elméleti tudásukat a gyakorlatban alkalmazni. A témaválasztásomat indokolta, hogy pályakezdőként, leendő HR-esként foglalkoztat a kérdés, hogy a munkáltatók mit gondolnak, milyen képességekkel, erősségekkel és milyen gyengeségekkel rendelkeznek az ÁVF-en végzett HR szakos hallgatók.

A dolgozatom első felében, a szakirodalmi áttekintésben bemutatom röviden a felsőoktatás történelmét, különös figyelemmel a Bologna-folyamatra. A téma megköveteli, hogy szintén az elméleti részben a humán erőforrás jellegű képességekkel valamint a felsőoktatás és a munkaerő-piac kapcsolatával is részletesen foglalkozzak. Ezek a témakörök a gyakorlati vizsgálatom elméleti hátterét nyújtják.

A dolgozatom második fele a saját vizsgálatom folyamatát, eredményeit és az ezek alapján tett javaslataimat mutatja be. A felmérésben azokat a végzett hallgatókat kerestem meg a kérdőívemmel, akik az ÁVF GM/HR képzésen folytatták tanulmányaikat. Annak érdekében, hogy a munkaerő-piac másik oldalának az álláspontját is megismerjem, megkerestem a hallgatók munkáltatóit is. Ők félig strukturált interjúk során nyilatkoztak a képzésünkről. Az objektivitás érdekében igyekeztem minél több interjút készíteni. Végül összesen 12 munkáltatóval tudtam személyesen találkozni és beszélgetni.

A megkérdezett két csoport válaszai alapján egyértelműen meghatározhatóak a képzés erősségei és gyengeségei. Mind a hallgatók, mind a munkáltatók erősségnek ítélték meg a munkaerő-piaci ismereteket. A hallgatók még kiemelték a humán informatikai ismereteket. A munkajogi ismeretek megítélése megosztó. A hallgatók nagy része hasznosnak ítéli meg, mégis úgy látják, hogy vannak hiányosságok a képzés ezen területén. A munkáltatók pedig egyértelműen gyengeségként nevezték meg ezt az ismeretet. Összességében a feltevés, mely szerint a képzés gyakorlatias, beigazolódt. Egyértelműen meghatározhatók azonban azok a területek, amelyeket még fejleszteni kell a képzési tematikában.

A dolgozatom végén a képzés öt ismeretkörére vonatkozóan tettem fejlesztési javaslatokat. A legtöbb esetben kötelező tréningekkel vagy szabadon választható tantárgyakkal egészíteném ki a képzést, ügyelve a gyakorlatias oktatásra.

* *Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Karcsics Éva főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola*

AZ USA ÉS IRÁN KAPCSOLATA (KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NUKLEÁRIS KÉRDÉSEKRE)**

Szakdolgozatom az Egyesült Államok és Irán kapcsolatáról szól, különösen az iráni nukleáris program miatti vitákat és eseményeket elemzem. Több mint három évtizede nincs hivatalos diplomáciai kapcsolatuk, ám az iráni nukleáris program újraindítása óta többször ülték tárgyalóasztal mellé, hogy megoldják a kialakult még feszültebb helyzetet. Emellett vizsgálom még Irán és Izrael kapcsolatát, mivel az amerikai döntéshozók figyelembe veszik az izraeli kormány véleményét a közel-keleti kérdésekkel kapcsolatban, és az egész közel-keleti békefolyamat is függ a két ország kapcsolatától.

A bevezetésben a két ország kapcsolatáról írok röviden a kezdetektől egészen a 2001. szeptemberi terrortámadásig. Az 1979-es iráni iszlám forradalomig szoros szövetségben álltak egymással, de a teheráni túsdráma és Khomeini ajatollah által bevezetett új rendszer következtében megromlott a két ország viszonya. Az amerikaiak minden diplomáciai kapcsolatot megszakítottak Iránnal. Az iráni legfőbb vezető „Nagy Sátánnak” hívta az Egyesült Államokat és teljesen elfordult a nyugati világtól és addigi szövetségeseitől.

Ifjabb George W. Bush két elnöki ciklusa alatt unilaterális politikát folytatott. A 2002. januári beszédében a „gonosz tengelyéhez” sorolta Iránt, felháborodást keltve az iráni vezetés körében. Augusztusban nyilvánosságra hozták az újraindított iráni nukleáris programot. Washington a program azonnali leállítását követelte, és addig nem is akart tárgyalóasztalhoz ülni Teheránnal, amíg ezt nem teljesítették. Az EU3-ak folytattak tárgyalásokat, de hosszú távú sikeres megállapodást ők sem tudtak aláírni. Végül az ENSZ BT elé került a nukleáris vita és amerikai nyomásra több határozatban szankciókat vezettek be Irán ellen, amelyek azonban nem tűntek túl hatékonyak.

Barack Obama 2008-as megválasztását az egész világ üdvözlölte, nagy változásokat vártak tőle. Az első időszak alatt azonban kiderült, hogy gyökeres változásokat ő sem képes elérni. Irán esetében is a tárgyalások fontosságát hangsúlyozta, ám az Ahmedinezsád újraválasztása miatti belső viszályok megakadályozták a megállapodás létrehozását. Ez után az Obama-adminisztráció is stratégiát váltott és elérte, hogy összefogjon a nemzetközi közösség és elszigeteljék Iránt. A nyomásgyakorlással kívánják elérni, hogy az irániak elfogadják az általuk kínált megoldást. Nem könnyíti meg Obama elnök dolgát az izraeli retorika, amelyben katonai csapással fenyegetik Iránt. Izrael nagy félelme egy esetleges iráni nukleáris arzenál. Irán könnyen megsemmisíthetné egy légitámadással az egész országot, és fegyverkezési versenyt indíthatna a Közel-Keleten, ezért is ellenzi Izrael az iráni nukleáris programot.

Nem tudni, hogy a jövőben miként fog alakulni az Egyesült Államok és Irán kapcsolata. Sok függ a 2012-es amerikai elnökválasztástól és a 2013-as iráni elnökválasztástól, a bevezetett szankciók hatékonyságától, illetve a nemzetközi eseményektől is.

* Nemzetközi tanulmányok szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Csicsmann László egyetemi docens, BCE

Mezei Ivett*

AMIT A PATIKÁK MÉRLEGE MUTAT – A VAGYONI, PÉNZÜGYI ÉS JÖVEDELMEZŐSÉGI HELYZET ELEMZÉSE**

Szakdolgozatomban a gyógyszerkereskedelem rendszerváltás utáni gazdasági modelljét próbáltam összefüggéseiben értelmezni, a szolgáltatási ág történetének rövid áttekintésével és a kereskedelmi szegmens speciális adottságainak és árképzési mechanizmusainak bemutatásával.

A szakdolgozat központi témája négy gyógyszertár gazdasági helyzetének elemzése, jelenlegi vagyoni és pénzügyi helyzetének bemutatása. A patikák vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetének elemzését mutatószámok segítségével végeztem el, hat esztendő (2004-2010) időszakát tekintve. Az elemzést SWOT analízissel egészítettem ki.

A gyógyszerkereskedelem egészét egyrészt piaci viszonyok, másrészt pedig több jogalkotási területen megjelenő állami szabályzási mechanizmusok, a szabadpiaci törvényeket torzító, gyakran változó befolyásai jellemzik.

A téma nem csupán gazdasági viszonyokon elemezhető problémakör, hiszen egyéb társadalmi reprodukciós folyamatokat is érint.

Mihályné Tóth Éva***

A FORMÁLIS LOBBIZÁS ÉS EREDMÉNYE A HOSSZÚ TÁVÚ VÁLLALATI STRATÉGIA****

A szakdolgozat célja a hazai vasúti árufuvarozási szektorban az érdekérvényesítési és lobbitevékenység hatásának vizsgálata a vállalati stratégiára, annak időtállóságára és megvalósíthatóságára tekintettel. Kiemelt figyelmet kap a kommunikációs aspektus és az érdekérvényesítés mint szakma utóbbinak az üzleti kultúrába való beilleszthetősége és elfogadottsága.

Hipotézisek:

H1: A vizsgált szektorban van lobbitevékenység, de érdekérvényesítő képessége alacsony szintű, ami rányomja a bélyegét a teljesítményekre.

H2: A vállalkozások stratégiai döntései gyakorta elefántcsonttorony döntések.

H3: Hazánkban nincs tudatos vasúti árufuvarozás fejlesztési stratégia, csak mint a közlekedési stratégia egyik ága kap szerepet.

H4: A gazdaságpolitika látszólag előnyben részesíti a vasúti- és vízi fuvarozást, a gyakorlatban ennek nincs kézzel fogható jele.

H5: A szektoron belüli bizalom- és összefogás hiánya vezethető vissza a gyenge érdekérvényesítő képesség.

* *Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Böcskei Elvira főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

*** *Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató*

**** *Belső konzulens: Barát Tamás főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

Elméleti alapok:

A public relations, mint a szervezeti kommunikáció szervezése, melynek részterülete a public affairs, módszere pedig a lobbis tevékenység. A stratégiaalkotás lépései és szerepe a különböző vállalati életpálya szakaszokban. A bizalom, mint üzleti etikai érték, és alapjai, a közös célok és a pozitív reputáció.

A dolgozatban a 2001-től napjainkig terjedő időszak teljesítménymutatói és aktuális stratégiaalkotási és érdekérvényesítési gyakorlata került vizsgálatra. A vizsgálat – a szektor teljes körű bemutatását követően – a személyes interjúk és a primer kutatás online megkérdezési módszerével történt, amelyek eredménye megerősítette a szerző személyes tapasztalatait és a felállított hipotéziseket. Az aszimmetrikus erőviszonyok miatt a szereplők többsége nem tartja megfelelőnek a jelenlegi érdekérvényesítési gyakorlatot és részben ennek köszönhetően gyakorta kényszerül a vállalati célok felülvizsgálatára, a stratégia módosítására. A szektorban jelenleg működő érdekképviselői szervezetek a kutatásban és az interjúkban részt vettek szerint nem végeznek megfelelő lobbis tevékenységet.

Vizsgálati eredmény:

A szektorban igény van az érdemi lobbis tevékenységre, amennyiben megteremthetők annak etikai és szakmai alapjai. A vizsgálatban résztvevők háromnegyede igénybe venné semleges és független érdekérvényesítő közreműködését, elsősorban a szektort érintő átfogó gazdaságpolitikai és jogi kérdésekben, továbbá az iparági koncepció kialakításában. A válaszadók 70% egyetért azzal, hogy a jövőben a vasúti árufuvarozást és szállítmányozást érintő kérdésekben a döntés előkészítés egy semleges fél által készített komplex piacelemző munka eredményeképpen szülessen meg.

Következtetés:

A szerző javaslata a dolgozatban ismertetett három lehetséges megoldás közül egy független lobbis szervezet létrehozása, amely a fenti követelményeknek megfelel. A szervezeti koncepció kidolgozását a szektor szereplőinek aktív részvételével és a célok szem előtt tartásával javasolt elvégezni. A lobbis tevékenység intézményesítésével megteremthető annak etikai alapja és elfogadottsága, a korábbi informális kapcsolatok helyébe lépő transzparens szervezeti működésnek köszönhetően.

Nagy Judit Mária*

Controlling szemlélet: a kis- és középvállalkozások hosszú távú sikerének titka**

Szakdolgozatom témája a kis- és középvállalkozások tervezése és controlling rendszerének kialakítása. Feltevésem az volt, hogy a controlling szemlélet és a tudatos vállalati tervezés lehet a záloga az e szférába tartozó vállalkozások jövőbeni sikerességének, hosszú távú fennmaradásának. Azért tartottam fontosnak elemezni és bemutatni ezt a területet, mert úgy vélem, hogy a kis- és középvállalkozások jelentős szerepet töltenek be a gazdasági életben. Minden vállalkozásnál a vezetői döntések nagymértékben befolyásolják a gazdálkodás eredményességét. A modern piaci viszonyok közepette kulcstényező a vállalatvezetők megfelelő minőségű informáltsága a stratégiaalkotásban, a döntéshozatali folyamatokban.

Négy fejezetből épül fel a dolgozat. Az első részben a mikro-, kis- és középvállalkozások fejlődéstörténetét, legfontosabb jellemzőit mutattam be. Majd a hatékonyságukat befolyásoló tényezőket

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Léderer Tamás óraadó oktató, Általános Vállalkozási Főiskola

elemeztem abból a célból, hogy világossá váljon azon pontok halmaza, melyek a versenyképesség előmozdítását szolgálják. Az innovatív szemlélet a fenntartható fejlődés kulcstényezője, ezért ezt a területet mint lehetséges növekedést segítő eszközt vizsgáltam.

A vállalkozás sokrétű tevékenység, ez indukálja, hogy sokoldalúan támogatott legyen a döntéshozatal előkészítés folyamata. A stratégiai döntések kapcsán jelentkező bizonytalansági faktorok megfelelő prognózis segítségével feltárhatók. Ezt segíti a korszerű vállalatirányítási eszköz, a controlling. Ennek szellemében a második fejezetben, a controlling koncepció elméleti ismertetésére helyeztem a hangsúlyt.

A harmadik részben a tervezési tevékenységek összefüggéseit mutattam be. A pénzügyi számvitel bázisára épülő vezetői számvitel, és a költségtudatos gazdálkodás lényegi elemein túlmenően ismertettem az operatív és a stratégiai controlling főbb jellemzőit.

Gyakorlati példaként egy információtechnológiai szektorba tartozó kisvállalkozás controlling rendszerének működését mutattam be. A vizsgálódásaim során gyűjtött tapasztalataimat és a controlling rendszer fejlesztésére vonatkozó javaslataimat tartalmazza a negyedik fejezet.

Okváth Marcell*

A NAGYHATALMAK ÉS A MAGYAR RENDSZERVÁLTÁS KAPCSOLATA (A III/I CSOPORTFŐNÖKSÉG JELENTÉSEINEK TÜKRÉBEN, 1988 ÉS 1990 KÖZÖTT)**

A szakdolgozatomban megpróbálok átfogó képet adni arról, hogy milyen módon változott a két szuperhatalom (USA és Szovjetunió) kapcsolata a 80-as évek közepétől kezdve. Véleményem szerint a bekövetkezett változásokat Gorbacsov hatalomra kerülése indította el, de nagymértékben hozzájárult a Szovjetunió megromlott gazdasági helyzete is. E változások következménye volt, hogy a kelet-közép-európai országokban megindultak a reformfolyamatok és elkezdődtek a politikai rendszerváltozások. Nagy-Britannia és Franciaország gyanakvással fogadta ezeket a reformkísérleteket, mivel félt az európai status quo felbomlásától. A két ország passzivitásához hozzátartozott az is, hogy egyikük sem rendelkezett kellő befolyással a térségben, illetve pénzügyi forrásaik sem voltak elegendőek ahhoz, hogy irányítani vagy befolyásolni tudják a reformokat. Az egyetlen európai hatalom, amelynek megfelelő eszközei voltak a térségben végbemenő folyamatok befolyásolásához: a Német Szövetségi Köztársaság volt. A nyugat-német kormányon kívül az amerikai vezetés mutatott aktív érdeklődést a folyamatok iránt, mivel az USA-nak is (az NSZK-hoz hasonlóan) gazdasági előnyei származtak a régió országainak megsegítéséből.

* Nemzetközi tanulmányok szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Matus János egyetemi tanár, Általános Vállalkozási Főiskola
Külső konzulens: Takács Tibor

Ódor Péter*

A T-QUICK KFT. STRATÉGIAALKOTÁSA**

Diplomamunkám témájának kiválasztásakor igen szerencsés helyzetben voltam. Lehetőségem nyílt két, számomra fontos témát összekötni egymással. Ezek a munkám és a vállalati stratégiák. Nem jelentett számomra kérdést, hogy a munkahelyemről, vagyis a T-Quick Kft.-ről írom dolgozatomat. A felsőoktatásban folytatott tanulmányaim során minden alkalmat különösen élveztem, amikor a stratégiák kérdéskörével nyílt lehetőség foglalkozni. Alapszakos szakdolgozatomat is ebben a témában írtam. A munkám során ellátott feladataim közül az egyik legjelentősebb a vállalkozás hosszú távú fejlesztése. Ennek köszönhetően lett diplomamunkám témája a T-Quick Kft. stratégiaalkotása.

A T-Quick Kft. tipikus magyarországi mikrovállalkozás: 8 főt foglalkoztat, éves árbevétele 100 millió forint körüli. Promóciós ruházattal, formaruhával, és munkaruhával foglalkozik. Ezen terméket gyártja, importálja, forgalmazza viszonteladók és végfelhasználók számára. Saját hímző és szita-nyomó üzemében emblémázza a termékeket, több mint 26 éves tapasztalattal.

Dolgozatomban feldolgoztam a stratégia kérdésköréhez kapcsolódó releváns külföldi és hazai szakirodalmakat, melyek meghatározóak egy hazai mikrovállalkozás jövőképének és stratégiai irányvonalainak kialakítása során. Szakirodalmi áttekintésemben első lépésként összesítettem a legfontosabb fogalommagyarázatokat, melyek a stratégiát próbálják definiálni. Bemutattam a stratégiai tervezés alapjául szolgáló főbb elemzési modelleket, mint a PESTEL-analízis, a Porter – Grove-féle 6 erő modellje, vagy az értéklánc-elemzés. A modellek bemutatását, az előző módszerek eredményeinek összegzésére szolgáló 8 mezős SWOT-analízissel zártam. Szakirodalmi áttekintésem utolsó fejezetében bemutattam a stratégiák kialakítása során alkalmazható legfontosabb megközelítési módokat, melyek alapvetően befolyásolják a tervezés további menetét.

Saját elemzéseim célja, hogy választ találjak feltételezésemre, amely a vállalkozás életében 2005-ben bekövetkezett jelentős változásokból indult ki. Feltételezésem szerint a vállalkozás növekedésének fenntartása és a cég további sikeres működésének kulcsa a szervezet működésének formalizálása, a szabályozott keretek megteremtése, majd a tudatos jövőépítés megjelenése a vállalkozás életében. Ennek vizsgálata érdekében először elvégeztem a vállalkozás életpályájának elemzését, majd a fent említett elemzések során kapott eredményeket összegezve felállítottam a vállalkozás jövőképét, és meghatároztam azokat a stratégiai irányvonalakat, melyek véleményem szerint biztosítani fogják a vállalkozás számára a további növekedést.

* Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Salamonné Huszty Anna főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

TOBORZÁSI TEVÉKENYSÉG KÜLÖNBÖZŐ SZERVEZETEK PÉLDÁJÁN KERESZTÜL**

Diplomamunkámban a munkaerő biztosítás keretein belül a toborzási tevékenységgel foglalkoztam. Arra törekedtem, hogy témám mindenki által közérthető legyen és az elméleti keretek mellé gyakorlati bepillantást is nyújtsak az általam választott szervezetek példáján keresztül.

Ennek érdekében elsőként a személyügyi munka nemzetközi és hazai történetét tekintettem át nagyvonalakban. A második fejezetben részletesen foglalkoztam a toborzás elméleti alapjainak ismertetésével. A következő pontban rátértem a toborzás informatikai támogathatóságára, majd a negyedik részben a toborzási tevékenységet befolyásoló aktuális problémákra igyekeztem rávilágítani.

Mindezek után az általam vizsgált három szervezet tevékenységét mutattam be. Ezt követően a toborzás gyakorlati megvalósulására helyezve a hangsúlyt ismerttettem toborzási tevékenységüket, valamint a köztük lévő hasonlóságokat és különbségeket.

Összegzőképpen a következőket tudom elmondani:

- A HSS Kft. és a Cerbona Zrt. esetében elmondható, hogy az elméletben tanultak és a gyakorlatban alkalmazott módszerek csak kis részben fedik egymást.
- Mindhárom szervezetnél azt tapasztaltam, hogy a szakmaiság a finansziális tényezők áldozatává válik. Ezáltal a szervezetek többnyire a rövid távú megoldásokban gondolkodnak, nem abban, hogy hosszú távon mi fog megtérülni a beválást tekintve.
- A Cerbona Zrt. és a HSS Kft. esetében a HR stratégia a vállalati stratégia részét képezi. Ennek ellenére azt vettem észre, hogy a HR szakemberek inkább bábként, végrehajtóként működnek mintsem javaslattevőként, döntéstámogatóként, vagy képviselőként. Tudásuk nincs kiaknázva, kevés beleszólásuk van a vállalat folyamataiba.
- A Larke működésénél észrevettem, hogy a HR munkatársak kreativitása, lendületessége, a jó csapatmunka és a tudatosan, jól kialakított kapcsolati tőke valamelyest ellensúlyozni tudja finansziális tényezők erősen korlátozó hatását.
- A HSS Kft. HR tevékenysége emberi erőforrás szemlélet helyett inkább a költségszemléletet képviseli. A Cerbona Zrt. HR tevékenysége a költségszemlélet irányába tolódik el. Pedig a HR lehetne az a hely, amely a jelenlegi megszorítások ellenére a cég költséghatékony működése és a jó munkahelyi légkör biztosítása közötti egyensúly megteremtésének érdekében javaslataival, ötleteivel döntéstámogatóként segíthetné a vállalat hatékony működését.

* HR Szakirányú továbbképzés végzős hallgató

** Belső konzulens: Rétallérné Görbe Éva főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

Pach Ágnes*

CSEPEL MŰVEK IPARI PARK LOGISZTIKAI LEHETŐSÉGEI**

Szakdolgozatom a Csepel Művek Ipari Park jelenlegi helyzetét mutatja be, illetve egy lehetséges logisztikai vállalkozás üzleti tervét. A terület számtalan lehetőséget nyújt logisztikai cégek létrehozásához, hiszen rendelkezik raktárépületekkel, Duna parttal mely régen kikötőként funkcionált, vasúti sínekkel, és saját belső úthálózattal. Azonban vizsgálataim során számos problémával találkoztam. Átláthatatlan tulajdonosi viszony, környezetszennyezés, és az infrastruktúra fejlesztési igénye is megnehezíti a terület fejlődését. Megoldás lehetne, ha vagy állami, vagy magántulajdonba kerülne az egész terület, és az épületeket csak bérleményként hasznosítanák, állami támogatásokkal pedig felújíthatóak a meglévő területi, technikai adottságok. A tanulmány foglalkozik az ipari park cím elnyeréséhez szükséges pályázattal, és ennek megvalósulása esetén egy logisztikai szolgáltató központ létrehozásának lehetőségét elemzem.

Szakdolgozatom második részében a Csepel Művek területének adottságait kihasználva létesítenék egy logisztikai szolgáltató vállalatot. Ennek üzleti tervét készítettem el. A cég egy kis vállalkozásként üzemelne, melynek megvalósításához pályázati támogatás, vagy befektető segítségére lenne szükség. Pénzügyi számításaim alapján eleinte veszteségesen működik a cég, viszont léteznek tanácsadói pályázatok, melyek segítik a vállalkozásokat a költségek visszaszorításában, reklámozási lehetőségekben, árbevétel növelésében. Így középtávon nyereséges vállalkozás alakulhat. Ám véleményem szerint célszerűbb egy ismertebb, már működő szolgáltató cégnek választani ezt a telephelyet, hiszen a piacon jelenlévő társaság már adott bevétellel számolhat, és a remek területi adottságokat is ki tudja használni egy intermodális szállítási módot és egyben környezetvédő módot alkalmazó céggént.

Pál Zsanett***

EGY REKLÁMÜGYNÖKSÉG MAKRO- ÉS MIKROKÖRNYEZETI ELEMZÉSE, ÜZLETI TEVÉKENYSÉGÉNEK VIZSGÁLATA****

A diplomamunka egy reklámügynökség makro- és mikrokörnyezeti elemzését, üzleti tevékenységének vizsgálatát ismerteti. A reklámügynökség a Targo Promotion cégcsoport, amely egyedi reklámajándékok és eladásösztönző termékek gyártására specializálódott. Ügyfelei között elsősorban olyan nemzetközi háttérű FMCG vállalatokat tudhat, amelyekkel gyakran dolgoznak több országot átfogó ún. CEE (közép-kelet európai) projekteken. Az egyediség nagyon fontos szempont, mert ma már a vállalatoknak realizálni kell azt, hogy a piacra koncentráció helyett fogyasztóközpontú stratégiák alkalmazására van szükség a fennmaradásuk érdekében. Egyre több lehetőség áll rendelkezésre a fogyasztók számára a termékek vagy szolgáltatások közötti összehasonlításra és az igényeik kielégítésére. Az összehasonlítást különböző szempontok szerint végezhetik, különböző tényezők segít-

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Molnár László óraadó oktató, Általános Vállalkozási Főiskola

*** Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató

**** Belső konzulens: Papp Ferenc főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

ségével. A vállalatok ennek hatására a tömegtermelésről a személyre szabott, egyéni igényekre épülő termékek vagy szolgáltatások gyártására váltottak át.

A diplomamunka első részében a megfelelő szakirodalmi feldolgozások segítségével végzem el a vállalat makro- és mikrokörnyezeti elemzését. A makrokörnyezetet a STEEPLE-módszer segítségével, a mikrokörnyezetet pedig a SWOT-analízissel vizsgálom. Ezt követi a vállalat iparági versenykörnyezetének elemzése, melyet a Porter-féle öttényezős modell alkalmazásával végzek el. Végül pedig bemutatom a vállalati ellátási lánc és a vállalati értékteremtés egyes főbb részeit.

A Targo Promotion STEEPLE-elemzése során minden egyes külső környezeti elemnél a legfontosabb tényezőket jelenítem meg, így szemléltetve, hogy a vállalatra nézve ezek a tényezők/faktorok mennyire veszélyesek, illetve kockázatosak, vagy éppen mennyire rejt magában lehetőséget a vállalat jövőjét tekintve. A vállalat SWOT-analízisének elkészítésekor felhasználom a STEEPLE-elemzés során feltárt tényezőket is, melyek lehetőséget vagy veszélyt jelentenek a Targo Promotion tevékenységét illetően. A reklámügynökség folyamatosan figyeli a konkurens vállalatokat, mivel a piac nem túl nagy az egyedi reklámajándékok gyártása terén. A vállalat Just-In-Time (JIT) módszert alkalmazza a termékei előállítására, nem rendelkezik raktárkészlettel, hanem rendelésre gyárt. A reklámügynökség értékteremtési folyamatának vizsgálata megmutatja, hogy mely tényezők segítik és támogatják, hogy a vállalat továbbra is magas színvonalon tudja vevőit kiszolgálni, szem előtt tartva a vevői elégedettséget és a fogyasztói igény maximális kielégítését. A reklámügynökség a megrendelővel stratégiai partneri viszony kialakítására törekszik a hosszú távú és sikeres együttműködés reményében. Egy egyedi reklámajándéktárgy ötletével és megvalósításával kapcsolatban is mindig naprakésznek kell lenni, ismerni kell az új trendeket, technológiákat és divatirányzatokat, ugyanakkor maximálisan tisztában kell lenni a leendő megrendelő igényeivel, elvárásaival és ezt az egyedi reklámajándékot a vevő elképzeléseire kell szabni.

A saját kérdőíves kutatás eredménye megmutatja, hogy a fogyasztók számára az olyan egyedi reklámajándékok, melyek az FMCG szektorban tevékenykedő vállalatok termékeivel együtt kerülnek ajándékként összecsomagolásra, befolyásolják-e a fogyasztók vásárlói döntését. Van-e szerepe, illetve van-e még jövője az egyedi reklámajándékokat gyártó vállalatoknak a piacon? A megkérdezettek 69%-át befolyásolja döntésében és inkább veszi meg azt a terméket, amihez reklámajándékot csomagoltak. A válaszadók 82%-a szeret valamilyen formában reklámajándékot kapni, függetlenül a nemre, korra és a havi keresetre. Tehát a kérdőíves felmérés során kiderült, hogy a reklámajándékpiacon még van jövője, az ezen a piacon tevékenykedő vállalatok által előállított termékekre még van kereslet, ugyanis az emberek nyitottak az ilyen típusú ajándékokra, és szívesen vásárolják azokat a napi fogyasztási cikkeket, amelyekhez az összecsomagolás révén reklámajándék is párosul.

Palotay Noémi*

A SWIETELSKY MAGYARORSZÁG KFT. VAGYONI, PÉNZÜGYI ÉS JÖVEDELMI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE MUTATÓSZÁMOK ALKALMAZÁSÁVAL **

Dolgozatomban egy konkrét vállalkozás, a Swietelsky Magyarország Kft. átfogó gazdasági elemzését végeztem el. Az elemzés során 2007-től 2011-ig terjedő időszak mérleg- és eredménykimutatás adatait használtam fel. Viszonyítási alapnak az egyes gazdasági éveket tekintettem.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Tóth Margita főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

A dolgozatomban első fejezetében bemutatom a Swietelsky Magyarország Kft. kialakulását, üzletágait és fontosabb versenytársait. Az árbevétel és a költségek viszonyának vizsgálatával folytatom az elemzést. Ezek után a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetének vizsgálata következik.

A dolgozat készítése során az alábbi kérdésekre kerestem a válaszokat:

- a vizsgált társaság helyzete stabilnak tekinthető-e;
- eredményesen, hatékonyan működik-e;
- milyen hatásai voltak az építőipari válságnak a vállalkozás életében;
- a 2008-ban bekövetkezett gazdasági átalakulás indokolt volt-e;
- a kiválásnak volt-e gazdasági jelentősége.

Az egyes elemzések elkészítését követően megállapítható, hogy a vagyoni helyzetet tekintve egyrészt a vevői követelések magas aránya, másrészt a likvid pénzeszközök alacsony értéke okozhat stabilitási problémákat hosszú távon. Az átalakulást követően a vállalkozás megfelel az illeszkedés elvének, ami alapján kijelenthető, hogy pénzügyileg stabil a Kft. A rövid lejáratú kötelezettségek valamely részét érdemes lenne hosszú távú kötelezettségekre váltani a vállalkozás finanszírozásainak stabilitása érdekében.

A vállalkozás likviditási helyzetére kedvezően hatott, hogy hosszú távú kötelezettségeit folyamatosan csökkentette, így a saját tőkével képes fedezni azokat. A rövid távú likviditási értékek az optimális szint alatt maradtak az elemzett időszak során, ennek oka a rövid lejáratú kötelezettségek magas összege.

A hatékonysági mutatók vizsgálata során állapítható meg, hogy az erőforrások felhasználásra kedvezőtlenül hatott a kiválás. A vizsgált időszak végére az eszközök aránytalanul felhalmozódtak az értékesítési kapacitáshoz képest.

Az átalakulás összességében nézve kedvezően alakította a Swietelsky Magyarország Kft. további éveit. Javasolnám azonban a két vállalkozás azonos gazdasági éveinek vizsgálatát, mégpedig az átalakulás előtti állapotot megelőző 5 évről, illetve az átalakulást követő 5 évről. Ezt azért tartom fontosnak, mert egy ilyen vizsgálat alapján megalapozottabban lehet kijelenteni az átalakulás kedvező vagy kedvezőtlen hatásait.

Parti Bernadett*

VÁLASZTÁSI RENDSZEREK ÉS SZAVAZÓI MAGATARTÁS**

Dolgozatomban a választásokat, és a választások körüli kérdéseket vizsgáltam. Véleményem szerint ez a témakör túl kevés figyelmet kap az állampolgárok részéről, holott közvetetten a mindennapi életüket befolyásolja. Témaválasztásom legfőbb oka, hogy megértsem a változást a mai hozzáállás és a jog kivívásáért folytatott hosszú küzdelem között.

A téma vizsgálata előtt több kérdést is felvettem. Először arra kerestem a választ, hogy hogyan alakult ki ennyi különféle rendszer, miért volt erre szükség, amikor a demokrácia mindenhol demokráciát jelent. Abból indultam ki, hogy mivel a demokráciának pontosan meghatározott definíciója nincsen, hanem demokratikus elemeket kell biztosítani, ezért többféle út is kialakulhat, aszerint, hogy a társadalom milyen elvárásokkal rendelkezik.

* Közszerzői szakszervezet tagja

** Belső konzulens: Bajor Tibor főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

Kíváncsi voltam arra is, hogy mely tényezők hatására alakul ki a választás végeredménye. Úgy gondoltam, mivel maga a rendszer az, amely a legfőképp befolyásol, ezért ezt érdemes részletesebben megvizsgálni. Legvégül pedig arra a kérdésre szerettem volna tudni a választ, miért olyan alacsony a részvételi arány a szavazáson (általánosan megfigyelhető). Úgy véltem, hogy azzal, hogy ez a jog természetessé vált, veszített is jelentőségéből.

Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ kapjak, a képviseleti demokrácia kialakulásától kezdem a kutatást. Olyan kérdéseket kellett tisztáznom, hogy mit is jelent pontosan a választás, milyen elemeket kell tartalmaznia egy rendszernek ahhoz, hogy a „demokratikus” jelző megillessen; milyen viszonyban áll a demokrácia a választásokkal. Mivel ilyen sok rendszer alakult ki, felmerül az a kérdés is: van-e jó és rossz választási rendszer, jobb-e az egyik a másiknál? Megnéztem, milyen kritériumoknak kell megfelelni egy-egy választási rendszernek ahhoz, hogy demokratikus, működőképes, elfogadott legyen. Sokféle rendszer létezik, amelyek mind megfelelnek ezeknek a szabályoknak, alapelveknek. A két fő rendszer összehasonlításából kiderül, hogy melyek a rendszerek fő tulajdonságai, mely célokra helyezik elsődlegesen a hangsúlyt. Az ezek előnyeinek kombinálásából létrejövő vegyes rendszert is megvizsgáltam egy konkrét struktúrán, a magyar rendszeren keresztül. Hogyan működik, milyen a felépítése, kik vehetnek részt a választásokon, hogyan néz ki nemzetközi összehasonlításban.

A választás eredményét nem csak a rendszer felépítése határozza meg. Vannak tényezők, amelyeket lehet szabályozni, vannak, amelyekre hatni lehet, és vannak, amelyek nem befolyásolhatók. Ezeket a tényezőket vizsgáltam a 6. fejezetben, majd a magyar rendszerben való megjelenésüket az ezt következőben. Ezek közül a befolyásoló tényezők közül emeltem ki a szavazói magatartást mint egyik legfontosabb tényezőt.

Milyen eredményekre jutottam? Igaznak bizonyult, hogy a demokráciának nincs meghatározott, mindenki által elfogadott definíciója. Ezen kívül azonban még a demokratikus kritériumokban sincsen teljes egyetértés. A demokrácia definíciójának hiánya mellett a választásoknak szintén nincs általános meghatározása. Ebből következően a megvalósítás sem kell, hogy azonos úton történjen. Az új (vegyes) rendszereket úgy alakították ki, hogy a kritériumoknak megfelelően a „hagyományos” rendszerek előnyeit kovácsolja össze.

A választások végeredménye sok tényezőtől függ, a megalkotott szabályok csak egy részét képezik meghatározásának. Megállapítottam, hogy vannak tényezők, amelyekre lehet hatást gyakorolni, de szabályozni nem lehet őket. A legkevésbé szabályozható ilyen tényező a választói magatartás.

A magyar szavazókkal kapcsolatban rá kellett jönnöm, hogy a választójog a magyar ember számára nem vált természetessé. Vagyis nem tartják természetesnek, hogy a szavazatuk ér, számít valamennyit a végeredmény meghatározásában. Ezen kívül ok még a közömbösség, a kiforrott nézetek és hosszú távú célok hiánya. Megoldás az lehetne, ha a szavazókat közvetlenebbül tájékoztatnák a választás rendszeréről, az új választókat pedig igyekeznének a választásoknak megnyerni.

Pásztor Zsuzsanna*

A BEVÁNDORLÁS SZABÁLYOZÁSA OLASZORSZÁGBAN**

A dolgozat elsősorban a bevándorlás három különböző aspektusával foglalkozik: a demográfiai, a politikai és a jogi oldalával.

A bevándorlás demográfiai aspektusaival kapcsolatban a rendelkezésre álló európai és olasz statisztikai adatokat közli és elemzi, mellyel alátámasztja a szakképzett munkaerő iránti jövőbeli igény megalapozottságát. A bevándorlás politikai oldalát és a politikák gyakorlati végrehajtását egy alapító tagállam, Olaszország szemszögéből mutatja be, kitérve az európai jogi szabályozás fejlődésére és az aktuálisan, európai szinten is vitát gerjesztő témákra: különös tekintettel az irreguláris bevándorlás elleni küzdelemre és az ezzel kapcsolatban felmerült emberi jogi ellenvetésekre. A dolgozat részletesen mutatja be a 2011-es észak-afrikai konfliktus következtében az olasz partokhoz érkezett bevándorlók sorsának rendezését és az olasz ellátórendszer működésének hiányosságait, miközben tárgyalja az európai viták jogi háttérét is. Az olasz jogi szabályozás hiányosságainak elemzésére az olasz non-profit szervezetek tapasztalatainak bemutatásával kerül sor.

E három aspektust egészíti ki a bevándorlásügyben tevékenykedő olasz non-profit szervezetek szerepvállalásával, különösképpen a forrásfelhasználás elemzésével foglalkozó utolsó fejezet.

Pestiné Heincz Andrea***

RÁKOSMENTE MINT POLITIKAI RÉGIÓ****

Munkálkodásom „Rákosmente” azaz a XVII. kerület politikai földrajzának kutatására terjed ki. A politikai földrajz fogalmát Sárfalvi Béla nyomán a következőképpen határozták meg: a politikai jelenségek, folyamatok földrajzilag interpretált, geográfiai módszerekkel végzett kutatása. Olyan politikai tanulmányok, amelyek során térbeli folyamatokat helyeznek előtérbe.

Munkám alaptézise tanulmányaim során szerzett előfeltételezésem, hogy a társadalmi és a politikai fejlettség között szoros összefüggések mutathatók ki. Ezt az állítást kívántam vizsgálni a főbb tartalmi egységekben. Az első részben a politikai kultúrát és orientációt befolyásoló elhelyezkedés, történeti gyökerek, lakosság összetétele elemzésre kerültek. Kutatásaim kiterjedtek a település kialakulásától 1950.-ig, amikor mint fővárosi kerület egyesítése megtörtént. Immár Budapest részeként bemutatom az akkori politikai életet, a tanácsrendszert. Majd vizsgálom az „első szabad választásoktól” a politikai élet meghatározó összetevőit, melyek három fő területre oszthatók: a választásokon való részvétel aránya (participáció), a pártpreferencia következetessége (konzekvencia) és a szavazások politikai irányultsága (orientáció). Részletes ismertetésre kerülnek a parlamenti és önkormányzati

* Non-profit gazdálkodási szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Kelen András főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

*** Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató

**** Belső konzulens: Bajor Tibor főiskolai docens, Általános Vállalkozási Főiskola

választási eredmények és mandátumarányok, melyek eltérését vizsgálom az országos és budapesti eredményekhez képest. Befejezésként bemutatom a kerületszervezetek politikai arcát a rendszerváltástól 2010-ig.

Bizonyításra kerül, hogy budapesti viszonylatban átlagos, országosan közepesmagas részvétel jellemzi ezt a politikailag instabil területet. Nyomon követhető és igazolt, hogy egymást követő ciklusokban sem és ettől eltérően sem választották meg ugyanazt a személyt képviselőnek vagy polgármesternek. 2010-ben ez a tendencia megváltozik és megtörténik a politikai átalakulás. A helyi közéletben a női részvétel igen magas.

Forrást anyagtól a dolgozatomhoz személyes beszélgetésekből, kéziratokból, helyi gyűjtőktől, szakirodalmi könyvekből, internetről nyertem. A téma sokszínűsége igényelte a forrásanyag sokrétűségét.

Helyi lakosként szerettem volna egy olyan átfogó dolgozatot írni, mely a „Rákospuszta”-ként emlegetett legnagyobb kiterjedésű budapesti területet hitelesen ábrázolja és a téma iránt érdeklődők számára is új információkat ad. Korábban e tárgyban kutatások nem történtek, ezért jelentős érdeklődés mutatkozik a dolgozat iránt.

Pintér Emese Ildikó*

A HELYI ADÓK JELENTŐSÉGE AZ ÖNKORMÁNYZATOK GAZDÁLKODÁSÁBAN**

Az ember felismerte, hogy az igényeinek kielégítésére szükség van a közösség összefogására. A célok elérése érdekében egyfajta anyagi bázis létrehozása jelent megoldást, melynek megteremtésére bevezették az adókat. Az adózási rendszer az évszázadok során folyamatosan változott, tökéletesedett és az életünk mindennapi részévé vált.

Magyarországon már a rendszerváltást megelőzően –1988-ban – adóreform indult, azzal a céllal, hogy a korábban kialakult adórendszerünk a nyugat-európai rendszerekhez hasonlítson. A két évvel később hatályba lépő helyi adókról szóló törvény lehetőséget biztosított az önkormányzatoknak arra, hogy a fokozatosan bővülő feladatrendszerük finanszírozására a törvény által megteremtett adónemek kivételével biztosítsa a költségeket, illetve, hogy önálló, az államtól részben független szervként működjön.

A jelenlegi gazdasági válságban az önkormányzatok – az állami támogatások fokozatos leépítésével, illetve megszűnésével – komoly pénzügyi gondokkal küzdenek. Így a megnövekedett kiadások, valamint a tartalékok felélésének hatására egyre kevesebb pénzből gazdálkodhatnak. A költségvetési hiányaik leküzdésére igyekeznek a saját bevételeiket növelni, melynek az egyik legegyszerűbb formája a helyi adók kivétele.

A szakdolgozat arra próbál választ keresni, hogy az önkormányzatok a szükségleteik elérése érdekében, milyen forrásokból gazdálkodhatnak, illetve milyen lehetőségeik vannak önálló anyagi források megteremtésére. A helyi adókból befolyó összegeknek mekkora jelentőségük van az általuk létrehozott költségvetésben.

A fentiek tükrében megvizsgálom a Főváros XIII. Kerületi Önkormányzatának a helyi adózási rendszerét. A Főváros viszonylatában elemzem a helyi iparüzési adóból származó bevételeket és azt, hogy a forrásmegosztás útján, hogyan részesednek a kerületek a befolyt összegekből. Röviden beszámolok továbbá a néhány fővárosi kerület által bevezetett magánszemélyek kommunális adójáról is.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Böcskei Elvira főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

**AZ ERASMUS HALLGATÓK BEILLESZKEDÉSI PROGRAMJÁNAK FEJLESZTÉSE
AZ ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLÁN A BENCHMARKING SEGÍTSÉGÉVEL****

Az egyre inkább növekvő versenytársak száma mellett és a mai globális gazdasági helyzetben, igen nehéz a vállalkozásoknak megszerezni és megtartani piaci versenypozíciójukat. Minden egyes szervezet elsőszámú célja a hosszú távú fennmaradás, amely a versenytársak széles körű ismerete nélkül lehetetlen.

A számos fejlesztési eszköz közül az egyik a benchmarking, amelynek alkalmazása elérhetővé teszi a vállalatok számára a csúcsteljesítmény elérését. Az eszköz segítségével megállapíthatjuk saját gyenge pontjainkat, illetve a versenytársak elemzésével segít megtalálni a „legjobb gyakorlatot”, amelyet beépíthetünk szervezetünkbe.

A menedzsmentfolyamat célja, hogy a termékek minőségnövekedésével és a munkafolyamatok javításával piacvezetői pozíciót érjünk el.

A vizsgálatom középpontjában az Általános Vállalkozási Főiskola Erasmus hallgatóinak beilleszkedését elősegítő programokkal való elégedettség áll. Az iskola fejlesztendő területét angol nyelvű kérdőív segítségével mértem fel. A mintavétel nem valószínűségi mintavétel alapján, a koncentráció elve szerint történik. A sokaság alapját a főiskolán öt évre visszamenőleg tanult külföldi hallgatók képezték. Feltételezésem szerint a cserediákok kevésbé elégedettek a beilleszkedési, illetve a magyar hallgatókkal való kapcsolat kialakító programokkal.

A felmérés eredménye alapján beigazolódni látszik a hipotézisem. A válaszok alapján megállapítható, hogy a hallgatók számára öt legfontosabb szolgáltatás közül három szerepel a legkevésbé elégedettekkel. Ez a három a következő:

1. HÖK beilleszkedést elősegítő munkája
2. Magyar hallgatókkal való ismerkedő programok szervezése
3. A Nemzetközi Igazgatóság beilleszkedést elősegítő programja

Személyes tapasztalataim és az iskola hírneve alapján az ausztriai Kufsteini Főiskolát választottam benchmarking partnernek. A beilleszkedés jövőbeni elősegítése érdekében javasoltam az Erasmus Student Network szervezethez való csatlakozást, amely szorosan együttműködik a Hallgatói Önkormányzattal. Az ESN támogatja a saját ESN szekció létrehozását. Fontos, hogy csak önkéntes hallgatók lehetnek tagjai, akiknek örömet okoz a külföldi diákokon való segítés. Hasznos letisztázni, hogy ki miért felelős a szervezet működésében, emellett az iskola részéről illetve más szponzoroktól pénzügyi támogatás is segítő kezet nyújthat, de nem alapfeltétele a szekció alakításának. Ezenkívül programjavaslatokat tettem, melyek a következők:

Quise show, Moovie afternoon, Exchange Fair, Country marketing's, közös előadások magyar hallgatókkal.

Verseny nem csak a vállalkozások, hanem a felsőfokú intézmények között is jelen van. A nagyobb „piacrészesedés” megszerzését személy szerint a nemzetközi hírnév elsajátításában látom. Ez által a főiskola megerősíti hazai elismerését is. Ezért javasolnám a cserediákok beilleszkedést elősegítő programjainak illetve a magyar diákokkal való kapcsolat kialakító programok fejlesztését.

* *Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Opitz Éva főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

A KÖVETELÉSKEZELÉS LEHETŐSÉGEI ÉS MÓDSZEREI A VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG KÖVETKEZTÉBEN**

A követeléskezelés témakörének aktualitása vitathatatlan a jelenlegi gazdasági állapotok tükrében. A világon aktuális gazdasági problémák ugyanolyan nehézségeket okoznak a magyar gazdasági helyzetben is, sőt a magyarországi körbetartozások mértéke lassan olyan nagyságrendet ölt, hogy a gazdaságot is megbénítja. A gazdasági körforgás csupa adósságból áll és a további beruházásokat már nem csak a forráshiány, hanem a további tartozás felhalmozódástól való félelem is rettegésben tartja. Számos adós a jogi szabályozás hiányosságait, a kiskapukat használja ki és a válsághelyzetre hivatkozva halmozza fel tartozásait. A lassú és költséges behajtási módszereknek, a mai modern pénzügyi helyzetben, bátran búcsút lehet inteni és új alternatív megoldásokat kell keresni mind a forrásaink pótlására, mind a követeléseink behajtására.

A mai válsághelyzet övezte légkörben, a dolgozatomban témájaként választott követeléskezelés óriási hangsúlyt kapott, és az ezen a területen tevékenykedő szakemberek keresettebbek, mint valaha. A felhalmozódó adósságot jobb elkerülni, vagy meg kell próbálni az adósságcsapdából valahogyan kikerülni. Pénz nélkül az üzlet akadozni kezd, a vállalkozás elkezd haldokolni, akár teljesen le is állhat, csőd, felszámolási eljárás veszi kezdetét.

Biztos, hogy a válsághelyzet hatott a fizetési morálra és a fizetési képességre is. A kialakult helyzet – a tartozás-láncok, -hálózatok – rengeteg vállalkozást, sok személyt és szervezetet érint. Mindez nyilvánvalóan összefügg a gazdaság és a társadalom általános állapotával, a foglalkoztatottsággal, a jövedelmekkel, a hitelezési rendszerrel és egy sor más tényezővel.

A tartozások kezelése az egyik, a követeléseké a másik oldalon bonyolult döntési feladat, amelynek számos érintettje van. A vásárlási, értékesítési és hitelezési döntéseket alaposan elő kell készíteni, ehhez pedig aktualizált, naprakész információra és kellő körütekintésre van szükség. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a gazdaság szereplői hosszú távon egymásra vannak utalva, és senkinek nem érdeke a másik teljes ellehetetlenülése.

Dolgozatomban feltárom a vállalati és a lakossági követeléskezelés témakörét, felhívom a figyelmet a tágabb közgazdasági, társadalmi és szabályozási összefüggésekre is, de a figyelmet elsősorban az operatív teendőkre, lehetőségekre a kialakult gyakorlatra, az összegyűlt tapasztalatok megosztására és megvitatására koncentrálok. A követeléskezelés folyamata során lényeges a megfelelő mértékű energiaráfordítás követeléseink beszedésére. Ezen kívül az óvatosság és a megelőzés az, amit a vállalkozás saját érdekében meglehet a követeléseinek optimális szinten tartásához. Az optimális választás lehet egy jó szoftver, egy jó csapat, vagy egy megbízás valamely követeléskezelő cégnek.

Dolgozatomban végére hagytam a jogi lehetőségekkel történő követeléskezelési módszereket és azt javaslom, hogy üzleti életünk során is ezt hagyjuk utoljára. Élünk az alternatív tárgyalási módszerekkel, melyek gyorsabb és olcsóbb megoldást nyújthatnak követeléseink beszedésekor. A kis- és középvállalkozások számára még a modern e-FMH (elektronikus fizetési meghagyásos eljárás) is költséges eljárás, és éppen azoknak a cégeknek jelent hátrányt követeléseik érvényesítése során, amelyek kis értékű eladással vagy szolgáltatással foglalkoznak, valamint sok vásárlójuk van.

A dolgozatomban bemutatott követeléskezelési módszerek lehetőséget nyújtanak vállalkozásunk likviditásának javítására. A titok abban rejlik, hogy gyorsan és célratorőn kell eljárni a követeléseink beszedése érdekében. A Pató Pálok ideje lejárt...

*** Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató

**** Belső konzulens: Sinkovics Alfréd főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

**EGY IPARÁG PIACÁNAK BEMUTATÁSA EGY PIACI SZEREPLŐ SZEMPONTJÁBÓL
(A BARISTA HUNGARY PÉLDÁJÁN KERESZTÜL)****

Szakdolgozatom témájául a Barista Hungary-t és annak tevékenységét választottam, mert olyan dolgról szerettem volna írni, amit szeretek és részese is vagyok. További számos oka van még témaválasztásomnak. Az egyik, hogy másfél éve a cégnél dolgozom, mint barista tréner, így volt lehetőségem megismerni a cég összetett tevékenységét, nemes célkitűzéseit. Döntő tényező volt még, hogy egy innovatív, igen összetett profilú, egyedi és sikeres vállalkozásról van szó. Száz százalékban azonosulni tudok a cég célkitűzéseivel, melyek közül a legfontosabb, és az egész tevékenység alfáját képezi: „Célunk, hogy katalizáljuk a kávé iparág értékteremtő folyamatait.”¹ Barista trénerként nagyon fontosnak tartom, hogy Magyarországon is elismerjék a szakmát és minőségi kávékat fogyaszt-hassunk a vendéglátó egységekben.

Fő célom a dolgozattal, hogy hiteles képet adjak a magyar kávékultúráról, kávéfogyasztási szokásokról, továbbá bebizonyítsam, hogy milyen nagy szükség van a Barista Hungary munkájára. Ennek érdekében másodlagos és primer kutatást is végeztem. Másodlagos kutatásként külföldi és magyar szakirodalmakat is tanulmányoztam. Az innováció elmélettel kapcsolatos okfejtésemet hazai szakirodalomra alapoztam, külföldi forrásként pedig Philip Kotler Marketing menedzsment című könyvére támaszkodtam. Emellett folyóiratokat is és internetes forrásokat is felhasználtam. Primer kutatásként online kérdőívet készítettem „Kávéfogyasztási szokások Magyarországon” címmel, aminek segítségével ki akartam deríteni, hogy milyenek a kávéfogyasztási szokások, milyen igényeik vannak a fogyasztóknak a kávé iparág területén. Kutatásom hipotéziseként azt fogalmaztam meg, hogy a magyar kávéfogyasztási szokások megváltoztak, a fogyasztók nyitottabbak az új, minőségi kávék iránt, sőt igénylik is azt az otthonukban és a vendéglátásban egyaránt. A kávéválaszték kiszélesedett a hipermarketekben, ami a kávéfogyasztók igényességét és a kávé kedveltségét tükrözi.

A kutatási eredmények alapján a következő javaslatokat tettem a cég vezetői számára:

- Még több cikk publikálása, annak érdekében, hogy még több hiteles, releváns információ jusson el a téma iránt érdeklődőkhöz.
- Még több workshop szervezése szintén a hasznos információk cserélődése érdekében.
- Kávékóstolók tartása a Szaküzletben. A vásárlók általában nem szívesen vesznek olyan terméket, ami drága és ismeretlen. Ennek kiküszöbölésére javaslom, hogy egy-egy napot jelöljenek ki, amikor egy új, a fogyasztók által még ismeretlen kávé megkóstolhatnak a vásárlók. Ez nagy valószínűséggel növelné a kávé eladást.
- Az angol nyelvű barista oktatás megkezdése.
- Új termékek forgalmazása előtt, a kockázatok csökkentése érdekében, törzsvásárlók bevonása az ármegállapításba, egyfajta pilot (kísérleti) marketing keretein belül.

¹<http://barista.hu/> Letöltés ideje: 2011. október 27. 19:08.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Opitz Éva főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola
Külső konzulens: Senkáriuk András

**REJTETT GAZDASÁG, ADÓFIZETÉSI MORÁL, ADÓELLENŐRZÉS
A NEMZETI ADÓ- ÉS VÁMHIVATAL ELLENŐRZÉSI TEVÉKENYSÉGÉNEK KOMMUNIKÁLÁSA****

Diplomamunkám a rejtett gazdaság és az adófizetés ellenőrzésének összefüggéseit vizsgálja. Fő célkitűzésem annak elemzése, hogy az adóellenőrzések káros és pozitív hatásainak kommunikálása miképpen hat a magyar társadalom adótudatosságára. Véleményem szerint a rejtett gazdaság minden ország gazdasági életében jelen van, megjelenési formái azonosak, különbség csupán a megjelenés mértékében jelentkezik. Magyarországon az elmúlt években lezajló gazdasági válság még inkább kedvezett a szürke- és feketegazdaság terjedésének, a szürkegazdaság eltérő mélységben, de a gazdaság valamennyi ágazatában jelen van. Dolgozatom egyik alapfeltevése, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal ellenőrzési tevékenysége szükséges az adómorál javításához, mivel a folyamatos ellenőrzés eredményességétől és a kiszabott büntetési tételektől tartva következik be az önkéntes jogkövetés mind teljesebb körű érvényesülése. Hipotézisem, hogy az ellenőrzés tevékenységének eredményei, valamint jelentősége nincs kellőképpen kommunikálva a lakosság felé.

A dolgozatom első fejezetében hazánk államháztartásának főbb bevételi forrásait ismertetem, különös tekintettel az adók és az adó jellegű bevételekre, hiszen a központi költségvetés bevételeinek körülbelül a négyötödét ezek teszik ki. Ezért fontos felhívni az állampolgárok figyelmét arra, hogy az adó nem „büntetés”, hanem elsődlegesen elosztási viszony. Ezt követően a rejtett gazdaság fogalmának meghatározását kutatom. A téma szakértői úgy vélik, hogy az adókulcsok és az elvonások emelésével egyenes arányban nő az adóelkerülés motiváló ereje, hiszen minél magasabb az adókulcs, annál több pénzbe kerül tisztességesnek maradni. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal kialakulásának bemutatása után a hivatal ellenőrzési tevékenységének főbb lépéseit és a lehetséges eredményeket ismertetem.

Dolgozatom második részében az adóhivatal kommunikációs tevékenységének gyakorlati megvalósulását vizsgáltam, melynek során azt tapasztaltam, hogy annak ellenére, hogy az információk az adózók számára rendkívül fontosak ezekkel az ismeretekkel, csak azok találkoznak, akik kifejezetten ebben a témában szeretnének nagyobb jártasságot szerezni. Akik kevésbé érintettek például az ellenőrzésekben nem találkoznak ezekkel a hasznos tudnivalókkal.

Ezt követően primer kérdőíves kutatással térképeztem fel az emberek véleményét a Nemzeti Adó- és Vámhivatal ellenőrzési tevékenységéről, annak kommunikálásának hatékonyságáról. Átfogó képet kaptam arról, hogy az állampolgárok mennyire vannak tisztában azok jelentőségével. A kutatás során a következő hipotézisek nyertek bizonyítást:

H1: Magyarországon rossz az adómorál, az emberek nincsenek tisztában az adófizetés jelentőségével.

H2: Az emberek nincsenek megelégedve a hatóság által nyújtott tájékoztatással az ellenőrzések terén.

H3: A folyamatos ellenőrzés eredményességétől és a kiszabott büntetési tételektől tartva következik be az önkéntes jogkövetés.

Végezetül javaslatot tettem arra, miként lehetne javítani az adómorált, mert úgy gondolom, hogy mindaddig nem változik az adómorál hazánkban, ameddig a felnövekvő nemzedék nem szerez objektív képet az adózás társadalomban betöltött szerepéről, jelenségéről.

* *Vállalkozásfejlesztés mesterszakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Andó Éva főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

Tózsér Tímea*

SZOFTVERFEJLESZTŐK MOTIVÁCIÓJA**

A munkateljesítmény motivációjának nagyon fontos szerepe van a teljesítmény és az alkalmazottak munkahelyen maradásában, ezért kiemelt figyelmet kell rá fordítani. Dolgozatomban a szoftverfejlesztők motivációját vizsgáltam, célom az volt, hogy kérdőívem segítségével megismerjem a vizsgálati mintára jellemző motiváció szerkezetét.

A Maslow-módszer alapján összeállított kérdőívet használtam, melyben minden szükséglethez 4-4 kérdést tettem fel a megkérdezetteknek. A feltevés az volt, hogy a programozókat a magasabb rendű szükségletek motiválják a hatékonyabb, eredményesebb munkavégzésre, mivel magas a fizetésük, az alacsonyabb szintűek nem hatnak rájuk motiválóan. Azt is feltételeztem, hogy az életkor és a nemek alapján az egyes motívumok esetében megkülönböztethető szerepet játszanak.

Célom az volt, hogy ezeket a felvételeimet számszerűen is tudjam igazolni. Ehhez t-próba számítást használtam, és szignifikancia szint szerint értelmeztem a kapott eredményeket. Ez alapján a saját vizsgálatom eredményének azt kaptam, hogy csak egy-egy kérdés esetében van különbség a nem illetve a kor alapján, összességében azonban ezektől függetlenül az önmegvalósítás szükséglete hat rájuk a legmotiválóbban. Ezen belül a nehéz feladatok megoldásának van a legnagyobb motiváló ereje.

Javaslatként fogalmaztam meg, hogy a munkakör jellegének megfelelő motivációs és ösztönzési rendszert kellene kialakítani a vállalatoknál, amely a teljesítményértékelési rendszerrel összhangban működik. Olyan célok kitűzését javasoltam a szoftverfejlesztő cégek vezetőinek és HR szakembereinek, amelyek valamilyen karrierfejlődési lehetőséget jelentenek az alkalmazottak számára.

Uttó Andrea***

A GAZDASÁGI VÁLSÁGRA ADOTT TAGÁLLAMI VÁLASZ – NÉMETORSZÁG, AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁG ÉS SPANYOLORSZÁG PÉLDÁJÁN KERESZTÜL****

2007 nyarán az amerikai ingatlanpiacról kiinduló krízis mára globális világválsággá terebélyesedett. Ez az eleinte elszigeteltnek látszó probléma sokáig úgy tűnt, hogy megmarad abban a régióban, ahol kialakult. 2008 szeptemberére azonban kiderült, hogy nem sikerült lokalizálni a problémát, sőt annak negatív következményei még napjainkra is kihatással vannak.

A második világháború óta az Egyesült Államok hegemoniája áthatja az egész világot, mind gazdasági, mind politikai értelemben. Azonban az elmúlt közel két évtizedben a tengerentúli államot erőteljes túlfogyasztás, túlköltekezés jellemezte, amelynek következménye a lakossági és vállalati eladósodottság magas mértéke lett. Hosszú évek óta az Egyesült Államok dinamikus növekedésének

* *Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Szakács Ferenc főiskolai tanár; Általános Vállalkozási Főiskola
Külső konzulens: Botos Ágnes*

*** *Nemzetközi tanulmányok szakos végzős hallgató*

**** *Belső konzulens: Moldicz Csaba főiskolai tanár; Általános Vállalkozási Főiskola*

alapja a megnövekedett, hitelre épülő belső fogyasztás és a külföldi tőke. Ez az egyensúlytalan állapot pedig – mint arra a válság rávilágított – sok kockázatot rejt magában.

A gazdasági világválság olyan komplexitású és kiszámíthatatlan, hogy a jól bevált válságkezelő módszerek már nem működnek, ezért teljesen új megoldásokra van szükség. A válság felhívta a figyelmet a túlzott pénzügyi egyensúlytalanságokra, amelyek egy új gazdasági világrend kialakulását eredményezhetik. A jelenleg működtetett rendszer ugyanis az összeomlás szélére sodorta a pénzügyi világot és a reálszférát egyaránt, így az tovább nem tartható fenn.

A tanulmány célja, hogy Németország, Spanyolország és az Egyesült Királyság válságkezelési technikái bemutatásra kerüljenek. A válság kibontakozása előtt mindhárom ország eltérő gazdaságpolitikát folytatott, amely igencsak befolyásolja az adott tagállam kitettségét és érintettségét. A mediterrán Spanyolországot, a kontinentális Németországot, és a liberális Egyesült Királyságot is komoly kihívás elé állította a globális válság, de a krízis okozta terhek – mind a munkanélküliség, a stagnálás, a költségvetési hiány, a megnövekedett államadósság – másként csapódott le a jóléti államok különböző modelljeiben. A válságkezelés mind tagállami mind uniós szinten megkezdődött. A mentőcsomagok és ezen keresztül az állami beavatkozás hatékonysága hosszú távon lesz majd igazából értékelhető. Az azonban megállapítható, hogy míg Németország a válságkezelési politikáját egybekötötte a struktúra-, fejlesztési politikával, addig az Egyesült Királyság leginkább a pénzügyi szektor megmentésével foglalkozott. Spanyolországban a krízis olyan strukturális problémákra hívta fel a figyelmet, amelynek elodázása a válságból történő kilábalás gátja is lehet. Az Európai Unió válságkezelése elsősorban gazdasági megoldásokra terjedt eddig ki, annak politikai aspektusa még hiányzik.

A dolgozat utolsó fejezetében az euróövezet előtt álló kihívásokról, a lehetséges megoldásokról is szót ejtek. Az euróövezet jövője nemcsak gazdasági kérdés, hanem a nagyhatalmak együttműködésének, politikai akaratának és áldozatvállalási hajlandóságának is függvénye.

Varga Balázs*

SOMOSKŐÚJFALU KÖZSÉG GAZDÁLKODÁSA**

Dolgozatom témája a Nógrád megyében található Somoskőújfalu község gazdálkodása, vagyoni helyzete. Munkám során igyekeztem feltárni a település legnagyobb problémáit, és azokra megoldásokat keresni. Az elemzéshez a település költségvetéseit, zárszámadásait vettem alapul.

Az első két fejezetben összefoglalom a régió és a település gazdasági és társadalmi helyzetét, ezáltal az olvasó egy általános képet alkothat a térség fejlettségéről.

A dolgozat további részében részletesen elemzem a település bevételeit és kiadásait. Ezen kutatások során megállapítottam, hogy a település legnagyobb problémája a csekély mértékű saját bevétel, és a korábban felvett hitelek. A bevételek és kiadások után a település mérlegeinek és vagyonának elemzése következik. Ezek alapján megállapítható, hogy az önkormányzat vagyonának legnagyobb része forgalomképtelen vagyon, a forgalomképes vagyon mértéke elhanyagolható.

A dolgozat második felében a településen az utóbbi időszakban végbement, vagy megvalósítani tervezett beruházásokat mutatom be, kitérve azok okaira, költségeire, forrásaira. Végezetül egy saját beruházási elképzelést mutatok be, amellyel, véleményem szerint csekély tőkeáfordítással, növekedhetnek az önkormányzat saját bevételei.

Végezetül a mellékletekben szereplő fotókkal kívánom illusztrálni a településen megvalósított legjelentősebb beruházásokat.

* Közzolgálati szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Tóth Margita főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

A VINCOTECH HUNGÁRIA KFT. VAGYONI, PÉNZÜGYI ÉS JÖVEDELMI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE A VÁLLALKOZÁS BESZÁMOLÓI ALAPJÁN**

Szakdolgozatom témája a beszámolóelemzés elmélete, gyakorlata és hatékonysága egy konkrét vállalkozásnál. Azért esett választásom erre a témára, mert aktuálissá és szükségessé vált, hogy alaposabban belelássak a vállalkozások gazdálkodásába. 2010 júliusában sikerült elhelyezkednem a *Vincotech Hungária Kft.*-nél, a cég pénzügyi és számviteli osztályán. Jelenleg is itt dolgozom. Munkám során betekintést nyerhetek a vállalat működésébe, főként a számviteli folyamatokba, eljárásokba, végigkísérhetem a beérkező számlák útját, a könyvelés folyamatát, illetve a megrendelések pénzügyi rendezését, az átutalás folyamatát. Ezért döntöttem úgy, hogy szakdolgozatomat a Vincotech Hungária Kft.-ről írom.

A szakdolgozat megírása kiváló lehetőség volt arra, hogy jobban megismerjem, mélyebben tanulmányozhassam egy vállalat vagyoni, pénzügyi helyzetét, gazdálkodását. Lehetőséget adott az elméleti tanulmányok elmélyítésére, hogy mindazt a gyakorlatban is láthassam, egy konkrét vállalkozás példáján.

Szakdolgozatomban egy meghatározó piaci szerepet betöltő, több száz főt foglalkoztató, nagy volumenű termelő tevékenységet végző, jelentős árbevétellel rendelkező vállalat beszámolójának elemzésével megvizsgáltam a cég vagyoni és pénzügyi helyzetének alakulását, a gazdálkodás jövedelmezőségét, illetve tanulmányoztam, hogy a gazdasági válság milyen hatással volt a vállalkozás gazdálkodására és hogyan látszott ez a beszámolóiban. 2008, 2009, 2010 üzleti évek beszámolójának komplex elemzését végeztem el, különböző mutatószámok alkalmazásával.

Az elemzés során megállapítottam, hogy a gazdasági válság komoly visszaesést eredményezett, egyértelmű nyomokat hagyott a vállalkozás beszámolóiban. A válság 2009 első felében tetőzött a vállalatnál, a vagyoni, pénzügyi, jövedelmi mutatók jelentős visszaesést mutattak. Az árbevétel 2008-hoz viszonyítva 40%-kal csökkent. A piaci viszonyok következtében csökkent a vevői megrendelésállomány, amivel párhuzamosan a termelés lelassult. A vállalat gyors és hatékony költségcsökkentési intézkedései csak tompítani tudták a veszteség mértékét. Az állandó, általános költségekkel nem lehetett olyan mértékben spórolni, mint amennyire visszaesett az árbevétel. Ez vezetett 2009-ben negatív eredményhez.

2009 második felétől azonban fellendülés következett, a vállalkozás piaci helyzete javult. A vizsgálatok egyértelműen kimutatták a fellendülés mértékét: a vállalkozás beruházásokba kezdett, a kapacitások bővítése érdekében. Ez a létszám emelkedésével járt együtt. A gazdasági válságból a Társaság úgy lépett ki, hogy piaci részesedést nyert más versenytársakhoz képest. 2010-ben az árbevétel rendkívüli növekedést (75%) mutatott az előző évhez viszonyítva, s ez a növekedés folyamatos volt az év során. A fellendülés tartósnak bizonyult, a 2011-es évre is kihatott.

Az elemzés során tanúja lehettem, hogy gazdasági válság idején egy vállalkozás hogyan próbál meg alkalmazkodni a piaci helyzethez, milyen eszközei vannak, hogy kivédje a válság hatásait, és megpróbálja túlélni azt.

* Közzolgálati szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Matheika Márta főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

A MAGYAR ENERGIA SZEKTOR FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETE ÉS FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI**

A jelenleg kialakult energiaszektor hatékonysága számos területen vet fel problémákat, melyek alternatív megoldásokkal (megújuló energiákkal) orvosolhatóak lennének. Ennek alapján dolgoztam arra a kérdésre kerestem a választ, melyek azok a megújuló energiaforrások, amelyek a hazai viszonyok alapján segítséget nyújtanak a háztartások, gazdasági szereplők számára abban, hogy csökkentsék az energia importtól való kiszolgáltatottságunkat és hogyan javítható a hatékonyság a szektoron belül?

A kérdés megválaszolásához feldolgoztam a rendelkezésre álló szakirodalmat, felhasználtam továbbá a Magyar Tudományos Akadémia folyóiratának a megújuló energiákkal foglalkozó tanulmányait. Két hipotézist állítottam fel. Ezek szerint, az energia felhasználása nem hatékony, vagyis a folyamatosan növekvő energiaigényekkel párhuzamosan a termelés kapacitása hazánkban alacsonynak mondható. Továbbá úgy vélem, hogy Magyarország lehetőségei korlátozottak, amely az egyes megújuló energiák hasznosításával racionalizálható lenne.

Az eredmények számomra azt bizonyították, hogy a hazánkban kialakult változások hatására leginkább a fosszilis energiahordozók térhódítása és az energia importtól való függőség a jellemző szemlélet. Ezt súlyosbíthatja, hogy az előbb említett energiahordozók korlátozott rendelkezésre állása miatt a készletek kimerülhetnek. Így az energia behozatal és termelés tökeigényessége miatt a rendszer hosszú távú működése és fenntartása kérdésesnek mondható. A fosszilis energiák környezetre mért terhelése magas, így az előállítás során a légszennyezés súlyos terheket ró társadalmunkra és gazdaságunkra egyaránt. Ez a folyamat odáig vezethet a jövőben, hogy a növekvő energiaigényeket behozatal útján nehezen tudjuk kielégíteni. Egyre inkább előtérbe fog kerülni az a fajta kényszer, hogy a szükségletek kielégítéséhez az energiák magasabb áron kerülnek a felhasználókhoz, amely a fogyasztókra többlet terhet róhat. A korlátozott rendelkezésre állás esetén két tényező határozza meg a bizonytalanságot. Egyrészt, az a veszély, hogy az energiakészletek kimerülnek, másrészt a hazánkra jellemző változékony időjárás.

Napjainkban fontos tisztáznunk azokat a sürgető kérdéseket, amelyek a fenntartható fejlődés szempontjából meghatározzák a világ energiapiacának – energiaszükségletének dilemmáit. Elsősorban, hogy hogyan sikerül megvalósítani a különböző nemzeti államoknak a felhasználáshoz szükséges energiát a csökkenő készletek mellett. Vagyis melyek azok a lehetőségek, amelyek az országok számára adóttak. Hazánk esetében úgy gondolom, hogy a szóban forgó forrásokat a napenergia, geotermikus energia illetve a vízenergia kiaknázásával érhetjük el.

Dolgozatom utolsó fejezetében megkíséreltem javaslatokat tenni, melyek legfőképp a döntéshozók oldaláról kívánnak gyors reagálást, cselekvést (a lakosság megfelelő informálása, jogszabályok szigorítása, ugyanakkor egyszerűsítése, támogatási rendszer kidolgozása). Mindezek mellett úgy gondolom, hogy tudatosítani kell mind a fogyasztókban, mind pedig a gazdasági szereplőkben, hogy hosszú távon az energiafelhasználás racionalizálása az egyének pazarlásának csökkentésével érhető el, melyhez természetesen gondolkodásbeli változásra is szükség van.

* Közzolgálati szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Benkő Péter főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

**SZERVEZETI CÉLOK ÉS MARKETINGKOMMUNIKÁCIÓ HÁROM BUDAPESTI SZÍNHÁZ
GYAKORLATÁBAN****

Színház és közönség, alkotás és befogadás. Az egyik oldalon az előadó-művészeti szervezet, a másik oldalon a nagyszerű. Egymásért léteznek, azonban mi csak egy dolgot észlelünk a kapcsolatukból: a színész kimegy a színpadra, a közönség beül a nézőtérre, és létrejön a kulturális szolgáltatás. De vajon milyen gazdasági háttér-folyamatok eredménye mindez? Mi lehet a színházak célja, hogyan valósíthatják meg azokat, és mindebben mi a nézők szerepe? Milyen kapcsolat fedezhető fel a színházi célok és a marketingkommunikáció között? Alapvetően ezek a kérdések azok, amelyek felkeltették az érdeklődésemet, és szakdolgozatom megírását motiválták. Vizsgálódásaim középpontjában tehát a színházi célok, a fenntarthatóság és a marketingkommunikáció közötti hatásmechanizmusok elemzése állt. Az elemzés kiindulópontja az volt, hogy a teátrumok az előadó-művészeti piac szereplőiként vannak jelen a társadalom mindennapjaiban, társadalmi-kulturális szükségleteket elégítenek ki, és ennek megfelelően döntő többségük a nonbusiness szektorban tevékenykedik. Megvizsgáltam tehát a nonbusiness szektor és a kulturális intézmények alapvető jellemzőit, az előadó-művészeti piacot, valamint a 2008-as előadó-művészeti törvényt. A színházi világgal kapcsolatos információk ismertetését követően az előadó-művészeti szervezetek lehetséges céljait, valamint a célokkal kapcsolatos közgazdaságtani összefüggéseket elemeztem. Felvázoltam a potenciális szervezeti célokat a kereskedelmi és a nonprofit színházak vonatkozásában, illetve azok kapcsolatát a színházi marketingkommunikációval. Ennek tükrében pedig megállapítottam, hogy helytálló az első hipotézisem, mely szerint az előadó-művészeti szervezetek céljai és a színházi marketingkommunikáció szoros kapcsolatban állnak egymással. Miután bebizonyosodott a hipotézis helyessége, a színházi marketing bemutatása érdekében a szolgáltatásmarketing elemeit, valamint a hatékony marketingkommunikáció feltételeit ismertettem. Ezt követően – a Radnóti Miklós Színház, a Katona József Színház és a Madách Színház gyakorlatának fényében – a színházi mindennapok kerültek a középpontba, mely során a történelmi múltat, a gazdálkodási körülményeket, valamint a színházi célokat vettem górcső alá a saját és külső bevételek aspektusában. Megállapítottam, hogy a második hipotézisem is igaznak bizonyul, azaz a fenntartói támogatások csökkenésével az ok-okozati viszonyoknak megfelelően a színházak a jegyek árának emelésére kényszerülnek. Végül megfogalmaztam az észrevételeimet és javaslataimat azzal kapcsolatosan, hogy véleményem szerint melyek azok a színházi marketingkommunikációs eszközök, amelyek a leghatékonyabbak az értékesítés, a pozitív nézői észlelés kialakítása szempontjából, vagyis melyek segítik leginkább a színházi célok megvalósulását. Dolgozatom megírását a kvalitatív kutatás mélyinterjú módszere, a vonatkozó szakirodalom és a színházak gazdasági igazgatói segítették.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Andó Éva főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

Vida Andrea*

IT A HR SZOLGÁLATÁBAN**

Szakedolgozatom témájául az emberi erőforrás menedzsment elektronikus, támogatását választottam. Ennek gyakorlati bemutatását pedig, egy konkrét példán keresztül készítettem el, azaz kutatást folytattam az e-HR területén a Flextronics International Kft életében.

A szakedolgozat során a toborzásra, e-HRM kialakulására, helyzetére vonatkozó releváns szakirodalom feldolgozása és értelmezése után, megvizsgáltam a Flextronics International Kft gyakorlatán keresztül, hogy egy piacvezető multinacionális vállalat, milyen informatikai megoldásokat alkalmaz.

A hipotézisem szerint, elengedhetetlen egy nemzetközi, meghatározó piaci szerepet betöltő nagyvállalatnál, hogy egységes informatikai megoldásokat alkalmazzon minden területen, így a humán erőforrás területén is. Ehhez szükségesszerű, hogy a folyamatok fejlesztése folytonos legyen. Ennek érdekében elkészítettem egy folyamatlemezést a cég számára.

Ahogy azt megfogalmaztam szakedolgozatom célkitűzésként, áttekintettem a toborzási folyamatot, ezáltal igyekeztem feltárni a problémákat. Munkatapasztalatom során lehetőségem nyílt nem csupán megfigyelni, hanem részt venni a vizsgált folyamatban. Ennek köszönhetően sikerült mélyrálátást nyernem a teljes folyamatra, annak gyenge pontjaira, fejlesztési területeire. Így elkészítettem két fejlesztési javaslatot.

A javaslatot két részre bontottam: egyrészt egy rövidtávú fejlesztési javaslat, a folyamatok azonnali javítása érdekében. A rövidtávú javaslatot a vállalat vezetése elfogadta, és mára bevezetésre került, így lehetőségem nyílt értékelni az eredményeit.

Végző konklúzió, egy hosszú távú megoldás felvázolása, HR szoftverek bevezetésére tett ajánlat. A döntés előkészítéséhez megvizsgáltam a piacon jelenleg elérhető, legkorszerűbb kínálatot, amely kiindulási alapja lehet a bevezetésnek.

Wágner Beatrix***

A BÉRJÖVEDELMEK ADÓTERHEI MAGYARORSZÁGON ÉS AUSZTRIÁBAN****

A bérjövodelmek adóztatásának témája széles körben érdeklődésre tart számot, ugyanis közvetlenül érinti mind a munkaadókat, mind a munkavállalókat.

Dolgozatomban Ausztria és Magyarország bérjövodellemmel kapcsolatos közterheit hasonlítom össze. Az országok kiválasztásánál szerepet játszottak azok hasonlóságai és különbségei is.

Dolgozatomban egy elméleti felvezető után összehasonlítom a két ország makro-szintű adóterhelését fókuszban a bérjövodelmekkel, majd összefoglalom az utóbbi 10 év adóváltozásait és ezek

* *Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató*

** *Belső konzulens: Fejér Tamás*

*** *Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató*

**** *Belső konzulens: Nyusztay Lászlóné egyetemi docens, Általános Vállalkozási Főiskola*

tényleges hatásait adóék-statisztikai adatokkal támasztom alá. Dolgozatom második felében részletesen bemutatom a két országban jelenleg működő (bér)adórendszereket, majd esetpéldákkal illusztrálom az adóteher alakulását.

Alapvető különbség a két ország szja-rendszerében, hogy Ausztria megtartotta progresszív, sávós adórendszerét, Magyarország pedig egy kelet-európai trendhez csatlakozva, engedve az adóverseny nyomásának, egy kulcsot vezetett be. Az egykulcs bevezetése részben eleget tett az adóteher csökkentésére való várakozásoknak, azonban az egyén szintjén éppen az alacsony jövedelműek effektív adóterhe nem csökkent.

Dolgozatomban felvonultatom a két ország adórendszerének eltérő megoldásait, melyek ha eltérő módon is, de átlagosan még mindig magas adóterhelést eredményeznek. Mindazonáltal számos pozitív vonást is felfedeztem Ausztria béradórendszerében melyeket dolgozatomban kifejték. Noha béradórendszere rendkívül sok paraméterből tevődik össze, ezek célja a munkavállaló adóteherének csökkentése.

Zalavári Lászlóné*

A PÉNZÜGYI KONTROLLING RENDSZER ÉS A PÉNZÜGYI TERVEZÉS KIALAKÍTÁSA A LIKVIDITÁS MEGŐRZÉSE ÉRDEKÉBEN**

A vizsgálatom alanya egy nagykereskedelmi tevékenységet folytató vállalat, mely kenőolaj és akkumulátor értékesítést folytat, belföldön és külföldön egyaránt. A Prista Oil Hungary Kft az elmúlt 1-2 évben jelentős mértékű növekedést mutat. A társaságnál végzett elemzési munka során megvizsgáltam a jelenlegi számviteli, beszámolási és tervezési rendszert, igyekeztem feltárni azok hiányosságait.

A gyors növekedésből adódó lehetséges likviditási problémák gyökereit igyekeztem feltárni, azok kiküszöbölésére megoldást találni, illetve a jövőre vonatkozóan olyan javaslatokat tenni, melyek helyreállítják és stabilizálják a vállalat pénzügyi helyzetét.

Ahhoz, hogy a jelenlegi és a jövőbeni finanszírozási problémák kezelhetők illetve megelőzhetőek legyenek, racionális és felelősségteljes pénzügyi-gazdálkodási vezetésre van szükség a menedzsment részéről.

Ehhez elengedhetetlennek tartom a pénzügyi kontrolling rendszer bevezetését és egy hatékony, megbízható pénzügyi tervezési folyamat kialakítását.

* Gazdálkodási és menedzsment szakos végzős hallgató

** Belső konzulens: Léderer Tamás óraadó oktató, Általános Vállalkozási Főiskola